

FELELET

**GRÓF
SZÉCHENYI ISTVÁNNAK
KOSSUTH LAJOSTÓL**

**KELET NÉPE
ÉS
PESTI HÍRLAP**

**IRTA
B. EÖTVÖS JÓZSEF**

**KELET' NÉPE,
NYUGOTON**

FÁY ANDRÁSTÓL

„A' KELET NÉPE”

**FELNYITOTTA SZEMEIT,
EGY
NYUGOTFINAK**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2011
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-367-0 (online)
MEK-04958

A „FELELET”
ÉS MÁS VITAIRATOK
SZÉCHENYI ISTVÁN A' KELET NÉPE
CÍMŰ KÖNYVÉRE

FELELET

**GRÓF
SZÉCHENYI ISTVÁNNAK**

KOSSUTH LAJOSTÓL

P E S T.
KIADTA ÉS NYOMATTA LANDERER ÉS HECKENAST.
1841.

A' folyó év kezdete óta általam szerkesztett P e s t i H i r l a p gróf Széchenyi István úr által „A' kelet népe 1841” című jeles munkával megtámadtatván, védelemre valék kényszerítve; mire nézve a' Pesti Hirlap 51-ik számában úgy nyilatkoztam, hogy nem tartanám egyenlő fegyvernek, ha könyvre hirlappal felelnék. Könyvben felelni volt tehát adott szavam, 's azt im! ezennel be is váltom. - Ha ki sokat várna, ép' úgy megcsalatkoznék várakozásában, mint a' nemes gróf a' Hirlapra nézve megcsalatkozott; 's meg annyival inkább, mivel e' munkácskán a' fogyatkozásokat, miket erőm csekélységénél fogva el, semmi esetre nem mellőzheték, nagyon megszorítják a' körülmények. Sietnem kellett, nehogy feleletem korszerűségét elveszítse; - azonban munkám fonalában ezerszer megszakított a' hirlapszerkesztésnek máról holnapra félre nem tehető kötelessége: innen, meglehet, ismétlések, - innen, meglehet, szószaporítás eredett; majd nem volt időm rövidre vonni, mi szótengerben terült előttem; majd nem volt időm kifejtetni, hol az eszme tán homályos szóban rejtezik; minden esetre pedig nem volt időm a' stílusnak azon gyalulatot megadni, mellyel tulajdonkép, mint a' közönség iránti figyelem jelével, minden író tartozik. - És ez az, minek ki nem kerülhetett elmulasztásáért olvasóimtól 's a' nemes gróftól is bocsánatot kérni kötelességemnek ismertem; 's még csak azt jegyzem meg, hogy rendszeres bírálatot, melly a' bírált munkának egy szavát, egy eszméjét sem hagyja taglalatlanul, írni nem vala szándékomban, 's az egyes részleteket mindig az egésznek szempontjából ügykeztem tekinteni.

P e s t, augusztus 15-kén 1841.

Kossuth Lajos.

I.

Autobiographia.

Az idő eljár, 's napjaink, nagy és apró embereikkel, legyenek a' nemzeti sakkjáték nagy mesterei, legyenek (a' sakkjátékos szereposztása szerint) játékkövek, összesen és egyenkint lehunynak, hogy örök semmiségbe merüljenek; vagy kiknek élete nem röppent el, mint az egynapos virág színvegyülete, a' történetírás ítélő lapjára kerüljenek. És a' történetíró érdekesnek fogja találni e' korszakot, az átalakulás kínos korszakát, és az ítéletben, mit a' kérlelhetlen bíró hozand, fel fognak mérteni emberek és dolgok és az egykorúaknak e' dolgokról nézetei, mellyeknek nyomán - bizony, bizony félek - igazolva lesz, hogy korunk nagy volt; ámde nagyságát nem egyeseknek köszönheti.

Ime itt van „A' kelet népe”! 's ebben g r ó f S z é c h e n y i, kínosan bár (mint mondja), de mégis feltárja politikai életének titkát, rendszerét, 's ezzel - azt vélnők - korunk titkának kulcsát is a' chronograph kezébe fogná nyújtani; de a' nemzet alig lesz hajlandó e' kulcsot elfogadni; amaszt pedig sajnálanom kell, mert gyarlóságokat juttat el az utókorra, mellyeknek a' halandó testtel sirba kellene szállaniok, mivelhogy nem alkalmasok a' kérlelhetlen utókor kezében boglárul szolgálni a' rég kiérdemlett halhatatlanság koszorújához. - Én rám legalább mindig igen kellemetlenül hat, valahányszor egy nagy ember „confessio”-it olvasom; mindig egemből hullok alá; mindig tapasztalom, mennyire igaz, hogy a' kit istenitni akarunk, azt igen közléről megnézni nem jó; mert a' közelség mintegy nagyító, a' sima tűn is göröngyöt mutat. - Én a' „selfbiography”-t csak F o u c h é -féle embereknél találom jónak, 's náluk sem a' miatt, a' mit magokról, hanem inkább a' miatt, a' mit másokról mondanak; ama' miatt nem, mert nekem úgy tetszik, hogy az önismeret a' tehetségek legnehezbike; - hiába! az ember nem vetközhetik ki önmagából, 's megesik még a' legjobbakon is, hogy egyben másban önmagokat elfogult szempontból nézik, mert magunkhoz sokkal közelebb állunk, 's az egyes részletek sokkal inkább elfoglalnak, mintsem hogy az egésznek áttekintésénél gyarlóság ne keverednék nézetünkbe. - A' ki vádoltatik, ám védje magát; kinek élete titokrejtély volt, ám beszéljen - ha tetszik - titkairól; de a' kit nyilvános életében egy nemzetnek tisztelő szerelme kísért, hagyja tetteit szólni maga helyett.

Ha már gróf Széchenyi a' P e s t i H i r l a p o t olly veszélyesnek 's nemzetet és kormányt e' veszély ellenében olly vízeszűn-gyöngének hiszi, miszerint hivatva érezné magát, ez uj Medusa ellen Perseus szerepét elvállalni, 's gyámvédi paizsával fedni be e vakon rohanó gyermeknemzetet, mellyről hinni látszik, hogy nem csak semminemű szellemi discretiával, de még azon ösztönszerű tapintattal sem bir, melly barmot óv a' mérges füvektől: kétségtelenül csak hálát érdemel jó szándékaért; 's habár a' jó szándék hevében néha egy kis szélmalom-harczot, néha pedig olly epés gyanusitgatásokat szemlélünk is, minőkkel az utolsó Frangepán óta magyar még perben sem vádoltatott: én magam is, felejtve sérveimet, hála 's köszönetben szívem mélyéből osztozhatnám; 's ha nemzetünknek negyvenkilencz ötvenedrészre szóval, szellemmel, tettben, irányban a' gróf gyanusitgatását meg nem czáfolná (⁴⁹/₅₀ részt mondek, mert igen jól tudom, van egy árnyéklat, melly a' gróf után igen örömet „feszítsd meg”-et mond, csak hogy más okból, mint a gróf maga), hahogy e' gyanusitgatások ellen a' nemzetélet minden nyilatkozata hangosan nem szól: magam kiáltok fejemre veszélyt. Ez hát - mint mondom - hálát gerjeszthet a' nemes gróf iránt, kit - még ha ítéletben téved is - csak meleg hon-szerelem lelkesíthet; de lehetlen nem ohajtanom, 's azon nagyság érdekében, melly a' nemes gróf érdemdús fejről az egész honra áradoz, 's melly e' szerint köz nemzeti dicsőség, köz nemzeti kincs, - lehetlen nem ohajtanom, bár a' munkának önbiographiai része elmaradt volna!

Azonban én nem ragadom meg szörszálhasogató kárörömmel a' munka ezen részén csekély nézetem szerint áradozó gyarlóságokat, 's egy általános megjegyzés után csak azokra fordítok egy kis futólagos taglalgatást, mik ez önbiographiában nem annyira a' gróf tisztelt személyét, mint inkább az ő nyilvános életével olly szoros viszonyban álló közéletet érdeklik.

A' nemes gróf - ki az ugynevezett tacticát az országglási tudományban minden másnak elébe teszi - több mint egy helyütt nyíltan megvallja, miképen tacticája mellett két pad közti helyzetbe jutott, 's majd nyugati, majd keleti szelektől csapkodva, mint lapta levegőben lebeg. E' vallomás, a' gróf száraz számtani modorából az én szenvedelmes, érzelő modoromba öntve, annyit tesz: hogy a' nemes gróf political helyzetében sem fen sem alatt nem bir annyi bizodalommal, a' mennyi kell, hogy azon messzeható terv kivitelének kéj szerint intéző mestere maradhasson, mellynek fölfedezéséhez, bár - a' mint mondja - most is kínosan, de mégis csakugyan kissé hozzá fog, vagyis inkább hozzá fogni csak ígérkezik; mert midőn tanszomjas kebelrel már-már nyilni véljük a' mysteriumok szekrényfödelét, elvégre is csak türelemre utasittatunk. - 'S még ennyit sem tenne, ha nem gondolná, hogy a' hont végveszély fenyegeti; - nem tenne, mert - ugy látszik - még mindig méltányos engedményekre c s á b i t - g a t á s t tart szükségesnek; minek természetesen azonnal vége van, mihelyt a' c s á b i t ó titkairól le-leröppen a' fátyol. Igen természetes, hogy a' magasult érzelmektől dagadozó kebel viaszovárogo nagyszerű hatáskörébe; mert vágya nem kisebb, mint egy nemzet jövőjét megalakítani, és tehetsége e' vágnak megfelelő. De az is természetes, hogy e' végett vissza kell szerezni a' bizodalmat, mellyre a' két pad közti helyzetben senkinek sem lehet számolnia. És a' gróf azt gondolá, ha elmondja e' nemzetnek, mik valának gyermekkorának álmokképei, mint olvadt össze az ifju szívverével a' tántorithatlan honszeretet, mikint született, mikint ért férfias agyában a' terv, 's mint lön az akarat cselekvéssé, - ha ezt elmondja azon őszinteséggel, melly a' férfit, azon öntudattal, melly gróf Széchenyi Istvánt megilleti: lehetlen, hogy a' két pad közti helyzet kellemetlenségének vége ne legyen. - Én nem gondolhatok ezenkívül okot, melly a' grófot önbiographiájára itt e' munkában indithatá; 's ha így van, meg kell mondanom, hogy szükségtelen munkát tön; mert habár a' gróf, ki a' „Világ”-ban (113 lap.) elismeré, hogy a' hon erejének egyesítésére irányzott célzata sem okos ember sem kormány előtt titok nem volt, most ezen egyesítés céljára nézve már ugy hiszi (22 lap.), hogy „a' m i t l e l k e r e j t, c s a k n é m i k e b e l s e j t é, 's f e l f o g á s a e z e k e l ő t t i s j o b b á r a r e j t é l y m a r a d t”; magamról, ki egyike vagyok a' leggyöngébbeknek, másokra ítélve, bizonyosnak merem állítani, hogy az, mit a' gróf messzevágó terve vég-céljának 's magasabb szempontnak nevez, nyilvános élete, tanjai 's tettei után, lepecsételt könyv nemzetünk előtt már rég nem volt, épen ugy, mint bizonyos lehet a' nemes gróf, hogy az érzelmek felől, miket ő, a' számolható hideg észnek fölönt bajnoka, néha ép' a' Justinus-Kerner-féle mysticismus, néha pedig magyar mythologicus költészet birodalmába is beszáguldozva, olly áradozó meleg hangon fest, magyar soha sem kételkedett; és ha csakugyan igaz, hogy political helyzete két pad közti lön (mit, mióta „A' kelet népe” megjelent, én is hiszek, előbb azonban ez csak a' nemes gróf példabeszédi tulszinezésre nagyon hajlandó „keleti” képzelgésének raja lehetett), azt inkább annak tulajdonítom, hogy a' gróf nemzetünk jövőjének megalakítására kigondolt bölcs eszméit még azután is, hogy már nemzeti közkinccsá váltanak, magánytulajdonának tekintgeté, 's azokat, értelmi felsősége méltányos érzetében, minden idegen avatkozástól menten, autocratorilag kezelni törekedett; 's tulajdonítom' annak, hogy a' nemzetet egy beteg testnek, magát pedig nem ezen beteg test egyik, bár egészséges tagjának, hanem a' betegről külön személyesített orvosnak nézvén, mihelyt a' beteg (kinek mégis a' „s e m m i t r ó l u n k n é l k ü l l ü n k” diaeteticai főszabályai közt áll) saját ösztönből 's nem az orvos rendelményéből mozdult, magát nem csak „m i n d e n c o m b i n a t i ó i b ó l k i f o r g a t v a” vélte, hanem ezen combinatiókat, mint egyedül üdvözítő hitet, a' nemzet üdvösségével elannyira ugyanazonította, miszerint egyszersmind kiforgatott combinatióival magát a' nemzetet is enyészetnek rohanni vélné; vagy - hogy a'

gróf által annyira kedvelt, de ha gyámokul használvák, soha semmit nem bizonyító hasonlatoknál maradunk - a' nemzet jövődjét egy nagy sakkjátéknak tekintette, mellynél minden más csak játékkő, a' játészó ő maga, ki nem rögtönzés, hanem kiszámított terv szerint teszi huzásait, 's ha eljönnek mások, 's itt-ott a' nyílt ellenség ellen egy-két huzáskát - bár szintugy kiszámított terv szerint - megkisértének, néha egy kis ingerült nehezteléssel utasítá el a' játékhoz tolakodókat, ő maga pedig amugy leplezve kívánt játszani; mert hiszen *e n g e d m é n y - r e - c s á b i t g a t á s - t h a t w a s t h e w o r d !* - ez a' választott tactica; és e' tacticának természetéhez tartozott, hogy itt egy tolakodót félrelökni, amott egy másikat, ki a' játékot „inspiciálni” akará, csititgatni kellett; miből aztán egyik oldalon néha egy kis suttogás, a' másik oldalon gyanakodás származhatott, 's a' leplezett játék miatt félreértések következettek, minőről alább egy kis szó leszen; de azt tagadni bátorkodom, hogy volt volna e' gyanakodók közt is valaki, a' nemes grófnak tiszta szándokát 's tántorithatlan honszeretetét kétségbe vonó; azért is, nézetem szerint, a' két pad közti helyzet megszüntetésére talán alkalmasb tactica volt volna, nem a' keblet tární fel, mellynek tisztaságáról soha senki sem kételkedett; hanem a' nemzeti értelmesség tömegével összeolvadni; elhinni, hogy közvélemény e' honban már van, - közvélemény, mellynek - mint „Hitel”-ében ő maga ír (183 l.) - engedelmeskedni tanácsosb, mint neki parancsolni akarni; 's e' közvéleményt egyben követve, másban fejtve, előkészítve, de tőle soha külön nem válva, bizonyos értelmi monopoliumnak érdemlett vagy nem-érdemlett, de tagadhatlanul létező gyanuját eltávolítani; melly monopoliumot hiszen gróf Széchenyi Istvánnak értelmi felsőbbbsége mindig kivíhat, mihelyt egyedüliséget nem igényel; mert a' nemzeti értelem csödületében bizodalomra mindig számolhat, ki a' versenytért harczmezőnek 's a' versenyzőket ellenségeknek nem tekintí, vagyis - mint a' „Hitel”-ben írva van - *e g y m á s s a l ' s n e m e g y m á s e l l e n d o l g o z í k*.

És ez volt egyetlen általános jegyzetem, mellyet a' nemes gróf rossz néven venni annál kevesbbé fog, minél inkább meg lehet győződve, hogy halhatatlan érdemei e' honban annyira méltányoltatnak, miszerint fényükből még az önmagasztalgatás által sem veszíthetnek; mert mindnyájan tudjuk, hogy gróf Széchenyi Istvánt a' nemes öntudat megilleti.

De találtam légyen vagy nem találtam el az önbiographia vezéreszméjét, vallomásaival ugy a' nemzetélet mint a' Pesti Hírlap elleni kikelés sokkal szorosabb viszonyban áll, hogysen némelly állítások rövid taglalatát mellőzhetném.

A' nemes gróf azt látszik hinni, hogy a' magyar nemzet sir szélén állott, midőn ő az életre üditő tárogatót 15 év előtt megharsogtatá. Sok függ azon szemponttól, mellyből terveinkben indulunk: azért hát nem lesz felesleges megjegyezmem, miképen én ezen felfogást hibásnak tartom, s nemzetünk évkönyveinek utmutatása szerint helyesebbnek ítélem azon nézetet, mellyet a' gróf előbbi munkáiban igen sok helyütt nyilvánított, többek között „Hitel”-e 136-ik lapján: „*B o l d o g o k m i , h o g y k ö z t ű n k i n k á b b a ' f i a t a l s á g j e l e i ' s h i b á i l á t h a t ó k , ' s h o g y m é g t á v o l t ó l ű n k a ' v é n s é g ' s k o p o r s ó ;*” így a' „Világ” 99-ik lapján: „*M a g y a r o r s z á g f e j e d e l m e n a g y h a t a l m u r , m e r t é l ő ' s f i a t a l , n e m v é n ' s m e g h o l t n e m z e t e n u r a l k o d í k .*” - Nekem ugy tetszik, e' nézetet nemzetünk évkönyvei sokkal inkább igazolják, mint a' mi most „A' kelet népe” 16-ik lapján mondatik, miszerint „*v a l ó s á g o s c s u d a , a z e m b e r i s é g é v r a j z a i b a n h a l l a t l a n e s e t ' s k ö z v e t l e n i s t e n i b e f o l y á s , n e m z e t ű n k e t o l l y k ö z e l a ' s i r h o z , i s m é t a z é l ő k k ö z é v i s s z a l é p n i l á t n i .*” - Én általában nemzetek életében csudákra, istenek közvetlen beavatkozására, nemtökre 's más illyesekre nem sokat adok, 's a' mint erősen hiszem az egyetemet örök bölcs törvények szerint kormányzó isteni gondviselést: ugy sérteni vélném a' világok világának törvényhozóját, ha őt egy szeszélyes szultánnak képzelném, ki - ha kedve tartja - ok és eredmény lánczolatának örök törvénye alól egy vagy más hangyabolyt kiváltságol, 's eljő, közvetlen isteni befolyásával egy Lázár-nemzetet csudatevőleg feltámasztani. „*G o d a c t s*

but by general laws” - mond egy angol bölc. Nemzetek életében más ternók nincsenek, mint talán észben ‘s polgári erényben nagy férfiak, minő például az, kit én, nem gyáva hizelgésből, hanem meggyőződésből, a’ magyarok legnagyobbikának szoktam nevezni. - Ezek lehetnek véletlen ternók, minden egyébben ok van szorosan és következmény; ‘s azért én ép’ úgy nem hiszem, hogy az a’ fiatal nép, melytől valóban távol volt vénség és koporsó, tulajdon azon időszakban a’ sir szélén dermedezett: mint a’ hogy megfogni nem tudom, mikint lehet ép’ az 1760-iki időt olyannak jelezni ki újabb korunk történeteiből, melyben (2 l.) Magyarország lakosa kimondhatlan előmenetelt tön,¹ mellyről mégis a’ 84-ik lapon az mondatik, hogy akkoron, alkotmányt ‘s nemzetiséget tekintve, a’ magyar (a’ mint valóban igaz) szánakozásra méltó szerepet játszott. - De hiszen a’ historia felfogásában tévedni épen nem csuda; mert valamint némelyek gondolkodása szerint „du o cum faciunt idem, non est idem:” ép’ úgy látszik különbözőnek azon egy dolog, a’ mint különböző szempontból tekintetik. - Aztán a’ polycratesi minden eszerencse ritka dolog, ‘s vannak emberek, kik ha másban nem, a’ historiai kútfők választásában szerencsétlenek; pedig úgy látszik, hogy e’ szerencsétlenség a’ grófot is üldözgeti; különben ha a’ francia forradalom eredetének historiáját valami jó pragmaticus kútfőből merítette volna, olly képtelenséget csak nem állitana, hogy Magyarország ama’ forradalom előzvényeiben tébolyog! vagy hogy az 1840-iki országgyűlés, a’ karzatoknak parancsoló fölhevülése miatt, gyors léptekkel haladt bizonyos conventi jelenetek felé! - Szegény karzatok! ti a’ magyar tanácskozási mezők- ‘s teremeknek, lóhátról és gyalog, jegen és szárazon, fegyverrel ‘s fegyvertelenül, 1000 év óta lármahősei! zajongástokat én is roszaalom; de bizonyossá teszek benneteket, hogy a’ magyar országgyűlésből conventet csinálni soha sem fogtok, hacsak gróf Széchenyi azt, a’ mi e’ honban soha senkinek eszébe nem jutna, rátok nem beszéli, míg végtére tán magatok is elhiszitek; - ő, ki midőn csupa merő szoros mathematicai számolásból (melly számolásnál hogy a’ szív jelen nem volt, nagyon elhiszem) ezt is amazt is Robespierre-hez hasonlítja, miszerint tán majd gyanakodóvá tevé az erőt ‘s hatalmat, olyasmi sikerül, mint szokott az ebbel, mellynek veszett hírét költi valaki, - épen ez által, de még sok más egyéb által is, habár nem az aristocratia, nem is más egész osztályok, de legalább bizonyos „hirlapszerkesztő” és bizonyos „hig velejű politikai költönczök” és bizonyos „tulzók” irányában, bizonyos vágyakat kézzelfoghatólag bizonyít, melly vágyak az értelem istenasszonya egykori főpapjának vérözönmélekü vágyaihoz talán csak azért nem hasonlíthatók, mivel a’ gyanussá-tétel rendszerét egykor olly mesterileg kezelt vádló ügyészhez (tán Fouquier Tinville-nek hítták) hasonlítani, hahogy Pannonia körülménye és Galliáé egymástól ég- ‘s földtávolságilag nem különböznek.

Istenemre mondom! fáj, hogy nem lehet ezt elhallgatnom; az epés csipkedéseket, mikkel a’ megtámadás saturálva van, örömet el hagyom hangzani megtorlatlanul, ‘s bár gúnynyal tetéze sokat, mi az ember kebelében szent, bár játékot üzött a’ szenvedésből: a’ tisztelet, mellyel a’ grófnak szívem mélyéből adózom, hallgatást parancsol a’ hiuságos gerjedelmeknek, mellyek gyarló embert annyira késztenek viszont nevetségessé tenni azt, ki bennünket nevetségessé tenni iparkodott. - Nyomorult semmirekellőnek vallanám magamat, ha örömömre válhatnék, port szemetet szórni a’ megbotlott óriásra; én tiszteletteljesen tárom ki karjaimat, ‘s kérem: szenvedjen meg a’ nemzeti nagyság építésénél homokhordó napszámosi közt, méltassa tanácsára, javító vezetésre azt, kinek most utját állani törekedik; mert jobb a’ közre, ha egymás mellett, mint egymás ellen; - de két gyanusítás van a’ gróf

¹ Ha ezen állítást csak az „urbér” behozatalára vonatkozóan ítélném volna: nem teszek észrevételt; de bátorlét, tulajdonnak szentsége, a’ kifejtettebb felmagasult polgárisodás kísérői, minő például a’ családi viszonyok nemesb elrendezése, és az emberiség legmagasb fokán álló nemzetek sajátaihoz tartozó anyagi javak és kéjek említettén, ‘s az 1760-iki időszak ezekre alkalmazva idéztetvén, lehetlen volt ezt historiai botlásnak nem tartanom.

könyvében, mit erősen visszatorlani nagy és szent kötelességek parancsolnak; 's ezeknek egyike a' z e n d ü l é s i s y l l o g i s m u s, mellyről hát szó még máshol is leszen.

Hogy a' magyar nemzet akkor, midőn gróf Széchenyi István a' polgári nyilvános életet olly dicsőn megkezdette, nem volt sir szélén álló vén beteg, arról alig kételkedhetünk, ha figyelembe vesszük a' megtörhetlen visszahatást, miszerint alkotmányyszerűség 's nemzetiségi elem a' germanizálás fáklyatüzénél ujult lángra gyult, azon nagy férfiú törekvéseinek ellenében, kiről Platthy Mihály halhatatlan tollával írva van: hogy „princeps justus, sapiens, aequus, quem praeceps boni publici fervor et peregrina juribus nostris consilia lege praescriptos cancellos siverunt perrumpere;” ha továbbá figyelembe vesszük az 1790-iki országgyűlést, mellyen annyi felvilágosodás annyi türelemmel, annyi lelkesedés annyi méltósággal, annyi szabadságszeretet annyi törvényességgel, annyi körülményismeret annyi előrelátó gondossággal, annyi engesztelő szellem a' jövőbe olly mély belátással párosultak, hogy ezen országgyűlés történetét évjazaink legfényesebb lapjaihoz sorozhatnók; utóbb ha megolvassuk az 1790:67 törvényczikk által kirendelt országos választmányok munkálatait, mellyek nagy részben a' XIX. század gyermekeinek is becsületökre válhatnának, ámbár a' statusgazdasági tudomány még akkor rendszerítve nem igen volt; és ha el nem felejtkezünk a' lelkesedésről, nem az olly nemes áldozati készségről, mellyet nemzetünk a' következett századnegyednek minden phasisain át bizonyított; és szemmel tartjuk, mikép a' viszontagságok minden kísérletein keresztül, egy részről a' nemzetiség nagy érdekében soha nem ernyedő buzgósággal küzdött előre lépésenkint; más részről pedig vágyait a' reform után, mint sérveinek és bajainak egyedüli orvosa után, ha néha tévedezve bár, de mégis kitünteté; és nem siklanak el figyelmünk elől a' municipalis élet körébeni jelenetek, mellyek még azon időszakból sem hiányzanak, mikor a' magyar olly súlyos áldozatoktól, annyi veritékes fáradalmaktól pihentgetve, tespedett ugyan, 's tespedésére ürügyül vevé a' méltó remények valósulatára, alapos igények teljesületére várakozást; azonban e' tespedő várakozás közben is új meg új erőket gyűjtögete (mert hiszen korunk sok bajnokinak nevelése nem épen ez időszakra tartozik e?), míg majd elkövetkeztek az 1823-iki események, és elkövetkezett az 1825-iki országgyűlés, mellyről g r ó f S z é c h e n y i olly igazán mondá: hogy „a' pillanati nyomásnak visszahatása nyilván bizonyítá be a' világnak, mikint Magyarország fejedelme élő 's fiatal, nem vén s megholt nemzeten uralkodik:” valóban ha ezeket megfontoljuk, lehetlen meg nem győződnünk, miképen mind ezek nem arra mutatnak, mintha nemzetünk már a' sir szélén dermedett volna; mire hiszen erősebb czáfolat talán nem is kell, mint épen ama' bámulatos hatás, mellyet gróf Széchenyi munkái gyakoroltak; mert ezen hatásnak szoros számolás szerint okvetlenül ki kellett volna maradnia, hahogy a' nemzetben már előre kész fogékony-ság nincs, a' mi valóban nem halálos álmokórságnak jelensége. A' mi azóta történt; minő felszámíthatlan hatással volt a' nemzeti értelmesség önmagábóli kifejlésének processusára az országos rendszeres munkáknak úgy a' magános társalgás mint a' municipalis élet nemzeti nagy asztalára kitálalása; mikép nőtt fel, fejlett, érett és erősödött a' nemzet az 1836-iki országgyűlés által 's kölcsönös hatás szerint az országgyűlés a' nemzet által (mire tán azok is tettek valamit, kik a' törvényhozótest értelemsugárinak a' nemzet ereibe folytonos elszívárgását 's ezzel viszont az országgyűlési fénycsomóba viasszasugárzását, idő 's körülmény szerint, talán szintugy nem hóhortos rögtönözgetéssel, hanem szintugy becsületesen átgondolt kiszámítással eszközölni segítették); mikép következett egy - szabad legyen hinni - utolsó visszalökési kísérlet azok érdekeinek magas helyekre befolyása által, kiknek most gróf Széchenyi István sejdítenül bizonyosan 's akaratlanul kezökre játszik, 's kik ez új, váratlan „succursuson” alkalmasint nem kevesbbé fognak bámulni, mint az angol toryk az angol radicaloknak, vagy a' francia republicanusok a' Gazette de Francenak szövetségén; és mikép eszközlé a' visszalökési kísérlet ép' ellenkezőjét annak, a' mit szándékla; 's mikép következett el a' boldog óra, hogy nemzet és kormány kölcsönös őszinte bizodalommal kezét fogva, együtt, egymással, nem egymás ellen állanak, - mind ezt egészben magasabb szempontból,

egyes részletekben híven felfogni, a' historia körébe tartozandik; - elég, hogy a' szempont, mellyből gróf Széchenyi nemzetünk állapotját úgy valamint saját polgári munkás erényének hatását most felfogni látszik, csekély nézetem szerint nem helyesen van választva. - E' taglalát pedig korán sem vala henye critica; mert alkalmasint e' körül forog „a' hitel tengelye, mellyet a' kelet népébeni” szenvedelmes declamatiók és vészjóslatok érdemlenek.

Én a' nemes gróf polgári nyilvános életét így veszem föl: Hazáját mondhatlanul szereté; szereté ama' keserédes búskomolysággal, melly nemzeti jellemünk sajátsága, mikint mind ezt szívmelegébe mártott tollal olly mesterileg festi, valahányszor megszállja (és - istennek hála! - gyakran szállja meg) a' magasztos polgári erények poésisa. - Ez érzelmek, nemes gróf, mik - szeretem hinni - igen sok magyar kebelében visszahangoznak, csak hogy kevésnek adatott ama' „s z á r a z e c s e t,” melly olly eleven szavakba önti, a' mi sokaknál kimondhatlan, - ez érzelmek azok, miket nézetem szerint magunkban úgy mint polgártársainkban örökön ébresztenünk kell; minek ideje soha sem mulik, bármilly stadiumon álljon is a' nemzeti kifejlődés; mert nincs nélkülök lelkesedés, mellyre a' honnak örökké szüksége van, mivel-hogy nélkülök polgári erény kereskedési áruczikké lesz. - Engedjen hát a' gróf kérelmemnek, hogy ne akarja útját állani a' szívből fakadó szózatoknak, miknek végiránya: minél többekben fölébresztetni, minél többekben ébren tartani a' meleg honszerelmet és a' magasztos lelkesedést, melly őt ösztönözé olly nemesen futni meg a' nemes pályát.

E' honszeretet azonban gróf Széchenyinél henye sopánkodásban nem párolgott el. Ujjait a' kornak üterére tévé, és megértette lüktetéseit. És ezért, egyenesen ezért tartom én őt legnagyobb magyarnak; mert (bár megczáfolna valaki!) nem ismerek senkit historiánkban, kiről el ne mondhatnók, hogy százados hatásra számított lépései sem korán sem későn nem érkeztek. - Ki korán jó, isoláltan áll, 's az egyedülállónak lépteit maradandó hatás nem követheti. „Il ne faut pas devancer son siècle.”² A' ki későn jó, fényen nappal gyújt gyertyavilágot, 's még hálát adhatunk, ha működése csak haszontalan. - Ah! vajmi sok van nemzetünk évkönyveiben, a' mi már születésekor homlokán hordá a' „késő” szót; miről, mert vagy nem egyesektől, vagy tulhatalmas egyesektől jött, nem mondhatjuk el, hogy: istennek hála! csak haszontalan. - Gróf Széchenyit a' kor szükségeinek hatalma alkalmas perczen ragadta meg. Ő korának nyelvéné lőn; ő a' nemzet jobbjai gondolatának szavakat adott. És hatásának titka itt fekszik. Ha kész anyagot, kész fogékonyságot nem talál vala nemzetében, bizonyosan beteljesedett volna rajta, mit mostani munkájáról jóslani merek:

Vous serez étonné quand vous serez au bout
De ne leur avoir rien persuadé du tout.³

Ezeknek valóságát tagadni alig lehet; 's ha nem hibáztam e' felfogásban, kettő van, mi belőle következik. Egyik az: hogy a' ki korának óramutatója, az korának nem Prometheusa; tán inkább őt teremté a' kor, mintsem ő a' kort; dajkája lehetett a' jövődőnek, kapocs a' tegnap és a' holnap közt: de ha úgy gondolkozik, hogy az óramutató teremti az időt, 's mindig annyi időnek kell lenni, mennyit ő mutat, holott ép' azért, mivel az idő örökké halad, az óramutatónak előbb vagy utóbb okvetlenül elkésnie kell - a' ki így gondolkozik, épen azon szempontot veszíti el, a' melly hatását föltételezé, c o m b i n a t i ó i b ó l természetes k i f o r g a t t a t i k, a' h a z a i m o z g o n y h a l a d á s á t természetes h á t u l r ó l n é z i (honnan az ember poros utakon bizony csak port lát, 's a' por miatt magát nem a' haladót); és midőn mind ezt önkényt megvallja, egyszersmind vallomást teszen arról is, hogy időmutatás

² Korát senki se előzze meg.

³ Ha majd elvégzi, csudálkozni fog, hogy őket semmiről sem győzte meg. - Ezt azonban nem egyes elvekre, hanem csak a' zendülési syllogismusra, 's vele rokon gyanúsításokra kívánom értetni.

helyett a' teremtés vagy gondviselés szerepét igényelvén, idegen térre jutott, mellyen alkalmasint nem olly biztos mutató, mint egykor volt. - Fogalmam másik következménye az: hogy ha e' nemzet sir szélén dermedező, beteges aggott vén test volt volna, midőn füleibe mennydörgött gróf Széchenyi: okvetlenül vagy meghalt, vagy legalább a' mennydörgés minden siker nélkül hangzott volna el; más szóval: a' „Hitel” írójának föllépte vagy kárt okoz, vagy legalább haszontalan marad; és mivel nem maradt haszontalan, és mivel hatása bámulatos volt, önkényt következik, hogy nem beteg, nyavalygós vagy gyöngé lábadozó nemzetnek vagyunk tagjai, hanem egy ép, erős, fiatalnak, melly bizonyosan nem csak sokat megbir, mi a' betegnek ártalmára lehetne; de sőt életerejének fentartására sokat megkíván, mit a lábadozó nem bírna meg.

A' nemes grófnak a *P e s t i H í r l a p* ellen intézett egész megtámadása azon tengely körül forog, hogy e' nemzet gyöngé lábadozó, ő pedig a' hivatott orvos, ki e' beteget „a s s i s t e n s e i” segedelmével már 15 év óta gyógyitgatja, 's ki ha már nem egyedül van is birtokában az arcanum triplicatumnak, melly a' beteget tökéletesen helyrehozandja, de csak egyedül az ő kezében van a' mérleg, mellyen fölmérhetni, hogy a' gyógyszerből ez idő szerint hány mákszemnyi kell (a' tisztelt gróf modorát követem, mert igen szereti az orvosi parabolát): én ellenben azt gondolom, hogy e' nemzet ép, ifju, egészséges, elég erővel bíró, institutióinak százados bajait is kijavítani; magamat pedig korán sem képzelem orvosának, hanem vagyok ez ép, egészséges, ifju nemzetnek parányi izecskéje, munkára hivatva, mint akárki más; 's hogyha felszólalok, miután elveim a' gróf elismerése szerint is jók és helyesek, a' modor, mellyben e' helyes elveket ép, egészséges nemzet irányában előadom, énnekem lehet káros talán, ha csakugyan rossz módon járok a' jó uton, de a' nemzetre nézve valami olly alárendelt csekély dolog, hogy azt fontossá csak olly eleven képzelgés óriásíthatja, minővel amaz arabok birnak, kik tevéjök árnyékából egész napokon nézik a' déli báb gözképeit; olly csekély dolog, hogy én, megvallom, ha gróf Széchenyi István volnék, legüresb órámban is hasznosabb dolgot tudnék tenni, mint modor ellen 24 ívet írni. - Hoszú beszédem rövid értelme: „A' kelet népéből” minden okoskodás azon alapszik, hogy e' nemzet javulófélben levő beteg; ezen alap nem áll: és így az okoskodásnak egész építménye magában összerogyik.

Az autobiographia folytatában van más állítás is, melly minden figyelmet érdemel. A' gróf t. i. azt mondja: „c s a k u g y r e m é l h e t ü n k r á n k 's u t ó d i n k r a n é z v e ü d v ö t, h a s z e l l e m i a l a p o n n y u g s z i k j e l e n ü n k é s j ö v e n d ö n k, h a s z e l l e m i a l a p o k o n e m e l k e d i k a n y a g i k i k é p z é s ü n k, é s n e m v i s z o n t.” - Azon kölcsönhatást, mellyel a' jól intézett anyagi kifejlés a' szellemi kifejlésre, ez viszont amarra bir, következőleg hogy mihelyt a' kifejlés természetesen 's nem egy napi virágot termő kegyelem gyanánt intéztetik, egyiket a' másiktól egészen elválasztani nehezen lehet, - ezt mind ismert 's elismert dolognak tevéen föl, ki kell jelentenem, hogy a' gróf idézett állításában betűről betűre egyetértek, és mondhatlanul örvendek, hogy ezt a' gróftól illy határozottan elismertetni látom; mert ezen határozott elismerés igen alkalmas, bizonyos balhiedelmeket eloszlatni, 's a' javításpártiak két nevezetes töredékét egygyéforrasztani. Értsük meg egymást; talán egyesülünk, ha megértettük.

A' gróf azt mondja, hogy minden tettei, minden léptei egy, előre kiszámlált, messzeható tervnek szüleményei: és így politikai hitének idézett alapszabálya is, miszerint anyagi kiképzésünknek szellemi alapokon kell nyugodni, kétségtelenül nem tegnapról mára született meggyőződése, hanem olly elv, mellyre minden lépésénél minden bizonynyal figyelemmel volt. E' szerint a' nemes grófot alkalmasint meg fogja lepni, ha kimondom, hogy a' grófra nézve e' tekintetben a' közvélemény maiglan igen boldogtalan tévedésben volt, elannyira pedig, hogy meg vagyok győződve, e' tévedésnek igen nagy része van azon két pad közti

helyzet előidézésében, melyet a' közjó érdekében lehetlen nem sajnálnunk, 's mely egy kis őszinte magyarázat után, mindnyájunk örömére, alkalmasint meg fog szünhetni.

E' tévedés félreértésen alapszik. A' nemes gróf mult országgyűlés alatt genialis beszédeiben nem egyszer panaszkodott, hogy gyakori szerencsétlensége: félreértetni. Ha illyesmi „gyakran” történik, kiben fekszik az ok? a' félreértőkben e, vagy a' félreértettben? nem vizsgálom; abban sem telik örömöm, hogy felhányjam a' nemes gróf eddigi tetteit 's iratait, és kőpadra vonjak minden betűt, megmutatandó, mi szolgálhatott alkalmul ez igen nevezetes alapelv tekintetében a' félreértésre; mentse némileg a' félreértőket: hogy a' gróf (mint önmaga vallja) ekkorig mindig csak darabosan szólt, 's nem világosan, nem minden lepleg nélkül, tökéletesen kimerítőleg; mire ha helyes okai lehettek is, minden esetre természetesen kellett következni: hogy „ha tán némi kebel sejté is, mit rejt lelke, ezek előtt is felfogása jobbára rejtély maradt.”

E' félreértés kiegyenlítésére akarok csekély erőmmel közredolgozni; talán hogy a' mit mondani fogok, segítheti némileg a' történetíró buvárkodásaiban, midőn jelenkorunk eseményeinek zagyva tömegében fölkeresendi a' fonalat, mely nemzeti életünk megítélésében vezér legyen.

Huzamos időn át két jeles hazafi vezérlé a' javítási párt közvéleményét. És e' két nevet, mikint egy volt tiszteletünkben, úgy elvek iránt is egybefoglalók. Azonban vettük észre, és lehetlen volt észre nem vennünk, hogy a' két vezér egy idő óta nem karöltve jár, 's utjaik mindinkább szerteágaznak. Egyes részletekben a' siker egyik mellett szólt; de voltak sokan, kik úgy vélekedtek, mikép e' részletek olly üdvösségre, minő a' magyarnak kell, hogy boldog legyen, vezetni soha sem fognak, ha elsőséget vínak ki magoknak az elvek fölött, miket a' közvélemény a' másokban személyesíté. - És a' fejlődő nemzeti értelem gyakran veté föl vitatás kérdéseül: mi a' különbség e' két hazafi tervei közt? És jött az idegen is, és vezéreiről akará ismerni a' nemzetet, és ez is kérdezté: miben különbözik egyik véleményvezér a' másiktól? Természetünkhöz tartozik, hogy ha egyszer kérdés támad ember keblében, a' felelet is elkövetkezik. - Így támadnak pártok politicában. Kik az őszinte kérdésre önmagoknak őszintén megfelelnek, kiknek meggyőződésük van, képezik a' pártok gyűjtő magvát, melyhez aztán sok vak utánzó, sok szennyes érdek és sok salak is csatlakozik. - És mondák az emberek: Az első közvagyonosság utján akar vezetni közszabadságra; a' második pedig közszabadság utján vagyonosságra. Amaz ezt tartja: „legyünk csak gazdagok, a' szabadság majdan elkövetkezik;” emez viszont: „csak szabadok legyünk, a' gazdagság majd önkényt eljő.” - És ezek mondák: Az elsőnek igaza van: gazdag nemzet nem paczkázhatni kény és kedv szerint, a' vagyonosság önállást nyújt; és lesz szabadság, ha tehetség lesz. Századunk iránya anyagi érdekeknek ugyis kedvező; ez uton haladnunk nem lesz olly nehéz, mert ha engedélyre szólittatik fel a' hatalom, anyagiakban engedékenyebb lesz, mint szellemiekben, ezek féltékenységet gerjesztenek, amott kedveznek kor és istenek; pedig „i n u l t i m a a n a l y s i” a' dolog csakugyan egyre megy, és minden lépés előre anyagi érdekekben, egy lépés előre értelemben; pedig szabadsághoz értelem kell. Ha neveltük a' kéjelmet, sok erő marad ben a' hazában, mely most kün elnemzetlenedik, minthogy kéjelmet itt ben nem talál; de találjon csak, 's megszokja szeretni a' hont; és ha szereti, majd csak eljárul egyhez máshoz is, 's a' nemzeti kifejlés sokszorozója egy számmal untalan szaporodik. Azért hát, ha néha egy kis betűjog áldozatába kerülne is, ám isten neki! hiszen örökre nem vezett el; legyen feláldozva, hahogy általa anyagi fejlődés tekintetében nyerhetünk annyit, mennyi föléri az áldozatot. - És mások mondák: A' másodiknak van igaza. Történetekben fekszik a' tan. Nem mutat nemzetet a' historia, mely gazdagság által jutott volna el szabadságra; de mutat sokat, mely gazdagság által ősz szabadságát elvesztette. Már C a t o mondja: „T i m e o, n e d i v i t i a e m a g i s n o s c e p e r i n t, q u a m n o s i p s a s.” Csak olly gazdagság nem

veszélyes a' szabadságnak, mely a' nemzet erkölcsi és anyagi tehetségének szabad kifejléséből szabadon fejlett; az, mit a' kegyelem nyújt, mi jogok árán vásároltatik, tartós jólétet soha sem szül; 's így mindenkéül előtűnik meg a' szabadságot, a' mely már van; mit itt veszítünk, azt békés úton vissza nem nyerjük tán soha is; és azért jogainkból semmi áron! 's míg itt egy részről mindig örökösünk, más részről emeljünk a' szabadságnak sánczai közé mindig többeket. Szabadság nem veszít, ha megosztatik, sőt mindenkéül nő és erősödik. Midőn ezt tesszük, az anyagi fejlődést is legsikeresebben mozdítjuk elő; mert ha igaz, hogy csak azon jólét tartós és állandó, mely a' nemzetből fejlett ki önkényt és szabadon: a' szellemi érdeket kell kifejtetni, hogy a' jólét kifejlődhessék önkényt, szabadon. A' szabad szellem csudákat művel az anyagon is. Ez út - igaz - nehezebb és akadékosabb, indulatot és féltékenységet költ fel ellenünk: de a' jog maga nem lesz áldozat; 's ha gyöngék vagyunk, ha szabadságot védni, fejteni tehetetlenek: inkább akármi, mint testi jókért nyakunkba rázott szolgajárom. - Azért hát jog és szabadság legyen jelszavunk.

Ez volt a' vélemény a' két hazafiról. Tényt beszélnek, 's nem magánynézetet; beszélem azok közvéleményét, kik őszintén hittek mind a' kettőnek lelkiületében. A' romlott lelkiüek, kik mivel tetteikben csak szennyes érdektől vezérelvők, nemesb valamit másnál sem képesek gyanítani, kik minden erényt sárba tipornak, minden tényt nemtelen kűtfőből származtatnak, nehogy tán valakit becsülni legyenek kénytelenek, a' gyanusítók piszkos serege itt sem maradt el, mint sehol sem; de az illyenmű gyanusítgatás a' közvélemény alakulását nem háborgatá. És a' másodiknak political élete igazolni látszott, hogy a' józanabbak közvéleménye őt jól fogja fel. És az elsőnek political életében akadtak néha tünemények, melyek oda magyaráztattak sokak által, hogy hazafi terve lánczolatában egy más lánczszemnek kivitelére egy kis jogáldozattól vissza nem retten. Emlékezzünk bár például az 1836-diki országgyűlés végére, midőn az adófelajánlási kérdésben e' kifejezés fölött: „három évre és nem tovább,” mely a' követi kar az országgyűlésnek törvényes időbeni megtartását biztosítgatá, azon hazafi és political barátai közt bizonyos feszültség kezdett támadni, 's a' feszültség már-már elhidegülés színét ölté föl, mikor aztán explicatiókra kerülvén a' sor, a' (hibásan) ugynevezettni szokott oppositiónak vezértagja nyilván 's határozottan kijelenté, mikép ő és barátai nemzetünk anyagi jólétét akarják igenis, de nem minden áron: azért tehát anyagi engedélyekért jogot áldozni soha sem fognak; a' tisztelt hazafi azonban (kétségtelenül fontos okoknál fogva) még ekkor sem vélte jónak, feltárni political rendszere vezérelvét; hanem szólott a' bizodalom szükségéről nemzet és kormány között, 's hogy rossz tactica, bizodalmatlanságot mutatni azon kormány iránt, mely mindennél fontosabb érdekünk, nemzeti-ségünk tekintetében olly roppant következményű közeledést tön. - Illy tünemények szűlték a' félreértést, 's ez (ismét nem magános nézetet, hanem tényt mondok) annyira ment, hogy voltak, kik már-már megbarátkoztak a' gondolattal, miszerint nemzet és kormány közti kérdésekben ötle pozitív föllépést igényelni sem kell, mert a' hon javára tervezett vállalkozásainak sikere végett Szüksége van, hogy a' kormány ellen élre ne álljon; 's töle illy dolgokban már csak nemlegességet igényeltek; és nyilván lehetett tapasztalni, mikint csökkent vagy nőtt iránta a' bizodalom, a' mint e' kérdésekben a' nemleges állást elhagyván, egyik vagy másik oldalhoz közelítve látszott emelni nagy nyomadéku szózatát.

És ime! itt van - nézetem szerint - a' kulcs, mely a' haladási párt táborát két részre osztá; és korán sem ott, hogy mérséklettek és tulzók vannak; a' mi hiszen ollyas valami, mint Hercules saruja, ollyasmi, a' minek más fokmérője nincs, mint kinekinek saját nézete; miszerint más értelmezést fölöle nem is adhatnánk, mint ezt: a' ki kevesebbet akar mint én, az tespedő; a' ki többet, tulzó; - vagy pedig; a' ki semmit sem akar, az tespedő; a' ki pedig mást vagy másképp akar mint én, az tulzó, political költöncz, lágy velejű, hig eszű, és mit én tudom, mikint hangzanak mind azon gyönyörű epithetonok, mik a' minő nem-zengzetesen hangzanak gróf Széchenyi István szájából, szennyes fegyverek levén, feleletet tán még a' „tulzóktól” sem

érdemelnek. - Nem itt van tehát a' két töredékre oszlásnak kulcsa; mert én legalább, ki - a' mint magától a' gróftól hallottam - egykoron azért tartattam veszedelmesnek, mert hallgatni tudok, több éveken át hallgatva, de folytonos figyelemmel kísérvén a' nemzeti erők nyilatkozatait, úgy tapasztalám, hogy az ugynevezett tulzó párt szakadást soha sem csinált, ő csak szárny volt, melly kiebb száguldott, mint a' test maga, de azért a' testnek tagja maradt; és gyakran monda, hogy ohajtása például = 100, de minthogy azt el nem érheti, à conto 10-et is elfogad; ez a' tulzó párt elvveleje, a' többi csak modor, csak színezés. - Nem, a' megoszlás kulcsa nem ebben fekszik, hanem abban, hogy a' közvéleménynek igen nevezetes töredéke a' gróftól félreértette, vagyis inkább (mert nem nyilatkozott) föl nem fogta; most azonban határozottan meggyőződünk, mikép a' gróf is szellemi alapokra kívánja építeni jelenünket és jövőnket; 's a' grófnak e' határozott nyilatkozata, hahogy (a' miben nem kételkedhetni) a' részleteknél is következetesen keresztülvitetik, képesebb mint más akármi, a' különvált töredékeket egyesíteni; képesebb pedig annyival inkább, mert - a' mint mélyen tisztelt nádorunk a' mult országgyűlésen bölcsen mondotta - az egyesülés csak addig nehéz, míg általános elv általános elvnek szegeztek ellene; mihelyt részletekbe bocsátkozunk, sokkal könnyebben egyesülünk. - Ez annyira igaz, hogy tökéletesen hinném, ha gróf Széchenyi, kivetközvé a' képzelőtehetség sárgaságából, nem bűvös mécs világánál tartana szemlét a' Pesti Hirlap fölött, ha nem akarna minden sorában rémeket látni, 's nem azon föltett vagy föl nem tett szándokkal venné akármeddig számát kezébe, hogy abban coûte qui coûte minden esetre veres fonalat talál: alig látna laterna magikai eltorzított árnyékképeket, alig tudná megmondani, hogy tulajdonkép miért ellensége, és pedig ellensége jan. 2-ika óta, a' Pesti Hirlapnak.

„A' kelet népében” minden egyes szót kőpadra vonni (mint gróf Széchenyi például a' „szív telen gazdával” tőn, miből a' hevült képzelődés leggyőnyörőbb ügyvédi mesterségével a' tulajdonnak megtámadását allegálja ki) sem czéлом sem időm. Nem czéлом; mert az illy parányias „Rechthaberey” az önkecségető hiuságnak hizeleg csak, köznek nem használ; 's én rossz magyarnak tartanám, a' ki gróf Széchenyinek ellenében illyesmiben örömet lelné. De időm sincs; mert a' körülményeink között már természeténél fogva is tömérdek nehézséggel járó hirlapszerkesztés, 24 1/2 éves 's illy férfiutól eredő megtámadás által bizony távolról sem könnyült annyira, hogy egyéb foglalatosságra sok időt engedhetne; 's azért az autobiographiában feltűnő állítások közül csak néhány nevezetesbet emelek ki, - azokat, miket midőn taglalgatnék, mellékesen talán a' megtámadás alaptalanságát is sikerülend némelly szempontból megmutatni.

„A' kelet népének” 2-ik lapján mindjárt beköszönt a' gyanusítás, hogy a' ki fejledező körülményeink közt keserű, annak az, mit elérni akar (ha tudja, mit művel), t á n i g e n i s j ó, de honunkra bizonyosan nem hoz áldást; utóbb a' minden tettnél háttérben lappangó nemtelen célzatokról gyanusítás, mikép ez jószágelkobzásokra dolgozik; amaz üressé vált erszényét egy csöndes kis forradalom által akarja ismét megtölteni; egy más töredék viszont oda munkál, hogy minden akadály nélkül kénye kedve szerint aratgathasson a' nagy homályban, 's a' többi, és ezerszer ismét a' többi annyiszor fordul elő, miszerint lehetlen a' gróftól nem kérnem, fontolja meg: valljon jó tactica e, a' keserűket illy keserűen gyanusítgatni; nem gerjeszt e maga ellen gyanút, hogy épen ő az, a' ki oda dolgozik, hogy „t ö b b é s e n k i b e s e b i z z é k a' f e l f o r r t s o k a d a l o m”; 's hogy, mint férfiúnak illik e, mint embernek szabad e, mint magyarnak tanácsos e, charactert és becsületességet megtagadni mind azoktól, kik történetesen vakon senkinek sem hódolnak, vagy nem elég látnoki tehetséggel bírnak, hogy az ő, 15 év óta mindig tárogatott, de maiglan is soha fel nem tárt terveit felfoghassák? És lehetlen a' gróftól meg nem kérnem, méltóztassék megemlékezni, hogy a' gyanusítás ezen neme, melly nem tetteket bírál, hanem a' vágyak titkait bonczol-gatja, már keleten úgy mint nyugaton olly elcsépeelt szalma, olly elkoptatott fegyver, miszerint annak mellőzését a' lovagias gróf Széchenyitől tán némi joggal remélhetők, - ötőle, ki az

értelem nevében a' szívnek hadat üzen; ki - mint mondja - mindenben csak szoros logicával, csak száraz számokkal küzd; ki egykoron gróf Dessewffy-től, csak a' kurta farku lóróli lebukás 's egyéb gyarlóságok megemléítését is olly rossz néven 's méltán rossz néven vette; - és szabad legyen kérnem, emlékezzék meg, hogy ha van, kit tetteiben pénzsomj, kincsvadászat, haszonles vezet, e' vágyak kielégítésére egy másik ut sokkal könnyebb, bizonyosabb, veszélytelenebb; 's hogy a' ki Magyarországon legjobb esetben is egy kis nyaktörés veszélyével járó forradalom útján akarná lapos erszényét megtölteni, az nem csak gazember volna, de még bolond is; mert ha forradalmi kísérletek pénz nélkül a' világon még soha sem sikerültek, Magyarországon bizonyosan a' terjedelmes uradalmacskákat zendítés által senki fiának ősei nem szerelték. Mert hiszen jó lesz megemlékezni, hogy Magyarhonunkban nyílt szemmel is sok ember bír, és sokan is olvasták a' historiát. - Gondolom, helyén volt ezt megmondanom; 's talán éppen nekem volt helyén, kinek szándoka tisztaságát a' nemes gróf csak távolagos gyanusítgatással (minő például: „a' ki keserű, az magának tán igen is jó;” és: „majd meglátszik, magát szereti inkább, vagy hazáját” 's a' t.) illetgeti, egyenesen azonban kétségbe nem vonni kegyeskedik. Talán véleményi surlódásinkból a' személyeskedés daróczeit kiküszöbölni e' felszólalás is segíthetend.

Előfordul azon állítás is: hogy „egyesek keserves panaszai mint éles lélekharang a' közhaláli álmon keresztül végre sok hű kebelben viszhangra találtak, 's mindinkább sejtjük, hogy a' magyar lesz, minden esetre lehet” (12 l.); - „de azért nemzeti létünk körül tudomásunk ma csak az, miképen nemzetünk él, 's hihetőleg élni fog, tovább semmi.” - Szabad legyen kérdenem, mikép egyezik meg ez állapottal a' tanács: hogy a' szívet hallgatásra kell parancsolni? - Nekem úgy látszik, illy állapotban még igen sok lelkesítésre van szükség, 's illy állapot irányában a' szívhallgató tanács nagyon különösen hangzik, kivált attól, ki midőn mindig csak az értelemhezi hideg szót javasolgatja (száz hasonló hely közül csak egyet említvén), a' 19. lapon így szól: „Oh ti hazánk reményei, kiket századok korcs szelleme, anyatétjjel beszítt elfogultságok 's alnevelés minden emberi méltóságbul ki nem vetkeztetett még, nem reszket e bennetek a' szív, nem emelkedik e mindennapi unalmak nyomorult körén lelketek magasán túl - - nem olvadoz e haláli fagytul összezsugorodott - kebletek mint tavaszi langytul ihletve, eddig soha nem érzett édes melegre - - - nem hangzik e bennetek nyilván isteni szózat, hogy hivatástok nem sybariti állatóság, nem halotti tornak meg nem szünő rest ünneplése?” 's a' t. És a' ki e' sorokat ír, szoros tudományi számolással, 's átgondolt messzevágó terv következtetésében, íveken meg íveken át csipkedi, szurdalja, korbácsolja, 's - hogy egy szóba foglaljak mindent - nemzetgyilkolási váddal terheli a' Pesti Hírlap szerkesztőjét, mivelhogy a' szívhez 's nem az észhez szól. - Felhivok boldogot boldogtalant, mutasson a' Pesti Hírlap bármelyik hasábján csak egyetlenegy szóalkatot, telvét illy érzelemdús 's - ha száraz tudományilag néznők - nem sokat mondó szavakkal; - vagy ha talán azt vetné ellen a' gróf, hogy ő nemes indulatokat gerjeszt, nemes szenvedélyt ügyekszik felkölteni: úgy ismét felhivok boldogot boldogtalant, mutassa meg, mikor iparkodott a' Pesti Hírlap nemtelen indulatot mozgásba hozni?

„A' civilisált világnak szinte minden népei elérték már tetőpontukat, 's vénülésnek indulnak, a' magyarnak most derül hajnala” (24 l.). Ezt csak azért idézem, hogy alkalmam legyen megmondani, miképen én fentebb a' nemes gróf modorának nyomán kénytelen valék ugyan beereszkeszteni a' magyar nemzet ifju vagy vén korának taglalatába, mivelhogy a' gróf egész munkája egy illy szóvirágon alapszik: mindazáltal én az illy vénségi, fiatalági hasonlításokat igen sántikálónak 's a' rájuk épült országlási rendszert ingatagnak tartom, és magasb véleménynyel

vagyok az emberiség rendeltetéséről, mintsem hihetném, hogy a' tetőpont, melyre nemzetek hivatvák, már a' civilisált világnak szinte minden népeinél el van érve, melyeknek már e' szerint vénülésnek kellene indulniok, következőleg nem sokára majd meg is halniok. Én az emberi perfectibilitást végetlennek hiszem, mint a' számokat, melyekhez egyet mindig hozzáadhatni, a' nélkül hogy a' legnagyobbat elérnők. - Valahol mondtam a' Pesti Hírlapban, hogy nemzet csak öngyilkolással halhat meg; és a' gróf mondja valahol „A' kelet népében”, hogy ez állításban tökéletesen egyetért: nem kellene hát, csekély nézetem szerint, a' népek vénségének, fiatalságának szóvirágesszméjétől magunkat annyira elfoglaltatni engednünk, miszerint erre országlási rendszereket alapítsunk; mert elvénült nemzetnek m e g k e l l halni; már pedig abban egyetértünk, hogy nemzetnek n e m k e l l meghalni, mivel nemzet csak öngyilkolással halhat meg; - és ha már ebben egyetértünk, nagyon örvendének, ha a' nemes gróf velem abban is egyetértene, hogy nép, nemzet, keleten úgy mint nyugoton, senki kedvéért nem fog élni s y s t e m a t i c e.

A' mit a' tisztelt gróf nemes öntudattal elbeszél, mikint látta, hogy „senki azon tán kissé magasb nézőpontról nem fogja fel nemzetünk állását, mint ő; mikint lépett a' nyilvános élet tövismezejére azon komoly elhatározottsággal, hogy ő fogná, ha senki más, nemzetünk egykori fényének megvetni alapját” 's a' t. - mind ezeket, a' nemes gróf halhatatlan érdemeinek szívem mélyéből hódolva, csak azért nem lehet nem említenem, minthogy bizonyos következményekkel szoros összefüggésben vannak, mikre nézve a' tisztelt grófot megkérni bátorodom, ítélje meg: valljon csatlakozom e, ha úgy hiszem, hogy idő 's tér iránt talán egy kis tévedésben van? - Ugyanis, ámbár én - mint mondtam - azok közé tartozom, kik a' gróf politikai élete nagyszerű hatásának kulcsát abban találják, hogy olly socialis gondolatoknak adott szavakat, melyek igen sok kebelben majd tiszta meggyőződés-, majd homályos sejtelmeképen már készen voltak, 's a' nemzeti értelmességnek e' fogékonyságánál és a' körülményeknek előre számítható hatalmánál fogva „a' k i v i t e l n e k t ö m k e l e g e” sem volt „lehetlenséggel határos,” sőt az előzvényekből és körülményekből elmulhatlanul és szoros tudományilag (28 l.) el kellett következni, a' mi elkövetkezett: mégis, fogadjuk el bár valóságnak, hogy kezdetben a' nemes gróf felfogása jobbára mindenki előtt rejtély maradt, 's ne taglalhassuk azt is, mennyire igaz, hogy ha azt, „a' mi még lelkén van, 's mit most lepleg nélkül előadni” ígér (26 l.), „ámbár most is csak kényszerítve és kénytelenül bocsátja azon eszmét, mellyel annyi év óta rejt kebele, mint éretlen bábót, a' világba” (146 l.), 's „ámbár ez alkalommal sem vehet magának időt, hogy részletes és kimerítő lehessen, de azért mégis csak kitér a' mondan-dót” (146. l.), - ne taglalgassuk, mondtam, mennyire igaz, hogy „ha mind ezt tíz tizenöt év előtt minden lépcső, minden hozzászoktatás nélkül feltárta vala, nem mutatott volna körülményismeretet” (27 l.), mind ezt fogadjuk el mathematicai bizonyosságnak: mégis azt gondolom, ezek a' tisztelt grófot nemzetünk állapotjának 's különösen értelmi fejleménye stadiumának felfogásában némi tévedésre vezették. - Nevezetesen már a' multa nézve is nagyon csatlakozik a' gróf, ha úgy gondolja, hogy midőn a' casinókat, lóversenyeket 's illyféléket tervezé, a' nemzet át nem látta, mikép a' végcél nem multság, hanem központosítás; - ám legyen, hogy e' központosításnak végcélja, mikint a' gróf titokban rendszerezé, rejtély volt talán egy és más előtt, de a' központosításra célzás senki előtt rejtély nem vala, sőt e' központosítás végcéljáról is megvolt igen sok embernek a' maga gondolata; mert valóban olly honban élünk, a' hol történetesen már 15 év előtt is egynél több ember gondolkozott, - Hogy ez mind így volt, azon fogékonyság, mellyel a' casinói eszme országszerte fogadtatott, 's casinók és olvasótársaságok keletkeztek és folyvást keletkeznek, talán a' legczáfolyhatlanabb bizonyosság. Azonban hagyjuk a' multat; én arról ohajtanám a' nemes grófot meggyőzni, hogy a' nemzeti értelmes-

ség a' fejlődésnek magasb fokán áll, mint gondolja. Ő ugyanis „tisztán látván a' mult országgyűlés után, hogy hazánknek egy elkopott, félig-meddig feudalis, félig-meddig alkotmányos szövevényből, emberhez illő, minden álfénytől kitisztult képviseleti rendszerre, minden ingadozás nélküli átvarázslata már-már bizonyosnak mutatkozott: kimondhatlan öröme gerjedt; de tudván tapasztalásból, mennyit ront, mennyit semmisít meg a' lehető legjobbnak is időelőtti dobraverése: örömét el nem árulja, hanem keblében féltékenyül mint olly titkot őrizi meg, mellynek fölfedezése messze hátravethetné, de tán egészen meg is semmisíthetné fejledező jövődönket” (52-54 l.). Már én megvallom, ki a' magyar nemzetet 1840. második felében illy vaksággal vert buta csordának 's kormányát is olly rövidlátónak hitte, hogy egyáltalában még csak nem is sejtene, mi történik vele 's körül, 's bekötött szemmel botorkálnék láthatlan hatalmak vagy messzevágó terveiket rejtélyben szövő vezetők pórázán, a' nélkül hogy tudná, miért és hová? - és vakon és bekötött szemmel elannyira, miképen a' nemes gróf még csak örömeének elárulásával is tán megsemmisítheti vala a' magyarnak egész jövődjét, - a' ki így látja honunk körülményeit 1840-ben, annak körülményismerete, nézetem szerint, időt 's tért veszítve, hatalmas tévedésben van. - És ezen tévedésből ered aztán a' legjobb szívvvel mind azon félremagyarázás, mind azon rémképlátás, harag és szenvedély, melly „A' kelet népe” 24 ívein áradoz; innen ered, hogy a' gróf magát minden combinatióiból kiforgatva érezi, 's mint hátrahagyott, szemből vesztett mindent hátulról néz, a' mi (megvallja) nem jól esik (34 l.); csak hogy a' ki mindent hátulról néz, az természetesen a' dolgok homlokát nem csak nem jól látja, de sőt nem is láthatja, hanem csak képzelheti; pedig a' képzelet az, mit a' tisztelt gróf olly igen rosza, mi szenvedélyt költ fel, 's egyenesen a' francia forradalom irtózataiba vezet, és azon ösvényre, mellyen e' forradalom hősei 's utódai jártak, Mirabeau-tól kezdve Marat- 's Robespierre-n keresztül egész Pére Enfantin-ig, kik - közbevetőleg szólva - ha ez utolsóinak postaszobájában összegyűlhetnének, nehezen tudnák megfogni, a' historia philosophiájának mellyik vezérelvé-nél fogva kerülnek egy csomóba. - Aztán azon gondolatot sem tudom agyamban lenyugtatni, hogy a' melly combinatiót illy hamar képes volt egészen kiforgatni nemzeti életünknek élénkebb mozgása, mellynek hiszen szoros tudományilag mulhatlanul el kellett így következnie, - azon combinatio talán némelly részeiben mégis csak szenvedhetett volna egy kis változtatást, 's tán sem Aristoteles analysisa sem Bacon inductiója után nem volt alkalmas minden izecskéjében olly egyedül üdvöztőnek bizonyodni, mellyen kívül más csak nemzetgyilkolás és revolutionarius syllogismus és átok és enyészet feküdnek. - Én ismerek egy szegény embert, a' nemes gróf értelmi súlya ellenében a' leggyöngébbek egyikét, kinek combinatióit ollyas valami is megzavarta, a' mit termino technico bayonnetnek hínak; de megvallom, combinatióiból mégsem érezte magát illy egészen kiforgattatva - Ámde honnan jöhet kornak és helyzetnek ismeretében az említett tévedés? - A' tisztelt gróf munkájában igen sok jó van elszórva, habár - mint valaki mondá - ez a' jó nem mindig uj; így akadtam a' 296-ik lapon bizonyos előkészítmények elsorozására, mik alkalmasint azon fokozatokat jelelik 's igen helyesen jelelik ki, miket a' nemes gróf „logikai egymásutának” szeret nevezni; t. i. szabad biztos birtok, ezt megelőző jó törvény, ezt megelőző elmesurlódás, ezt megelőző egybepontosítás, ezt megelőző kedvessé-tétele a' hazának 's bizonyos helyeknek 's a' t. - Lehet, hogy csalatkozom: de én ezekben véltem az említett tévedésnek kulcsát feltalálni. - A' nagyérdemű gróf ugyanis ezelőtt mintegy 15 évvel igen bölcs tapintattal megismervén az időnek jeleit, messzevágó tervének kivitelére igen jó számolással kidolgozá a' most idézett előzmények fokozatát, 's elmesurlódás és ebből következni kellő gondolat-

egyesülés végett megkezde 's férfias szilárdsággal életbe is hozza több rendbeli központosító vállalatokat: casinókat, lóversenyeket 's a' t; és ezekből szoros tudományilag el kellett kétségtelenül mind annak következnie, a' mi elkövetkezett; csak hogy e' nemzetnek alkotmányos szerkezetében az eszmék központosításának más eszközei is megvoltak, melyeknek ugyanazon célra hatalmas sikerrel hatását a' nemes gróf, úgy látszik, számolásában ha nem egészen felejtette is, de bizonyynyal nem eléggé méltatta, 's alkalmasint azért, mivel saját rendszerének kerékvágásában férfiasan előretörve, a' maga körüli mozgalomra kellő figyelmet nem fordíthatott. - Illy eszmeközpontosítási hatalmas eszközök: a' megyékben fontosabb tárgyak körül nevezetni szokott küldöttségek, ezek javaslatainak nyomán a' megyei nyilvános gyűlések, törvényhatóságok közti levelezés; az országgyűlések 's ezeknek a' törvényhatóságokkal folytonos elmesurlódási 's eszmeközpontosítási viszonya, 's más ezer, kisebb, de mégis életnedv-vezető csatornákon kívül a' sajtó, melly ha nem olyan is, minőnek jogelvileg méltán követeljük, de ha valami jót nyújt, ez talán még szembetűnőbb hatással működik, mint a' hol a' felszabadított Briaraeus száz kezének mindenikével szórja az elme-termékeket; úgy hogy például lelkemben meg vagyok győződve, miképen az érdemes gróf „Hitel”-e több elmesurlódást, több eszmeközpontosítást eszközölt néhány hónap alatt, mint a' nemes gróf lóversenye 's nemzeti casinója, igen jól számított korszerűségek mellett is, éveken át. Ezen eszközöket én csekély felfogással oly hatalmasoknak hiszem, hogy nem kételkednem egy kis nemzeti büszkeséggel állítani, mikép kedves hazánk - mellőzvé a' sajtó hatalmának tekintetét - sokkal több eszmeközpontosítási eszközzel bír, mint akármely más ország, kivevén talán Angliát „meeting”-jeinél és igen kifejtett associationalis életénél fogva, 's ezt is csak azért, mert a' meetingek 's associatiók hatása karöltve jár a' legszabadabb sajtóval. - Ám vessünk egy pillantást megyei rendszerünkre, mellyet én, alkalmasint százezerek után és százezerekkel együtt, oly institutióknak tartok 's hirdetem és hirdetek örökké, mellyet a' világnak bármely institutiójával sem volnék hajlandó fölcserélni, és - közbevetőleg szólva - országglási rendszerem ép' azért a' legtávolabbról sem francziás, mint a' gróf talán csalatkozva, talán gyanusítva mondja, mivel én a' kifejtett municipalis életet imádom; a' francziák pedig úgy az 1789-iki mint 1830-iki forradalomban, úgy a' napoleoni korszak mint a' restauratio óta, a' minden helyhatósági életet elsorvasztó centralisatiót bálványozzák; - ám vessünk egy tekintetet megyerendszeri életünkre. Van e egy hatalmas eszme, egy fontos ügy, egyetlen érdekes tárgy, mire nézve a' megyegyűlések kevés hónap alatt oly elmesurlódást 's ennek következésében oly eszmeközpontosítást nem eszközöltek, minőt más eszközök által annyi idő alatt elérni lehetlen volna? Nézzük akármelyiket az 1823-iki szomorú, de szívemelő emlékeztető kérdéstől kezdve, egész a' vegyes-házassági ügy kérdéséig! 1823-ban fegyveres erő környezé a' tanácskozásokat, fegyveres erő foglalá el a' megyék palotáit, a' jegyzőkönyvek szétrepestettek, 's a' fegyverektől környezett nemesség hársak árnyékában mennydörgé a' szabad szót, mellyről az ember azt gondolá, elvesz, mint homokban a' vándor nyoma: és mégis minő eszmeközpontosítást eszközöltek e' gyűlések! megláthatjuk jeleit az 1825-iki országgyűlésre adott utasításokban 's azon országgyűlésnek irományaiban, törvényeiben. - És így hasonlóan minden nagy és fontos kérdéssel egész mostanig. - No már hogy e' gyűlések az elmesurlódást végetlenül előmozdították 's előmozdítják, 's így az eszméknek központosítására, melly a' nemes gróf tervének láncolatában méltó helyet foglal, erős hatalommal közredolgoztak, tagadni csakugyan lehetlen; vegyük még ezekhez, hogy azon 15 év alatt, mióta a' nemes gróf a' maga rendszerének épületét fokról fokra emelgeti, az országos rendszeres munkáknak országszertei taglalatán kívül, mit a' körülmények nemzeti értelmességünk sokszorozójában mérhetlen súlyú factornak bizonyítottak, - e' 15 év alatt, mondom, közel 7 esztendeig országgyűlés volt; - és minő országgyűlések! Alig van az ez idő szerint teendők között fontos kérdés, melly ezeken, legalább alapelveiben vagy előzményeiben, szóba nem jött; és felejtjük, ha tetszik, mind azon eszközöket, mellyek ez országgyűlések elmesurlódásait a' nemzet legtávolabb ereibe elszívárogtaták, és ne vegyük bár tekintetbe O r o s z

1830-iki országgyűlését, gróf Széchenyi Stadiumát, Deák követjelentéseit 's t. eff., csak azon egyre emlékezzünk, hogy országgyűlés alatt, a' követek 's küldöik közti folytonos viszonynál fogva, minden vármegye egy-egy elmesurlódási műhelylyé változik, 's hogy e' hét év alatt minden megyében évenként vagy hat, következőleg összesen a' megyékben mintegy 2184 közgyűlés volt, - több mint Nagybritanniának minden meetingje 's politikai lakomája hasonidőben! A' ki mind ezt tekintetbe veszi, lehetlen meg nem győződnie, hogy a' hol illy elevenen kering az alkotmányos élet szívvére, ott az elmesurlódás egészen más progressióban megy véghez, 's egészen is más természetű, mint ha csupán a' nemes gróf rendszerének fokozatain lépdegélne; és innen a' tévedés, mellyet kor 's körülmény felfogásában a' nemes grófnál észrevenni gondolok; ő szilárd hűséggel dolgozott minduntalan saját tervének fokozatai szerint, és vállalatái többnyire sikerültek, mert jól levén gondolva, a' nemzeti fejlődés processusába igen jól beillettek; ugyde ezen vegytani processusban más agentia is működtek, melly működést azonban a' nemes grófnak hona javára szentelt tömérdek foglalatosságai közt nem volt ideje figyelmes szemmel kísérgetni (hiszen ez évnek 8-ik hónapját éljük már, 's gróf Széchenyi jelenlétének tán egyetlenegyszer sem örvendhetett Pest vármegyének közgyűlése, ámbár gondolatom szerint Pest vármegye népes közgyűlései a' nemzet eszméletéről több adatokat nyújthatnak, mint bármilly társalgási kör; 's esten gyűlések a' nemes gróf értelmi súlyának az eszmék központosítására nagyobb 's p o s i t i v a b b tért nyitnának, mint a' Pesti Hirlap ellen a' casinóban egy hónapon általi n e g a t i v agitatio); - nem levén pedig ideje a' nemes grófnak nemzetünk eszméletét szemmel kísérni, ezen nemkísérés okozá, hogy a magyart saját körülményeiben annyira idegennek vélné, miszerint jövődjé lehetne veszélyeztetve, ha valamikép a' nemes gróf csak keble örömeit is elárulná; - pedig hiszen im! elárulá örömeit és fájdalmait, feljajdulását a' vészharangnak félreverésével kísérte, 's a' látnok bűhatalmával kiáltott a' nemzetre; - és im! a' nemzet meghallgatta őt, és legkisebb, de csak legkisebb baja sincs, jelenének nincs, jövődjét pedig öntudatának érzetében e' bajtalan jelenből fejtegeti; soha sem haladott férfiasabban, mint épen most, és soha sem volt nyugottabb, soha kormányával bizodalmasabb lábbon, mint e' férfias haladás közben. - Hogy ez mind nem azon lépcsőzet szerint történik, mint a' nemes gróf tervében írva volt, igen természetes; mert nemzet - mikint már mondtam - senki kedvéért nem fog élni systematice; de már azt, hogy ezen igen természetes tüneményt a' nemes gróf hazai mozgonyunk rendetlen mozgásának hiszi - mivelhogy ez nem az ő kerékvágásában halad - hogy e' miatt combinatióiból magát kiforgatva érezi, és elmaradva mindent hátulról néz, - ezt valóban az egész honnak mélyen kellene sajnálnia, ha nem látnók, hogy ezen állapot jórafordítása igen könnyű; méltóztassék csak a' nemes gróf, a' helyett hogy a' nemzeti életet akarná combinatióiba beilleszteni, a' helyett hogy a' nemzet i t c z é j é t combinatióinak m e s z e l y e s ü v e g é b e akarná beszorítani, - méltóztassék maga saját combinatióit a' nemzet életébe beilleszteni; más szóval: szűnjék meg a' nemzeti élet egyik nevezetes műhelye a' közgyűlések iránt hideg közönyösséggel viseltetni; a' kor egyik másik szülöttjének pedig (és nem szülőjének), a' helyett hogy utját állani törekednék, lépjen föl vezérévé, és saját tervének számításában a' kivülei, de tagadhatlanul létező számokat vegye szintugy sokszorozó factoroknak: és a' hátulról-nézés helyéből - a' mi gróf Széchenyinek semmi esetre nem illő hely, sőt nem is szabad - tüstint ott lesz, a' hol lennie kell: a' haladó mozgonyon elől, a' „t e n d e r” közelében; 's itt csak egy kérést engedjen: ha kívánja, hogy tacticáját szerkesztők és nemszerkesztők eltanuljuk, méltóztassék azt - már akár Frontinus theoriája, akár Napoleon praxisa szerint - f o l t o z á s h e l y e t t egy kissé u j r a ö n t e n i; mert hogy olly tactica követésére, melly mellett az ember combinatióiból kiforgattatik, 's majd két pad közti helyzetbe jó, majd szelektől lebegtetett laptá szerepére kerül, - hogy illy tactica követésére az embernek nem nagy kedve lehet, az már csakugyan természetes.

'S most még némelly állításokat csak futólag, mintegy figyelmeztetésül kívánok elsorozni. - A' 31-ik lapon mondatik: hogy a' nemes gróf száz árnyéklatban mindig arról ügyekezett a'

kormányt meggyőzni, mikép „a’ nemzeti erő kifejlődése korántsem láz, hanem örvendetes jel.” Ezért én, a’ nemzetnek egyik legparányibb tagja, a’ nemes grófnak hálás köszönetet mondok, ‘s úgy hiszem, e’ köszönetben osztozik az egész nemzet, melly a’ nemes gróf nyugtató szavát im! most, az általa annyira gyanúsított korban is, eleven haladása melletti férfias nyugalomával, olly becsületesen váltja be; - adták volna bár a’ nemzet sorsára ügyelő láthatlan hatalmak, kiknek kezeiben, a’ gróf hite szerint, néha közöttünk a’ legnagyobb sem sokkal volt egyéb, mint engedelmes eszköz, - adták volna bár e’ láthatlan hatalmak, hogy a’ nemes gróf nyugtató szózata a’ meggyőződéshez, illető helyütt, kissé hamarabb utat talál! azonban miután, csakugyan talált, miután a’ kormány csakugyan meggyőződött, hogy a’ nemzeti erő kifejlődése nem láz, hanem örvendetes jelenet, ‘s ezen meggyőződésének következtetésében szorosabbra is fűződnek a’ kölcsönös bizodalom kötelékei, mint valaha; legyen szabad a’ nemes gróft megkérnem, ne változtassa szerepét, ne ügyekezze lerontani, a’ mit épített, ne törekedjék a’ kormányra rábeszélni, hogy a’ nemzeti erő kifejlődése korán sem örvendetes jel, hanem láz, hagymáz, meg tökéletes lobbaindulás.

A’ 32-ik lapon azon pszichologiai észrevételt olvassuk: „h o g y h a b á r f á j i s a’ m e g é r d e m l e t t g ú n y é s a’ m é l t ó l e c z k é z é s, a z t m é g i s i n k á b b t ű r j ű k, h a m a g u n k h o z h a s o n l ó k t u l, v a g y m a g a s b á l l á s u a k t u l, ‘s n e m a l u l r u l n y u j t a t i k.” Legyen szíves a’ nyájas olvasó ezt az „alulról” szót egykissé magának megjegyezni; nekem úgy tetszik, hogy ez által bizonyos boszankodásnak kulcsa van kezünkbe adva, de vele egyszersmind a’ fokmérő is, melly azon boszankodásnak belérték-súlyát kimutatja. Isten őrizzen minden gúnytól! kérem a’ nemes gróft, méltóztassék jól meg-leczkezní, ha tollam nedvébe valaha gúnyepe keverednék; ‘s hogy e’ részben se legyen kifo-gás hirlapunk ellen, méltóztassék a’ magasb állásuak irányában a’ „m é l t ó l e c z k é z é s” kezelését hében-korban elvállalgatni, - nehogy alulról jöve ingereljen; addig pedig, hogyha szentségtörés volna is, megemlékezni, mikép Ulászló király III. Decretuma elősza-vában (Ulászló királyt pedig csak nem hozhatjuk gyanuba, hogy a’ „Droit s de l’homme”-ból meritgetett), az mondatik: „cum quibus una est nobis nascendi moriendique conditio, illis prodesse potius, quam inutiliter dominari deberemus.” Legyen legalább szabad, mig alkot-mányunk áldásainak mindenkire kiterjesztését törvényes csöndes uton a’ nemes gróf vezérlete alatt eszközölhetnök, ez aristocratiai országban Verbőczy I. része 2. címére megemlékezni, miszerint azon bizonyos „k ö t e l e s s é g é r z e t”, mellyet a’ nemes gróf a’ 370-ik lapon, népnevelésnek és minden másnak félretételével, nemzeti nagy sakkjátékunkban tüstinti huzásnak ajánl, ha lélektanilag nem, legalább jogtanilag rábirhatná a’ magasb állásuakat, hogy az igaz szó (ha igaz szó) ellen ingerültségbe ne jöjenek, ha talán néha a l u l r ó l j ö.

És most e’ fejezet berekesztéséül csak még egy szót. Azok közül, kiknek szerencséjük volt a’ mult országgyűlésben részt venni, remélem, akadand valaki, eléggé avatott a’ dolgok belsejébe, ki meg fogja menteni történeteink e’ fényes szakának emlékeztétét azon vád alól, mintha karzatok parancsoló fölhevülése miatt, a’ tökéletes lobbaindulásnak ösvényén gyors léptekkel közelgett volna a’ törvényhozás olly conventi jelenetek felé, mellyekben a’ napi győzelem csak a’ legnagyobb erőszaké volt (39 l.). Ohajtom, legyen, ki egy kis ellentétben a’ nemes gróffal nem csak a’ magyart, a’ millyen lesz, hanem azt is, a’ millyen már, eléggé szereti ‘s becsüli, hogy a’ jogvédelem szilárd küzdésére ne hagyja felütni a’ szenvedélyes erőszak rút bélyegét; én ebbe nem ereszkedhetem, mert engem a’ kigúnyolt szenvedés napjai elzártak a’ látvány szemléletétől; - de már azon állításra nézve, hogy a’ magyar nép minden alkotmányos népek legalacsonyabb lépcsőjén áll (45 l.), hahogy azon népről van szó, melly ekkorig alkotmányunkat milliók kirekesztésével monopolizálta, - ezen kirekesztés ugyan magas fokon állásnak nem igen vétethetik: de ha más részről országos és megyei gyűléseink szelleme ‘s maga az elmesurlódás is, mellyet a’ grófnak előidézni tetszett, kellő figyelembe

vétetnek, joga lesz talán a' magyar nemességnek, némi nemes öntudattal éreznie, hogy szabadelmű kifejtés tekintetében a' világ történeteiben talán egyetlen példát mutat; más részről pedig azon nemzet talán mégsem áll, egyetemben véve, az alkotmányos népek legalacsonyabb lépcsőjén, mellynek kebelében a' szabadságszeretet olly kiolthatlan lángokkal ég, hogy magát 's alkotmányát illy körülmények közt 1000 éven át fentartaná, míg körülé délen, éjszaken népek vesztek, nemzetek enyésztek el. - És ez évezredes élet talán alkalmas lehetett volna a' nemes grófnak egy kis kezességet nyújtani, egy részről: hogy nem olly népcsordának vagyunk tagjai, melly eszméletlenül indult, eszméletlenül jár láthatlan hatalmak pórázán; más részről: hogy csalódáson alapult számolás volt, e' nemzet fölött egy hírlapnak nem kedvelt modora miatt a' vészharangot meghuzni; azonban engem nem csal a' hiedelem, hogy e' nemzetnek gróf Széchenyi vészharangja ellenébeni magatartásából is ki fog világlni (talán egy részben már ki is világlott), miképen tán mégsem olly alacsony fokon áll, mint némellyek gondolák. - És ekkor mi lesz gróf Széchenyi feljajdulásának árnyékdala? - Az, hogy egy régi átok ujjalag bebizonyodott, melly így szól: „N e l e g y e n e g y s é g s o h a k ö z t e t e k.” - Alig léptünk a' kor szükségéhez tartozó haladás ösvényére, 's im! a' haladási rész egyik vezére, a' helyett hogy tanácsával éltetné, vezetné, élethalálos harczra kel azon résznek egyik organuma ellen, melly által ő maga is annyi jót eszközölhetne. - De hogy részemről legalább ne adjak bel- 's külföldnek okot, lenéző gúnynyal mondani el rólunk, miképen a' helyett hogy egymást felvilágosítva, ha együtt nem lehet, legalább egymás mellett haladnánk az irányban, mellyet hazafiság jelel, inkább egymás hajába rohanunk, 's tetszünk magunknak a' foglalatosságban, egymást gyanusítgatni 's nevetség tárgyává tenni, - én átkozom a' kénytelenséget, melly nem engedi hetekig hónapokig nyugodni hagyni hirtelen összeirt soraimat, miszerint egészen higgadt kebellem észrevegyem, ha van e egyetlen szóban egy epés fulánk, melly a' grófot méltán bánthatná; 's kitépjem e' fulánkot, még akkor is, ha megmaradása hiuságomnak hizelgene; kitépjem pedig korán sem félelemből, mert annyi öntudatot talán csak szabad lesz viszontagságterhesen leélt napjaimból merítenem, mennyi kell, hogy elmondhassam: jogszerűségem érzetében e' szót „félelem” nem ismerem, még gróf Széchenyi ellenében sem; hanem kitépni szeretném a' most talán észre nem vett fulánkot a' tiszteletnél fogva, mellyel a' grófnak tartozom, 's azon ohajtásnál fogva, hogy gyöngeszózatomban ne növeljen, de - hacsak lehet - egyenlítsen a' szakadáson, mellyet a' gróf előbb eszközölni, utóbb hirdetni jónak tartott; és ez indulattal térek át tulajdonképeni védelmemre.

II.

Vád és védelem.

Itt állok tehát a' megtámadott! ellenében egy szótengernek, melyből sok szép gondolatot halászhat, kinek az isten szép számmal adott üres órákat, mikkel - fájdalom! - a' 24 órai rögtönzésekre kárhoztatott hírlapszerkesztők meg nem áldattak; itt állok ellenében egy tömeg vádnak, melyről a' megtámadó maga megvallja, hogy bebizonyíttatnia vajmi nehéz, miért is bizonyítás helyett egészen à la F o u q u i e r gyanusításhoz folyamodik, mire viszont felelni vajmi nehéz; mert vád helyébe állított gyanusítás nem az értelemhez, hanem érzelemhez, pedig nem mondhatnók, hogy a' legnemesebb érzelemhez, sőt megriasztott szenvedélyhez szól; itt állok ellenében egy névnek, melyről három nehéz év szenvedése után Pest vármegye teremében ejtett legelső szavaimban mondtam, hogy csak buzgó hálával 's hő lelkesedéssel lesz emlegetve minden magyartól, a' míg lesz magyar, - illy névnek ellenében állok egy igénytelen homályos polgár, és állok ellenében bokros érdemeknek, mik - bizonyossá teszem a' nemes grófot - e' honban feledve nem lettek volna, habár nem frisittetik is fel olly sűrű emlegetéssel emlékezetünk; és állok én, kinek köre eddig olly szűk vala és tehetségei olly csekélyek e' szűk körben, hogy gróf Széchenyi méltán kérdehetné: „v a l l j o n m i n a g y j ó t t e t t a' h a z á n a k ?” 's én semmiségem érzetében porba borúlok, hogy felkiáltssak - semmit! de még csak legkisebbet sem! csak hogy nem azért, mert nem akartam, hanem mivel hogy nem tehettem. - Illy megtámadott, illy megtámadónak ellenében, ügyem felől előre kétségbeesném, hahogy e' nemzet olly eszméletlen népcsorda volna, melyből a' fiatalabb nemzedéknek - mint gróf Széchenyi (87 l.) mondja - „i g é r j ü k a' f ö l d m i n d e n k i n c s e i t é s e l h i s z i k, i g é r j ü k m a g á t a' m e n n y n e k o r s z á g á t é s n e m k é t e l k e d n e k;” de mivel én ezt másképen tudom, mivel úgy tudom, hogy e' nemzetnek akár örege akár fiatala vakon még egy gróf Széchenyi Istvánnak sem hiszen, megkísértem a' védelmet, 's megkísértem annyival inkább, mert mellettem az élet, nemzetem nyilvános élete szól; 's nyugodt folyamával a' czáfolatot helyettem már is magára vette, sikerebben mint én tehetném. - A' hajdan híres „Bölcsészeti párbeszédék”-ben (Dialogues philosophiques) kérdi egy tudós: „Mikép bizonyítaná be ön az istenség lételét?” - „E n o u v r a n t l e s y e u x” - mond a' felelet. - Valóban ha nem volna szentségtörés a' legnagyobb csekélyiségekre alkalmazni, e' kérdésre: mikép bizonyítom be, hogy a' Pesti Hírlap nem vezet forradalomra? nyugodt érzéssel felelhetném: „E n o u v r a n t l e s y e u x.” Tessék szétnézni az országban! - Én szétnéztem, 's ügyekeztem, mennyire emberi gyarlóságom engedé, el nem fogulva nézni szét; 's ha csak árnyéknyomát látnám is a' veszélynek, melyet gróf Széchenyi gyanít, vagy - jobban mondva - melyről gyanúsít: inkább gyávának akarnék látszani, mint rossz hazafi lenni, 's letennem örökre szerencsétlen tollamat, egyedül abban keresve vigasztalást, hogy szándékom tiszta, czélom szent vala; de miután mindent inkább látok, mint veszélyt, 's hazám egén fellegborulatot észre nem veszek, kivevén amott délkelet felé, hol talán szintugy csak azért borúl, mert a' nyilvános nemzeti figyelem körén kívül van, a' körülmények illy helyzetében lehetlen nem remélnem, hogy habár hírlapszerkesztői hatásom sokat nem használ is a' honnak, de legalább átkozott nem lesz emlékezetem.

A' gróf a' Pesti Hírlapot ugy támadja meg, hogy megtámadását személyemre is kiterjesztené. Talán jobb tactica volt volna elhagyni azt, mire nézve szükségesnek vélte, a' megtámadottat eleve felszólítani (118 l.) „türje a' közjó kedvéért az érzékenyebb vágásokat.” - Am legyen! türöm, 's még örömebb talán, ha megkimél a' gróf mind azoktól, mik Shakespeare Antoniusának ismeretes refrainjéhez hasonlítanak: „B u t B r u t u s i s a n h o n o r a b l e m a n.” Csak egy szót engedjen az érdemes gróf. - Három hosszú éveken át ürítem a' vesztett

szabadság kínpoharát, lélekben értelemben elmaradottan, kipótolhatlan vesztességgel, és ezalatt családom, mellynek egyedüli gyámola valék, 's melly másra nem szorult én kivülem, nyomorúságra jutott, melly ellen csak a' nemzet nagylelkűsége nyújthatott írt - Kínos állapot, uram! mert el kellett az írt legalább kölcsönleg fogadnia; pedig a' becsületes szegénységgel, melly önerejében keresi 's találja rendithetlen függetlenségét, karöltve jár egy érzés, uram, mellyről a' gazdagoknak kincshalmaik közt fogalmuk sincs; - - és atyám e' bánatos állapot alatt összeroskadott; béke nem derült élte alkonyára, - és nem adhatta áldását reám; - csak sirját lelém! - - E' seb még most is gyakran felsajog, 's még soká fel fog sajogni kebelemben; de nem kiáltám magam' áldozatnak, panaszt e' szájból senki sem hallott; én megköszöném a' nemzet kegyelmét, 's aludni hagytam az elmúltakat. - És eljő a' gróf, 's gúnynyal tetézi a' szenvedésnek emlékezetét! - - Gróf úr! ez nem volt - - (miképp mondjam csak, hogy epés fulánk szómban ne legyen?) ez nem volt gyöngéd bánásmód. - Elmeget hidegen a' szenvedés mellett, ha úgy tetszik: de ha jó számolónak kíván tartatni, óvakodjék azt gúnynyal illetni; mert a' számolástól, melly tréfát üzött a' szenvedésből, lázadva fordul el „kebel” és „velő.”

'S aztán ti nemesek! kik - mint a' gróf a' 267-ik lapon mondja - személyemben „a' magyar legszentebb jogainak megsértését véltétek szemlélni, 's azért olly gyönyörű lelkesedéssel vívtatok (nem érettem, gróf ur, ki egy súlytalan porszem valék, hanem) e' jogokért,” esdekelve kérlek, felejtétek el, a' miatt, mit gróf Széchenyi István soraitokból az országgyűlésen mondott volt, - felejtétek el, hogy „A' kelet népének” szerzője e' dolgok kútfejét „ujhuzásokra” reducálja, és a' „borstörést” emlegeti, 's most, midőn a' multra feledékenység fátyolát vetve, nemzet és kormány kezét fogott, Eris gyanánt lép föl, gyönyörű lelkesedésekre homályt borítani a' gyanusítással (113 l.), hogy „kiviláglik, mikint azon féltékenység nem volt tán igen ok nélküli, melly bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott.” - Többet nem szólok; remélem azonban, igazolva leszek mindenki előtt, hogy e' két pontot egészen hallgatással nem mellőzhetém. - 'S most lássuk, minő szörnyeteg ez a' Pesti Hírlap, mellynek még csak modorra is veszélylyel fenyeget egy nemzetet, 's mellynek megtámadásához gróf Széchenyi bizonyos martryi resignatióval, még holttestén is keresztülindulást 's ki tudná, mi minden szörnyűségeket emlegetve, fog hozzá.

„A' hihetőség mérlege - mond a' nemes gróf az 58-ik lapon - arra sűlyedt, hogy egy csendes, ingadozás nélküli reformatiónak előestéjén volnánk. - 'S im egyszerre, 's nem tudom, ki által és mi módon, azon ötlet jut szőnyegre, nem volna e' üdvös olly nemzeti hírlapot szerkesztetni, melly mint a' haladó, 's a' mult országgyűlésen 's kivált ennek végén valami vezértestületet képző résznek organuma, a' hon minden intelligentiáit egybepontositná 's a' t. - Nagy eszme, felséges terv! - - 'S így lön, hogy a' legszebb várakozások közt ültük e' folyó 1841. évi január 2-án a' kormánytól engedelmezett, és sok jó hazafi buzgó ohajtásával kísért, de bennem nem csekély aggodalmakat gerjesztő Pesti Hírlap születési napját.” -

És ismét a' 99-ik lapon; „Hát ez azon lap, melly a' magyar haladási résznek, a' magyar értelmességnek volna ugyszólván organuma, és mellynek helyességeért nekünk a' haladás embereinek mintegy in solidum jót kellene állni?”

Az első idézetben e' szavak: „a' kormánytól engedelmezett Pesti Hírlap,” ha magokban vesszük, egészen henyén állanak, miután a' sajtószabadságot elvileg a' nemzet állhatatosan fentartotta ugyan, de a' mint most állunk, gyakorlatilag, hírlapot a' kormány engedelmzése nélkül nyomtatni 's kiadni senki sem képes. És így azt, a' mi honunkban az időszakai sajtónak közös és közönséges föltétele, a' Pesti Hírlapra nézve különösen kiemelni, henye dolog; de ha ezen, magában henye kifejezés összeköttetik a' Pesti Hírlap szerkesztőjének multja, viszonyai 's azon elveivel, mellyekhez szilárd ragaszkodása

némi viszontagságokkal volt összekötve: ezen különös kiemelés némi gyanúsítást akarhat gerjeszteni. - Más részről viszont az *in solidum jó tállás kelléke* azon hiedelmet támaszthatná, hogy a' Pesti Hirlap ama' vezértestületet képző rész terve szerint és szándokából született. - Ez igen hizelgő volna reám 's a' Pesti Hirlapra nézve. Azonban, bár gyöngitsem vallomásommal helyzetem erejét, igazságnak tartozom a' kijelentéssel, hogy a' Pesti Hirlap nem mint választott organum született, hanem organummá csak vált, 's most is csak azon résznek organummá, mellynek pártfogását 's hozzácsatlakozását megnyerni szerencsés volt. - Lesz talán, a' kit érdekel; ha elmondom röviden e' lapnak keletkezését.

Nehéz idő vonult el vállaim fölött; és midőn elvégre viszonzlótott barátaim megismertettek az időkkal 's dolgok és személyességek változattal, volt köztük nem egy, a' ki tanácsolá, ügyekezém az időszaki sajtó körében magamnak munkatért nyitni; de feleletem mindig az vala: nem látom módját; mert a' míg törvény nem mondja ki, hogy hirlapkiadásra engedelmkérés kell, énnekem engedelemért folyamodnom erkölcsi lehetőség; különben is nem tudtam magammal elhithetni, hogy a' könyvvizsgálat és az én tollam, melly ha nem írhat is mindent, mit gondolok 's érzek, de mást, mint gondolok 's érzek, írni soha sem fog, egybeférnének. Azonban látám, mikép egyik másik hirlapban a' megyegyülések szóba jönnek, 's a' *Társalkodóban* gróf Zay levele nemzetiség, Tanárky „utazása Erdély”-ben alkotmányfejlési eszmék körül, több czikk a' *Hírnökben* 's melléklapjában, különösen a' sajtószabadságróli czikk, olly téren mozognak, miszerint írni talán mégis csak lehet; 's magános körben valóban sokat beszélgeténk: mennyire kívánatos egy lapnak keletkezése, melly egy részről a' törvényhozási nagy kérdések előkészítésével, más részről az autonomicus beligazgatási javításokkal foglalatoskodván, tegyen jelenre, a' mennyit tehet, hasson jövőre, a' mennyit lehet; - és egy tisztelt barátom, ki a' nemzet bizodalmaiban kitűnő helyen áll, magára vállalá egy illy hirlapnak létesítését kieszközleni, mellynek munkatársai közt nekem is ugy valamint hirlapja irányával megegyezendő minden becsületes ügyekezetnek egy kis tért engedni szíves volt volna. - Megtette hát a' szükséges lépéseket, azonban - sikeretlenül. Időközben *Landerer Lajos* ur a' *Munkácsy* ur által kiadott *Sürgöny* kiadó-tulajdonosi jogának a' volt tulajdonos hozzájárultával magára átruházását legfelsőbb helyen megnyerni szerencsés volt; és a' szerkesztés is elrendeztetett, és a' hírlap kiadását megelőzve közrebocsátott programma is elkészítettett, midőn *Landerer* ur (jó vagy rossz számolással, az Isten tudja) azon ötletre jő, hogy hirlapjának szerkesztésével engem kínáljon meg. És a' mult december 28 vagy 29-ik napja volt, midőn *Landerer* ur azon kérdéssel lépett szobámba: nem volnék e hajlandó januarius kezdetével minden esetre megindítandó „*Pesti Hirlap*”-jának szerkesztését magamra vállalni? Kérdésére viszont kérdéssel feleltem: ha meggondolta e, hogy szerencsétlen nevem bizonyos helyeken nem a' legjobb ajánló, 's nem tart e tőle, hogy ha lapjának szerkesztését én rám bizza, a' *Pesti Hirlap* napvilágot soha sem lát? - „Természetesnek fogja ön találni - felelt *Landerer* ur - hogy mielőtt önt megszólitanám, erre nézve magamat biztosítani el nem mulasztottam. Én tegnap este érkeztem Bécsből, 's ott - megvallom - egyenesen a' végett voltam, hogy biztos legyek, nem veszélyeztetném e a' legfelsőbb kir. engedményezést, ha szerkesztőnek önt kérném meg? És örömmel értesítem önt, hogy e' járatban alkalmam volt tapasztalni, miképen a' kormány jelenleg azon meggyőződésből indul, hogy „Magyarország alkotmányos ország lévén, azt másképp kell kormányozni, mint az austriai örökös tartományokat, 's hogy a' magyar nemzet hoszas alkotmányos élet után megérett annyira, miszerint minden véleménynek, a' méltányosság, törvényesség és illendőség határai közt (mire hiszen felügyelni a' censurára van bizva), szabad kifejezés engedtetthessék.” Hirlapomra nézve tehát a' dolgok ugy állanak, hogy a' kormánynak meglevén garantiája a' censurában, egyébiránt én vagyok a' tulajdonos, 's mint illyen kötetes megtartani a' hirlapkiadásra nézve fenálló szabályokat, miket megtartván, mikint kezelem lapom belső oeconomiáját? abba senki sem avatkozik. Hogy pedig pusztán név ellen a' kormánynak kifogása nem lehet, azok után, mik a' mult országgyűlés

végével történtek, a' kormány következetességéről előre is föltehetni véltem, a' minthogy nem is csalatkozám.” - Illy nyilatkozások után, miket - úgy gondolom - minden becsületes magyarnak megérteni öröme válandik, meg levén a' felől nyugtatva, hogy Landerer urnak, ki hozzám ismeretlenhez olly szives birodalommal közelített, kárt nem okozok: megnéztem a' már kibocsátott programját, és semmit sem találván benne, mi egy becsületes embernek, a' haladás barátjának 's hazáját hűn szerető független lelkű polgárnak gondolkodásával ellenkezők, kinyilatkoztatám: hogy egyezkedésbe bocsátkozni nem idegenkedem. És a' szerződést megkötöttük, és a' mult év utolsó éjjelén írásztalomhoz ültem azon föltett szándokkal, hogy megírjam a' bevezető cikket, melly lapjaimnak általános irányát kijelelje, nekem pedig nyomban próbakövül szolgáljon, nem parancsolják e becsület, elvhűség és lelkiismeret, hogy a' tollat, a' mint fölvettem, azonnal le is tegyem? mert - gondolám - meggyőződni, hogy nem lehet, szintugy nyereség. - És a' mint cikquem alatt e' jegyzetecskét pillantottam meg: „Exmissis deletis et mutatis mutandis admittitur”, mérlegre vetém, lehet e' tünnöm azt, a' mi kitöröltetik, elfogadnom azt, a' mi változtattatik, azok végett, a' mik megmaradnak? és komoly latolgatás után a' felelet lelkemben „igen”-re dőlt; és az első szám utnak indult, ha jól tudom, tán 60 előfizetővel; a' kiadó 2500 példányt nyomtatott, de már az első félévben második kiadást kellett készítenie, 's most a' második félévben előfizetőinek száma (mit - úgy hiszem - Lauderer ur nem akar titkolgatni) körülbelől négyezerre megy. - Ezt azért említem, mert ámbár az olvasók számát kérdéstdöntő körülménynek nem hiszem is: mindazáltal, ha magunkat mystificálni nem akarjuk, el kell ismernünk, miképen legalább a' taticábani korszerűtlenség vádjára ebben is fekszik némi felelet, miután a' magyar olvasó közönségnek e' növekedő pártfogását akármi másnak tulajdonítsuk is, ama' képzelt nimbusnak (mellynek emlegetését gúnynak vegyem e' inkább, a' hatalomnáli gyanusítgatásnak, vagy talán költészeti virágnak? semmiségem érzetében valóban nem igen tudom) - ama' képzelt nimbusnak - mondtam - bizonyosan nem tulajdoníthatjuk; mert a' nimbusok olly ködplek, melylyek félévi napfény sugárainál elfoszlanak, mint álmoképek.

Azonban, mielőtt szerkesztéshez fognék, mind az iránt: m i t ? mind az iránt: m i k é p ? magammal tisztába jőnöm szükséges volt. És itt mindenen előtt szembeötlött 's később gyakorlatilag is megvalósodott azon körülmény, hogy csupán a' nemzetélet magából belső fejleményének ügyei számolhatnak szabadabb mezőre: kérdés tehát, okosság volna e' elhanyagolni ezt, mivelhogy máson is nem munkálhatunk? A' felelet igen könnyű volt; annyival könnyebb pedig, minél világosabb, hogy a' kebleket ingerlő viharok lecsillapulván, józan számolás int használni az alkalmat, melly a' viharok lecsillapultával reményt nyitott, hogy a' nemzeti test belső kifejlésének munkálkodását kedvezőbb időjárás kísérendi. - És e' mezőn én is úgy, valamint gróf Széchenyi és más százezrek (mert e' gondolat már korán sem titok a' nemzet előtt, mikint azon angol gondolná, ki azt vélte, ő találta fel „Budapestet a' porost”) - e' mezőn én úgy, valamint más százezrek, két ikerdolgát láttam, a' mellyre buzgó lelkesedéssel törekedni kell; 's ez: nemzetiségünk biztosítása és alkotmányunk kifejtése. És erre az eszközök három egysége van a' magyarnak kezei közt: egyik a' törvényhozás, másik az autonomicus beligazgatás, harmadik a' polgári élet egyesületekben és egyesekben. - Ezen harmadikra nézve a' p o l g á r i e r é n y, a'

„Minden országok támasza, talpköve A' t i s z t a e r k ö l c s” (Berzsenyi után „Hitel” 169 l.),

az emberiségnek megtagadhatlan szent érzelmei, a' polgárisodás igényei, szabadságérzet, törvényesség és rendszeret és magasztos honszerem - látszottak folytonos buzditást, ébresztést és lelkesítést követelni, soha szem elől nem vesztve, hogy a' magános erényt a' pillanat kénytelensége sokszor szentségtelenül igényelje bár, a' magános élet munka-phasisai mindazáltal az egésznek habgyűrűzetében befoglalvák, következőleg azon kell iparkodni, hogy a' magános erők nyilatkozatai, bár helyzet, állapot 's ezer különböző viszonyok szerint

különbözők legyenek is, miután V. Károly császár tapasztalásából tudjuk, hogy még csak az óraműveket sem lehet egyenlő járatba hozni, annál kevesebb embereket, - mindazáltal ez erőnyilatkozatok, a' menyire lehet, ama' két főczél felé intéztessenek, 's a' beligazgatás és törvényhozás intézkedéseivel összehangzásba jöhessenek. - Következett a' helyhatósági élet munkakörének tekintete. És itt mindenek előtt ezen institutiók megbecsülhetlen kincs gyanánt tűntek elő, mellyek iránt folytonos éber részvételre kellene serkenteni mind azokat, kik e' részvétel jogát nem eléggé méltányolják. Előttunt továbbá a' municipiumok hivatásának kettősége; egyik: életet adni a' törvénynek, életet adni az igazságnak, 's azért nem csak tisztviselőkre bízni a' közigazgatást, hanem gonddal is lenni, hogy - a' mennyire gyarló emberek közt lehet - távoztatva legyenek ezeknek eljárásából: hanyagság, részrehajlás, önkény, zsarolás és mind azon visszaélések, mellyek a' legdicsőbb törvények áldását is paralizálhatják, 's mellyeket - ha netalán a' közéletben előfordulnának - nyilvánosságra hozni annyit teszen, mint a' törvényhatóságokat legszebb hivatásukban segíteni, 's a' nyilvánosságra kerülhetés hiedelmével négy közül háromnak elejét venni; - másik része municipiumaink rendeltetésének: törvényszerű statutumok után a' hozott törvények áldásait kifejtetni, a' mult törvényhozás nagy célzatait elősegíteni, a' jövőnek hathatósan elibe munkálni. Ezekben véltem hát feltalálni az irányt is, mellyet az időszaki sajtónak e' tekintetben szem előtt kellene tartania. - Végre még az említett eszközök leghatalmasbika a' törvényhozás. Erre nézve, valamint nézetem szerint alkotmányos országokban a' törvényhozó hatalomnak kettős hivatása van, egyik: a' jelen szükségének megfelelőleg követni a' közvéleményt, minthogy a' mit a' nemzet nem akar, az törvényt nem válhatik; másik: ugyanazt a' jövő törvényhozásra előkészíteni: ép a' szerint, gondolám, kellene az időszaki sajtónak is e' tekintetben munkálkodni; részletekben fejtegetni, miket - in thesi - a' közvélemény már elfogadott; figyelmet gerjesztetni azokra, mik még távolabb vannak, 's e' szerint a' végcélzt a' nemzeti meggyőződéshez minduntalan közelebb hozni. - Az eszközök e' háromságának mindenikére nézve pedig tisztán állott előttem, hogy a' nemzetet önmagával 's körülményeivel leplezetlenül megismertetni a' legelső föltétel, minden haladás, minden javítás nélkülözhetlen előzménye.

A' mi már a' „m i k é p ?” kérdését vagyis a' modort illeti: mindenek előtt szükség volt megemlékeznem, mikint más hirlapot 's más könyvet írni. Könyv lehet írva a' jövődőségnek, könyv lehet írva a' választottak kicsi számának; hirlapnál a' létel föltétele: úgy írni, hogy sokak által olvastassék. 'S azért bizonyossá bátorkodom tenni a' tisztelt grófot, hogy ha hirlapot írna olly hangon, mint mindent munkái 's „A' kelet népe” is írva vannak: minden bizonynyal igen számos olvasókra számolhatna; mert könyvei valóságos hirlapi hangon 's - mint maga mondja - d a r a b o s a n, t ö r e d é k e s e n, 's r e n d s z e r é t n e m a' Hirlap eddigi életének rövid napjai, de 15 e s z t e n d ő a l a t t s e m k i m e r i t ő l e g í r v á k; de ha írna a' számtudománynak száraz hangján, melylyet hirlapszerkesztőknek javasol, maga azonban még 24 ives könyvirásban sem követ, szerkesztési hivatalszobáját néhány hónap alatt minden bizonynyal bezárhatná. - 'S így aztán a' „logikai egymásutánnak szoros tudományilag kimért tacticája” sok hasznót tenne e, vagy nem volna e tán még azon tacticánál is szerencsétlenebb, melly az embert két pad közti helyzetbe teszi, 's laptakint majd nyugati, majd keleti szélről csapkodva, a' légből lebegtetni? szerényen kételkedni bátorkodom.

Politikai hirlapok továbbá, nem úgy mint a' tudományos folyóiratok, legnagyobb részben csak mulékony érdekre számolhatnak, 's az utókorra legfőlebb is csak historiai kútfők gyanánt juthatnak el; mert a' változékosság 's olvasmányi érdek levén életük föltétele, általában véve inkább arra valók, hogy gondolatokat ébresztszenek 's elveket állítsanak föl, a' fölébresztett gondolkodást bizonyos ösvényre vezetőket, mintsem egy rendszeres tannak minden legkisebb aprólékos részleteit cathedraticus szörszálhasogatással keresztülbonczolgassák. Ügyekezniök kell a' hirlapoknak - gondolám - minden oldalról meghányás-vetése után tisztába hozni minden kérdéseknél az alapeszméket, mellyek a' részletek kigyalulásánál biztos criterionul

szolgálhassanak, miszerint a' fölébresztett gondolkozás eme' tisztába-hozott alapelvek nyomán innen egy, amonnan más ágazatot fejtegetve, idő folytával egy egészet állítson elő, a' nélkül hogy a' változékonyság tekintetét szem elől veszítené. Hogy gyakorlat világosítsa, miket kívánok ezek alatt értetni: bátorkodom a' Pesti Hirlapnak azon cikkeire hivatkozni, mik a' büntetőjog körébe vágnak, vagy az ősiség eltörlésének módjairól értekeznek. - Ezek szerint (jól vagy rosszul) abban állapodtam meg, hogy ügyekezsem könnyen írni, mert hirlapok nagy közönségnek írvák; g o n d o l a t i m a t s z í v e m e n e r e s z s z e m k e r e s z t ü l, mert lelkesíteni a' jóra, és elhamvadni nem engedni a' lelkesedést, mert gondolkozásra ébreszteni, 's ébren tartani a' felösztönzött gondolkozást - tűztem ki czélul szerkesztésemben, természetesen ez általános szabályt a' színvegyítésben és árnyéklásban dolgozok 's körülmények különbségéhez alkalmazandó: miszerint a' törvényhozási nagy kérdéseknél, mikre nézve a' közvélemény immár az izgatás korát túlélté, inkább a' hidegebb fejtegetés, - a' beligazgatásiaknál pedig, a' mennyire kell, és a' polgári élet körébe tartozandóknál, különösen a' philanthropicus ügyek körül, melegebb szózat használtassék, úgy mindazáltal (mennyire értelmem gyarlósága engedendi), hogy a' szív melegébe mártott tollal írt gondolat rideg meztelenségben is képes legyen kiállani a' bonczoló logica taglalatát. -

Ez a' Pesti Hirlap genesise. Hogy az, a' mi egyenesen az én tollamból folyand, fogyatkozásoktól hemzsegni fog, nem csak tehetségeim silányságánál fogva, de azon okból is igen jól tudtam, mivel egy hirlapszerkesztő, a' dolog természeténél fogva, örökké 24 órai rögtönzésekre van kárhozthatva, és egy cikkelynek elkészítésére soha még csak 48 órát sem fordíthat; de ép' ezért alapítottam reménységemet, kivált a' részletesb fejtegetések iránt, azon erősbek közremunkálására, kiknél a' Pesti Hirlapnak előszavában kifejezett elve 's iránya rokonszenvre talál; ép' azért panaszkodám több ízben lapjaimban, hogy az időszakai sajtó nem eléggé méltányoltatik, hogy kevesen veszik tekintetbe, mennyi jót lehetne tenni általa, hahogy a' nemzet legjelesbjei, kikhez bizodalommal tekint föl a' hon, a' hirlapokat mintegy a' nemzeti értelmesség raktáraivá alakítsák.

Ha már ezeknek ellenében valaki azt mondaná: „az irány nem jó, az elvek helytelenek, 's hirlapot szerkeszteni más szempontból kell;” talán lehetne általánosan felelnem: „meglehet; ember, gyarló ember vagyok, hibázhatok, sőt bizonyosan hibázok is számtalanszor; azonban ime itt a' tény! a' Pesti Hirlapot, minden hibái, minden fogyatkozásai mellett is, csakugyan vannak a' kik pártolják, és pedig nem csekély számmal; van egy nevezetes része a' közönségnek, melly azt a' közvélemény egyik organumának elfogadta; és - istennek hála! - azon hatalomnál fogva, melly a' nyilvánossághoz csatlakozik, már eddig is sikerült némi jót eszközölnie: azért tehát tessék a' maga elvei, a' maga iránya, a' maga modora szerint egy más hirlapot alapítani; egy nemzet életében sok színvegyület, sok árnyéklat van, és egymás mellett minde-nik megfér; legyünk türelemmel egymás iránt, végcélunk nem különbözhetik: azért hát fussuk a' pályát egy becsületes versenyben mint vetélytársak, ne keljünk harcra mint ellenségek; és ha egy erősb kéz előmbe vág, leszálllok örömet, nem érdemlettem meg az életet.”

Igy szólhatnék tán általánosan; de gróf Széchenyinek mást kell mondanom. Gróf Széchenyi nem mondja, hogy a' Pesti Hirlap iránya rossz, és elveit nem állítja helyteleneknek; sőt miután pusztán modora miatt a' Pesti Hirlapot minden polgári vétkek legirtózatatosbikáról, a' nemzetgyilkolás vétkéről vádolná - igenis, uraim! nemzetgyilkolás vétkéről; mert hiszen egyenesen azt mondja: hogy „a' Pesti Hirlap sirba dönti a' magyart,” hogy „elsűlyesztő átokba bonyolítand mindnyájunkat,” hogy „egy irtózatatos revolutionarius syllogismus antecedense;” és mikint hangzanak mind azon rémletes tirádák, miknek ha csak árnyékuk, de még csak árnyékuknak árnyéka is valóságban épülne: a' Pesti Hirlap szerkesztője megérdemelné, hogy még mielőtt a' halálos büntetés eltöröltetnék, mint Haman magasra függesztessék; és mind ez egy nyomorúságos hirlap modorának következesében! - gróf Széchenyi, mondom, még akkor is, miután a' Pesti Hirlapot illy irtózatatos vádakkal meggyalázta, a' nemzetgyilkoló lapnak

általános irányát nem csak nem rosztalja, sőt egyenesen helyesli, és elveit legnagyobb részben magáéivá teszi, sőt legédesb atyai érzések közt jobbadán magáéinak ismeri. Már kérdem én: egy illy lapnak ellenében, mellynek - a gróf saját szavai szerint (150. 's köv. lap.) - „iránya nem más, mint az emberiségnek megmenteni egy nemzetet, megmenteni mindenestre magunkat; de mivel nem elég, gyalázattal többé el nem bukni, hanem élni, élni is kell nemzetünknek, 's mi több, szerencsésen és dicsőséggel, tehát annak elérésére közredolgozni, hogy Hunniában a' lehető legnagyobb szám minél előbb mind szellemi, mind anyagi tekintetben szerencsés legyen, 's ekkép, mert a' közszerencse a' legnagyobb dics, feldicsőíttessék a' magyar” - egy illy lapnak ellenében, mellynek céljáról, irányáról az élethalálos harcra kelő ellenség is illy vallomást tesz, mellynek elveit osztja (117 l.), mellyről azt hiszi, hogy általa csudákat művelhetni (97 l.), hogy a' pangó rész, meg a' szomszéd, meg a' külföld által értelmi súlyunk 's országlási képességünk mértékeül fog vétetni (99 l.), - kérdem én: egy illy lapnak ellenében mit lehetett várnunk, remélnünk gróf Széchenyitől, a' honszeretetnek, a' nemzeti kifejlődésnek legelső bajnokától? sőt (mivel szerintem a' kötelességek hosszú lajstromában legfelül áll a' „polgár” szó, 's én a' polgári pályán kegyelmet senkinél, 's még a' legnagyobbnál is csak kötelességet ismerek) kérdem: mi volt volna gróf Széchenynek kötelessége? nemde meginteni, ha tévedni vélte, a' szerkesztőt, és bölcs tanácsával éltetni, és utba igazítani, és tudatni vele, mit tart rég kiszámított terve combinatiójában, a' szoros logikai egymásután szerint napi rendre tartozandónak, nehogy a' Pesti Hirlap, vétken 's akaraton kívül, valamikép az érdemes gróftól combinatióból még jobban kiforgassa, 's még a' legjobbak által is csak sejtett, de tisztán senki által fel nem fogott rendszerének akadálya legyen, - nem ezt lehetett e várni gróf Széchenyitől? kinek - saját vallomása szerint (37 l.) - tacticájához tartozik: „bajnoki elszánással vágni ide, vágni oda, természet szerint jobbadán négy szem közt, nehogy a' hiuságon ejtett sebek a' nagyobb nyilvánosság által szinte nagyobb ingerültségbe jöjjenek;” vagy pedig, ha magas állásánál fogva a' Pesti Hirlap szerkesztőjét - ki lapjának mindjárt legelső soraiban megkérte az erősbeket, hogy gyöngeségét gyámolítanák - hazafias tanácsára, ok- 's eszmecserére méltónak akármi okból nem tartotta: nem azt várhattuk e, hogy bölcs nézeteinek közlésére a' Pesti Hirlapot minél gyakrabban organumul használandja? 's ha Szentkirályinak „Haladjunk! de mikint?” című - igaz, csak szagztatott alakban kijöhetett - cikkét jónak nem találta, maga fogná megmondani, mikint haladjunk? - Istenemre mondom! e' honban sok jeles értelmesség található, 's polgártársaink között sok tisztelt név áll; de senki sincs, kinek számára nagyobb örömmel, szaporább készséggel nyíltak volna meg a' Pesti Hirlapnak bármelleyik hasábjai, mint gróf Széchenyi gondolatnak, kit e' részben a' kiadó által mindjárt kezdetben különösen meg is kéretni legelső kötelességeim közé számítottam; de, kérdem: mit tön a' gróf, hogy „a' haza legtávolabb, legheterogenebb ereibe közvetlen ható hirlap (97 l.), mellyet a' szomszéd 's a' külföld értelmi súlyunk mértékének tartand, vagy legalább hirdetend,” ha már annak tartatik, valósággal azzá is váljék? - Kérdem: mit tön mind ezek helyett? - A' szerkesztőnek soha egy tanácsló szót nem szól, nem üzen, őt soha értekezésre föl nem szólítja, a' Pesti Hirlapba soha egy utbavezető betűt nem ír: ellenben, míg például Deák a' szerkesztőt bíráló tanácsával éltetve, három hónap után is azt írta, hogy a' Pesti Hirlap még sokkal rövidebb ideig élt, mintsem hatását megítélni, felőle bírálatot hozni lehetne, a' nemes gróf azonnal, már az első egy-két szám megjelenésével, a' Pesti Hirlap ellen szenvedélyesen kikel; a' casino teremeiben és minden férfikörben), a' hol csak megfordul, ékesszólásának minden fegyvereivel azon dolgozik, hogy a' magasabb körökben a' Hirlap ellen ingerültséget, gyanakodást, gyűlölséget

teremtsen; szakadást eszközöl, hogy a' Pesti Hirlap rovására szakadást hirdethessen; 's már februarius 20-ika körül egy derék polgártársunkat azzal eresztí el magától: „Engem lekötelez ön, ha megmondja az egész világnak, hogy én K o s s u t h t a l hajba akarok kapni, 's hirlapja ellen már hetek óta írok.” - Februarius 20-kán már hetek óta!! 's végre a' 6-ik hónap végével, midőn még a' Hirlapnak csak távolról sem volt ideje rendszerét (mire a' grófnál 15 év sem volt elegendő) kifejteni, hatalmas nevének 's roppant érdemeinek egész erejében, 24 ¹/₂ íves könyvével sujt le irgalmatlanul a' Pesti Hirlapra, 's a' szenvedély hevének, a' felhőkig csigázott képzelőtehetségnek minden fegyverével megtámadottat nemzetgyilkolásról vádolja! nem mivel iránya rossz, mert azt helyesli; nem mivel elvei hibásak, mert ezeket jobbra magáéinak ismeri; hanem mert modora fonák, mert a' szívhez 's nem az észhez szól!! - És mind ezt tette a' gróf - korán sem hirtelen fölhevülésből, hanem t ö b b b a r á t a i 's j ó a k a r ó i t a n á c s á n a k, s ő t k é r é s é n e k e l l e n é r e (372 l.), kik - a' mennyire tudom - ő méltóságát az őszinte barátság hű szavával értesítették, mikint a' Pesti Hirlapnak országszerte épen nem azon hatása van, melyet pesti lakának dolgozószobájában képzelt volt. - Én nem bonczolgom a' kebel redőit, mert isten nem vagyok, nem kutatom e' bánásmód kútfejét és a' célzatot, melyből csergedez; hanem tényeket, nyilvános tényeket beszélek el, 's honunknak, a' melly van, 's honunknak, a' melly lesz, ítéletére hivatkozom; - a' nemes gróf pedig engedje meg, hogy ha gyanúsításai, kisértetkiáltásai csakugyan megtermették volna kormányánál vagy nemzetnél gyümölcseiket, - engedje, hogy azon szavakat intézzem hozzá, mikkel „Világ”-a XXIII 's XXIV lapjain ugyancsak ő maga egykoron gróf D e s s e w f f y t szőlította meg: „Kegyedben a' becsületes ember minden lapon megvívni látszik az indulatos íróval;” - 's most, midőn tán hidegebb vérrel gondolkozik kelet népe 's hirlapom felől, örvend e, hogy tehetségem köreit honunk java fölemelésében tán összébb szorította? - De nem, - nem szorította; sőt, ha valaha nem csalt a' politicai számtan calculusa, erősen hiszem, hogy valamint ép' ellenkező hatással működött eddig a' Pesti Hirlap, mint a' gróf gondolja: úgy ellenkezőjét eszközölni a' gróf annak, mit talán eszközölni vélt, ha úgy gondolá, hogy a' Pesti Hirlap vagy egy szigorúbb könyvvizsgálat szirtein fog hajótörést szenvedni, vagy a' nemzeti bizodalmatlanság örvényébe merülni. - De legyen bár, hogy e' hitemben nem csalatkozom: mégis - ilyen az emberi viszontagságok természete! - valamint fájdalom dulja keblemet, hogy gróf Széchenyi ellen védelemre kelni kénytelen valék: úgy ha győznék, könyezni tudnék győzelmemen.

És mielőtt a' tisztelt gróf egyes gáncsainak taglalatába bocsátkoznám, idején 's helyén lesz talán két kisértetnek szemébe nézni, melly mióta a' Pesti Hirlapnak szerencsétlensége van a' nemes gróf oppositóját tapasztalni (e' szerencsétlenség pedig ép' olly régi, mint a' Pesti Hirlap élete), bizonyos körökben megjelenik; hiszen tudja nyájas olvasóm, hogy a' hol kisértetek iránt megvan a' hit, ott ritkán marad el a' kisértet; mert ha egyéb nem, akad egy póznára akasztott lepedő, 's kiben erős a' hit, a' lepedőben minden bizonynyal rémet lát, fejét egész kéjelemmel hóna alatt hordozót, mint boldog emlékezetű Sz. Dienes. - Egyik kisértet: hogy a' Pesti Hirlap nem tetszik gróf Széchenyinek 's főrendű barátinak; tehát meg fog oszlani a' főrendi o p p o s i t i o. Másik: hogy bizony valami rosztat akar (tán épen e' megoszlást) a' hatalom, midőn a' Pesti Hirlapot élni hagyja. -

A' mi az elsőt, a' főrendi „oppositio” megoszlását illeti: jól vagy rosszul, bennem azon hit fészkelte meg magát, hogy ha Landerer úr a' Pesti Hirlap kiadását nyáron kezdi meg, midőn mágnásaink Pesten nincsenek: a' főrendi szabadelmű oppositio megoszlásának eszméje aligha szönyegre kerül; így azonban a' nemes grófnak alkalma volt a' revolutionarius syllogismust, a' nagy birtokosok gyűlöletessé-tételét 's vagyonaik elkobzását, bizonyos, általam igen tisztelt körökben genialis szónoklatának varázs szavaival annyiszor emlegetni, miszerint - tagadhatlan - akadtak ezen körökben némellyek (de csak némellyek), kik szakadást 's magokat c o n c e s s i ó k r a kényszeríteni nem-engedést emlegettek; más részről itt sem hiányzott az

ármányos káröröm boszantása; miszerint hiszen most, midőn jog és igazság emlegettetik, 's nem kegyelem és nem concessio, egyben másban majd csak kenyértörésre kerül a' dolog, 's meglátjuk, mit tesz némelly híresztelt liberalizmus. - Ezen kárörömös dongó seregnek gyanusítgatásait - gondolom - bizvást figyelem nélkül hagyhatjuk; de az elsőre nézve kötelességemnek tartom, a' Pesti Hírlap barátaival, kiket e' hírek talán aggasztanak, közleni nézeteimet.

A' politicai gondolkozás árnyéklatai az általános elvek részletes alkalmazásánál tűnnek ki határozottan; 's miután e' téren a' törvényhozás még eddigelő többnyire csak oly módon járt el, mint a' ki partról féllábbal a' jeget próbálgatja, 's az eddigi szabadelműség épen a' legkényesebb kérdésekben többnyire némelly anyagi engedélyek körül forgott, mellyek bár az engedélyezőknek itt-ott érzékeny áldozatukba kerültek is, csakugyan kegyelem színét viselték, de épen azért, ha minden országgyűlésen ismételtetnének is, örökké csak alamizsnák maradnának, mellyek lecsillapíthatják a pillanatnyi éhséget, de tartós megelégedést, állandó jólétet egyeseknél sem, nemzeteknél még kevesebbé eszközlenek, legkevesebbé pedig minálunk, hol „A' k e l e t n é p é n e k” megjelente után alkalmasint minden szabadelmű magyarnak alapelvei közé tartozandik, miképen *s z e l l e m i a l a p o k o n k e l l a n y a g i k i k é p z é s ü n k n e k e m e l k e d n i*, és nem viszont: én igen természetesnek találom, hogy ha majd a' magyar alkotmány kifejtése, vagyis - határozottan szólva - az kerül szőnyegre, mire nézve a' nemes grófnak egyetértése oly édesen rezgett át keblemnek örömhúrjain, midőn a' 76-ik lapon olvasám: „*t e r j e s z t e s s é k H u n n i a h a t á r a i k ö z t a' m a g y a r a l k o t m á n y n a k á l d á s a m i n d e n k i r e*” ha majd szőnyegre kerül, hogy a' nép nemzetté legyen (mert polgári religiómnak sok évek óta mindennapos buzgó fohászat foglala szavakba a' nemes gróf, midőn a' 124-ik lapon felkiált: „Oh isten! hol vagy te nemzet még!”); igen is természetesnek találom, hogy a' magyar polgári bajnokok dicső sora, melly a' vész napjaiban törvény 's alkotmány mellett érzkebellet állott mint egy férfit, apróbb töredékekre fog megoszlan, 's az általánosan magokéinak vallott elvek alkalmazásából egyik többet, másik kevesebbet, egyik gyorsabban, másik halkabban akarand. Ha ezt az „oppositio” megoszlásának nevezzük, hogy e' megoszlásnak előbb vagy utóbb okvetlenül el kell következnie, arról meg vagyok 's mindig meg voltam győződve; és hogy ha a' Pesti Hírlap azon nagy kérdések közül, mellyekben nemzetünk jövődjének „szíve ver,” egynek vagy másnak megérlelését korszerű fejtegetések által elősegíteni szerencsés lehetne, az említett megoszlást is siettetné, ezt tagadni egyáltalában nem akarom; valamint azonban ez a' nemzeti kifejlődés mellőzhetlen stadiumai közé tartozik, 's azért tőle egyáltalában nincs mit tartani, mert - miután a' nemzeti test ki fejlődési munkálkodását nem csak nem akadályozni, de sőt előmozdítani a' kormány részéről igaz hajlandóság mutatkozik - azt, a' mi valósággal a' kor szükségéhez tartozik, mire nézve a' nemzet valósággal megért, azt a' közvélemény, minden illyes szakadaskák mellett is, az ohajtások sorából kétségtelenül jogok polczára emelendi, 's a' véleményi szakadásnak egyedüli sikere legfőlebb az leend, hogy az egy-két évig feltartóztatott „*e n g e d é l y*” engedélyszinét elveszti, 's mint a' kénytelenségnek hozott, és többé sem a' vágyakat sem az igényeket ki nem elégíthető késő adó, hideg közönyösséggel fogadtatik azon nemzet által, melly azt hála 's köszönet érzelmei közt egy országgyűléssel előbb hangos tapsokkal fogadta volna (emlékezzünk bár az örökváltsági törvény genesisére): úgy én azt is nyíltan kimondom, miképen én a' haladási kérdések síkján véleményszakadást a' főrendi „oppositio” megoszlásának ép' úgy nem nevezhetem, valamint e' véleményszakadások miatt a' főrendi „oppositio” megoszlásától egyáltalában nem tartok; 's a' ki ettől tart, a' ki ezzel fenyegetőzik, annak jellem ócsárló véleményét alkotmányunknak lelkes elsőszülöttei tömegben úgy mint egyenkint nehezen fogják jó néven venni. - Én legalább egészen más véleménynyel vagyok ezen lelkes testületről, 's valamint a' főrendi táblánál illy szokatlan számmal 's helyből nem távozó kitüréssel föltűnését a' legdicsőbbnek tartom az időknek diadalai közt, mik surlódásinkból kiörlődtek: úgy akár a' szellemet tekintsem, melly a'

„Főrendi Naplóból” szól felénk, akár pedig eszembe juttassam, hogy maradjon bár alkotmányunk jelen ki nem fejlett állapotjában, vagy terjesztessenek ki jótéteményei Hunnia határai közt mindenkire, mint gróf Széchenyi kívánja, ‘s én is ő vele: minden esetre nem lesz ember a’ magyar földön, kinek „az alkotmány megőrzése ‘s a’ szabadság fentartása” inkább érdekében állana, mint a’ magyar mágnások azon részének, mellyről a’ „Főrendi Napló” 483-ik lapján írva vannak a’ nemes öntudattal teljes szavak: „Függetlenek vagyunk, mert semmit sem várunk, semmit sem kívánunk senkitől.” ‘S azért ez érdek, e’ függetlenség és e’ hazafiság nekem kezesek, hogy (Zichy Ödön grófnak azon beszédénél maradván, mellyből a’ fentebbi szavak idézvék) nem csak ő rájuk nézve „a’ haza és az igazság szeretete azon ragyogó csillagok maradnak, mellyek vezéreik a’ politicai nehéz pályán, ‘s melylyeket szemök előtt el nem veszítnek; de sőt napról napra szaporodandik e’ független jeles hazafiak száma, kik ősi alkotmányunk fentartásaért minden áldozatra készek, és Mucius Scaevolával mondhatják: Est longuin post me agmen idem petentium decus.” - Ez az én hitem; és valóban e’ független jeles hazafiaktól nemzetünk jövődjének kifejtése olly nagy részben függ, ‘s olly dicső a’ polgári erény, mellyre alkotmányunk jóvoltából hivatvák, miképen habár egy-két mágnásnak országgyűlési követé választását azon oknál fogva ohajtsam is, hogy kapcsul szolgáljanak a’ rendosztályzatuk társalgási egybeforrására, mellynek arra, mit az angolok parlamenti jargonjokban „out of doors” (kapunkivüli) politicának neveznek, igen nagy befolyása van: mindazáltal ezen egy tekintet ‘s még némelly különös körülményeket (minők, nézetem szerint, jelenleg Pest megyében egy igen tisztelt barátomra nézve fenforognak) kivéve, hibának tartom, ha egy lelkes magyar mágnás országgyűlési követséget vállal, ‘s kezeit utasítások által megkötetni hagyva lép oda, a’ hol nélkülözhető, és elmarad onnan, hol függetlenebbül munkálkodhaték, ‘s hol reá szükség is van. - Azonban, ha hitemben mégis csalatkoznám, ha csakugyan akadna valaki (mit egyáltalában nem hiszek), a’ ki megsértett hiuságból vagy tulajdonkép nem is tudom, mi okból, hűtlenné válnék zászlójához: ez előbbutóbb más okból vált volna hűtelenné, mikor aztán, meglehet, a’ csalódás még keservesebben esik vala. A’ derék megmarad helyén, ‘s őt el nem veszítjük; amazt nem kár elveszteni.

Azonban ne téveszszük a’ tért, uraim! Más az önkénynek opponálni, más a’ haladási kérdések síkján küzdeni. - Itt a’ szerepek gyakran változnak. Valamint az oppositio soraiból lehet - talán - hallani, hogy a’ házi adó fizetésébeni részesítés kívánsága a’ vagyontalanoknak vagyosok elleni harcza (!! - tehát „à bas la canaille!”): ugy más részt azon sorokból, mellyek nem az oppositio sorai, hallottunk szózatokat, merészeket a’ haladás síkján versenyre híni a’ legerősbeket is. (Lásd: „Főrendi Napló” 476 lap.) - De még azok közt is, kik eddig a’ haladást vallották jelszavoknak, akadhat egy osztály, mellyről a’ Pesti Hirlap 32-ik számának vezércikkében írva van: hogy „barátai voltak a’ szabadelműségnek, míg kegyelem színében jelentkezhetett; de a’ gondolat fejökre nőtt, ‘s érzelmöket sérti a’ kor, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot ‘s igazságot követel”; és ezekről áll - talán - hogy a’ Pesti Hirlap, melly ezen kornak organuma szeretne lenni, nem kegyelemkoldulási, hanem jogkivánási hangjával őket a’ szabadelműségtől visszariasztja. - Meg kell itt jegyezni, miképen a’ Pesti Hirlap ezen kort, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot ‘s igazságot követel, nem teremtetten, hanem ellenkezőleg ezen kor teremtetten a’ Pesti Hirlapot: az hát e’ részben is a’ kornak idézete, nem idézője. ‘S ha vannak, kiket e’ kor sért, azoknak visszahökkenése, midőn sikra kerül a’ dolog, el bizonyosan nem maradt volna: itt hát a’ Pesti Hirlapnak vétke csak annyi lehet, hogy alkalmat nyújtott megtudni ma, a’ mi holnap megtörténendik; ‘s tán ez nyereség inkább, hogysen veszteség, mert megszününk magunkat mystificálni, ‘s tudjuk, mi számolásunkban a’ tétleges, mi a’ vételeges mennyiség. - Azonban lássuk, tulajdonképen miről van a’ szó? Sajnosan megmagyarázza ezt gróf Széchenyi a’ 127-ik laptól a’ 135-ig, az emberi kebel

gyarlóságainak azon igen nevezetes gyónásával, melyly őszinteségnek a' millyen szép, ép' olly váratlan - hogy többet ne mondjak - a' lelkes hazafinak tollából, kinek a' honszeretet olly édes szent kötelesség, - azon gyónással, melyly - félek - a' nemes gróf egykori panegyristájának szárnya legjobb tollát tépte ki; 's mire nézve a' nemes grófnak leghőbb tisztelői tán szív-véröket adnák, ha nem-írottá tehetnék. - Ezen nevezetes gyónás így kezdődik: „Ha közkatona volnék, elkínozhathánák, agyonlőhetnének bár tiszser is, de hat pénzecske zsoldombul, míg élek, egyet sem venne el tőlem senki is, mondom egyet sem, melyyet azonban jó kedvemben tán koldusnak nyujtanék.” - Aztán jő egy másik hasonlat a' királyról és alkotmányról; egy harmadik a' púpos hátról, melyyet ő maga nevetne legjobban, de rögtön vége annak, ki mielőtt maga nyitná meg a' tréfát, gúnyra fakadni orczátlan volna. Végre jő a' magyar mágnás, ki „a' maga előjogait ép' olly szent sajátjának tartja, mint a' véletlenül öröklött pénzt, erőt, véletlen nyert szépséget, jó főt, szerencsét, véletlen nyert népszerűséget, jó feleséget, 's kinek keble, erszénye minden engedményre tárt; ha azonban elbizottságban valaki azt hiszi, hogy szaporábban hajthatna azon célhoz, melyly régóta ki volt tűzve már, még mielőtt tudomásunk volt róla - mond a' gróf - és mielőtt hire keletkeznék, az csakugyan gazda nélkül számol; mert az indiscrete hajtott engedményező foga fejejét mutatja le- mint felfelé, csép mint szurony felé, 's egyetlen egy hajszálának felső, alsó vagy akármely erőszak általi kirántását sem tűri, ámbár édesörömet arra is rááll, hogy egészen megnyirják, de csak j ó m ó d d a l!” - Befejezésül pedig: „erősebbek vagytok, megtörtetek, de azért mi vagyunk a' becsületesek, és ti a' rablók!” - De hogy egy kis fenyegetés se hibázzék, tudunkra adatik, miképen „míg ennyire jutna a' dolog, a' pitypalattyi haladóknak - 's számolhatnak rá - még többször be kell ütni fejüket!” - Ennyiből áll, uraim, a' „m a g y a r m é r f ö l d n y i s z ó a l k a t o n k e r e s z t ü l v i t t” nevezetes confessio! - És mind ez kinek ellenében? Azon hirlapnak ellenében, melylynek legelső szava volt, hogy „csak azon javítás tartós, melyly igazságon épült, valódi szükségén segített, 's a' nemzet életéből önkényt fejlett ki;” - melyly azt kívánja, hogy „a' törvény mindenek előtt jogszerű legyen, mert hiú bölcsesség az, melylyet a' jog tekintete nem vezet; de a' jogszerűség határai közt kövesse a' józan politica sugalásait, és ne felejtse, hogy a' századokon át emelkedett országépület roppant boltjainak árnyékában millió élet, millió érdek nyugszik, melyly az igazság mellett gyöngéd figyelmet 's kiméletet is követel;” - és e' hirlapnak ellenében illy szerencsétlen confessio! és kitől? Ugyanazon lelkes hazánkfiától, ki „A' kelet népe” 111-ik lapján a' Pesti Hirlap feladatául tűzi ki: „azon ügyekezni, hogy a' régi várt minél előbb, de gyökeresen 's nem mindig mázolván, foltozva lehessen tágitni, reformálni, és úgy, hogy omladozó boltozati alatt egy élő se veszítse életét, hanem nagy és kicsi, hatalmas és gyenge dicsőül felemelkedő falai közt fellelje honát,” - és a' lelkes hazafitól, ki ezt írta, kinek ezen értelme a' hirlapból idézettel gondolatról gondolatra megegyezik, illy váratlan confessio! egy hirlapnak ellenében, melyly még az ősiségre nézve is mindig azt ajánlta, hogy a' bajon úgy kell segíteni, miszerint a' létező érdekek közül is minél kevesebb sértessék; egy hirlapnak ellenében, melyly minden kérdést legelőször is jogszerűség szempontjából szokott fölvenni, 's a' jog tekintetét politicának alárendelni soha sem szokta; melyly annyiszor kimondá, hogy a' cél nem szentesít eszközöket, 's még a' jog is jogtalanává válik, ha jogtalan eszközökkel támogatatik; illy hirlapnak ellenében illy confessio! és csépek 's erőszak emlegetése, 's olly fenyegetés! és a' fenyegetésnek sikert készíteni 24 íven át annyi tömérdek gyanusítgatás! - És az ember csak tudhatná, miért? mert a' Pesti Hirlap szerkesztője, annyira szem előtt tartá a' körülményeket, annyira számba vette a' gyarlóságokat is, hogy például a' házi pénztár terheiben részesülés fejtegetését mindekkorig halasztgatta, mivelhogy azon körökből, melylyek a' gróf szerint minden engedményre olly igen készek, csak a' legelső megpendítésnél is haragos ingerültség szózata hangzott, 's a' vagyontalanoknak vagyonosak elleni harcza emlegettetett; - pedig ez olly kérdés ám, mire nézve a' gróf még a' hadi adó elvállalására is késznek nyilatkozik; és én valóban különös figyelemmel kísérendem a' gyűléseket, hogy a' nyilvánosságnak átadhassam a' minden engedményre kész jeles

hazafiak neveit, kik a' gróf szavát beváltva, a' hadi és házi adónak általa javasolt elvállalását indítványozni sietendnek. Erre már csak nem mondhatja senki, hogy a' Pesti Hirlap indiscret hajtogatásra kényszerített valakit; mert a' hadi adó elvállalásának kérdését elannyira meg nem érett dolognak tartom, miszerint ha mágnásaink részéről nem jött volna indítványba, szavamat kötöm le, hogy a' legközelebbi három év alatt nehezen volt volna felőle a' Pesti Hirlapban szó; de most már természetesen lesz, lenni kell; mert hiszen azon hat pénzecskék egyike, miket gróf Széchenyi jó kedvében a' koldusnak nyújt; - ámbár még illy körülmények közt is kijelentem, hogy midőn a' méltóságos gróf (a' mint következetességétől mást nem is várhatunk) Pest vármegyének országgyűlési utasításokat előkészítő küldöttségében a' hadi és házi adó elvállalására indítványt teend: én, ki olly indiscret hajtogatásról, a' czélnek hamarabbi elérésére kergetésről vádoltatom, indítványát e z i d ő s z e r i n t alkalmasint csak a' házi adónak az 1715-iki, 1764-iki 's mostani mennyiség egybevetéséből kijöendő kulcs szerint elvállalására fogom módosítani. - Feljajdul ez a' szerencsétlen confessio, hogy a' birtokot, meg a' születést akarjuk nivellálni, 's a' nyomorult címeket és előjogokat elkobzani. - Én istenem! bizony, bizony „difficile est satyram non scribere;” és ezt mind gróf Széchenyi beszéli, a' ki más részről az alkotmánynak mindenkire kiterjesztését indítványozza olly tisztán, mint a' hogy a' Pesti Hirlapban mindekkorig megmondani szabad nem volt, - ő mondja, ki a' Pesti Hirlap irányát helyesli, 's elveit atyai érzéssel magáéinak ismeri! Vagy talán a' pusztá modor nivellál birtokot és születést, 's ez veszi el a' „nyomorult” előjogokat? Bizony, bizony - még egyszer mondom - „difficile est satyram non scribere!” - A' birtokra nézve a' Pesti Hirlapnak elve az, 's azt számtalanszor ki is jelenté: hogy jogszerű tulajdont, vagyis határozottan szólva tulajdont - mert a' mi nem jogszerű, az nem tulajdon - a' status senkitől el nem vehet, a' nélkül hogy teljes tökéletes kárpótlást nyujtana, 's illyen mellett is csak akkor, midőn a' kisajátítást az ország közjava parancsolja; 's én e' részben, megvallom, szigorúbb lennék, mint gróf Széchenyit ekkorig egyik másik vállalatnál tapasztalók. - A' születési nivellatióra nézve meg van mondva, hogy e' nemzetben a' nivellatio eszméje nem veszen erőt a' historián. - Címek? ám tessék bennök gyönyörködni félelem nélkül; a' Pesti Hirlap elannyira nem akarja elkobozni címeket, miképen bizonyossá tehetem a' nemes grófot, hogy czime a' Pesti Hirlapnak egy ember életén át eszébe sem jut; - a' mi pedig az előjogokat illeti: egy gyönyörű előjoga van a' magyar mágnásnak, az: hogy ő született törvényhozó; ehez a' Pesti Hirlapnak sem elve sem modora nem nyult, csak kérte: érezzék, e' szép előjognál fogva mire hivatvák; kinyilatkoztatá véleményét, hogy a' nemzet örömet fogadandja őket vezéreivé; és ez ellen hasztalan lobban haragra gróf Széchenyi, mintha csak azt mondanók: örömet meghagyunk benneteket a' képzeletben, hogy vezéreink vagytok, ismertünk el; és vezére marad a' közvéleménynek, valameddig olyakat tesz és tanít, a' miket jóknak ismerünk el; sőt ha kisebb dolgokban tévedni véljük is, valameddig irányban célban nem különbözik, a' közbizodalom övé marad; - de legyen akárki bár, a' ki vak hódolatot követelve, a' közvéleményt eszméletlen játékköveknek tekintené; vagy ha ezt nem, olly utnak indulna, mellyet a' közértelmesség helybe nem hagy, az vezéri levelét önmaga szakitná szét. - És itt van helye kérdenem, 's a' magyar főrendeket kérdenem: érzik e, érezhetik e magokat megbántottaknak az által, hogy a' Pesti Hirlap 14-ik számában, az itt előadott elvek nyomán, kijelentém hivatásukról véleményemet, szerencséseknek vallván őket, ha nevükhöz olly historiai emlékezetek csatolvák, miknél fogva első lépésöknél, mellyet a' hazafiság ösvényén tesznek, egy nemzet figyelme fordul rájuk, míg mások e' figyelmet, hasonló személyes tehetség mellett, talán egy egész élet munkaküzdésével sem képesek magokra fordítani; és hibáztam e, midőn azt mondtam, hogy helyzetök szerencséjénél fogva a' főrendek hivatvák, nemzetünknek rájuk fordított figyelmét a' közbizodalom megnyerésére használni, - hivatvák, első lenni a' munkában, kik elsőszülöttek a' jogokban, - hivatvák, a' nemzetboldogítás és alkotmányos életfejemény békés ösvényén elől vinni a' közvélemény zászlóját, - kérdem én: nem

gyönyörű hivatás e ez? Azonban én a' c s á b i t g a t á s h o z nem értek, 's nem is akarok érteni, 's azért nyíltan kimondom: ha volna, ki e' gyönyörű hivatás következtében a' nemzettől azt követelné, hogy minden személyességből kivetkezzék, és megtagadván saját értelmét, őt imperatori teljhatalmú vezérének ismerje el, 's magának a' vakon-követés dicsőségénél egyéb tennivalót ne tartson fen, - a' ki ezt követelné, az megfelejtkeznék magáról, nemzetéről 's e' nemzetnek alkotmányáról; megfelejtkeznék arról, hogy országunk szerkezete nem a' hegyi skótok clan-rendszere, hanem olly alkotmány, mellynek alapja: „n i l d e n o b i s s i n e n o b i s .” 'S azért nyíltan ismételem: veletek, általatok, ha nektek tetszik; nélkületek, ellenetek, ha kell. - És miután ezt nyíltan kimondám, tiszteletteljesen kérdezem alkotmányunk elsőszülötteit: nem tartanák e gyaláztatnak, olly bábnemzet tagjainak lenni, nem esnének e kétségbe olly népcsoport jövője fölött, mellynek kebelét még csak ennyi önérzet sem dagasztaná? és kérdem: mi van ebben, a' mire gróf Széchenynek joga volt volna feljajdulni, hogy születést akarunk nivellálni és előjogokat e l k o b o z n i ? ! - elkobozni, gróf ur? és kegyed vádol minket, hogy ingerlünk, - kegyed, a' ki minket rablóknak nevez, és megfenyeget, hogy fejünket még többször be kell ütnünk! Ez e a' hideg számoló logica, mellyre nagyságod országlási rendszerét alapította? - Előjogok e l k o b z á s á r ó l tudtomra senki sem álmodik, hanem arról, a' tisztelt gróffal egyetértőleg, igen sokan gondolkozunk, hogy békes törvényes uton, a' nemzeti meggyőződés önmagából ki fejlődése által, alkotmányunkat kifejtsük, és ha vannak akár itt akár amott olly előjogok, melyeknek megszűnését az alkotmányos kifejlés föltételezi, vagyis inkább mellyeknek megszűnésében áll egyenesen az alkotmányos kifejlés, oda kívánunk dolgozni, hogy mindnyájan, még az illetők is átlássák, miképen igazságosnak lenni nem áldozat, 's ki a' szabadságot megosztja, az nem veszít; melly meggyőződésnek következtében aztán a' királyi felség és nemzet közakaratójából, a fenálló alkotmányos formák útján és által, az alkotmány kifejtése lépcsőről lépcsőre elkövetkezzék. 'S nehogy e' kifejezésem általánossága miatt valaki vádolhasson, hogy fennen hangzó üres szavakat szólok; vagy pedig azon tactica útján járjak, melly az embert két pad közt a' földre teszi: határozottan kijelentem, miképen címek ellen harczsíkra kelni eszembe sem jutott; a' főrendeknek azon egyedüli előjogát (mert hiszen többel törvény szerint a' nemesség fölött nem is birnak), miszerint az országgyűlésen születésöknél fogva személyes ülésök és szavazatuk van, nem csak elkobozni nem akarom, sőt inkább, nemzetünk politikai 's alkotmányos körülményei következtében, annak szívem mélyéből örvendek, sőt azt jogaink ótalma 's alkotmányos életünk kifejlése egyik garantiájának tekintem, 's azt gondolom, hogy e' részben még csak a' coordinatio sem olly szükséges, mint a' királyi városoknál, sőt - tartózkodás nélkül szólva - mielőtt alkotmányunk egy kissé jobban kifejlődnék, nem is kívánatos, miután mánásainknak csak a k a r n i o k 's ezen előjoguk becsét lelkesen érezniök kell, hogy a' nemzetnek 's ebben önmagoknak is legnagyobb jótevői legyenek, 's alkotmányos életünk jogszerű kifejtésének legfőbb dicsősége övék legyen. - Ezen előjogot tehát megtámadni, vagyis (hogy azon szóval éljek, mellyet gróf Széchenyi István szótárában föllelhetni nem véltem volna) ezen előjognak a' többi osztályok érdekeit neki u s z í t a n i eszem ágában sincs: ellenben ohajtom, hogy a' ki mint részesül a' közállomány jóvoltiban, akkint részesüljön annak terheiben is: tehát az adó-nem-fizetési előjog lépcsőnkint megszüntessék; - kívánom továbbá, hogy a' javak világában szabadság uralkodjék, azaz: hogy kiki szerezhessen fekvő birtokot, 's azt a' törvény ótalma alatt egyenlő biztossággal birhassa, következőleg a' birtokbirhatási előjog, és az ősiségi nem előjog, hanem bilincs, és szolgaság szűnjék meg, de erre nézve is a' fenálló érdekek kimélése tekintetéből határidő szabassék, melly alatt az eddigi törvények engedményével élni lehessen; kívánom, hogy a' birtokosoknak tökéletes kármentesítése mellett, a' munkát, szorgalmat 's közvagyonosságot gátló urbéri állapot expropriáltassék; kívánom, hogy a' milly ótalmat, minő biztosságot ad minden önkény ellen a' törvény a' legelső mánás személyének, ép' ollyat adjon a' legutolsó paraszt személyének; hasonlót kívánok vagyon tekintetében is: következőleg azon előjogot,

miszerint más ember vagyonának rovására a' familiáknak (magyarul szólva) finantz-operációk általi conservatiója kezeltek, megszüntetni kívánom; nemkülönben a' hivatalviselési előjogon is tágíttatni, az örökös kiskorúságot szülő népgyámság előjogán pedig fokunkint egy kicsit szűkíttetni ohajtok; végre, a' mint ezek szerint kiebb terjesztetnek az alapok, melyekből alkotmányunk szelleme political jogok gyakorlatát következteté, ép' ugy terjesztessék kiebb az ezen jogokbani részesülés is. - Ime tehát nyílt vallomásom az előjogokról! Ezeknél a' Hirlapban ekkorig nem több volt mondvá, hanem kevesebb; a' gróf a' Hirlap elveiben atyailag egyetért, sőt a' miket itt mondok, azokat (kivevén talán a' hivatalviselhetési jogon tágitást, miben azonban ellenkezni bizonyosan nem fog) maga már régen javasolgatja: azért hát alkalmasint joggal mondhatom, hogy ha tollát nem egy bizonyos megfoghatlan boszankodás 's a' rémlátásig felcsigázott képzelődés vezérelte volna, elkobzásokról és rablókról és csépekről nem szól vala, még kevesbbé fenyegetőzik; vagy pedig ha mégis fenyegetőzik, ugy - megvallom - nem vagyok képes összeegyeztetni a' nemes grófnak két állítását; t. i. hogy a' magyar alkotmányának áldása Hunnia határa közt mindenkire kiterjesztessék, de az előjogok el ne vétessenek!! és e' kettőt annyival kevesbbé tudom összeegyeztetni, mivel tán százszor is olvashatni „A' kelet népében,” mikint rosálja a' nemes gróf, ha újraöntés helyett nyomorult foltozás kerül szőnyegre.

Azonban e' két, egymással homlokegyenest ellenkező állításnak mégis van kulcsa; az t. i., melly a' nemes gróf fenidézett nevezetes confessiójában van letéve, 's melly minden változatokon keresztül csak ennyit mond: én adok engedélyeket, mikor jó kedvben vagyok, kegyelemből is; de óvakodjatok a' követeléstől, mert ha követelni vakmerősködtök, rablót kiáltok, fogam fehérét mutatom, 's nem adok semmit, ha megöltök is. - Ezen őszinte nyilatkozás ellenében, azok után, miket főntebb mondek, hasonló nyílt kijelentéssel tartozom, 's ez ennyiből áll: Alkotmányunk kifejlésének a' nemzet szabad meggyőződéséből kell történni. Minden javításnál meg kell vizsgálnia, igazságos e, a' mit kíván? igazságtalant soha se kívánjon; de a' mi igazságos, azt követelje, a' közvélemény egész erkölcsi súlyának mérlegbevetésével követelje. Ha valakinek ez nem tetszik, róla nem tehetünk; - egy alkotmányos nemzet nem alacsonyíthatja le magát koldusszerepre, - egy alkotmányos nemzet, melly hivatását érezi, 's föllépett a' haladás ösvényére azon nyílt szándokkal, hogy hivatásának megfelelni törekedendik, nem kárhoztathatja magát, néma hallgatásban várni, mikor méltóztatik ama' confessionarius közlegény kegyelmesen jó kedvben lenni, 's hat pénzecske zsoldjából egyet vagy mást tán koldusnak vetni. Nyomorult, gyáva nemzet volna az, melly alkotmánya daczára, minélfogva joga van megkivánni, hogy s e m m i t r ó l a n é l k ü l e, kegyelmi készsége alapítaná jövődjét - kegyelmet még fejedelmétől sincs joga kívánnia; de igazságot még attól is, kinek joga van jó kedvből alamizsnát nyújtani, joga van rossz kedvből nem nyújtani; pedig magán a' nemes grófon látjuk, hogy a' rossz kedv néha a' legnagyobb embernél is beköszönt. „Humour has sometime his hour with every man.”⁴ Én hát részemről hazám jövődjét ingatag szeszélytől függőben látni nem szeretném; és a' melly nemzet ezt nem érezi, annak kebeléből hibázik minden életem, annak jövődje nincs, az csak egy „elő szobor,” vagy inkább egy váz, mellynek csontjait életizmok helyett sodronyok fűzik össze. - És így, tiszta becsületes akarattal, de a' hasonlóan tiszta becsületes akaratú véleménykülönbség iránt teljes türelemmel, azok közé tartozom, kik jogot 's igazságot követelnek, az elmesurlódás mezején mindenkit szabad közremunkálásra hínak meg, miszerint megvitassuk, e' vagy ama' javaslat igazságos e? 's ha igazságos, a' „logikai egymásután” szabálya szerint korszerű e? de ha látjuk, hogy a' közvélemény mind egyik mind másik kérdésre igennel felelt, annak a' törvényesség morális súlyával követelését nem függesztik fel attól, valljon e' vagy ama' magas állásu hazánkfia j ó k e d v b e n v a n e? És ha volna ezen alkotmányos

⁴ A' szeszélynek van órája minden embernél.

nemzet tagjai közt, ki a' közvéleménynek azt felelné: „adtam volna, ha nem követeltek, jó kedvemből; de mivel követeltek, kegyelmes már nem lehetvén, igazságos lenni nem akarok:” annak azt felelnők: - de nem, nem fogunk elménczkedni; - csak azt felelnők, hogy hasonlít az adóshoz, ki hitelezőjét így utasítja el: fizettem volna jó kedvemből, de mivel követeled, fillért sem adok; - és e' hasonlatot tán nem egészen rosszul választám, miután gróf Széchenyi mondá, hogy nem népnevelés, nem ez, nem amaz, hanem bizonyos kötelesség-érzet felébresztése van napi renden; a' kötelesség pedig adósságtermészetű, 's remélem, senki sem lesz, a' ki tagadná, hogy makacsságból ki nem rugni, kegyelmesdiségi daczból a' hazán boszút nem állani, bizonyosan azon kötelességérzethez tartozik, mellynek a' nagyérdemű gróf 15 év óta olly lelkes hazafiséggel engedelmeskedik, 's mit - remélem nemes lelkiületétől - kegyelemnek sem tart, sem kíván tartatni. - „Igen - mondja talán a' méltóságos gróf - de minek mind ez? miután a' készség megvan, 's édes öröme st ráállunk mindnyájan, hogy egészen is megnyírjanak, de csak jó móddal;” - mire egész alázatossággal azt felelem; nyírni, sem jó sem rossz móddal, senki sem akar; mit nevez a' nemes gróf jó módnak? nem tudom; ha talán azt, a' hogy „A' kelet népe” irva van: ugy azt követni jónak nem tartom; a' Pesti Hirlap egyébiránt a' magyar főrendeket meg soha nem támadta, valamint a' nemességet, polgárságot 's parasztságot sem; hanem megtámadta a' visszaélést, szeretetlenséget, kicsapongást, a' mint egyeseknél vagy coteriáknál, bár itt bár amott mutatkozott; minélfogva meg sem tudnám fogni, miért kel a' nemes gróf harcra ellenem, hacsak az alulról, bár méltó leczkézés türhetlenségét nem emlité; különben pedig a' nemes grófnak fenidézett confessióját a' magyar főrendek confessiójának részéről nem tekinthetem, - nem, a' kiemelt mindenrekészség tekintetében; mert például már csak a' házi pénztár terheiben részesülésre nézve is hallottuk a' vagyontalanoknak vagyonosak elleni harcát emlegetni; - vélemény tekintetében szinte nem; mert a' nemes gróf igen jól tudja, hogy a' tennivalók logikai egymásutánjára nézve is sokan vannak főrendeink között, kik a' nemes gróffal egyet nem mindenben értenek; mint például a' nemes gróf a' hasznos ismereteket terjesztő egyesületet (melly véletlenül „alulról” indítványoztatott) még első keletkezési eszméjében is nevetségessé tenni iparkodik: ellenben, hogy másokat ne említsek, gróf Batthyány Lajos azon egyesület létesítésére 500 ezüstforinttal adakozott; - de a' Pesti Hirlap elleni antipathiában sem vehetem a' nemes gróft főnemeseink organumának; mert hálás érzéssel mondhatom, hogy ez osztályban számosan vannak, kik a' Pesti Hirlapnak barátai, 's annak, általában véve, még csak modorát sem rosszalják (általában, mondom, mert egyes szavakat, szóalkatokat, sőt czikkeket én magam is rosszalok, 's mig a' nemes gróf annak csaknem minden eddigi czikkeit fölvehetőknek itéli, én nyíltan megvallom, hogy sok cikk föl vételét csak részint a' körülmények szentségtelen kényszerítésével, részint a' hoszas fontolgatásra időt nem engedő 24 órai rögtönzés kénytelenségével menthetek), sőt főnemeseinek közül a' Pesti Hirlap nem csak barátokkal, pártfogókkal, hanem dolgozó-társakkal is dicsekedhetik; de tekintsük bár a' nemes gróf nyilatkozatát a' magyar főnemesi rend nyilatkozatának, igen könnyű lesz a' dolgot egyeztetni: méltóztassanak sietni a' kegyelemmel, hogy követelni időnk ne legyen. Azonban akár mint legyenek is ezek, annyi bizonyos, hogy a' közszellem az, mellynek ébresztését a' Pesti Hirlap magának feladatul tűzte ki; melly feladatot egynémelyek gyarlóságávali coquettirozásnak feláldozni jónak nem vélném, mivelhogy csak azon javítást hiszem állandóan gyümölcsözőndőnek, melly a' nemzeti meggyőződésből önkényt fejlett ki; és ha ezen feladat közben egy-két hazánkfia történetesen engedne is a' hiuságos gerjedelmeknek, ha igazán bántaná érzelmeket a' kor, melly jogot 's igazságot követel, a' veszteséget minden esetre sajnálánunk kellene, azonban több mint bő pótlékot nyujtana helyette a' nemzet fölébresztett közszelleme, - olly gazdag pótlékot, miszerint ugy gondolom, hogy a' Pesti Hirlap károsnak, vagy szakadást okozónak e' részben sem fog mutatkozni.

A' második rém, mellynek szemébe kell nézni, az: hogy a' hatalom valami roszt akar (tán épen a' főrendi oppositio megoszlását), midőn a' Pesti Hirlapot élni hagyja. - Erre az előrebocsátottak után már igen röviden felelhetni; mielőtt azonban felelnék, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a' kik „A' kelet népe” némelly helyeiből ezen gyanusítást huzzák ki, a' nemes grófot minden bizonynyal nem jól fogják fel; mert hiszen meg kellene emlékezniök, mikép a' nemes gróf mindig azon volt, hogy a' nemzet és kormány közti bizodalom kötelékeit szorosabbra fűzze, ne pedig szaggassa, 's azért is mindig arról törekedett a' nemzetet meggyőzni (31 l.), hogy „a' k o r m á n y s z á n d o k a n e m r o s z”: már most hát gróf Széchenyi politikai következetessége bizonyosan joggal megkívánhatja, hogy ellenkező irányt, ellenkező törekvést róla senki föl ne tegyen; - azonban tagadni nem lehet, akadnak, kik e' rémet emlegetik. Nézetem szerint ez még azon időknek viszhangja, mikor egy nagy hazánkfia, ki egy jeles megyének 7 országgyűlésen át édes hazánkhoz rendithetlen jellemmel örökké hű követe volt, 's kit a' nemzet közbánata kísért sirjába, - egykoron az országgyűlésen bizonyos indítványt tön, de midőn látná, hogy azt a' királyi személynök pártolja, indítványát visszavette; „mert - úgy mond - én ugyan most is jónak találom, a' mit indítványoztam: de valami bajnak kell benne lenni, miután i n n e n pártoltatik.” - Ezt mint curiosumot följegyzé ugyan a' chronograph; de én úgy gondolom, csak tréfa végett; mert saját belátásának e' tulságos bizalmatlansággal azon érdemes hazánkfia valóban nem nagy dicséretet mondott volt. Azonban hozzon ez időkről majdan ítéletet a' historia, multak multjának előzményeiben meg fogja lelteni az ariadnei fonalat, melly őt a' bizalmatlanság kútfejéhez elvezérlel; annyi minden esetre igaz, hogy e' kornak immár vége van; a' fejlődő nemzet eszmél, s öntudathoz jutva, nem ösztön-, hanem okszerűleg intézi lépéseit, 's a' jót, mivel jó, örömmel fogadja, akárhonnán jó. Az 1836-iki országgyűlés e' részben, mondhatnók, korszakot tön; mert több mint egy kérdésben tapasztalók, hogy a' kormány mind azon engedélyeket, miket a' nép javára indítványozott, egyenesen az ugynevezett oppositio segedelme által vítta ki. Akkor is akadtak, kik a' „t i m e o D a n a o s e t d o n a f e r e n t e s”-t emlegeték; akadtak, kik gúnyolgaták az oppositiot: látná meg, mikép csak a' kormány kezére dolgozik, melly nem akar egyebet, mint az adó fundusát szaporítani. - Akarjon bár, a' mit tetszik: „weis ich doch, was ich will” - mondá m a r q u i s P o s a-val az oppositio; a' népnek sorsán akarok javítani, akarnék erkölcsi engedélyekkel, mert csak ezeké az állandó siker; de nem tehetem; e' helyett anyagiakra szolítanak fel, 's én elfogadom, mert a' népnek ez is javára válik, 's én ezt ohajtom. - Így veszem én föl a' jelen állapotot is. - Miután a' mult országgyűlésen országos dolgaink azon fokra értek, hogy a' haladás szüksége a' kormány részéről is nyíltan elismertetnék, természetesnek kell találnunk, hogy az eszmecsere 's elmesurlódás nyiltabb tért nyer; mert hiszen e' nélkül alkotmányos nemzetnél, mellynél hozzájárulása 's beléegyezése nélkül a' legrosszabb törvényt sem lehet jóra változtatni, a' javítva-haladás lehetetlen. - Ez a' dolgok természetében fekszik; ki a' célzt akarja, annak akarni kell a' törvényszerű eszközöket is: azért hát nézetem szerint a' legszívesebb örömmel 's bizodalommal kell megragadnunk ez alkalmat; mert meg lehetünk győződve, hogy akármi cél rejlenek is a' háttérben, minden lépés, mellyet ez uton teszünk, hazánkra nézve minden esetre nyereség. De valljon mi lappanghat a' háttérben? Én ugyan nem azon uton jártam, járok 's fogok járni, mig csak élek, mellyen a' kormány titkaihoz juthatni: annyi erőt azonban mégis tulajdonítok szememnek, hogy a' szítán átlátni képes vagyok, És én a' dolgot ekképen látom: Gróf Széchenyi azon ohajtását fejezé ki a' mult országgyűlésen: bárcsak a' kormány alkotmányos szemüvegen tekintené dolgainkat, 's vezérelvül venné föl, hogy az alkotmányos Magyarországot más uton módon kell kormányozni, mint a' nem-alkotmányos tartományokat. A' mult országgyűlés vége óta úgy látszik, ezen ohajtás már nem pusztá ohajtás: kormányunk tehát - csekély nézetem szerint - azt gondolhatá, hogy ha nemzetünk kifejlődésének szabadabb tért nyit, ez által egy részről alattvalóinak boldogságát mozditja elő, a' mi tisztében áll; más részről pedig a' magyar nemzet bizodalját szorosb kapcsolatokkal magához fűzi; és hogy e' részben nem rosztul

számolhatott, mutatja épen e napról napra növekedő bizodalom, mellynél kormánynak nagyobb kincse nincs; és ha az 1823-iki események megbizonyíták a' világnak - mint gróf Széchenyi a' „Világ”-ban mondá - hogy „Magyarország fejedelme hatalmas ur, mert élő fiatal nemzeten uralkodik,” és ha - ismét gróf Széchenyi szerint („A' kelet népe” 267 l.) - 18^{39/40}-ben „olgy gyönyörű lelkesedéssel vívott a' magyar, minővel ha mind belülről mind kívülről pro aris et focis megví, nincs hatalom, melly csorbát ütne nemzeti 's alkotmányos szüzeségén,” - valóban, midőn a' kormány Europa színe előtt nyílt homlokkal mondhatja: „im! nézzétek e nemzetet! mennyi erő, mennyi ifjuság, mennyi lelkesedés lakja kebelét, 's napról napra mint fejlík, erősödík, lelkesül, és e' nemzetet én hozzám nem csak soha nem tántorítható hűség, de naponkint erősödő bizodalom is köti:” én valóban csekély eszemmel úgy gondolom, ezt mondhatni mégis csak nyom valamit a' világpolitica mérlegében: és ezt mondhatni, azt hiszem, nem ros számvetés. - E' nézetet látszik igazolni a' nemzet és kormány közös érdeke, nemzet és kormány közös dicsősége; miért is nem látom okát, miért keressünk a' háttérben mellékes czéllappangást, miután a' dolog magyarázatára ez a' kulcs, úgy látszik, elegendő; még kevesbbé helyeselhenném pedig a' haszontalan scrupulositást, melly - nem tudom, minő gyanakodás miatt - vonakodnék használni az ajánlkozó alkalmat, mellynek mezején, ha csak egyetlenegy eszmét hoztunk is tisztába, minden lépés, mellyet előre tevénk, nyeretlenné többé nem tehető nemzeti nyílt nyereség. És valóban különös véleménynyel lehetnek a' kormány belátásáról, a' kik úgy hiszik, azért enged szabadabb mezőt az elmesurlódásnak, hogy az oppositíót megoszlassa, 's a' nemzet figyelmét magáról elfordítsa. - Ez a' tactica ollyasmihez hasonlítana, mintha valaki fáklyavilágot gyujtana a' sötétben olly czélból, hogy a' figyelmet magáról elfordítsa; - a' ki egy nemzet kifejlődésének szabadabb tért nyit, az nagyon csudálatosan számolt volna, ha úgy hinné, hogy a' fejlettebb nemzet kevesbbé fog rá figyelni; hiszen e' fejleményhez épen az tartozik, hogy a' nemzet éberebb, 's mindenre, mi a' közérdekbe vág, nagyobb figyelemmel van, és így kormányának eljárására is; mert semmi sincs, a' mi közelebből, közvetlenebbül érdekelné, mint épen ez. - Az oppositio megosztlásáról pedig már szólottam: itt tehát csak, a' dolog természeténél fogva, azon meggyőződésemet nyilatkoztatom ki, hogy a' jogai védelmére mindig kész magyar, bár a' haladási kérdésekben száz fractióra oszlanék is (a' mi magában is csak úgy volna káros, ha e' megosztlás mellett egészben nem haladnánk), mindig egy tömegbe fog összeforni, valahányszor jogot és alkotmányt védeni kell, és fog olly lelkesedéssel víni, mint vívott 18^{39/40}-ben korán sem egy vagy más individuumért, hanem a' köz nemzeti jogokért, miket a' véletlen (ha úgy tetszik) ezen individuumokkal ugyanazonított, 's mellyeket a' gróf maga „legszentebb nemzeti jogoknak” nevez, 's mint illyekért maga is vívott lelkesen, férfiasan. - Végezetül még meg kell jegyeznem, miképen a' nemes gróf tévedésben van, midőn a' 99-ik lapon állítja, hogy a' Pesti Hirlap megjelenése előtt „hirlapban a' könyvvizsgálat tágabb kört nem engedett még, mellyben a' szabadelműség szabadabban gyakorolhatná lelki erejét.” Én e' tágabb kört, még mielőtt a' Pesti Hirlapnak csak hire is keletkezett, a' magyar időszakai sajtó egyik másik termékeiben vettem észre, 's épen ez észrevétel ösztönzött, mint már fentebb mondám, elvállalni a' szerkesztést; később ismerni vágyván, mennyire csak lehet, a' tért, mellyre számolhatnék, a' könyvvizsgálati szabályokkal megismerkedni törekedtem; minélfogva bizonyosan mondhatom, hogy a' szabályok, mellyek szerint a' könyvvizsgálat minden hirlapra 's így a' Pesti Hirlapra nézve is kezeltetik, már régiebbek, 's tulajdon azok, mik szerint napfényre jöttek más hirlapokban azon czikkek, mellyeknek napfényre jötte a' még csak eszmében is sokkal később keletkezett Pesti Hirlap szerkesztését elveimhez hűséggel elvállalhatni reményt nyújtott.

Átolvasám az eddig írottakat, és nekem úgy látszik, hogy futólagos elmélkedéseimben vannak adatok közbeszöve, melyek az olvasó közönségnek talán nyújtanak dolgokról 's körülményekről annyi felvilágosítást, miszerint a Pesti Hirlap elleni egyes vádak méltánylását kinekkinél bölcs belátására bízhatnám. Azonban, kivált azon oknál fogva, nehogy valaki bizonyos dolgokról véleményemnek hátrátartásáról vádolhasson, nem mellőzhetek némi részletes taglalgatást.

Programma.

A' nemes gróf az 59. lapon programját ad egy hírlapról, a' minőt ő jelen körülményeink közt kívánna. Én e' programjáról úgy vélekedem, hogy annak egészben megfelelni, azt mint ideált valósítani, talán sehol, Magyarországon legalább, sajtónk 's egyéb mindennemű állapotaink körülményei közt, bizonyosan nem lehet; 's ha mégis lehet, én nem érzek magamban annyi tehetséget (sőt egy pontra nézve akaratot sem), hogy azt valósíthatnám; de bár van egy pont benne, melyet én nem helyeselhettek: mégis az egészet együtt, e' kis árnyékoldala daczára, czélban olly üdvösnek, eszközlésben olly hatalmasnak hiszem, miszerint bizonyossá merném tenni a' nemes grófot, hogy ha ezen hírlap-ideált valósítandja, minél hamarabb be fog a' Pesti Hírlapon teljesedni, mit annak már születésekor én magam jósolék: hogy erősebb előtt le kell a' szinpadról szállania, mert illy hírlapnak ellenében nem érdemlené meg az életet. De hiszen mit a' nemes gróf a' 214-ik lapon csekély tollamnak egyik értéktelen szülöttjére nézve igen helyesen megjegyzett, hogy t. i. arról nincs mit vitázni: „miért nem irtam valami jobbat, miután d a t p i r a, d a t p o m a, mint a' latán mondja, és rossz ember, ki többet tesz, mintsem bir,” ez igen alapos észrevételt az egész Pesti Hírlapra nézve igényelni bátorodom, bizonyossá tevén a' tisztelt grófot, hogy nem sok ember van az egész hazában, ki olly kevésbé volna megelégedve a' Pesti Hírlappal, mint én magam. De mivel a' nemes gróf ideálját valósítani gyöngé vagyok, mivel távolról sem felelhetek meg azon magas várakozásnak, mellyel csekély személyemről - mint több helyen mondja - táplált, 's alkalmasint az egész honban csak maga táplált: kérem, ne vegye bűnnek gyarlóságomat, 's ne kiáltson nemzetgyilkolónak, mivelhogy hírlapom nem valósítja azon programját, melyet ő velem soha sem közlött; 's ne kiáltson annyival inkább, mivel egész politikai életemben nem volt alkalmam ollyast tenni, mi a' grófot illy magas várakozásra jogosíthatá. Országgyűlési 's törvényhatósági tudósításaim csak mások gondolatait tolmácsolák; az, mit a' nemes gróf „áldozati nimbusnak” nevez, legfőlebb csak jogokhoz szilárd ragaszkodás körül foroghatna: 's így én valóban oka nem vagyok, hogy a' nagyérdemű gróf olly, minden alap nélkül tulcsigázott várakozással fogta kezébe, következőleg olly csalódással is tette le kezéből a' gróf állítása szerint előre felhőkig emelt hírlapot, melyet előre felhőkig emelni már csak azért sem lehetett, mivel megjelenése előtt egy héttel szerkesztőségemről én magam is még csak egy szót sem tudtam. Illy körülmények közt tehát még nagy szerencsémnek tarthatom, hogy hírlapom irányában és szerkezetében legalább némelyekre nézve közelítőleg eltalálhatám azon - általam egész tökélyben soha nem valósítható - programját, melyet most a' gróftól kitűzve látok. - Nézetem szerint pedig vannak illy pontok. - Nevezetesen a' gróf feladatul tűzi ki a' Hírlapnak: „hogy körülményekhez képest majd halkkal, majd gyorsabban i z g a t n á a' nemzeti testet.” (Erre az izgatásra, mint körülmény szerint elismert szükségre, bátorodom olvasóim figyelmét előre kikérni.) A Pesti Hírlap bevezető czikke pedig így szól: „Tegyük közzé, nemzetivé öröm- és bánatnak, hűség- törvényességnek, bajnak hiánynak minden érzetét, melyet a' nemzet szívében egy hangrezgésre találni, köz, magas és szent érdekek jogosítanak.” - E' kettő, gondolom, egészen egyre megyen. - „Hasson ma a' szenvedelmek

lecsillapítására, majd ismét - ha kell - a' végítéleti tárogatóként életre 's kötelességteljesítésre riaszson fel" - mond a' gróf. - Ez, általában véve, a' Pesti Hirlap idézett szavaiban benfoglaltatik; alkalmazási tekintetben pedig bátorodom sok mások között a' szenvedélyek lecsillapítása iránt emlékeztetni a' hevesi történeteket, az ifjuság közt jelentkezett ferde irányt, a' játékosságot, a' más ajkuak iránti gúnyos szeretetlenséget tárgyazó cikkekre; - a' kötelességbresztés pedig mindannyiszor előfordul, valahányszor törvények iránti tiszteletlenséget, visszaélést, vagy közérdekek elhanyagolását észrevenni gondolám. - E' részben tehát ismét megegyezünk. Mondja továbbá a' gróf programja: hogy „az elkülönözött részek egymás iránti viszonyait felvilágosítani, közös érdekeiket velük jobban megismertetni, eldiribolt erőnket egy-egy célra egyeztetni” - volna egy illy lapnak feladata. - Erről a' Pesti Hirlap előszavában írva van: „Szabad tért nyitunk az észnek, értelemnek, jóakaratnak, hogy szűkkeblűséget mint elbizakodást egyaránt kerülve, vak előszeretet, vak előgyűlölség nélkül, higgadt kebellet 's ama' mérséklettel és illedelemmel, melly a' jó szándék és igazság bélyege, megvitassák és előkészítsék a' napnak nagy kérdéseit mikben a' honnak jövődjé rejtetik, - miszerint mindenik törvény egy-egy socialis meggyőződést mondjon ki.” Itt hát elv, irány ismét egyre megy. A' nemes gróf ugyan szememre veti, hogy habár szándékom ez volt volna is, a' taticát tévesztettem el, mert egyesülés helyett „az eloszlási, naprul napra inkább elágazó örvény százszorta aggasztóbban tátong, és kézfogási, egyetakarási tekintetben mint vert had naprul napra kisebb csoportokra szakadozunk, mióta egünkön feltámadt a' Pesti Hirlapnak lángözöne” (337 l.): de én ennek ellenében bátran hívom fel tanúmnak nemzetem közéletét, 's nyílt homlokkal merem állítani, hogy a' gróf rémet lát, eleven képzelőtehetségének kísérteti szülöttjét, 's nemes gerjedelme hevében felejt, hogy azon mult téli pesti kör, mellynek a' nemes gróf tisztelt középpontja volt, nem a' nemzet még, 's hogy az ő fölhevülésében a' nemzet legtávolabbról sem osztozott. Jól tudom én, hogy a' Pesti Hirlap tömérdek ellensége van, 's ez másképp valóban nem is lehet; tudom azt is, hogy a' Pesti Hirlap 's annak szerkesztője sok megtámadásnak van kitéve: de ez mind illeti a' Pesti Hirlapot, nem a' közdolgokat; mert ezekre nézve bátran hivatkozom az egész országra, hol van egyetlenegy vármegye, mellyben bomlásnak-indulás mutatkoznék? ellenben én nevezhetek törvényhatóságokat, mellyekben a' szenvedélyek meghiggadtak, az engesztelődés közszelleme naponkint erősödik; hivatkozhatom a' nemzet és kormány közti bizodalom növekedésére; említhetek közérdekű nagy kérdéseket, mellyek a' nemzeti közvéleményben egy hatalmas lépéssel előbb állanak, mint állottak 1840 végével; említhetnék elveket 's eszméket, miknek helyességét a' nemes gróf nyíltan elismeri, mellyek mintegy köz-elfogadás fokán állanak olly körökben is, hol kevés hónapok előtt még említésök is hallatlan volt. - Távoly vagyok én a' gondolattól, hogy ez örvendetes tüneményt a' Pesti Hirlapnak tulajdonítani vakmerősködjem, ez volna valóban minden igények legnevettségesebke: de annyi minden esetre bizonyos, hogy a' Pesti Hirlap ezt nem gátolá, és el nem rontá, sőt a' nyilvánosság 's időszakai sajtó természetében fekvő hatásnál fogva, a' többi hirlapokkal együtt 's egyetemben, annyiban talán előmozdítá, mennyiben gondolatokat és gondolkozást ébresztene minden hirlapok segítenek; a' minthogy valóban tapasztalható, mikép egy korszerű eszme, melly az időszakai sajtó egyik vagy másik organumában feltűnt, kisebb nagyobb körben végiggyűrűzött édes honunknak sok vidékein, és nem egy megyében, nem egy városban láttuk, mikép az ige testté is lön. - És vegyük bár a' javítási kérdéseket, mik a' Pesti Hirlapban ekkorig szőnyegre kerültek, remélni merem, mindeniknél ki fog ötleni az ügyekezet, meggyőzni minden néposztályt, hogy a' javítás minden résznek közös érdekében áll. - E' részben is azon cél felé iparkodik tehát a' Pesti Hirlap, mellyet a' gróf programjában kitűzve látunk. - De ott van még az is: hogy „nem arról kellene vitatkozni, valljon kell e tenni? mert ez a' többségtől már rég elfogadva van; de azt kell fejtegetés tárgyaul venni: mit kelljen mivelni, 's ezt mi módon? tehát a' teendők sorát okszerinti logicába szorítani, és kijelelni a' felette nehéz egymásutánt.” - Erre nézve a' Pesti Hirlap előszavában ezeket irtam: „Nem az a' kérdés közöttünk: haladjunk e, avvagy

megálljunk, mikint József napjáról írva van? hanem az, hogy: mit és mikint?” E’ részben tehát elvileg tökéletesen egyetértünk; a’ mi az alkalmazást illeti: mindenen előtt megjegyezni kérem, hogy a’ Pesti Hírlap sokkal rövidebb idő óta él, mintsem az olly „felette nehéz egymásután” kijelölését bevégezhetné volna; lám a’ grófot nem kötötte le munkájában a’ tömérdek változékonyság szüksége és ezer parancsoló körülmény tekintete: mégis miután hónapokat dolgozott, miután munkája folytatában többször ígérte, hogy leplezetlenül feltárja rendszerét, - végtére mégis csak máskorra-biztatással kell beérnünk. De figyelmet érdemel azon kedvetlen körülmény is, hogy okom volt gyakran panaszkodni a’ Pesti Hírlapban, miképen az időszaki sajtó hatáskörét kevésbé méltányolják épen azok, kik ez uton legtöbbet tehetnének, mivelhogy a’ nemzet bizalmában magas fokon állanak; gyakran mondtam, hogy az időszaki sajtó csak úgy felelhet meg jótékony rendeltetésének, ha az egész nemzeti értelmesség raktárává lesz; és itt őszintén megvallom, hogy a’ Pesti Hírlap részletes fejtegetések tekintetében reményemnek mindeddig meg nem felelt; mert azon kitűnő kapacitások közül, kiknek közredolgozására számolni bátor valék, némelyek egyébbel levén elfoglalva, nem léptek a’ térre, mellyen őket mint tájékoztató vezérpontokat a’ nemzet, mondhatnám, fájdalommal nélkülözi; de van ollyan is, mint például maga a’ nemes gróf, az erősbek legerősbike, ki a’ helyett hogy a’ részletes fejtegetésekben a’ nemzeti értelmességnek vezérlő segedelmére föllépett volna, mennykövekkel sujt le magára az eszközre, mellyel azon jól eszközölhetni; sőt annyira megy, hogy ámbár a’ sajtószabadságot elméletileg az áldások legnagyobbikának mondaná: mégis azt, ha valljon jó ‘s tanácsos volt e minálunk a’ sajtónak szabadabb mozgást engedni? gyanusítva kétségbe hozza. - Hogy pedig én mint szerkesztő a’ részleteknek minden legkisebb körülményen keresztül vitt hosszú fejtegetéseivel csak ritkán léphetek föl, ‘s inkább csak az alapelveket jegyezem ki, mik a’ részleteknek öngondolkodás általi kifejtésére számítvák, a’ dolog természetében fekszik; mert hiszen szerkesztő vagyok, kinek csak a’ mások által nyújtott anyagok elszerkezése is minden idejét elfoglalja, úgy hogy én részemről megvallom, külföldön sem ismerem hírlapot, mellynek szerkesztője a’ szerkesztés mellett csak ennyi eredeti dolgozatokkal is lépne föl hírlapjában, mint én a’ Pesti Hírlapban; ‘s így tőlem még hosszabb, még részletesb fejtegetéseket kívánni, mondhatnám, képtelenség volna (a’ mit hiszen a’ gróf tán nem is kíván, sőt azt is sokálja, a’ mit irok): ellenben igen is jó számolás és általam forró hálával fogadandó jó számolás volna, ezen fogatkozásokon segíteni, ‘s akár egészben, akár pedig - mint például B e z e r é d j az urbéri viszonyok, S z e n t k i r á l y i az ősiség, gróf T e l e k i D o m o k o s ‘s még egy más hazánkfia Erdély, B e r n á t Z s i g m o n d a’ vallásos unio, F á y A n d r á s egyebeken kívül a’ nemzeti játékszin ügyében tön - egyes kérdésekben a’ részletes fejtegetést munkarészül tűzni ki, melly fejtegetésekkel a’ lapot magát egységi viszonyba hozni hogy a’ szerkesztő soha el nem mulasztja, köztudomásra hivatkozni bátorodom. - De hiszen ép’ a’ most idézett ‘s még idézhető több jeles nevek bizonyosságot tesznek, miképen habár nem minden név tűnt is fel ekkor a’ Pesti Hírlapban azon körből, mellyet a’ nemes gróf vezértestületnek nevez: még is tűnt fel ekkor is annyi név ‘s e’ nevekkal annyi részletes fejtegetés, hogy az ezer alakú változékonyság mellett, melly politikai hírlapoknál életföltétel, a’ még csak félévet élt, már is egy vastag könyvvel megtámadott Pesti Hírlap szemrehányást bizonyosan nem érdemlett. - A’ mennyiben pedig ezen fejtegetések törvényhozási tárgyak körül forognak, mikre nézve a’ nemes gróf „szoros tudományilag kimért rendszeres egymásután” kijelölését igényli: szabad legyen kérem, engedjen időt, ‘s legyen türelemmel véleményem iránt, miszerint én azt gondolom, hogy ezen systematicus resumménak ideje majd csak az országgyűlést megelőző utolsó félévben lesz; addig eszméknek kell fejleni ‘s eszméknek kell surlódnia a’ téren, mellyet a’ közel jövő feladatához tartozandónak a’ közvélemény mintegy kijelel. - De nekem úgy látszik, hogy a’ nemes gróf nem akar azon álláspontra lépni, mellyből egy hírlapnak belgazdaságát intézni kell. Ő megírta „Stadium”-ában a’ XII törvényjavaslatot; - ámbár, mint a’ következés mutatta, nem épen mindenre nézve

volt szerencsés a' körülmények szerinti logikai egymásutánt eltalálni, minthogy némelly dolgot (példaul az u r b é r t) kifelejtett, mit a' közvélemény legelső szükségnek tartott; másokat fölvelt, mikre nézve adja isten, hogy a' közvélemény a' jövő országgyűlésig elég erőre fejlődjék, akkoron azonban még bizonyosan fejlődött nem vala; ismét másokat javasolt, mikre nézve azóta véleménye tökélyesedett, úgy hogy most azoknak ellenkezőjét javasolná.⁵ A' nemes gróf, mondom, megírta XII javaslatát, és azzal könyve befejezve lön. Hahogy hirlapot hasonló szoros tudományi rendszerrel írta: hat hét alatt, bármelly szóbőséges modor mellett is, alkalmasint bevégezné hirlapírást; mert hat hét alatt bizonyosan elmondhatná a' legközelebbi országgyűlésre jós „stadiumát”, hacsak a' büntető törvénykönyvet §-ról §-ra előkészíteni nem akarná, a' közönség által minden bizonynyal nem olvasandót. - Mennyire azonban a' hirlapírási szempont, a' szerkesztés hatalmát haladó körülmények 's idő és helyismeret engedék, még a' logikai egymásutánra nézve is bátran állithatom, hogy ki a' Pesti Hirlapot figyelmére méltatta, bizonyosan fel fogta találni a' szerkesztőnek e' részbeni véleményét, mert az több helyütt világosan és határozottan kimondatott. Lehet, hogy e' vélemény hibás: de lehet, hogy a' grófé lesz hibás, ha egyszer megtudtuk, mi az övé; itt a' végítélet minden esetre a' közvéleményt illeti, 's én nem fogom magamat megszegyenítve érezni, ha okokkal mutattatik meg, hogy hibáztam, midőn kimondám, mit tartok első betűnek a' nemzeti munkás erő kifejtése ABC-jében. - Ezeket valóban nem azért fejtegetém, hogy a' Pesti Hirlap programját vagy oeconomiját igazoljam, mert erre nézve igazolásra nincs szükségem; nyíltan léptem föl a' közönség előtt szándékommal, 's a' részvét és pártfogás, melyet a' Pesti Hirlapnak, illy hatalmas név megtámadása mellett is, tapasztalnia szerencséje van, nem nimbusokra, nem várakozásokra, hanem tényekre épül, mivel a' Pesti Hirlap előre még csak hirdetve sem volt; de fejtegetém azért, hogy megmutassam, mikép a' nemes gróf megtámadása nem az értelemnek szoros tudományilag kiszámolt szülöttje, hanem csak egy megfoghatlan ingerültségből eredett boszankodási syllogismus; mert hiszen ép' azon uton ügyekszem járni, melyet a' gróf programja jelel, csak hogy járok csekély tehetségem 's nehéz körülményeink mértéke szerint; a' gróf pedig ideált kíván, mit egész tökélyben valósítani én képes nem vagyok, de talán senki, 's így - legalább „A' kelet népe” után ítélve - a' gróf maga sem; és pedig elannyira nem, hogy hacsak ép' ellenkező modorral és taticával nem írta hirlapját, mint a' minővel könyvét írta, saját programjától sokkal messzebb tévedne el, mint a' mennyire attól a' Pesti Hirlap távolban jár; és pedig eltévedne azon egyetlen pontra nézve is, melyet programjából mint olyat kell említenem, mire nézve merőben ellenkezőnk nézeteinkben; ő t. i. olly hirlapot tartana jónak, mely a' szerencsésb születésűeket áldozatokra csábitgatná, az alantabb állókat pedig egy kis béketűrésre édesgetné. - Ez az a' tatica, tisztelt olvasó! mellyel az ember két pad közt a' földre kerül; ez az a' bizonyos határozatlanság, mellynek political színe nincs, melly midőn mindenkivel jól akar lenni, mindenkivel igen rosszul van; - a' kinek tetszik, ám írjon illy hirlapot, egy nemzet életében sok színvegyület, sok árnyéklat van, és egymás mellett mindenik megfér; a' Pesti Hirlap programjában ez a' csábitgatási édesgetési czél kitűzve nincs, 's mig én szerkesztem, belé sem jó; sőt inkább ohajtom, és ebben látom nemzetem jövődjének „nemtőjét”, hogy igazság és jogérzet hasson át e' honban mindenkit, és törvényszerűséggel párosult öntudat ébredjen még a' legparányibbnak lelkében is; de mondhatom azt is, hogy a' nemes gróf, eddigi munkái után ítélve, hasonlóképen mindent jobban tud, mint csábitgatni 's édesgetni; eddig még soha nem is csábitgatá nemzetünket, 's ezért birja is a' köz nemzeti tiszteletet; legujabb munkájában pedig ettől ismét igen távol van, mert én legalább kevesebb csábitgatást, de nagyobb türelmetlenséget más ember véleménye iránt, határozottabb

⁵ A' „Stadium”-ban az volt, hogy a' nemes adómentesen birjon minden nemesi földet; ma pedig már általános adózás javaslatatik kivétel nélkül. Ez azonban korán sem ellenkezés, hanem csak időszertinti fejlemény.

csalhatlansági igényt, nagyobb gyámnoki követelést, mindent rosza magyarázni törekvést, az ellenséges indulatoknak felriasztását és - hogy szavaival éljek - egymás elleni uszítását soha nem véltem észrevenni, mint „A’ kelet népében” észreveszek, azon tisztelt gróf munkájában, ki azt véli napi renden lenni, hogy jobbra fordulva csábítgassunk, balra fordulva édesgessünk. Méltóztassék a’ nemes gróf megengedni, hogy ezeknek ellenében kimondjam: miképen, nem említvén a’ pusztán philanthropicus ügyeket, hol - igenis - irgalomra- ‘s áldozatra-buzdítás kell, ‘s miknek a’ napi szükségeket nem mellőzhető hírlapok által bizonynyal figyelembe nem lehet nem vétetniök, minden egyébre, nevezetesen a’ javítási kérdésekre nézve a’ Pesti Hírlapnak kitűzött elvei közé tartozik, azt mutogatni, hogy „mit az igazság követel, annak elfogadása nem áldozat, hanem kötelesség mások iránt és kötelesség saját érdekeink iránt;” az így elismert igazság létesítésében azonban követni a’ józan politica suglásait, mellynek nem szabad felejtetni, hogy „az ezredes országépület boltjai alatt millió élet, millió érdek nyugoszik, melly az igazság mellett gyöngéd figyelmet ‘s kiméletet is követel.” Meglehet, hogy ezen ut nem olly sima, mint mellyet a’ nemes gróf ajánl; meglehet, hogy véleményemben csalatkozom: ám méltóztassék czáfolgatni, de czáfokul ne használjon gyanusítást, ne ijeszsen fejbetörésekkel, ne iparkodjék e’ szakadozott nemzetben, hol a’ rémlátás különben is olly igen honos, egy szegény hírlapszerkesztő ellen fölingerelni a’ kormányt, föllázítani mindenkit, a’ kinek csak birtoka, czíme, előjoga van, és mozgásba hozni a’ hatalomnak féltékenységét; mert ez mind nem ok, hanem szenvedély, mit a’ nemes gróf már csak azért is mellőzhetett volna, mert a’ 269-ik lap szerint bizonyosnak hiszi, hogy „a’ Pesti Hírlap, ha eddigi modorja mellett marad, hitelét napról napra soványabbra öröli, kiesik a’ divalbul, ‘s elfelejtetik, vagy megsemmisül;” a’ miből szoros tudományilag egyenesen az következik, hogy egy illy lap bizony legroszabb akarattal sem gyilkolhatná meg a’ nemzetet, de még csak azt sem, kit a’ nemes gróf e’ szó alatt sejdítenül ért.

Szerkesztés. - Népszerűség.

„Tisztán állott előttem - úgy mond a’ gróf a’ 97-ik lapon - a’ szerkesztői tisztnek majdnem kigázolhatatlan bokrosságu feladása, ‘s azért nem is vártam eleinte csudákat, mert csaknem lehetetlen annyi megrögzött, megcsontosult és ellentétben levő érdekek közt diadalmasan keresztültörni, - tudtam azt is, mennyit kell sokszor tenni ad captandam benevolentiam, csak hogy az embert meghallgassák.” - „Nem lehet tehát nem helyesleni, hogy publicumának nevelése volt a’ Pesti Hírlap szerkesztőjének legelső célja (248-249 l.), mert mit ér olly hírlap, mellyet senki nem olvas.” - Azonban a’ 251-ik lapon már bizonyos gyanusító gúnnyal mondatik, hogy „a’ szerkesztőnél a’ közeli érdekek a’ rá nézve ‘enyim’ felé tulhajolt, azaz ujságát coûte que coûte „teljék mibe telik”, bár török bár szabad, népszerűvé kívánta tenni”, - ‘s (257 l.) „népszerűség utáni szomjának mindent alárendelt,” - és (136 l.) „olly uton indul, melly egyenesen mind az alkotmányt veszélyezteti, mind a’ magyart;” - de mind a’ mellett is a’ nemes grófnak (142 l.) „nincs a’ szerkesztőnek sem személye, sem eddigelé kitüntetett legfőbb elvei, sem irányzatai, sem általában a’ Pesti Hírlap ellen legkisebb kifogása;” - csak az a’ baj, hogy „hiányos és visszás taticája ‘s rossz modorja által sirba dönti a’ magyart;” de azért „benne már is sok jó van, ‘s folytatását legőszintébben ohajtja,

sőt megszüntét valódi közcsapásnak tartaná” (143 l.); ‘s azért azt csupa pártfogásból forradalomra vezető, nemzetgyilkoló lapnak kiállja ki, ‘s ellene hatalmat és félelmet, büszkeséget, gyarlóságot, makacsságot, hiuságot és minden emberi szenvedélyt felköltöni ügyekszik; ámbár „ha eddigi modorjából, a’ szivandalgások és szívsgalások modorjából ki nem lép” (ez a’ magyart sirba döntő hirlap), „okvetlenül kiesik a’ divatból, és elfelejtetik, vagy megsemmisül” (269 l.), - Ezeket korán sem azért állítam így össze, hogy következtenséget mutogassak; mert igen jól tudom, miképen az illy kiszaggatott szóalkatocskák egészen más értelműek, ha saját helyükön ‘s logikai kapcsolatukban, mint mikor így összeillesztve tekintetnek; hanem ohajtám a’ nemes grófnak saját munkája tükörében megmutatni, mikint bánt a’ Pesti Hirlappal, ‘s milly gyöngye mezőre áll azon megtámadó, ki a’ megtámadottat önnön példájával illy fegyverekre szólítja fel. - Egyébiránt, az idézetek nyomán, csupán a’ népszerűséghajhászai vádra nézve tartozom egy kis felvilágosítással a’ nemes grófnak.

Ezen vád eredetét veszi némelly szavak balmagyarázatából, miket a’ nemes gróf a’ Pesti Hirlap 14-ik számából kiszaggatott. Azt mondtam t. i., hogy „szép hivatás vár olly hazánkfíára, kinek a’ születés vaktörténete olly nevet adott, mellyhez érzellemmagasító historiai emlékezetek csatolvák, mert csak szólnia, csak tennie kell az irányban, mellyet hazafiság jelel, ‘s első léptében felkarolja őt ama’ roppant erő, mi nélkül ma már az ébredés korában egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni - a’ népszerűség. Hiú törpe lélek az, melly népszerűséget mint czélt vadász, de rossz számoló, melly azt könnyelműn eljátsza. Legyen bár nagy, de nagyot nem tehet; hasonlíthat a’ mágnesűhöz, melly a’ hajónak utirányt mutat, de utra soha nem mozdíthatja.” - Ez volt, a’ mit én mondték, ‘s ebből a’ nemes gróf egészen ellenkező értelmet von ki, nem akarom mondani: szörszálhasogatásból, mit ő rabulismusnak szeret nevezni; hanem alkalmasint azért, mert hirlapírásnál a’ rövid epigrammaticus styl kénytelenség levén, midőn hoszan nem írhattam, homályossá lettem. - Csakhogy nem hibáznék talán, ha megkérném a’ nagyérdemű grófot, méltóztatnék irántam követni, mit egykor gróf D e s s e w f f y-től maga iránt követelt, midőn Montesquieu szavaira emlékezteté, miszerint ha egy írónál az általános szándokot jónak látjuk (pedig a’ nemes gróf nem csak szándokom tisztaságát kétségbe nem vonni kegyeskedik, de sőt irányomat is helyesli, ‘s elveimet jobbra magáéinak ismeri), sokkal ritkábban csalatkozunk, ha a’ kétértelműeknek látszó helyeket az általános jó szándok szempontjából ítéljük meg, mint ha részileg rossz értelemben vesszük. Általán véve, midőn a’ nemes gróf általi megtámadtatásomat olvasnám, nem tagadhatom, gyakran rémlett előttem, mintha jelenleg azon szerepet vette volna föl ellenemben, mellyet 10 év előtt a’ „Taglalat” tiszteletreméltó szerzője vön fel ő ellenében, ‘s mintha igen gyakran emlékeztethetném a’ nemes grófot egyre másra tulajdon azon szavakkal, mikre ő egykoron a’ „taglalt” emlékezteté, minthogy azon mély tiszteletnél fogva, mellyel a’ gróf iránt - „bár tépje személyemet tetszése szerint” - változatlanul viseltetni soha meg nem szünöm, igen elevenen szoktak tartalomdús iratai emlékezetem előtt lebegni.

Ezen népszerűségre nézve már a’ tisztelt gróf abban akad fel, hogy a’ roppant erő általi felkaroltatást említettem; mert - úgy mond - a’ mechanica törvénye szerint nem a’ felkarolt, hanem a’ felkarolók visznek: tehát ime! kibukkan a’ „veres fonál,” mutatkozik a’ felsőbbiséget nem tűrő tömegek erejére hivatkozás, melly felkarol, ‘s „viszi és sodorja a’ felkaroltat, ha magát mint lelketlen törzsök felkaroltatni engedi, azon ki nem gázolható tévutakba, melylyekbe eddigelé minden féket szakasztott, szenvedelmeit követő nép eljutott” (88 l.); miből aztán még azt is következteti, hogy a’ Pesti Hirlap „az ábrándozások édes mámorába úgy belésülyesztí a’ népet, miszerint jaj annak, ki a’ nép csálhatlan inspiratióinak vakon nem hiszen.” - És mind ez, uraim, ezen egy szavacskából: „felkarolás”, melly szavacska az én

szótárom szerint, midőn nem a' mechanikáról, hanem a' keleti sajátságaiban olly drága kincset bíró magyar nemzet polgári életéről van szó, csak annyit teszen: hogy a' nemzet az illy választottat birodalmával ajándékozza meg, melly bizodalmat, ősi szokás szerint, a' hajdani királyválasztásoktól le a' megyei, sőt tán helységi tisztválasztásokig, felkarolással szokott a' nemzet bizonyítani, 's a' felkaroltat nem csak nem sodorja, sőt inkább vezérének tekinti. - És ha már az érdekes olvasó átvizsgálja, egyetlen szavacska értelmének szőrszálhasogató elcsavarásából minő roppant irtózatot dolgok következtetvék, B a c o n inductivus rendszere nyomán, a' nemes grófnak - - talán értelme által? - nem, uraim! hanem képzelőtehetsége 's keblének hevült indulata által: bizonyossá teszem, hogy „a' kelet népébeni” minden gyanusítással épen így jár.

Az idézett népszerűségéről elmélkedés más szavakkal ennyit teszen (ha már csakugyan magyarázni kell): Hajdan, míg nemzetünk többsége tétlen nyugalomban tespedt, egyes emberek intézhették a' nemzet sorsát; de ma már az ébredés korát éljük, eljutánk eszméletére alapjogunknak, melly biztosít, hogy „s e m m i t r ó l u n k n é l k ü l ü n k”: ma hát már a' nemzeti meggyőződésnek 's nemzeti akaratnak hozzájárulása nélkül egy alkotmányos nemzettel s i k e r e s e n m é g c s a k j ó t s e m t e h e t n i. A' ki tehát nemzetével jót vágyik tenni, nemzeti meggyőződést kell gerjesztenie, a' nemzet akaratát kell megnyernie; erre pedig, t. i. az akarat megindítására, okvetlenül szükséges a' nemzet bizodalma; mert a' ki iránt a' nemzet bizodalommal nem viseltetik, vagyis más szóval: a' kinek népszerűsége nincs, az hasonlíthat a' mágnesűhöz, melly a' hajónak utirányt mutat, utnak de soha nem indíthatja. Ez, gondolom, nem a' leghibásabb okoskodás, minden esetre ollyan, melly nem nyújt a' grófnak okot 's alapot, a' Pesti Hirlap szerkesztőjét gyanusítani, hogy népszerűségi szomj által vezéreltetik a' szerkesztésben, és ennek mindent magánál és másnál alárendel. Annyival kevesbbé volt pedig oka a' nemes grófnak népszerűségi nemtelen szomjról 's az 'enyim' felé tülhajló közelebbi érdekről, vagyis más szóval: vastag haszonlesről vádolni a' szerkesztőt, mivel annyira elmagyarázott szavaimban világosan megmondtam: 1) hogy a' népszerűség csak azt karolja fel, a' ki szól és tesz az irányban, mellyet hazafiság jelel; - és valóban a' ki más irányban szól és teszen, az népszerűségre az ébredés korában nem számolhat; - 's azért megmondtam: 2) hogy hiú törpe lélek, melly népszerűséget mint czélt vadász; pedig csak nem képzel tán még a' nemes gróf is olly balgán-ostobának, hogy felüssem a' hiuság, törpelelkűség bélyegét valamire, 's mégis azt tűzzem ki czélul magamnak nyilvános életemben. - Nem, gróf ur, nem! népszerűségnek nem szabad czélnek lenni; de ha valaki hazafi tettei által szerencsés volt nemzete bizodalmat elnyerni, vagyis népszerűvé lenni: olly hatalmas eszköz (de nem czél, hanem eszköz, szent és magas célokra) van kezében, miszerint talán nem épen rossz logicával mondtam: 3) hogy rossz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza. - És azért valóban haszonlatannak mondanám, ha olly igen szép nem volna, mit a' nemes gróf a' 88-ik laptól a' 91-ig mutogat, t. i. hogy azok a' valódi nagy emberek, kik „szent felmagasztaltatásukban a' népszerűséget úgy mint fejedelmek kegyelmét lábaikkal tapodták, hogy embertársaik javára, ha máskint nem lehetett, vérükkel is megvásárolják az örök igazság diadalát.” És a' gróf hiszi (91 l.), hogy ha kisszerű szőrszálhasogatásokba nem ereszkedem, ebben vele tökéletesen egyetértek; - igenis, nemes gróf! én illy szőrszálhasogatásokba nem ereszkedem, én ebben tökéletesen egyetértek, sőt felejttem a' sárt, piszkot, szemetet, mit a' gróf fejemre szórt; felejttem, hogy e' hitet neki megköszönjem, 's férfias kézfogással tegyem le eskümet nagy hazánkfia kezeibe, hogy e' hitéért soha nem lesz oka elpirulnia, e' hitben csalatkozni soha nem fog. Nyomorult porszem vagyok én, nemes gróf, és (istenemre! nem szerénykedő hiuság mondatja velem) a' leggyöngébbek egyike vagyok; de a' léleknek ezen erejére nézve versenyre merem híni a' legerősebbeket; 's mióta sok botlásokon keresztül férfikort érve, tisztába jövök enmagammal, állítsanak bár szemközt egy félvilág-uralta hatalommal, állítsanak szemközt felbőszült milliók népdühével, e' kebel a' maga meggyőződését csak egy

hajszálig is soha fel nem áldozá, és feláldozni soha nem fogja, hanem hű marad örökön az ígérethez, mit lapjaim 1-ső számában mondtam, hogy „sem a’ hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaim heve soha el nem tántorít.”

Még egyszer köszönöm, szívem mélyéből köszönöm a’ grófnak, hogy illy hitre méltónak tartott; - de kérdem: miért vonja meg tőlem egyik lapon, mit a’ másikon önkényt megadott? miért illet a’ rút váddal, hogy népszerűségi szomjnak minden egyebet feláldozok? - Kiről lehet ezt joggal mondani? Csak arról, ki a’ nemzet előítéleteinek, hiuságainak, szenvedelmének hizeleg. - ‘S ki merné ezt a’ Pesti Hirlapról állítani? Hiszen ép’ ellenkezőről vádol a’ gróf; arról: hogy minden mocskot napfényre vonok, ‘s a’ megrovásra méltó kivételeket szabálynak veszem. - Az ifjúságot gyanusítja a’ nemes gróf, mintha engem bálványozna; ‘s engem, természetesen, hogy viszont az ifjúságot bálványozom. Ám kérdezem: ki mennydörgé az ifjúságra az elkeseredett feddés szózatát kiméletlenebbül, mint én tevém, midőn a’ heves vér indulatát tévutakra láttam fordulni? Amott, olly körökben, melyeket szabadelműeknek ismerünk, lélekvásárlás kezdett lábra kapni; ‘s ki volt, a’ ki füleikbe harsogá, hogy a’ szent szabadság őket nem ismeri, és álarcz a’ kép, melyet viselnek? - és hol volt egy kicsapongás, melly ellen kikelni, hol egy darázs-fészek, mellybe belenyulni visszaborzadtam, midőn engedtetett ‘s lelkem ismerete parancsolá? - Nem, uram, nem! a’ népszerűséget nem így vadászszák; ‘s ha ez uton mégis föllelném, azt legalább soha nem vadászott, de mivel bűn nélkül, mivel keblem hitének szűz megőrzése, értelmem elveinek soha meg nem tagadása mellett nyerém, mondhatlanul becses kincsemnek tekinteném, és nagyon vigyáznék, hogy azt könnyelműn el ne játszam. - Helyesen - mondja a’ gróf - csak az a’ kérdés: mit tesz, könnyelműn eljátszani? - Erre a’ felelet igen egyszerű. Eljátsza népszerűségét, a’ ki alapos okokat nyújt a’ népnek gyanakodni, hogy kit bizalmával megajándékozott bizonyos irány, bizonyos elvek és bizonyos érzelmek miatt, eltávozik az iránytól, elvektől (‘s ez elveknek természetes következményeitől) és érzelmektől, melyek miatt őt bizalmával megajándékozá. És ha valakinél ezen eltávozást nem az „enyém” felé hajlás nemtelen ösztönéből, hanem pusztá negédből ‘s a’ gyermekkori balítéletekkel rokon viselkedésgből véli eredni: arról azt szokta mondani, hogy: ez népszerűségét k ö n n y e l m ű n játszotta el. - Népszerűségét könnyelműn eljátszaná még, nézetem szerint, általában minden alkotmányos nemzetnél, de különösen a’ „keleties” magyarnál az, a’ ki kényszeríteni akarná a’ nemzetet, hogy az ő, bár legbölcsebben kigondolt terve szerint „systematic” éljen; a’ ki megtagadván a’ nemzet tömegétől minden önállásu személyességet, a’ legjobbat akarná ugyan vele, de ezt a’ jót autocratorilag vagy legfőlebb oligarchailag akarná; - eljátszaná pedig ez által népszerűségét, mert alkotmányos nemzeteknek van bizonyos önegisége (subjectivitása), melly magát tárgygyá vagy eszközzé súlyosztatni önbecsének érzetében nem engedi, mellyet bizonyos örökös gyámkodás, bizonyos kegyelmi szín bánt, minthogy általa megfosztatva érezi magát a’ jónak önerejéből kifejtése örömétől és dicsőségétől; mivel az alkotmányos nemzeteknek van bizonyos nemzeti értelme és van bizonyos nemzeti érzelme; ‘s amához a’ legdicsőbb logicával is hiába fordul, ki ezt maga ellen fölzudította. - És ezért hatalom a’ népszerűség, és ezért rossz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza. - Ezeket irván, távol volt tőlem minden czélzás; az alkotmányos élet természetéből és a’ magyar jellem sajátságiból gondolám ez elméletet levonhatni; ha volna e’ honban, ki magát találva érezné: csak rajzom helyességét bizonyítaná; annyit bizonyosan mondhatok, hogy ha a’ nemes gróf úgy vélekednék, ő lebegett szemeim előtt ez írás közben: ép’ úgy csalatkoznék, mint csalatkozott, midőn a’ „H i v a t á s” című cikket magára vette; hiszen hogy annak írása közben gróf Széchenyi István szemeim előtt nem lebegetett, már csak abból is világos, hogy ott buzdítás van olly hivatásra, mellynek a’ nemes gróf - a’ nemzetnek közhálájára - nem csak régóta már megfelelt, sőt mellyet - mondhatnám - ő saját dicső példájával mintegy kijelölt.

De midőn a' népszerűséget alkotmányos nemzeteknél mint eszközt a' jóra fontosnak tartom, egyszersmind hiú törpe léleknek vallom, ki azt magának czélul tűzné ki; mert hiszen az nem tudná ma, mit fog akarni holnap; annak kebelében nem volna hitnek és meggyőződésnek szent ereklyéje. És ezért téved a' gróf, midőn azon váddal illeti a' Pesti Hirlap szerkesztőjét, hogy népszerűség utáni szomjában publicumának növelése volt legfőbb célja. - Itt a' gróf czélt és eszközt özszezavar. - Igaz, és már fentebb is mondtam, és újra mondom; hirlap életének legelső föltétele, hogy sokak által olvastassék, hacsak casták subventiojából nem akar egy pár száz olvasó mellett tengődni (mi nekem egyáltalában nem kenyerem), és erre figyelemmel lenni iparkodtam, és mindenkor iparkodandom: ez azonban korán sem a' „m i t”, hanem a' „m i k i n t”-et illeti; mert ez csak eszköz, nem a' czél maga. - A' Pesti Hirlapnak van színe, vannak elvei; ezen elveket soha sem titkolám, ezekhez hűtelen soha sem leszek, sőt a' legszilárdabb meggyőződéssel fogok hozzájuk ragaszkodni, annyival inkább, minthogy ezen elveket gróf Széchenyi István is helyesli, melly helyeslésben elveim helyességének újabb garantiáját találom. És itt van a' czél. E' célra már - nem tagadom - olly modort ügykeztem választani, melly legsikeresebben eszközölhetné, hogy a' gróf által is jóváhagyott elvekkal minél több ember megbarátkozzék, vagyis (a' gróf mondása szerint) hogy a' P e s t i H i r l a p n é p s z e r ü v é legyen; más szóval: hogy a' Pesti Hirlap elvei is népszerűekké legyenek. És ha csakugyan igaz volna, mint a' gróf mondja, hogy e' részben nem a' legroszabbul számolék: azt gondolom, szoros tudományilag nem megtámadást, hanem pártfogást várhaték attól, kinek elveit népszerűekké tenni segítetttem. - E' szerint nyugodtan elmondhatván, hogy közös elveinkből, a' gróf által atyai érzéssel magáéinak ismertekből, sem népszerűségszomjnak sem más akárminek legkisebbet is fel nem áldozék, - azt hiszem, beváltottam a' Pesti Hirlap előszavában tett ígéretemnek egyik részét, miszerint fogadám, hogy m e g g y ő z ő d é s e m t ő l p o l g á r t á r s a i m h e v e e l n e m t á n t o r í t: legyen hát szabad megkérnem a' nemes grófot, engedje beváltanom ígéretemnek másik részét is, melly így szól: s e m a' h a t a l m a s o k k o m o r t e k i n t e t e e l n e m t á n t o r í t.

Szív és ész.

„Országglási rendszerem alapja - mond a' gróf a' 156-ik lapon - hogy az észnek is külön működési köre van, a' szívnek is, és hogy országglásban egyedül az észnek szabad működni, a' szívnek ellenben jóra nemesre gerjesztésen kívül még motszanni sem. - Ebbül áll az egész.” - És „ezzel már rég eléállott volna a' gróf (153 l.), ha szinte bizonyos nem volt volna, hogy illy okoskodásra a' magyar nem érett még;” - (154 l.) „általánosan most sem hiszi, hogy illy tárgyrul hidegvérreli surlódásra megértünk volna” (szegény éretlen magyar!): tehát „korálja is e' tekintetben fellépését;” de mivel „attul tart, hogy majd igen is késő jó, ám tehát isten nevében (155 l.) egyenesen megmondja, miben hibáz a' Pesti Hirlap szerkesztője, egyedül abban, hogy a' szívhez szól, a' helyett hogy az észhez szólna” (153 l.).

És itt a' nemes gróf egy szép lélektani értekezést tart, megmutatandó: mikint van külön köre az észnek, és külön köre van a' szívnek is; 's egyik a' másiknak körébe ép' olly kevésbé vághat, mint szem és fül egymáséba (160 l.). - Illy általános elméletek fölött vitázni, alkalmasint henye dolog volna; mert nem egy új bölcselkedési iskola alapításáról van szó, hanem

arról: valljon a' Pesti Hirlapnak akármelyik cikke kiállja e jogszerűség, igazság és józan politica szempontjából a' bírálatot? - Ha igen: úgy jó, 's gondolom, hiába fognók ellene vetni, hogy a' szívhez, észhez, vagy akár a hátgerinczhez szól; ha pedig ki nem állja, azaz vagy jogtalan, vagy igazságtalan, vagy legalább politicátlan: úgy rossz, és haszontalanul mentenők azzal, hogy egyenesen csak az észhez szól. - Így van a' dolog országglási rendszerrel is. Mind ezt pedig csak specialis tárgyakra vagy vezérelvekre alkalmazva bírálhatni meg, 's nem lélektani abstract bölcseszettekkel; 's ha gróf Széchenyi e' helyett egy általános criteriont állított volna fel, mint például Bentham, melly minden egyes political tan helyességének meg-bírálásában mértékül szolgálhatandott: ez nekem alkalmasint biztosabb utmutatásul szolgált volna, megismerhetni a' hirlapszerkesztésben eddig elkövetett hibáimat 's tévedéseimet, mellyek - fájdalom! - bizonyosan igen bőven vannak, következőleg azon hibákat jövőre kikerülhetni is, mint a' minő utmutatásul szolgál a' szív- 's észrőlí philosophema. Azonban kulcsul hozaték fel, 's így nem lehet hagynom észrevétlenül.

„Ha emberek végett nem, úgy nem tudom, mi végett van a' társaság” - mond egykor Sieyes, 's ez bár francia, mégis sokkal inkább értelmi szó, mintsem a' gróf is ne helyeslené. - Az országglási tudomány tehát nem olyan, mint a' számtan, melly a' mennyiség eszméjének pusztá jeleivel foglalkodik. Az országglási tan számvető részében emberek a' számok; ép' azon emberek, kik a' számvetésnek egyszersmind céljai is. A' status egy adott mennyiség, mellynek factorait, az embereket, vennünk kell a' minők, vennünk kell egészben, a' nélkül hogy e' vagy ama' lénytöredéket kedvünk szerint a' számvetésből kitörölhetnők. Már pedig (távol a' tudományos szabatoság igényeitől) az, a' mit a' gróf szívnek nevez, ép' úgy lényeges része az emberegésznek, mint az ész; 's így minden országglási számvető, ki a' szívet számolásából kifelejt, vagy épen ki akarja törölni, mondhatni, szám nélkül számol, és cél nélkül is. - Igenis, az ember egy öszhangzó egész, mellyet individualitásában úgy valamint statut-alkotó összeségében önmagával öszhangzásban kell tartani, nem pedig egyes részeit egymástól elválasztani, vagy épen ellentétbe hozni egymással. 'S így, midőn emberről van szó, jónak csak azon tant vélhetem, mi szerint az ész javálja (helyesli), mit a' szív akar, 's a' szív akarja, mit az ész javál. Én tehát, a' gróf - szívet észről elválasztó - rendszerének ellenében, bátor vagyok tisztelettel kérdezni: valljon nem biztosabb lélektani alapokra lenne e azon rendszer építve, melly a' szívet az észszel egybeolvasztani, 's emberi viszonyokat illetőleg bármiről szóljon, mindig olly modorban szólni ohajtana, hogy ész és szívet egyaránt megnyerjen állításának? Mert, mint mondám, az ember egy egész: jónak és okosnak kell lennie, hogy tökéletes legyen. Ezért áll a' morál elválaszthatlan kapocsban a' politicával; ezért igazak Berzsényinknek a' gróf által is (Hitelében) idézett bölcs szavai: „Minden országok támasza, talpköve a' tiszta erkölcs.” - Lám! ez csak a' szív körébe tartozik, 's az ész körében csak a' jog lakik; de bár nem következik, hogy minden, a' mi erkölcs, egyszersmind jog is legyen: annyi bizonyos, hogy jog nem lehet, a' mi magában erkölcstelen.

Nem tudom, mit tart a' nemes gróf a' status végcéljának; de bármelyikét kövesse az eddig ismert iskoláknak, vagy tűzzön ki magas lelki tehetségeinél fogva valami újat, jobbat minden eddiginél: csekély értelmekkel is magamra merném vállalni, hogy végcélját az emberi lélekharmonia eme' rendszerével öszhangzásba hozom: ellenben azt is megmutathatnám, hogy akármit tartson bár a' status céljának, azt szív nélkül el teljességgel nem érhetni. - De olly gyakran fordul elő a' gróf munkájában némi szójárás, hasonló ahoz, mi Bentham tanjának alapját teszi: „a' l e h e t ő l e g n a g y o b b s z á m n a k l e h e t ő l e g n a g y o b b j ó l é t e”, miszerint valóban csudálkoznom kell, hogy midőn politica és erkölcstan között a' legszorosabb kapcsolat van, a' nemes gróf mégis B e n t h a m Deontológiáját nem fogadta el, holott political criterionát elfogadta. Pedig bizony Deontológiája igen alkalmas kulcsot nyújt a' lehető legnagyobb szám lehető legnagyobb jóléte rendszeréhez. Okosság és jóakarat (prudence et bienveillance) a' két ikercsillag, mellyet embernek minden tényben követni

kellene, 's mellyre véganalysisben minden jó cselekedet visszavihető, legyen bár az magános emberi vagy közpolgári viszonyt illető; és bizonynyal félszegnek, hiányosnak, sőt igazságtalannak fog higgadt taglalat után minden emberi tény, minden polgári institutio és minden törvény bizonyodni, mellyből akár az okosság, akár a' jóakarat (emberszeretet), vagyis másképen: az ész, vagy a' szív, hiányzik; és az országglási tan mestersége tán ép' abban áll: e' kettőt összeegyeztetni, nem pedig különszakítani; miből aztán természetesen következni vélem, hogy ki a' közvéleményre hatni kíván, mind a' két kútfőből kell merítenie: emberszeretembe mártott tollal kell az okosság javaslatait szavakba foglalnia; más szóval (mint nem tudom ki mondá): gondolatait a' szíven kell keresztüleresztenie. -

Midőn e' szerint elmondám az alpnézetet, mellyel a' Pesti Hirlap szerkesztésében követni jónak véltem, távol vagyok a' csálhatlansági igényektől, távol a' hiedelemtől, hogy minden, a' mit irtam, e' nézetnek megfelel tökéletesen: ügyekezendém mégis megmutatni, hogy a' miket a' gróf általános vádjai támogatásaul kiszemelt, bár a' szívhez szóló hangon irvák, mégsem félhetnek az ész taglalásától, csak taglaljon az ész, 's ne a' rémlátó hevült képzelet; vagy ha egyik másik állításom ki nem állhatná az ész taglalatát: legfőlebb is ollyannak bizonyodnék, hogy elmondhatnók róla, mit a' nemes gróf maga is mond: „rosz ember, a' ki többet tesz, mintsem bir;” de országfelforgatónak, nemzetgyilkolónak bizonyára nem; - ezekről azonban alább leszen szó; itt csak az iránt akartam véleményemet megmondani, hogy talán nem a' legbiztosabb alapon épül azon „országglási rendszer”, melly a' szívet számolásából kifelejtí, sőt hogy még csak ezen kifelejtés lehetőségének hiedelme is a' legszembetűnőbb önmystificatio, a' mint ezt gróf Széchenyi kézzelfoghatólag igazolja.

De minő bizonytalan mértéket is nyújt az illy általános, magában vagy semmit sem jelentő, vagy ha jelent, az emberi természettel össze nem hangzó theoria, azt épen a' nemes gróf mutatja meg, midőn elméletének gyámolául példákra hivatkozik. - Felhossa Angliát, 's ellentétbe helyezi a' francziákat. „Nézzük az angolt - úgy mond a' 180-ik lapon - miért olly nagy? egyedül azon gyökérok következtében, hogy habár nem is rendszerezve, 's üdvre egyedülileg vezető elv szerint, legalább valami nemzeti köztapintatnál vagy bizonyos szerencsés véletlennél fogva, jobbadán az értelem köréből kormányozza magát.” - „A' gallus ellenben, lehető legfényesb 's annyira csábító tulajdoninak daczára, a' szabadságban örökleget ujoncz, aránylag ahoz, a' mi lehetne, vajmi alárendelt utakon botorkál (184 l.); mert országglási tekintetben jobbadán az érzelem és képzelet körében forog” (185 l.) - Nem akarom ez utóbbi állítással ellentétbe hozni ama' korábit, miszerint csaknem minden civilisált népek (pedig, gondolom, a' francziák is csak ezek közé tartoznak) már kifejlődésük tetőpontjára eljutottaknak mondvák; még kevesbbé van szándékomban a' nemes gróf angol sympathiáiban gáncsoskodni, sőt ezen sympathiáit édes hazánkra nézve nagy szerencsének tartom; - csak azt akarnám némileg kitüntetni, hogy az angolnak általam is bámult nagyságát az értelem köréből kormányozás elve nem fejti meg, sem a' francziák állását az ellenkező. Huzzunk egy kis egyenvonalt, ha úgy tetszik, 's maradjunk csak azon eseményeknél, mellyek ezen nemzetek állapotjára a' leghatározóbb befolyással voltak. - Ezek közé tartoznak főképen a' vallásos surlódások és a' revolutio. - Irtózatások Franciaország történeteiben a' vallásos belháborúkról szóló lapok, az értelem kormányát rajtok bizonyosan hiába keressük; 's ha van e' közben történet, mellyről borzadással kell elmondanunk; ezt nem a' szív, hanem a' szívtelen hideg political számolás, ördögi lélekkel művelé, - bizonyosan illyen a' Bertalan-éj. - Ellenben nézzük az angolokat: nekik ördögi észszel kiszámolt Bertalan-éjük nem volt; de mit mondanánk azon önmagát olly bölcsen kormányozó népről, melly keleti rabszolgasággal hódolt VIII. Henrik szultánszeszélyeinek; melly négy kormány alatt vallását négyszer

változtatá; mellynél a' fanatismus kitűrőbb dühös szenvedélylyel 's hosszabb ideig szaggatá legvéresebb harczokban a' nemzet kebelét, mint bármelly más népnél; melly nyolcz millió lakost vallása miatt - mondhatnók, még csak tegnapig - minden political jogokból kitagadott, 's nyolcz millió polgár helyett nyolcz millió ellenséget nevelt; mellynek országglási rendszerében a' vakbuzgó türelmetlenség és fanatismus érzelve még ma is nagyobb szerepet játszik, és ép' e' pillanatban még nagyobbat játszani készül, mint más akárhol? - Mind ezekben annyi szenvedélyt látunk, hogy azt kellene hinnünk, egy illy nemzetből számüzve minden értelem. - Vegyük a' másik eseményt: a' revolutiót. A' nemes gróf méltó iszonynyal fordul el a' francia revolutio borzalmaitól, azt egészen a' szenvedély és érzelem tulcsapongásinak tulajdonítja, sőt annyira megy, hogy tért, időt, helyzetet, akaratot, dolgot, elveket és embereket és mindent felejtve, a' mi egy nemzet állapotjára befolyással lehet, saját békés polgártársait is illyesmiről gyanusitaná; azonban az angol sympathiák miatt nem jut eszébe, mikint az értelem-kormányozta angolok a' francia revolutio drámáját másfél századdal előbb egész a' királygyilkolásig dühöngve végigjátszották, csak azon különbséggel, hogy a' francia koronás martyr legalább nyilvános védelmet nyert: ellenben a' szerencsétlen Károly, a' nélkül hogy csak védelmezője volt volna is, zárt ajtóknál halálra ítéltetett; és azzal a' különbséggel, hogy az angoloknál a' political fanatismushoz még a' vallásos fanatismus is hozzá csatlakozott; a' francziáknál pedig ép' ellenkezőn. - És mind a' kettő örökre eltörlé a' királyságot, mind a' kettő respublicát kiálta ki, mind a' kettőnél támadt a' népből despota, mind a' kettőnél elkövetkezett a' restauratio, és elkövetkezett király-számüzés és elkövetkezett egy uj dynastia: - és a' gróf mégis azt mondja, hogy a' francia az érzelem körében forog, az angol ellenben jobbadán az értelem köréből kormányozza magát; pedig lám! ha általános állítását a' történetekre alkalmazzuk, ép' azon két eseménynél, melly az angol nemzet állapotjára a' leghatározóbb befolyással volt, a' nagy angolok épen csak úgy (ha tán nem jobban) forogtak az érzelem körében, mint a' francziák. De nézzük tovább, mikép az olly igen uj reform-bill előtt a' lélekvásárlás volt, közelismerés szerint, az angol kormányrendszer valóságos alapja; mikép még most is apáról fiúra száll az egyik vagy másik párthoz tartozás; mikép néhány „véletlen” szó többség a' mai whig-rendszert tory-kormánynyá, néhány hét mulva pedig ismét néhány szó többség a' tory-rendszert whig-országglássá változtatja; mellyek közül ha egyik jó, a' másikat - amannak ellentétét - okvetlenül rosznak kell állitanunk. - Nézzük Irland állapotját, 's ennek ellenében emlékezzünk meg, hogy az angolok - merő szív-sugalásból - a' négerek emancipatiójára 20 millió font sterlinget áldoztak, 's a' rabszolga-kereskedés megakadályozására - ismét csak a' legdicsőbb emberszeretetből - tengereken czirkáló hajókat tartanak; - végre pedig emlékezzünk meg, hogy midőn az angolok országglási rendszerét annyira bálványozó gróf a' Pesti Hirlap ellen olly élesen kikel, mivelhogy ebben r o s z u l s z á m o l t irgalomra buzditást, vagyis a' szívhez 's nem értelemhez szólást vélt észrevenni, - ámbár csatlakozik, mert ha nem csatlakoznék, e' megrovását alaposnak ismer-ném el: akkor Angliában az alamizsna-rendszer rémitő kifejlődést nyer, 's az országglásnak szívvéreig szíja magát. - És mind ezek után - remélem - igazolva lesz állításom, miszerint azt hiszem, hogy országglási rendszert, pusztán olly szempontból, hogy a' szívhez vagy az észhez szól, fölvenni lehetlen a' nélkül, hogy a' fölállított elméleti szabályt az alkalmazás minden lépésnél meg ne czáfolná. - És megvallom, midőn az angol nemzet összes nagyságát mély hódolattal bámulom, beligazgatásában vagyis országglási rendszerében olly dolgokat találok, miket honomtól távol ohajtok mindörökre. - Nincs ország, nincs az egész világon, mellyben a' mellett, hogy a' vagyonosság a' néposztályokba leebb elgyűrűzött, mint más akárhol, a' pauperismus hydrája olly borzasztó, olly fenyegető alakban mutatkoznék. És miben találjuk ennek okát? Azon országglási rendszerben, mellyet a' nemes gróf, a' mindenható angol szellem iránti méltó előszeretetből, tisztán az értelem emanatiójának hiszen. Agriculturalis törvényhozása feneketlenül rosz; és innen van, hogy a' népesség aránytalanabban tódul a' néha vakító fénynyel ígéző müipar mezejére, mintsem a' statustest vérforgásának egész-

ségtörvényei megengednék. Magának Ó-Angliának 's Walesnek 15 milliónyi népességéből csak 1 millió 500 ezer földbirtokos van, 's a' földműveléssel foglalatoskodó osztály összesen csupán 4,800,000-re rug, míg a' gyárnokok 2 millió 400 ezeret, a' kézművesek 2,630,000-et, a' boltosok (shopkeepers) 2,100,000-et, e' három osztály tehát együtt 7 milliónál többet teszen: és mégis az adórendszernek egyenesen csak a' nagy földbirtokosok vélt érdekét legyező fonáksága ezen fogyasztó hét milliónak élelmét úgy megdrágítja, hogy az innen eredő súlyos bajoknak némi palliatív orvoslása végett a' magasztalt angol értelem alamizna-rendszerhez folyamodnék, 's a' szegénység ügyét olly botorul rendelné el, minélfogva a' henyeség (még a' javított törvény után is) nagy részben joggal követelheti, hogy a' munkás szorgalom rovására hizlaltassék; miből viszont olly laktörvény (Heimathsgesetz) következék, melly által a' bűnén kívül elszegényedett ember alkalmas munkakör választásában gátoltatik.

- Ezeket korán sem a' végett hoztam fel, hogy vagy az angol nemzet nagyságát ócsároljam, vagy a' francia országglási rendszernek elsőseget tulajdonítsak; mert hiszen, csekély nézetem szerint, a' magyar polgári alkotmány alapvonásai a' francziákéitól lényegesen különböznek, az angolokéihoz ellenben lényegesen hasonlítanak; minélfogva a' nemes gróf sympathiáiban teljes lelkemből osztozom; hanem csak azért hoztam ezt fel, hogy megkisértsem a' bizonyítást, miképen ha azt mondjuk: ez a' nemzet nagy, mert nem az érzelem, hanem értelem köréből kormányozza magát; ez a' hirlapszerkesztő zendülést okoz, nemzetet gyilkol, mivel a' szívhez 's nem az észhez szól: még tulajdonkép egyebet nem mondtunk, mint egy fennen hangzó phrasist, mellyet legelső vizsgálatnál üresnek mutat ép' azon értelem, mellynek tekintélyére hivatkozánk.

Modor. - Tactica. - Agitatio.

Il n' eat que de s'entendre. Lui et moi sommes quasi d' accord, et ne nons en dontions pas. - Il se plaint de mon langage. Hélas! je n'en suis pas plus content que lui. Mon style lui déplait. - Oh! qu'il a raison solon moi.

P. L. C o u r i e r.

Nem tudom, irtak e hirlapi modor ellen könyvet valaha; de azt tudom, hogy ha olly érzékenyen nem bántana, hazám legnagyobb férfiát ellenemnek tudni, szerencsésnek kellene magamat vallanom, hogy csekély tehetségeim 's e' pályáni járatlanságom mellett is sikerült úgy szerkesztenem a' Pesti Hirlapot, miszerint még ezen tisztelt ellenem is csak modor ellen teszen kifogást. Isten adja, hogy nagyobb gáncsot soha ne érdemeljek. Mert hiába, bármennyire ügyekezsem is fogékony kebellet fogadni a' nemes gróf állításait, nem tudok meggyőződni a' felől, hogy ha a' példanélküli megtámadást szenvedett hirlapnak iránya jó, ha elvei helyesek, ha csaknem minden eddig megjelent czikk felvehetőnek íteltetik (mind a' nemes gróf állításai): ezen hirlap pusztán modora miatt nemzetgyilkoló lappá válhassék. - Modort védjek tehát! - mert hiszen elveket nem kell védenem - de valljon ez maga nem eléggé mutatja e, hogy védelemre nincsen szükségem? kivált olly könyvnek ellenében, mellynek modora - ha modort védeni kell - éppen azon ellenvetés ellen volna magát védni kénytelen, melylyel a' Pesti Hirlapot megtámadja.

„Megmondom, miben hibáz a' Pesti Hirlap szerkesztője - szól a' gróf a' 153-ik lapon - abban, hogy a' képzelet és gerjedelmek fegyverével dolgozik, és nem hideg számokkal, vagyis a' szívhez 's nem az észhez szól.” -

Képzelet! és a' nemes gróf szól a' képzelet ellen, - a' nemes gróf, ki az 1840-iki országgyűlésben már-már egy francia conventet látott; ő, a' ki zendülést jövendől, IV. Béla idejével ijeszt, 's nem azért, mintha egy újabb Batu khán - bárha nem Szamarkandból is - fenyegetne, hanem mivel a' Pesti Hirlap a' szívhez 's nem az észhez szól! - Felhivom bírálatul a' közvéleményt: ítélje meg, hol van több képzelgés, az ephemer becsű hirlap rögtönzött cikkeinek legfellebbezősebbjében e, vagy gróf Széchenyinek 24 éves könyvében, mellynek nem egy órányi röpke éleltre számított tartalmasságánál, a' szerző nevével és genialitásánál fogva nem lehet a' nemzet figyelméből hervatag virágillatként elszállnia, mint a' hirlapnak; hol van több szívhez-szólás, e' könyvben e, vagy a' hirlapban? - Azonban örömet felhagyok az egyenvonal csábfelegyverével; ha csakugyan szívhez szól a' Pesti Hirlap, 's ha csakugyan hiba így szólania: hibámnak súlyán - Fouché szerint pedig politikában hiba több mint bűn - hibámnak súlyán a' nemes grófnak hasonló hibája nem könnyítene, legfőleg gyalróságomnak hizelegre. - Lássuk inkább: hiba e, hirlapban szívhez szólani?

Említém már valahol - hol? nem emlékezem, mert száz meg százszor megszakították szerkesztői foglalatosságaim gondolkodásom 's munkám fonalát - említém valahol, hogy három nagy osztályra különözhetők a' dolgok, mik egy hazai hirlapban helyt találhatnak: törvényhozásira, törvényhatóságira 's egyediekre. Ügykeztem azt is megmutatni, hogy emberi viszonyokat tárgyazó fejtegetésekből a' szívet egészen kiparancsolni nem is tanácsos, de nem is lehet; hiszen a' gróf maga is úgy utasít (164 l.), hogy a' szív tehetségeit kifejtteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tiszt; és a' kettőnek kapcsolati szükségét igen világosan elismeri, midőn a' 176-ik lapon csak azon cselekvésre üti a' helyeslés pecsétét, mit a' nemesen érző szív jelelt, de az értelem módosított, és tervezett hosszabb időre, bizonyos célra; 's csak annak gyümölcsét mondja édesedni évről évre mindinkább, mellyet a' nemes szív sugott, de a' kormányzó ész irányozott. Csak az tehát a' kérdés: tárgykülönbség szerint minő arányban kell az értelem okait az érzelem gerjedelmeivel támogatni? - Az e' kérdésrei feleletből ki nem maradhat az *agitatio* fogalma: erről hát előbb szükség szólani.

Bűn és gyalróság visszaélhet a' legszentebbel is. Történt, 's nem egyszer történt, hogy tudatlanság és szenvedelmek felizgattattak nemtelen célokra, vagy célaltalanul. - Más részről voltak 's vannak emberek, kik - mint Spanyolhonban II. Fülöp - azt gondolják, legalább szinlik, hogy nemzetek életében a' sarkerti csend elégedésnek békés nyugalma; 's ezeknél a' hit vagy képmutatás kárörömmel ragadá meg az elriasztó jeleneteket, miket amott a' bűn én gyalróság előidéztek. És a' félelem nemleges gyönyörét vadászó gyávaság 's a' tespedésnek mozgástól undorodó lajhár-szerelme e' szóhoz: „izgató” - „agitatio” - értelmet kötött, mi benne nincs; vagy ha van, kivétel és nem szabály; 's az „agitor” szót politikai türelmetlenség mint bünbélyeget süté homlokára az embereknek, kik mozdítanak; holott az izgatás ember életének legtermészetesebb attribútuma, valamint mozgás minden életnek föltétele.

Quaequae immota quies nimium premit, illa peribunt;
Sed quae continuo sunt agitata, manent.

Az ember míg él, gondolkodik; a' ki gondolkodik 's társaságban él, gondolatait másokkal kicseréli, szóval, írásban vagy képletekben; 's ez nem egyéb mint agitatio. Minden szó, minden hang, minden betű, a' gondolatnak minden nyilatkozata agitatio. Az emberélet e'

természetes attributuma nélkül még ma is makkot ennénk az őserdők vadonaiban. Az agitatio tehát, magában véve, nem csak nem rossz, sőt nemzeteknél mint egyedeknél az életnek föltétele. Áll ez kivétel nélkül minden nemzetről, áll még azokról is, hol milliók fölött nyujtá ki vaskarját egy autocrator, kinek akaratja kényénél egyéb törvényt nem ismer; de kétszeresen áll olly nemzetnél, melly gépi nullításra le nem súlyodott, mellyet akaratja nélkül még csak boldoggá sem tehetni. Illy nemzetnél az agitatio szüksége, általában véve, soha sem szünhetik meg; egyes kérdések igen, de az összes nemzet az agitatio korán tul soha sem emelkedhetik; mert ez annyit tenne, mint tulemelkedni az életen; életen tul pedig csak a' halál van, - nemzetek életében nincs feltámadás. - Hiszen emberi mű politicában, mint más akármiben, örökké tökélytelen marad, a' feltartóztathatlanul rohanó idők örökké uj viszonyokat 's az uj viszonyok uj szükségeket idéznek elő; és éreztetni ama' tökélytelenségeket, éreztetni az uj viszonyok szülte uj szükségeket, ép' ebben áll az agitatio. Ismételem tehát: egyes kérdések tulérhetnek, érnek is az agitatio s adiumán, de a' nemzet maga egészen tul soha nem érhet. - És ha igaz, hogy egy political hirlap nem vétkezik, ha körébe ügyekszik vonni mindent; mit a' nemzet szívében egy hangrezgésre találni nagy, nemes és szent érdekek jogosítanak: szoros logica szerint annak is igaznak kell lenni, hogy a' nemzeti érdekek eme' tág mezején örökké lesznek tárgyak, mikre nézve a' hirlapok az agitatio stadiumán magokat tul nem tehetik a' nélkül, hogy koruk 's nemzetük mögött elmaradjanak, vagyis hogy hirlapok lenni megszünjenek. - Erre nézve a' tisztelt gróf velem egyetérteni látszik; mert hiszen programjában kötelességül tűzi ki egy olly hirlapnak, minőre most a' magyarnak szüksége van, hogy „a' körülményekhez képest majd halkkal majd gyorsabban izgassa a' nemzeti testet” (59 l.). - Il n'est que de s'entendre. Nincs az egymást-megértéshez fogható dolog.

Azonban a' nemes gróf másutt örvendő helyesléssel mondja, hogy „a' mult országgyűlés végével hazánk néhány leghűbb, de egyszersmind legegészségesebb velejű fiai bátran kimondák, és e' szerint cselekednek is, hogy az agitationnak szüksége ideig-óráig megszűnt” (47 l.). Ugy látszik első tekintettel, hogy ezen állítás a' fentebb idézettől némileg eltér: azonban nincs a' dologban semmi ellentét, legfőlebb egy kis félreértés, mellyet könnyű lesz kiegyenlíteni.

A' mult országgyűlés végével énnekem is volt szerencsém összejöni, 's mint magyar férfiakhoz illik, kiket magánytársalgásban sem érdekel semmi elevenebben, mint a' közügyek, értekezni, részint pedig levelezni édes hazánk állapotjáról többekkel, kiket születés vagy nemzeti bizodalom azon országgyűlésben részt venni engedett, 's kik alkalmasint hazánknak a' nemes gróf által említett leghűbb, egyszersmind legegészségesebb velejű fiai közé tartoznak. - És midőn én, ki körülményeimnél fogva a' dolgok helyzetének ismeretéből kiestem vala, kérdezném: minő véleménynyel 's minő reménynyel avvagy félelemmel térnek haza az országgyűlésről? egyetemesen ugy nyilatkoztak: hogy miután a' nemzet és kormány közli surlódások véget értek, sem ok nincs, sem tanácsos nem volna, a' nemzeti ingerültséget éltetni, 's erőt és időt, mire a' haladás ösvényén olly nagy szükségünk van, az elvégre csakugyan mennyire anynyira kiegyenlített mezőn emészteni. Minélfogva ugy vélekedtek, hogy miután a' történeteket nemtörténetké isten sem teheti, legjobb a' multat aludni hagyni, a' surlódások folytatását nem provocálni, 's köz polgári életünkben vezérelvül venni, hogy a' jogvédelmi agitatio szüksége ideig-óráig megszűnt. - Ez vala hitök, véleményök. Ellenben azt is kijelentették, hogy miután a' nemzeti lelkesedés négy éven át folytonos feszültségben volt, jellemünk sajátságánál fogva méltán félhetünk, hogy annyi erőnyilatkozás után pihenésre adja magát a' közvélemény, 's re quasi bene gesta megállván, majd ismét alvásra veszteget annyi időt, mennyit jogvédelemre kellett fordítania, miszerint aztán a' jövő országgyűlés kellőleg előre nem készítve találván a' közvéleményt, kénytelen lesz olly

kérdések előkészítésével bibelődni, melyeket készen kell vala találnia. - És ez volt félelmök a' jövődőrül. És valóban nem is ok nélkül; mert ha már lélektanilag is bizonyos, hogy minden feszültséget ernyedés követ: nemzetünk jelleméről, magasztos fényoldalai mellett, sokkal inkább példabeszéddé vált a' szalmatűz, mintsem remélni lehetett volna, hogy a' minek elkövetkezését hasonló körülmények között, emberi természetünknel fogva, bármely nemzetnél valószínűnek gyaníthatók, az épen minálunk fog kimaradni, kiket hajlamsajátság is oda vezet. - Volt még egy körülmény, a' melly e' hitet igazolá. Tagadni nem lehet, hogy voltak köztünk mindig olyanok, 's még ma is vannak, kik a' haladásnak ugyan nem szegülnek ellene: de azt őszintén nem is pártolják; hanem minden lépést bizonyos kénytelenségi nemakarással tesznek, melly már a' kezdetet végnek szeretné tekinteni 's minduntalan megállapodni. Ugy vagyok értesítve, hogy ezen felekezeti az országgyűlés utolsó óráiban, midőn egyetlen kis beszélgetés egynél vagy másnál három évre irányt határozhat, igen sűrűn hallata magát, miképen bizony elégedetten térhetni haza, 's minden kívánság, minden ohajtás legalább is három éven át valóságos indiscretio. - Világosnak gondolom ezekből, hogy midőn a' körülmények, a' nemzet hajlama 's emberi természet sajátása ezen altatóknak olly hatalmasan kezökre dolgoztak: az aggodalom, melyet említék, távolról sem volt alaptalan. És épen innen magyarázható, hogy egy illy hirlapnak keletkezése, minő a' Pesti Hirlap lenni szeretne, hahogy ügyesebb szerkesztőre talál, már az országgyűlési körben mint kíváncsú említették; később pedig annak létesítésére, bár sikertelenül, ép' azon körből lépések is történtek, mint ezt a' Pesti Hirlap genesisénél előadám.

E' nézeteket nemzetünk erkölcsi életének az országgyűlés berekesztése utáni állapota igen szembetűnően igazolá. A' követjelentési gyűlések, a' mellett hogy imitt-amott, de ezt is csak ritka helyütt, a' nemzeti háladatosságnak felvillanó sugárai által élénkítették, mondhatni: minden nyom, minden maradandó hatás nélkül enyésztek el; pedig én azon hitben vagyok, hogy a' követjelentési gyűlésekben kellene csírára fejleni a' jövő törvényhozás magvainak. - E' részben 1840 év 1836-tól nagy mértékben különbözött. Lekerülvén szőnyegről az erős ingerlők, mik a' nemzeti test életizmait négy éven át feszítették; 's a' kik e' feszülést még talán éltethették volna, kötelességüknek tartván nem tenni, a' fáradtságnak bizonyos neme látszott a' nemzeten elömleni. - És néhány hónap múlva előkerült a' vegyes házasságok kérdése; 's a' mint minden rosznak van jó oldala, h a z á n k n a k l e g h ű b b, e g y s z e r s m i n d l e g e g é s z s é g e s e b b v e l e j ű f i a i határozottan oda nyilatkoztak, hogy ezen kérdésnek előkerülése fogná kifejlődésünk processusát az elalvastól megőrizni. 'S valóban úgy lön.

Ezeknek valóságára nézve bátran hivatkozom mind azokra, kiket itt a' szó megillette; 's azon következtetést vonom ki: hogy a' nemes gróf fenidézett két állítása közt ellenkezés nincs; mert a' kormány ellenében az agitatio szüksége igenis megszűnt; de a' nemzetéletre nézve általában nem csak meg nem szűnt, sőt a' nemes gróf is helyesli egy hirlap eszméjét, melly a' nemzeti testet körülmény szerint majd halkkal, majd gyorsabban izgatná. - És én a' nemes gróffal mind a' kettőre nézve tökéletesen egyetértek.

Már most kötelességemnek tartom, kissé fejtegetni, mikép gondolám én a' Hirlapban ezen körülmény szerinti halkságot vagy gyorsaságot egyes kérdések szerint alkalmazni. -

A' Pesti Hirlap 32-ik számának vezércikkében ügykeztem a' haladási pálya három stadiumát röviden levázolni. Mondám, hogy első stadium: midőn érezzük, hogy a' dolog nem jól van úgy a' mint van, - a z a g i t a t i o s t a d i u m a; második: midőn meggyőződünk, hogy a' dolog másképp is lehet - d i s c u s s i o s t a d i u m a; harmadik: midőn azt mondjuk, másképp kell lenni, - c s e l e k v é s s t a d i u m a. - És kifejezem meggyőződésemet, hogy minden főkérdésekre nézve az első stadiumon már alkalmasint tud vagyunk, sokakra nézve pedig már a' harmadik stadiumban vagyunk. És az első stadiumon tud levők gyanánt említém: az ősiséget, az adót, az örökváltságot, a' birtokjogot, az országos közmunkákat, a' nép-

nevelést, a' királyi városok állapotját. - Ebből látszik, hogy midőn az agitatio stadiumán magunkat tul lenni mondtam, nem szóltam a' nemzetéletről általában, nem annak mindennemű közérdekű viszonyairól; hanem szóltam bizonyos főkérdésekről, és - a' mint az egész szövedékből látszik - törvényhozási főkérdésekről.

És itt vagyunk az első osztálynál, melyet a' nemes gróf úgy, valamint én, hirlapi fejtegetésre alkalmasnak itél; t. i. a' törvényhozási tárgyaknál. 'S a' törvényhozási tárgyak kétfélék. Első rendűek, miket kiki saját véleménye szerint a' legelső országgyűlésen teendők sorába tűz; másod rendűek, mik távolabbról intenek felénk. - Ez utóbbiak, nézetem szerint, még nem egészen éltek tul az agitatio stadiumát: de azért mégis napirendűek; mert a' közvélemény nem érhetik meg egyetlen éjnek átfordulatán; 's azért úgy gondolám, hogy illyesekről szólván a' Hirlapban, nem roszul cselekszem, ha gondolataimat szívemen ereszttem keresztül, vagyis részvétre ügyekszem a' szívet buzdítani, miszerint az értelmet discussióra ösztönözze; de a' mennyire rajtam áll, soha sem mulasztom el, a' fontolgató értelem köréből kitűzni egy-két elvecskét, melyet csekély nézetem szerint alkalmasnak vélek arra, hogy a' részletek fejtegetésében azoknál, kiknél az alapelv rokonértelemre vagy elfogadásra talál, irányul szolgálhasson; miután én úgy vélekedem, hogy a' journalistica (mikint a' Pesti Hirlap legelső számának Értekezőjében megmondattott) már nevénél 's rendeltetésénél fogva csak ephemer hatásra számolhatván, a' hirlapoknak legfőbb érdeme tulajdonképen nem abban áll, hogy elmondják a' szerkesztőnek 's dolgozótársaknak gondolatait, hanem hogy gondolatokra ébresztenek, 's ekkép észrevétlenül működnek, mint a' levegő. E' kérdéseknél tehát jónak véltem, ahoz tartani magamat a' hirlapszerkesztésben, mit a' nemes gróf a' 176-ik lapon ajánl; t. i. hogy a' nemesen érző szív jeleljen ki tárgyakat, miszerint az értelem ingert kapjon felfogni, 's módosítsa és hosszabb időre bizonyos célra kitervezzé. - De az első rendű tárgyakkal, azokkal t. i., melyek ha nem hozatnak is talán tisztába a' legközelebbi alkalommal, de véleményem 's mások véleménye szerint is tisztába hozandók lennének, - a' dolog egészen másképp vagy. Minket magyarokat kebelfogékonyság 's political conjuncturák az utólsó 15 év alatt hamar érleltek; 's ez érlelésben senki egyesnek nincs annyi része, annyi érdeme, mint gróf Széchenyi Istvánnak. Itt hát az izgatás korán tul vagyunk. És itt nézetem szerint a' Pesti Hirlap a' szívhez soha sem szól, 's ha szól, elismerem, hogy hibáz; de állítani merem, hogy ez olly ritkán történik, 's vétkes vagy nemtelen szenvedelmeket ekkor is olly kevésbé ügyekszik gerjeszteni, miszerint valóban, nem mondom, hogy gyöngédtelen bánás, de legalább rosz tactica volt, ellene annyi bűnváddal, annyi gyanusítással lépni föl, miszerint bizonyára nem a' grófon mult, hogy az élők seregéből már ki nem töröltetett azon hirlap, mellynek meg szüntét valódi közcsapásnak tartanák; azért, a' mint látjuk, kezdet óta mindent el is követett életben-tartására!

Ám nézzük, ha úgy tetszik, egyenkint azon tárgyakat, miket az agitatio korán tul lenni elismertem. - Ott van az ősi ség. Felhivok akárkit, olvassa meg a' Hirlap 23 's 24-ik számait, nem fogja e találni, hogy úgy a' vezércikkek mint az Értekező fejtegetései egyenesen a' miképp? mezején, 's korán sem a' képzelet és gerjedelem fegyvereivel, hanem hideg számokkal, a' legaprólékosabb részletekre kiterjeszkedve dolgoznak; hacsak a' dolog fekvésének rövid historiai vázlatát nem venné a' gróf szívhez-szólásnak; vagy pedig azt, hogy miután a' módokról véleményeinket előterjesztők, Deák Ferencz követi jelentéséből idézek néhány gyönyörű sorokat, miket a' gróf szívhez-szólásnak kereszttel talán, de én meg vagyok győződve, hogy azon közléssel az ügynek hasznos, olvasóimnak kedves dolgot tevék, 's ha némelly részben talán az agitatio stadiumába tartozónak ítéltetnék is mind az, mit ennek erőtlen utánzásaul, itt-ott a' hideg számokkali fejtegetésnek utána ragaszték, talán nem hígve lejű kapkodás volt; mert (hogy ez uttal csak az ősiségnél maradjunk) e' kérdés ollyan, hol a' módokat részletekben fejtegetnünk kell, de fejtegetnünk azon

elhatározott akarattal, miszerint a' jövő országgyűlésig a' cselekvés stadiumára érleljük meg; mert Deák is úgy vélekedik, hogy az ősiség mindinkább megszűntetésének jövőre a' törvényhozás első gondjának kell lenni. Már pedig midőn valamit a' cselekvés stadiumára akarunk vinni, ismét ki nem kell a' szívet felejtenünk számolásunkból; mert a' hideg ész csak a' rábírás okait mérlegeli föl, a' szív cselekszik; ezt a' psychologusok mind így tartják. Ekkép teljesedik be itt is, mint mindenhol, hogy a' szélek találkoznak; mert a' cselekvés stadiuma az izgatási stadium sajátosságában osztakozik.

Hasonló szempontból vette föl a' Pesti Hírlap a' többi kérdéseket is, a' mennyiben már előfordultak hasábjain; mik közül, ámbár bizonyos tekintetben nem egészen a' törvényhozási tárgyak közé tartoznak, hármat kell idéznem, minthogy a' gróf vádjaival szorosabban összefüggenek; egyik: a' örökváltság; másik: a' birtoktalanság; harmadik: a' büntetőjog.

Roszalva említi valahol a' nemes gróf, hogy a' Pesti Hírlap a' magyar alkotmányos régi várat kívülről ijeszti. - E' vádját, megvallom, nem tudom, mire alkalmazzam, hacsak a' Hírlap 13-ik számának úgy vezércikkében mint Értekezőjében vitatott örökváltsági kérdésre nem alkalmazom, minthogy ott az mutogatatik, miképen a' földesuraknak érdekében fekszik az urbéri állapotnak szabad egyesség utjáni megszüntetése; mert ha így nem történik, előbb-utóbb a' kötelező törvénynek el kell következnie, 's ez valószínűleg nem lesz olly kedvező, mint a' szabad egyesség. Már ha ezt hiba volt megmondanom: úgy valóban isteni tehetséggel sem volnék képes megnyerni a' nemes gróf tetszését; mert ha most, miután tudom, minőnek kívánná látni a' Pesti Hírlapot, minden más tekintet félretéve, egyenesen a' végett ragadnék tollat, hogy megkisértem, úgy irni, mikint a' nemes gróf kívánja, talán csak a' kérdéses cikket másolnám le. - Azt mondja valahol a' nemes gróf, hogy aprólékos részletekkel nem bibelődve, a' nemzeti nagy sebeket kellene felhoznom; - és ime! én az anyagi világban legnagyobb nemzeti sebnek tartom, hogy hazánkban a' föld nem szabad, 's nincs szabadság és nincs biztosság a' javak világában. A' nemesi birtokot békák közt tartják 's örökös bizonytalanságban tengetik az ősiségi törvények; a' jobbágyi birtokot megfosztják szabadságától az urbéri viszonyok. És ha szegény e' hon, ha csak egy középszerű aratás is inséget, két-három rossz aratás pedig éhséget okoz; azt hiszem, e' sebre nem lehet találni biztosabb gyógyszert, mint - személyt önkénytől biztosító jó törvények mellett - e' szót: „szabad föld”. - Ha látjuk, hogy a' földnépe nagy részben munkátlan, rest és tunya: ismét hajlandó vagyok azt hinni, adjuk meg neki, a' nélkül hogy a' földbirtokosnak csak egy fillérnyi kárt is okoznánk, a' szabad földtulajdon varázsingerét, és a' tunyaság szörnyének egyik agyaráit szakítottuk ki. Ha mondják, azon kell lennünk, hogy az alkotmány kiterjesztessék, de a' fenálló formák szerint: ismét azt felelem, mindennek előtt legyen szabaddá a' föld; mert a' szabad föld egyike a' két oszlopnak, mellyen a' magyar alkotmány jogépülete nyugoszik. - Ha olvasom a' nemes gróf tanácsát, hogy az „enyém” 's „tiéd” közti viszonyt mindinkább ki kellene vétetni a' patriarchalis viszonytalan köréből; ha látom, mikint panaszkodik, hogy újraöntés helyett nyomorult foltozás van napi renden: ismét és ismét azt mondom, szabadság és biztosság a' javak világában! és megmutogatom, hogy a' legrosszabb számolás, e' világerejű szónak hatását palástoló féllépésekkel, „nyomorú foltozás a l” akarni paralyzálni. - De hiszen elvben a' nemes gróf sem teszen kifogást; csak azt kívánja, hideg számokkal küzdjek, 's ne a' szenvedelem fegyvereivel; és én felhínom a' bíráló közvéleményt, nem a' historiától 's más nemzetek példájától tanácsot kérő hideg számolás szól e' Pesti Hírlapnak örökváltságot ajánló cikkeiben? - Vagy azt kívánja a' nemes gróf, hogy az elkülönözött részek közös érdekeit ügyekezze velök a' Hírlap jobban megismertetni? 's nem azt teszi e, midőn a' jogszerűséget a' hasznosság elvével támogatva, mondhatnám mathematicai szabatsósággal kimutatja, hogy az örökváltsági szerződést mind a' két félnek érdeke sürgeti? De már ép' ezen kimutatás a' hosszabb időre tervező értelem törvénye szerint megkivánta, hogy a' jövővel

számot vetve, meggyőződést ügyekeztem támasztani arról, a' minek e' tárgyban a' törvényhozás útján szoros tudományilag multhatlanul elkövetkezni kell; és ha ezt a' nemes gróf ijesztésnek nevezné, úgy kénytelen volna az önmystificatiót is pártolni, mellynek mégis egész életén át legszilárdabb ellensége volt. Én részemről azt gondolom, semmire sincs nagyobb szükségünk, mint körülményeink ismeretére; és ha valamely kérdésre nézve a' szentségtelen jövődöt valószínűleg előre láthatjuk, a' legszerencsétlenebb öncsalódás volna, bezárni szemeinket az időnek tanácsa előtt, csak hogy a' kegyelemosztási szint legyez-hessük. Nemes Pest vármegye egyik gyűlésében minden political színezetűek egyetértésével közakarattal elhatározottat, jövő országgyűlésen az urbéri állapot expropriatiójára indítványt tenni; 's én senkit sem láttam az egész teremben, ki a' dologban kívülről ijesztgetést látott volna, még kevesbbé láttam olly gyáva haszontalan embert, ki - a' gróf mondása szerint - maga adná meg magának a' consilium abeundit, 's a' császárfürdőbe (de nem Budára) indulna. Én illyeseket nem ismerek; de ha csakugyan vannak: tiszta szívemből ohajtom, minél hamarabb adják meg magoknak a' consilium abeundit a' hazafiak soraiból, - mit fetreng a' bélpoklos egészséges emberek közt! én ezeket marasztgatni ép' olly hibának, mint maradásukat szerencsétlenségnek tartanám.

Nézzük már a' birtoktalanság kérdését, mellyről szólásom modorát a' nemes gróf annyi gúnnyal veti szememre. - A' Pesti Hirlap 9-ik számában elő van hozva azon állapot, mellyet a' jogtudósok nyelvén kell megneveznem, nehogy szavam alá ismét más értelmet tegyen a' gróf, t. i. az incapacitas possessorii. - Erre a' nemes gróf mindenek előtt akármellyik legközönségesebb bécsi alma-körteárusnő által szeretné tudtomra adatni (358 l.), hogy Napoleont csak a' consulságig kísértem, mert hiszen az 1840: IX t. cz. 7-ik §-a (?) szerint mindenki szerezhethet urbéri ingatlant Magyarországon. - Nem tudom, hol lehet a' művelt emberek közti polemiának ezen hangjára szert tenni; 's megbocsát a' nemes gróf, ha e' felvillanást ő nála is sokkal inkább véletlennek tartom, mintsem hajlandóságot éreznék magamban, ezt is azok közé sorozni, mikről hálás érzettel mondom el, hogy a' nemes gróftól tanultam. Azért csak röviden annyit válaszolok: hogy nem csak azt tudom, miképen urbéri ingatlant szerezni mindenkinek joga van; hanem azt is tudom, hogy joga van azon ingatlantól robotra is járni, dézmát is adni 's a' többi, kinek illyesekben kedve telik; de már azt, hogy ennek mi köze az incapacitas possessorii-hoz, olly kevésbé tudom megfogni, mint azt, mikép kerül gróf Széchenyi István epochalis könyvébe a' bécsi kofa. - Mondja továbbá a' nemes gróf (359 l.), hogy „az ősiség csak egy hajszálon függ, és bizonyosan le is szakad, hacsak az által meg nem erősödik, hogy jacobinus sapkát vonnak hegyibe, mikor aztán a' 9-ik számban lamentáló öreg szerezhethet magának untig valót, ha pénze lesz, minthogy ingyen elosztatni a' hazát és minden szerzeményt a' sült galambot váró tunya, tudatlan, hóbortos színezetűek közt egyenlőn, soha nem vala senkinek szándoka, azokatán kivéve, kik -.”

Ez aztán, érdemes olvasó, ama' hideg számokkal dolgozó értelem szava; ez a' cherubi modor, melly indulatot nem költ, és szenvedelmet nem ingerel; ez a' nagy vezéri tactica, melly a' nemzeti erőket vállvetésre édesgeti! - Minden esetre szükséges a' nemes gróf szótárával kissé megbarátkoznunk, nehogy félreértsük ő méltóságát, kinek ugyis annyiszor van szerencsétlensége félreértetni. Midőn a' nemes gróf e' kifejezésekkel él: tunya, tudatlan, hóbortos, hig velejű, nemzetgyilkoló, jacobinus 's a' többi 's a' többi, ezzel csak azt akarja mondani, hogy nincs velünk egy véleményen. - A' mi a' jacobinus sapkát illeti: annyit tudok, hogy ezen főveg Magyarországon - istennek hála! - nincsen divatban; de azt is tudom, hogy ha gyakran látnók illy kihívólag félrecsapva a' grand seigneuri tollas barettet, mint a' mikép azok hordták, kikről irva van, hogy sem

tanultak, sem felejtettek: bizonyosan nem másé lesz az érdem, mint a' királyhoz és hazához tántorithatlanul hű magyar törvényszerűségé 's keleti komolyságé, ha Phrygia divatba nem jó. - Nem jó pedig, még illy provocatiók ellenében sem jó; azonban méltóztassék mégis a' nemeskeblű gróf megengedni, hogy őt S c h i l l e r-nek egy versére emlékeztessem: „D e r M e n s c h v e r s u c h e d i e G ö t t e r n i c h t !” -

A' mi az ősiséget illeti: nagyon tisztelem a' nemes gróf hitét, miszerint azt már csak egy hajszálon függőnek tartja; minélfogva az ellenei szólást is szükségtelennek, sőt ugy látszik, károsnak hiszi Isten adná, hogy e' hit, mellynek valóságát annyira ohajtjuk, a' közvélemény hite volna már! Azonban előttem fekszenek a' mult országgyűlési irományok, 's ott azt olvasom, hogy 1839-iki november 2-kán (valóban nem régi idő) a' pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló ítéletek végrehajtása kerülvén tanácskozás alá, minthogy az 1836: XV t. cz. azt rendeli, hogy az árverés útján szerzett nemesi ingatlan vagyon a' legtöbbet ígérőnél birói zálogképen marad, D e á k kifejté, miképen ezen törvénynek illy állásban a' közhitel emelésére kívánt sikere nem lehet; mert olly vagyonba, mellynek minden órán kiáll a' rudja, pénzét szorgalmát olly mértékben, hogy annak kellő gyümölcsét vehesse, senki örömet belé nem öli; - minek következtében szavazatra tétetett a' kérdés: kívánják e a' rendek, hogy az árverés útján megveendő nemesi ingatlan birtok bizonyos idő után ö r ö k r e maradjon a' vevőnél? Ö r ö k r e, és így e' részben az ősiség eltörlésére, mindössze tisztán csak 14 megye szavazott. - És pedig valóban az ősiségről vala szó, a' mint csak az ungi követnek (Bernát Zsigmondnak) nyilatkozásából is kitetszik, miszerint ha valahol, Ungban olly régi családok vannak, mellyek magával Árpáddal osztoztak: mégsem irtóznak a' feudalismus ezen tapadékat egy tollvonással kitörölni alkotmányunkból. - Az ősiség ellen az 1836-iki országgyűlésen csak 10 megye szavazott, 's ezeknek száma 1840-ig csak négygyel szaporodott; minélfogva én valóban nem látom a' dolgot hajszálon, sőt inkább igen vastag hajóhuzókötelet látom függeni, miszerint még alkalmasint nem felesleges foglalatosság ezen kötelet koptatgatni. - Azonban ha az említett magyarjogtudós bécsi „c s a r n o k - h ö l g y” egy magyar halkufárral találkozánk; ez talán megmagyarázná neki, hogy az i n c a p a c i t a s p o s s e s s o r i i-nak az ősiséghez 's ennek amához semmi köze, ugy hogy az ősiséget el lehetne egy tollvonással törölni, 's az incapacitas mégis megállhatna; és viszont el lehet ezt törölni, a' nélkül hogy az ármányos ősiség legkisebb csorbát is szenvedne. - És itt fekszik az ok, miért gondolom én, hogy a' tisztas öregnek „lamentatiói” talán nem egészen haszontalanok, ha a' birtokjog megadására csak egy pár embert is hajlandóvá tettek azok közül, kiknek utasításából még ezelőtt másfél esztendővel 36 vármegyének követei az ősiség fentartására szavaztak. -

Igen de azt mondja a' nemes gróf: „olly tárgyakat, mellyek felett már-már ki lehet tűzni a' diadali dandárt, nem jó a' Corpus Juris tömkelegébe visszavinni”. - Mire azt bátorkodom felelni: hogy i n h o c r e g n o c o n s v e t u d i n a r i o igen nagy támaszt ad minden kérdésnek a' törvényszerűségi praesumptio; 's ha valami alól ezen gyámdeszkat sikerült elrántani, talán csak ép' ez által tétetik olly karba, miszerint ki lehet felette tűzni a' diadali dandárt. Azonban én az i n c a p a c i t a s p o s s e s s o r i i kérdését ollyannak tekintem, melylyet minden haladék nélkül, a' törvényszerűség legszigorúbb megtartásával, jóra dönteni, törvényhozási közbejövetel nélkül is csak minmagunktól függ; 's midőn ezt, egyszersmind pedig törvény és szokás közti ingatag állapotunkat egy, nézetem szerint igen világos példában ügyekeztem kitüntetni, korán sem vittem semmit vissza a' Corpus Juris tömkelegébe, hanem csak egy kis ingert ügyekeztem adni a' közvéleménynek, hogy még azon akadályon is tullépjén, melly a' b i z o n y o s é s e l i s m e r t h a s z n o s s á g daczára, a' csomó megoldását mindekkorig gátolá. - De tegyük föl, hogy haszontalan dolgot művelék csekély kis figyelmeztetésemmel: azt mégsem hiszem, hogy ellene a' piaci gúny helyén lehetne; még kevesbbé hiszem, hogy helyén volna a' légből kapott birtokelkobzási gyanusítgatás 's azon

ördögnek falramázolása, melly ha illy provocatiókra csakugyan meg találna jelenni, a' tréfát gonoszul megtorolhatná. -

Ezek szerint az idézett kérdéseknél nézetem az volt: hogy előadásaim modora akkép változzék, a' mint azokat egy részben az első stadiumot már tulélt, vagy pedig még tul nem élt törvényhozási osztályba; más részben pedig a' törvényhatósági autonomia cselekvési mezejére tartozóknak véltem. - Hasonló szempontokból vettem föl a' b ü n t e t ő j o g i kérdéseket is. - Hogy e' tekintetben dolgaink nem jól vannak így a' mint vannak, hogy a' személynek igényei elsőbbek, fontosabbak, mint más akármi, egy szívvel lélekkel valljuk mindnyájan; e' részben tul vagyunk az izgatáson; de minél általánosabb a' szükség érzete, annál sürgetősb kellék, hogy az alapelvek iránt a' közvélemény tisztába jöjjön; mert rendszeres munkáról van szó, olyanról, mellyben az alapelv mindent határoz. Téveszsűk itt el az első lépést, 's a' logikai következetesség egy épületet rak reá, mellynek falai közül talán századokig nincsen menekvés; mert r e n d s z e r görcsös erővel ragadja meg a' társas élet ezer viszonyát, belésszővődik minden ágaiba, körülgyűrűzi ezer rétesen mint egy óriáskigyó; és hasson meg bár idővel a' tisztább gondolkozás, hasztalan bontunk le egy közfalat, hasztalan oldunk egyes hurkokon, hasztalan sikamlunk ki egy-két gyűrűzet szorongásiból; rendszert, ép' azért, mivel rendszer, foltozva javítani gyermekgondolat; ha valahol, itt igaz, mit gróf Széchenyi mond: hogy gyökeresen 's nem mindig mázolván foltozva kell reformálni. - A' rendszeres törvényhozás ime' kényes természete birta reá a' nemes gróf által magasztaltatni szokott angol fajt, hogy - igen kevés kivétellel - a' codificatiónak ellensége lenne, 's csak a' szokásos törvényhez ragaszkodnék; mert azon véleményben van, hogy valamint minden egyébként, úgy a' büntetőjognak is együtt kell fejleni a' népnek jellemével, szokásaival, erkölcsével, mellyekben soha nincs állapot; 's így nézetök szerint amannak sem szabad megállapodnia, hanem együtt kell fejlenie a' nemzet napontai fejleményével. Innen van, hogy egy angol vagy amerikai törvénytudónak egy egész könyvtára van szüksége, csak hogy hazája büntetőjogában honos lehessen; 's a' „rabuismusnak”, mellyet a' nemes gróf annyira utál, hogy felhabzó szenvedély és harag nélkül még csak nevét sem képes említeni, tágasb mező nyílik, mint más akárhol. Én nem ócsárlom az angol fajnak e' véleményét; mert neki nem méregették soha gyámorvosi mindentudósággal cseppenként, drachmánként ama' lelki táplálékokat, mellyek nélkül a' közszellem ki nem fejlődhetik; 's azért e' közszellem istenmelege éltetőn is hatja át institutióinak vérereit, és megóvjá a' gyakorlatot mind attól, a' mi „rabuláinak” poros könyveiben borzasztó vagy nevetséges foglaltatik, mig a' „m ü v e l t” Poroszhonban, hol a' nevelés Európában legterjedtebb, de közszellemnek még csak hire sincs, a' rendszeres büntetőtörvénykönyv mellett még az embereket kerékbe törlik. - Azonban ép' azért, mivel a' szellemet, melly az angol fajnál a' zavaros szokás tarkaságából egy rendes életet idéz elő, körünkbe nem lehet átültetni, 's tán ép' azért nem, mivel vezéreink a' nap sugarát is drachma számra szeretnék beteg szemeinknek kijuttatni, - az angol rendszertelenséget ránk nézve igen rosznak tartanám. - Rendszer kell tehát; de rendszerre nézve, mint mondtam, minden az alapelvtől függ. - Már én gondolkoztam e' tárgyak körül, szétnéztem a' bölcselkedők elméleteiben, és megvizsgáltam az élet jeleneteit, megfontoltam, minő eredményt idéztek elő az elméletnek kísérletei; és megvizsgáltam nemzetünk e' részbeni állapotjait; és midőn az élet ezer torokkal kiáltá felém, hogy büntetőrendszerünkben a' mennyi lépés, annyi tévedés; midőn látam, mikint merítették ki az embertelenséggel határos szigorúság 's a' rettentetés komor rendszere, ép' úgy valamint a' leglelkiismeretesebb pontosság, minden legkisebb siker, minden legkisebb eredmény nélkül; midőn betekinték történeteink évkönyveibe, és láttam, mikint vesztegel a' nép műveltségi tekintetben századok óta mozdulatlanul, erkölcsben pedig süllyed naponként: könnyű volt ugyan átlátni, mikép ez állapot büntetőjogunk fonákságából egyedül ki nem magyarázható: de ha megfontoltam a' kölcsönhatási kapcsolatot, melly a' néperkölc 's törvények között szembetűnőleg mutatkozik, lehetlen volt meg nem győződnöm, mikép büntetőjogunknál maga az alapelv gyökerében

hibás, és foltozásokkal javíthatlan. Ezen meggyőződés következtében, csupán azon kéréssel, hogy alkotmányos nemzet tagja levén, legyen szabad, igény és követelés nélkül, más vélemények mellett az enyéimnek is állani, előadám azon elveket, miknek alaposságáról éveken át tartott fontolgtatás után lelkemben meg valék győződve. És nem érdemelném meg, hogy alkotmányos nemzet tagja legyek, ha arról, a' minek alaposságáról mathematicai bizonyossággal meg valék győződve, másokat is meggyőzni nem törekedném. - Azonban hogy állott e' részben a' közvélemény? Ismerem az országgyűlési munkálatokat, ismerem a' törvényhatóságok utasításait, ismerem azt a' felületességet, mellyel sokan, kiknek idejük vagy kedvük nem volt e' bonyolodott tudománnyal bibelődni, elcsévelt szójárások vágáskörében tekintélyes homlokredőzettel mozognak, miszerint a' legvastagabb önmystificatio nélkül lehetlen volt nem látnom, mikép a' közvélemény oda hajlik, hogy ha a' törvényszéki bírák állandósíttatnak, botok 's fogságnapok száma meghatároztatik, 's czélirányosabb tömlöczök építtetnek, a' büntetőrendszer-javítás be lesz végezve. - És ez boldogtalan egy tévedés! Ennek ellenében két czélt tűztem ki a' Pesti Hírlapban magamnak e' tárgyra nézve; egyik: azon alapelveknek elfogadást szerezni, mik nélkül, úgy hiszem, nincs e' téren üdvösség, elannyira, hogy jobbnak tartanám, ha még egy ideig törvény nem hozatnék, mint más alapokra építve hozassék; másik: a' törvényekben feltalálható, de hanyagság 's politicai érdekek által eltemetett jogszerűségeket tisztába hozva, oda hatni, hogy a' törvényhatóságok, törvényes hatalmoknál fogva, tegyenek olly lépéseket, mellyek a' törvényhozásnak amaz üdvös elvekre alapítását előkészítsék. - E' végre azonban tisztán és leplezetlenül föl kellett tárnai a' mostani rendszer gyökeres hiányait; mert csak így lehet elérni, hogy haszontalan, sőt káros foltozás helyett gyökeres javítás következze, minthogy ennek a' körülmény- és tárgyismeret nélkülözhetlen föltétele. - Ezen felfogásból önkényt következett, hogy az értelem okait a' szív gerjedelmeivel kellett támogatnom; mert ha valahol, bizonyosan itt e' mezőn áll, hogy hiú bölcsesség, melly okosság mellől az emberszeretetet, vagy pedig viszont, kifelejtette.

Legyen már szabad szerényen kérdezni: miket a Pesti Hírlap ezen (ott is világosan kifejezett) szempontokból a' büntetőjog körében fejtegetett, 's mik - minden igénytől távol mondom - már nem hangzottak el egészen gyümölcstelenül, olly „p u h a s z i v ű á b r á n d o z á s o k” e, miszerint a' 24 éves megtámadás azokat (a' gróf szavaival élve) a f f é l e m a g y a r r o d o m a n t á d o k k a l vélné ledönthetni, 's ellengyámokok hiányát gúnyoló szeszélylyel kipótolhatni? Pedig ez a' modor az, mellynek utánzására olly s z o r o s t u d o m á n y i l a g ösztönöz a' gróf, hogy emberi gyarláságonál fogva szinte munkámba kerül el nem tanulni. - Nevezetesen: a' Pesti Hírlap a' büntetések módjairól szólva, ügykezett okokkal megmutatni, hogy a' v e r é s jogtalan büntetés, de czélszerűtlen is; mert 1) nem javítja a' bűnöst; 2) nem oktat másokat; 3) a' bűnöst nem csak el nem rettentí, sőt legtöbb esetben még elfásultabb, edzettebb gonosztevővé változtatja; 4) másokra is elrettentő példaul egyáltalában nem hat. - Ezen okok mellett hivatkozott a' Pesti Hírlap egy részről saját tapasztalásunkra, miszerint 1000 év óta bottal büntetünk, a' nélkül hogy sikerét tapasztalnók; mert büntetőrendszerünk sem javítólag sem elrettentőleg nem hat a' tömegre, 's a' tömlöczök napról napra tömvébbek, pedig nagyobb arányban, mint minőben a' népesség növekedik; más részről hivatkozott más nemzetek példájára, miszerint a' verés, mint czélra egyáltalában nem vezető büntetés, olly tartományokban is eltöröltetett, hol a' lakosok nem kevesbbé á l l a t i a k, mint minálunk; például J a m a i c á b a n, hol néhány év előtt még kény és kedv szerint korbácsolt rabszolga volt a' népességnek igen nagy része; - és hivatkozott arra, hogy ha valahol, bizonyosan minálunk javasolják a' körülmények a' botoztatás eltörlését, minthogy a' büntetésnek ezen neme itt nem csak a' szégyen bélyegét veszítette el, mivel a' v e r é b - n e m - ö l é s t ő l egész az utonálló-rablásig mindent, de mindent bottal gyógyítunk; hanem még (különösen a' magyarnál és oláhnál) bizonyos elfásult hetykeséget szült, úgy hogy a' botnak szisszenés nélkül kiállása már a' férfias néperények közé tartoznék; - végre, mivel a' tudományból és tapasztalásból merített okok ellenében a' szójárásokban erős

slendrián mindig a' nép állatiasságának elcsépeelt szalmájával szokott előállani, a' Pesti Hirlap a' történetekre hivatkozott, hangosan bizonyítókra, hogy a' büntetőtörvények szelidülésével az erkölcsök szelidülése karöltve jár; - ügyekezett megmutatni, hogy a' melly nemzetnek törvényei durvaság, állatiasság bélyegét viselik, annak nem lehet állatinak nem lenni; mert törvény a' leghatásosabb nevelő, törvény a' nemzet erkölcsi állapotjának egyik legbővebb kútfeje, miszerint a' ki a' botoztatásnak célirányosabb büntetésre átváltoztatását a' nép műveltségétől akarná felfüggeszteni, hasonlítna ama' jámborhoz, ki felfogadá, hogy vízbe nem megy, míg uszni meg nem tanul. - És mind ezekből mit következtetett a' Pesti Hirlap? valljon azt e, hogy a' p u h a s z i v ű á b r á n d o z á s n a k egy fölhevült pillanatában töröljük el a' botot, a' nélkül hogy javításra úgy valamint példaadásra sikeres büntetést tennénk helyébe? Gondolom, illy bolondnak csak senki sem tart (kivevén a' nemes grófot, mint mindjárt meglátjuk). Következteté azt, hogy a' törvényhozás utján célirányosabb büntetések kell kiszabni, 's a' fogházrendszer és börtöni disciplinát azokhoz alkalmazni; addig pedig, célirányos fogházak hiánya miatt többet tenni nem lehelvén, tegyünk bűn és politialis vétség vagy hivatalos hanyagság között különbséget 's műveltség és polgári állás szerint kivételeket: tehát ne botoztassuk például a' falusi birót akármi kis elmulasztásért, csak úgy könnyedén, és ne botoztassunk, vesszőztessünk nyilvános piaczkokon; mert a' büntetőrendszer nem csak a' bűnös iránti viszony szűk szempontjából, hanem leginkább azon hatásából szükség tekinteni, mellyet a' néperkölcse gyakorol. - Ennyi volt a' Pesti Hirlap javaslata, és - istennek hála! - nem egészen haszontalanul.

Már most lássuk, mikint hangzanak a' nemes grófnak számtudományi bizonyossággal kimért logicateljes ellenokai, mikkel megbizonyítandja, hogy ez mind puhaszívű ábrándozás, melly a' magyart sirba dönti, és meggyilkolja a' nemzetet. - Halljuk csak! „H u s z o n ö t ö t k a p egy szerencsétlen; 's betű szerint nadrágukba esik szivük, és az igen is cifra poroszlók, kik alkalmasint becsületes, szinte szegény, de jóviseletű emberek, mint igazi ördögök jelennek meg a' szívandalgó, szép theoriákban elmerült embereknek, 's volna csak hatalmuk - mert hiszen ez ugyanazon lajtorja, mellyen Marat és Robespierre kezdték pályájukat - és a' szennyos rongyokba burkolt, sápadt elfonnyadt arcú rabok, kik mint megannyi ártatlan áldozatok jelennek meg a' romlott vagy spartacusi képzelőtehetség tükreiben, a' rabok mondom nyernék a' cifra öltözetet, 's alkalmasint a' poroszlók a' huszonötöt, 's hát a' tanács, melly illy embertelent rendelt, valljon mit nyerne még az? tán az utolsó viaticumot” (237-238l.). - - És im a' hideg kiszámítás, melly a' Pesti Hirlap okoskodásait porba dönti, im e' puha- és keményszívű ábrándozástól 's minden képzeleti rajongástól ment tudományos modor, mellyel a' Pesti Hirlap modora rosztatik! - Nem gondolom, hogy ezen ábrándok ellen czáfolgatásra szükségem legyen, 's ha volna is, kötelességemben áll hallgatni; mert illynemű fejtegetésekbe könnyen becsusztatna valami, a' mi ellenkeznék a' tisztelettel, mellyel a' nemes grófnak szívem mélyéből adózom. - Azért tehát a' nemes gróf modorában csak ennyit kiáltok fel: éljen a' hideg kiszámító logica!

„Statariumról szól valaki - folytatja tovább a' nemes gróf - és vagy elájulnak, vagy olly indignatióval fordítanak hátat, hogy majdnem az kerül statarium alá, ki se nem rabolt, se nem ölt, se nem gyujtogatott, és kit inflagranti meg sem csiptek - - hanem ki - azt meri állítani, - - hogy statarium még néha tán szükséges, míg polgári lét, *nevelés*, megigazított közvélemény, 's illy felette hasznos, sőt tán nem egészen szükségtelen

előzmények az illy irtózatokat, más és humanusabb óvszerek által gyökeresen kipótolvá, tökéletesen és örökre szükség-telenné nem teendik.” - Ebben, a’ phantasmagoricus előzmény után (és éljen a’ hideg kiszámító logica!) rejlik a’ tárgyról is valami, mire csak röviden azt jegyzem meg, hogy a’ statariumnak irtózata nem a’ halálos büntetésben áll, mert ezt más törvényszékeink is ítélnék; nem is abban, hogy a’ statarialis bíróság rögtön ítél, mert ezt a’ lehetőségig minden törvényszéknél ohajtanók; és nem is abban, hogy a’ bírák nem szótöbbséggel, hanem közmegegyezéssel ítélnének, mert ez jól rendezett birói eljárás mellett az angol eskütszékek jelesebb sajátságaihoz számíttatik; hanem abban állanak a’ statarium irtózatai: hogy a’ vádlottnak védelem nem adatik, és a’ birói eljárásból minden hiányzik, mit akár a’ faggató akár a’ vádló rendszerre épített büntetőjog birói kény és birói embergyarlóság ellen valaha felállított; - és ezt nem gondolom hogy a’ népnek bármilly állatiassága nem mondom megkivánhatná, de csak menthetné is. - Egyébiránt, a’ mi a’ nevelésnek mint szükséges előzménynek említését illeti: legyen szabad egy részről megjegyeznem, hogy a’ jól rendezett büntetőjog a’ nevelő institúciók közt nem a’ legutolsó helyen áll; mert, ismételem: a’ büntetőjog hatásának nem csak a’ büntetendő bűnösökre, hanem az egész néptömegre kell számítva lenni; mert a’ minden önkény elleni személyes bátorlét, mellyet csak a’ büntetőjog nyújthat; mert bűn esetében lehetőleg bizonyos és gyors büntetés, mellyet a’ nyilvánosság által ébren tartott közvélemény mintegy igazolt ‘s megerősített; mert ezen nyilvánosság és a’ tettleges részvétel a’ büntetőjog kiszolgáltatásában, mellyet a’ szabad népek főkincsöknek tekintenek ‘s a’ t. - mind megannyi nevelőintézet, melly a’ népjellemet tisztítja, ‘s bizonyos önbecsülést ébreszt, az erkölcsiségnek leghatalmasabb dajkáját. - Más részről legyen szabad azt is megjegyezmem, hogy a’ nemes gróf a’ nevelést csakugyan szükséges előzménynek tekinti: miért akarja mégis azt political jogoktól függeszteni fel? miért tagadja, hogy a’ népnevelés nemzeti sakkjátékunkban a’ most teendő legelső vonás; ‘s miért akarja útját állani népnevelésre célzó zsenge vállalatainknak, miket olly anyailag ápol annyi őszinte kedély? - De hiszen erről alább egy-két szót. - Most a’ büntetőjogi kérdésekre nézve még csak annyit kell megjegyezmem, hogy midőn a’ nemes gróf torturák elleni felszólalásomat a’ 243-ik lapon azért roszalja, mivel azokat naponkint kevesedő kivételeknek tartja, nagyszerű foglalatosságai miatt alkalmasint nem volt ideje, vagy nem érzett magában kedvet és hivatást, a’ dolog gyakorlati oldalával megismerkedni; különben nem futott volna el figyelme elől a’ Pesti Hírlapban gyakran ismételt azon észrevétel, hogy a’ torturák, et quid quid eo pertinet, nem kivétel, nem is személyességeknek beszámítható; hanem azon faggató rendszernek mellőzhetlen eredménye, mellyet én a’ büntetőtörvénykönyv kidolgozásában gyökerestül megváltoztatva látni ohajtanék, ‘s ép’ ezért tartottam ‘s tartom szükségeseknek azon, életből merített eleven fejtegetéseket.

‘S ím! ezekből áll, mi a’ Pesti Hírlap modorának a’ törvényhozási tárgyak osztályára nézve igazolására tartozott. Egyes tárgyaknak a’ nemes gróf egyes megtámadásai nyomán fejtegetései némileg túl vittek azon osztály körén; de ép’ ennél fogva gondolok a’ másik két osztályra nézve rövid lehetni.

Vezérelvem, mint mondám, az volt: hogy a’ modort egyes kérdések állapotjához kell alkalmazni; legyen - gondolám - a’ szó melegebb, hol figyelemre, részvételre kell gerjeszteni; legyen szárazabb, taglalató, a’ hol részletes fejtegetésekbe bocsátkozik; és ismét támogassa az ész okait a’ szívösztönök gerjedelmeivel, midőn cselekvésrebuzdítás kerül szőnyegre; mert szívösztön nélkül nem csak nemes tett, de még csak tett sem születik általában. - És nem szükség talán fejtegetnem, hogy a’ második osztályban, tudniillik a’ törvényhatóságiakban, fordultak ‘s mindig fordulandnak elő tárgyak, mellyek az első, - mások, mellyek a’ második vagy harmadik, - mások ismét, mellyek - mondhatnám - mind a’ három stadiumba tartoznak: miszerint ha valahol, bizonyosan itt e’ mezőn kell talán a’ hírlapoknak akkint működni, mint

a' nemes gróf a' 176-ik lapon elméletileg tanácsolja, de gyakorlatát a' Pesti Hírlapnál mégis gáncsolja; t. i. hogy „a' szív jeleljen, a' szív sugjon, de a' kormányzó ész irányozzon, módosítson, tervezzen bizonyos célra;” mihez én még azt gondolom hozzá tehetni: hogy mit a' szív sugott, az ész tervezett, annak véghezvitelére a' szív buzdítson; erre pedig nálunk magyaroknál alkalmasint nem kis szükség van, miután országos és megyei és városi levéltáraink és annyi megbukott vállalatok ezer torokkal kiáltják, hogy lelkesedésre könnyen ébredünk, 's a' „m i k é p ?” kérdését is értelmes tervezgetéssel kidolgoztatni nem resteljük; de ha ez megvan, értelmesen kidolgozott terveink legnagyobb részben a' cselekvés stadiumában elhervadnak; mert kevés, mondhatlan kevés köztünk a' kivitelnek vasakarátú embere, minőt gróf S z é c h e n y i Istvánban tisztel a' hon. - A' kivitelbeni említett hanyagság még törvényeinkről is áll, mikép a' Pesti Hírlapban már több ízben - 's gondolom, sem szükségtelenül sem haszontalanul - érintve volt.

Végre még mi a' harmadik osztályt, t. i. a' köz polgári életet testületeknél és egyeseknél illeti: elismerem, hogy ez osztályba tartozó tárgyaknál a' szívhez-szólás - ha úgy tetszik, izgatás - igen gyakran fordul elő; ez azonban a' tárgyak természetében fekszik, miszerint hibává, vagy éppen bűnné csak az által válhatnék, ha olly gerjedelmeket költene föl, melyek vagy magokban, vagy a' köz nemzeti életre kártékony hatásuknál fogva, veszedelmesek: ellenben, csekély nézetem szerint, talán roszalást nem érdemel, ha olly irányban hat, melly a' köz nemzeti élet irányával megegyezik, 's olly véleményre, gondolkodásra, cselekvésre ösztönöz, mik az egésznek összhangzatos kifejlését előmozdítják, legalább annak gyűrűzetébe beléillenek.

Ez osztályba tartoznak mind azon czikkek, melyekben a' polgárisodás igényei, a' jogszerű szabadságérzet, törvényesség, rendszeret, erkölcsiség 's magasztos honszerelem valának célul kitűzve. Ha talán egyik vagy másik czikknek elve vonatnék kétségbe, örömet megkisértendem a' védelmet, 's okoknak örömet is engedendek; de modor tekintetében, úgy hiszem, nem kell mutogatnom, hogy illy tárgyak körül a' szívhez-szólás egészen helyén van; mert hiszen éppen a' szív körébe tartozó dolgokról van többnyire szó. - De ide tartozik a' megtámadásnak egyik főpontja, hol talán legkézzelfoghatóbbilag bebizonyítá a' nemes gróf, mikép könyve nem egyéb, mint egy boszankodási syllogismus, minőt, ha annyi sok talpraesett, bár kétségbe senki által nem vett classicus gondolatoknak és genialis eszmetöréseknek kíséretében nem jelennék meg, csak a' rémületig felcsigázott képzelőtehetség előzményére rakhatna az önmagát mindig több és több haragba belédisputáló szenvedelem. - Ezen főpont az irgalom tárgya körül forog.

Hogy az emberszeretnek megvannak a' maga igényei, 's társas életben a' magános erény sokszor a' szentségtelen pillanat tettekre szólítja, miket a' számoló statusgazdálkodás elmélete roszalni tanít, de joggal csak akkor roszalhat, ha el nem mulasztá, megnyitni eleve a' kútfőket, és létre hozni az intézeteket, mik ama' pillanatnak elejét veheték, - ebben a' nemes gróf velem, remélem, egyetértend. - És én azt gondolom, hogy a' napi eseményeknek is szánt hírlapok, bárha még olly nagy cél felé legyenek is irányozva, bárha még olly magas szempontot tűztek legyen is ki magoknak vezércsillagul, a' philanthropismus igényeit hallgatással nem mellőzhetik. Tehetik ezt egyes célnak szánt folyóiratok; teheti ezt egyes különös eszmének organumául született journalismus, mint Angolhonban csaknem minden egyesületnek van illy organuma; de nem illy hírlap mint a' mieink, 's ezek közt egyike a' leggyöngébbeknek, mellyet énnekem van szerencsém vagy szerencsétlenségem szerkeszteni. És én őszinte vallomást teszek: hogy, gúnyoljon bár a' nemes gróf misericordianus fraternek vagy a' minek tetszik, míg a' Pesti Hírlapot szerkesztendem, a' társas élet philanthropicus részét sem lapjaim körén alól sem lapjaim körén kívül fekvőnek tekinteni soha sem fogom. De arról is jót merek állani, hogy ha akár olly nyomorenyhítő intézet javára emelem szózatomat, mellyet az okos emberszeretet gondolt ki azoknak gyámolítására, kik magokat gyámolítani tehetetlenek; akár

pedig a' meg nem előzőtt inség enyhítésére híjam fel a' felebaráti szeretet irgalmasságát: birtokmegtámadást 's munkátlan henyesség pártolását senki sem fogja szavaimból kivonhatni, hacsak valaki nem akad, a' ki jónak látná, tacticául venni föl, hogy különben soha senkinek eszébe nem jutható fonák fogalmakat rakjon az egyszerű szavak alá, 's e' szerint zavart csináljon, csak hogy a' zavart arra foghassa, kit zavarcsinálónak tetszett jóslania.

Mindenek előtt mi azt az egyes sebeket kötözgető *misericianus fratert* illeti, kiről mondatik, hogy vezér ne akarjon lenni, és viszont (102 l.): ez a' vezérségi szemrehányás annyiszor fordul elő a' nemes gróf jeles tollából, annyiszor emlegettetik: hogy minő bűn, másokat vezetni akarni ahoz való tehetség nélkül, miszerint meg kell mondanom: 1) hogy a' közvélemény vezetésében a' vezéri hivatal nem önajánlkozástól vagy kegyelmes kinevezéstől, hanem választástól függ: itt tehát hasztalan akarna valaki vezérteni, kitől a' közvélemény nem akar vezéreltetni; sőt ha valakit vezérének elválaszt is a' közvélemény, mihelyt a' választott érezni kezdi, hogy ő vezér, 's ahoz képest cselekszik is, azonnal letéttetik hivatalából. 2) A' Pesti Hirlap szerkesztőjének valami vezéri szerepről ábrándozni, soha esze ágában sem volt, hacsak azt nem akarnók elvül venni föl, hogy minden hirlapszerkesztő, kinek hite 's véleménye van, kinek lapja nem pusztá másoló gép, vezérnek akarja magát fölvetni. Hirlapok organumai a' közvéleménynek, 's organum és vezér nem egy dolog. Nem is tudnám, honnan e' gúnyos példázgatás, hacsak a' vezérczikkek eszméjéből nem. Megengedem, hogy e' cím nem a' legszerencsésebb eszme volt, 's olly kevés erőt is helyezek benne, hogy méltóztassék a' nemes gróf más alkalmas címet tanácsolni, azonnal örömet elfogadom; hanem annyit mondhatok, hogy minden igény nélküli ártatlan gondolat volt, melly semmit sem akart mást mondani, mint hogy a' vezérczikk olly czikk, melly a' hirlap azon számának irányát és specialis célját kimutatja, melly vezére a' hirlap azon számábani cikkeknek, de más semmi és senkinek. Ebben, gondolom, semmi vezéri botor követelés nincs. - Egyébiránt, ha egyik lapon azt olvassuk, hogy a' Pesti Hirlap egy revolutionarius syllogismus antecedense, hogy meggyilkolja a' nemzetet, hogy sirba dönti a' magyart, 's veszélybe bonyolítand mindnyájunkat; másik lapon azt olvassuk, hogy a' Pesti Hirlap jövődje divatbul-esés, elfelejtés, megsemmisülés; harmadikon ismét, hogy a' Pesti Hirlap ollykor egy *misericianus frater*, kinek hatásköre egyes sebek bekötözésével már kimerítve: ugy valóban, ha fel tudnók is az e' három részletes állítást egészbe foglaló kapcsot találni, azt minden esetre kérdezni mernők: méltó volt e a' megsemmisülésnek, elfelejtésnek, divatbul-esésnek rohanó *fratert* olly vádakkal illetni, minőkkel talán még a' híres *frater György*, a' vasakarató kormányzó sem volt illetve; vagy általában méltó volt e, egy illy szegény *frater* agyonverésére hónapokat vesztegetni, kivált ha az agyonverés még csak nem is sikerül olly mértékben, mint a' fejének mért dorongoktól a' nemes gróf lelkének életerős tölgyéhez gombakint tapadni ohajtó satellesecskék talán remélették?

Már most lássa meg az érdekes olvasó a' minden képzelgéstől ment hideg számoló logicával rajzolt bűvös-lámpási torzképet, mellyet nem annyira a' *Montesquieu* fenidézett tanácsát követő *criticus*, mint inkább a' *borzadalmak mesteri festője* a' Pesti Hirlapnak irgalomra buzditó soraiból összeillesztett: „Látnak bús koldust, és megesik rajta szívük, a' mellette csinos hintóban vigan elhajtó ellen viszont keserűség támad bennük, 's volna hatalmukban, elvennék ettül a' feleslegest, és adnák az emberiség szent ügyének nevében az ügyefogyottnak. - - - (Itt következik aztán, hogy ők magok semmit sem adnak, et sic porro.) A' bús koldus többnyire nem valami semmirevaló gazember, nem valamelly kitanult hypocrita e - - az mindegy, az nem vizsgáltatik - a' csinos hintóban vigan elhajtó viszont nem valami meleg emberbarát e, ez is mindegy, és még kevesebbé vizsgáltatik; elég hogy az

elsőnek nincs semmije, a' másiknak ellenben van valamije - - és azért protectio az elsőnek, és anathema a' másakra, és éljen a' nyilvánosság!" (233-235 l.)- A' 103-ik lapon pedig: „Spanyol hős, ki ha egynek egy forintja volna zsebében, a' másiknak pedig semmi sem volna zsebében, bizonyosan ezen utolsóinak fogná pártját” ‘stb. - Miből aztán azon ismeretes, de a' Pesti Hirlap által is nem csak nem tagadott, hanem részletekben fejtegetve is erősített bölcs axioma előbocsátása után, hogy „munka 's nem irgalom a' közgazdagság kútfeje”, következik a' 284 és 285-ik lapon egy borzalmas dictio, melyet a' Pesti Hirlap szavainak magyarázatából a' gróf a' néptömeg szájába ad, 's melly így kezdődik: „Pajtások! tudjátok e, miért maradtunk mindekkorig annyira el?” - - - végződik pedig: „Kössünk frigyét a' császárral, mint cholera ideje alatt, és ne kiméljük a' kaputost 's a' t. - mig a' drámának vége.”

Már kérdelem én: hideg számoló bölcs előrelátásnak kell e az illy beszédet tartanunk? 's ha nem ismernők a' lelkes grófnak törvényszerűségét 's nemes gondolkozását, nem azt kellene e hinnünk, hogy coûte que (és qui) coûte, erőnek erejével zavart akarna előidézni, csak hogy a' zavart valakire ráfoghassa? - Mert hiszen ott van a' kereszténység legszebb imádságában közel kétezer év óta: „szabadíts meg a' gonosztól”, és nem jutott senkinek eszébe, e' szóra fölzendülni; azonban tartson csak a' nemes gróf e' szavakból olly dictiót, minőt a' Pesti Hirlap némelly szavaiból tartott; kezdje el: „Pajtások! tudjátok e, ki ez a' gonosz, a' kitől hogy megszabadítson, az istent kérjük? - a' kaputos, meg a' - - - azért hát kössünk frigyét a' császárral” 's a' t. - és valóban nem a' grófon mulnék, ha minden békében marad. - Pedig így tön a' nemes gróf a' Pesti Hirlappal. Hogy annak szavaiból olly dictiókat senki sem magyarázott ki, szólnak a' tények; de engedje a' nemes gróf, hogy őt egy német szójárásra emlékeztessem; „Man muss den Teufel nicht an die Wand mahlen.”

És valljon mi hát azon „szabadíts meg a' gonosztól” a' Pesti Hirlapban, miből a' nemes gróf illy dictiókat származtat le? - Leginkább a' 12-ik számú Hirlap vezérczikke „Halál és nyomor” cím alatt. A' dolog ennyiből áll: a' budapesti német ujság 1841-iki 8-ik számában közre volt bocsátva a' pesti Rochus-kórházról hivatalos jelentés 18³⁹/₄₀-ről: „Politisch-medizinischer Bericht”, hol is szórul szóra ezek olvashatók: „Ganz todt, als mittellose, oder verunglückte, auf den Strassen gefundene Personen sind zur Beerdigung eingebracht: Männer 94, Weiber 38, Kinder 148, Summa 280.” - Megvalljuk, hogy sokkal inkább el valánk 's vagyunk foglalva, mintsem a' budapesti német ujság „Intelligenzblatt”-ját rendesen olvashatnók, 's így történt, hogy ezt sem olvasók; hanem egy igen érdemes pesti polgár figyelmeztetett rá, - ugyanaz, ki egy, a' nemes gróf kegyeire 's pártfogására méltatott igen jótékony közintézetet igazgat, melly szintugy magánosak egyesületének köszöni lételet, 's mellynek igazgató-választmányában a' nemes gróffal részt venni nekem is szerencsém van. - Igaz, hogy az idézett orvosi hivatalos jelentés nagyon kellemetlenül hatott reám, annyival kellemetlenebbül, minthogy többszöri megolvasás 's másokkali közlés után is akkint értettem az idézett sorokat, hogy a' 280 halott mind utcán lelt; és ez az, mit a' nemes gróf syllabizálni nem-tudásnak nevez. Azonban csekély czikkecském nem csak nem épült ezen fallacián, minthogy minden illynemű magyarázat hozzáragasztása nélkül a' hivatalos jelentés eredeti szavait betűről betűre idéztem; sőt inkább egy jegyzékben tüstint kijelentém, miképen többszöri megolvasás után úgy rémlett előttem, hogy a' 280 halott nem mind utcán lelt, hanem részint ilyen, részint tehetetlenek; minélfogva elmélkedésemből csak azt hagytam meg, a' mi nézetem szerint még azon esetre is alkalmazható, ha e' számban csak 10-15, utcán lelt halott foglaltatnék. És ezen elmélkedés veleje ennyiből áll: 1) hogy azon rendőrszolgák, kik a' holttesteket meglették az utcákon, 's

eltemetés végett behordták a' kórházba, meglelhetnék volna legalább három negyedrészen, míg holttest nem volt, 's behordhatták volna gyógyítás végett a' kórházba. - Hogy institúcióinknál és különösen a' territorialis bíróhatalom elvét lehetlenítő polgárosztályzati különbségnél fogva, miszerint fővárosunkban is tán hatféle hatóság van, a' rendőrség nálunk nem igen dicséretes lábon áll, az minden rendszerető embernek közönséges panaszja; és az institúciók eme' fonáksága olly zsidbasztólag hat még azon ágára is a' politiának, melly különben, az említett polgárosztályzati különbségek mellett is, életerős hatással bírhatna: miszerint épen nem állíthatjuk, hogy fővárosunk rendőrsége kétségtelenül csak a' szolgák hanyagsága miatt (minek azonban okát csakugyan főlebb kell keresni) a' legjobb volna az egész hazában. - A' félmeztelen gyermekeket kapuszögletekbe vonulva, dideregve látni minden pesti lakosnak alkalmja van; és pedig épen gyermekek tesznek az említett 280 halottnak felénél többet. Ezért tettem észrevételt a' rendőrökről, kiket éjjel az utcán nem láthatni, és ellentétül említém az éjjeli kóborgók lármacsoportjait, mellyeket igen is gyakran láthatni, egész városrészek nyugalmaát háborítókat, a' nélkül hogy valaki által csak meg is szólíttatnának azon fővárosban, mellynek kéjelmeit nevelni, a' nemes gróf igen helyes számolása szerint, a' teendők legsürgetősbjei közé tartoznék. - És mégis a' rendőrséget tárgyazó néhány sor a' hatóságok gyűlöletessé-tételének nehéz bűnével terheltetik a' nemes gróf által; mit azonban, mint nem az irgalmassági rovatba tartozót, itt elmellőzök. - Elmélkedésem 2-ik része azt mondá, hogy az irgalmas érzet nem hiányzik e' nemzetben, alig van vidék, hol egy vagy más uton ne történnék valami, inséget és nyomort enyhíteni. És kérdezém: miért nincs ennyi nemes készségből több eredmény? - És e' kérdésre azt feleltem talán: hogy azért van nálunk annyi ügyefogyott, annyi szegény, mivel azok, kiknek van, szükkeblűek? vagy mivel a' hivatalosok elsőül utólsóig, vagy csak nagy részint is, alkalmatlanok? - mint a' nemes gróf a' 279-ik lapon ollyasmit czáfolgatva említ, a' mit senki sem állított; korán sem; feleletem ellenkező volt. Azt mondám Bülau szavaival: hogy „in einer übel geleiteten Wohlthätigkeit besteht der edelste, aber nicht der unschädlichste Fehler der Zeit.” Épen azt roszalám és roszalom: dass die Wohlthätigkeit übel geleitet ist. És megvallom, nem ujságot mond előttem a' nemes gróf, midőn említi, hogy „a' fővárosunkbani nyomor és inség nem került el a' hatóságok figyelmét, hanem hogy a' baj igen terebélyes, mert nincs pont az országban, hová aránylag több henyélő, több korhely és több valóságos ügyefogyott is tódulna; miért is e' baj azok sorába esik, mellyeknek tartós enyhítésére olly alapok rakása szükséges, mik egyesek és egyes városok és egyes vármegyék körét túlhaladják. De azért ne higylem, hogy mivel illy nagyot nem vihetni végbe tüstint, azért semmi sem történik.” Valóban, nemes gróf! én ezt magam is mind egészen így tudtam és tudom; 's hogy így tudtam, maga azon cikk mutatja, mellyből nagyságod ellenem annyi vádra vön okot és alkalmat; mert hiszen ép' azon cikkben világosan ezeket mondom: „Illy jelenetek, mint ez a' 280 halott, nem mulékony okok eredményei. A' baj főoka mélyen rejtezik. Ébredjen a' nemzet annak érzetére, mi a' közérdek, vegye föl szívvérébe a' meggyőződést, hogy minden, mi a' természetesi erő teljes kifejlését gátolja, nyomort és inséget szül, 's árt még annak is, kinek érdekét legyezni gondoljuk. 'S ha e' meggyőződésből indulva, a' javak világába szabadságot és biztosságot hozott be, ha nem lesz kénytelen pirulva érezni, mikint a' földművelés, műipar és kereskedelem bilincseinek lerázását időn túl elmulasztotta, a' munkásságot saját intézkedései által megcsónkította, a' dolgozó néposztály nevelését, melly a' nemzeti jólétnek lényeges föltétele, minden mértéken túl elhanyagolá - 's a' mi

honunkban százados bajok gyökeres orvoslatának föltétele, a' birhatási rendszer kiegyenlítéséhez hozzáfogni nem mert, ha mind ezt pirulva nem lesz kénytelen érezni, 's a' szegénység ügyét (Armenwesen) czélszerűn elrendezé, az élelmetlenség fogyni 's vele nyomor és inség kevesedni fog." - Már kértem én: hogy áll egy embernek ellenében, ki ezeket ír, a' fentebbi vád? kértem: minő indulatú critica az, melly azzal terhel, hogy munkátlanságnak 's henyélnésnek akarok boldogtalan tévedésben gyertyát gyújtani, 's a' munkára és szorgalomra anathemát kiáltani? Kértem: ezen elvek ellenében kellett e czáfolatul a' bölcs axiomát felhozni: hogy „munka 's nem irgalom a' közgazdagság kutfeje"? - az említett elvek alkalmasak e anyagszerűl szolgálni a' hideg értelemnek olly dictio összeférczelésére, a' melly így végződik: „ne kiméljük a' kaputost?" - Bár tetszett volna a' nemes grófnak megmondani, mikben találja fel a' nyomor és inség nagy baja enyhítésének sikeres eszközeit, ha ezek nem helyesek, nem sikeresek; és döntötte volna rakásra a' politico-oeconomicusok egész iskoláját, az emlegetni olly igen szeretett Adam Smithtől kezdve (kit történetesen magam is tanulgattam) Listig; mert az általam említett alapelvek ezeknek tanításaival mind megegyeznek. - Ennyit az egyes hatóságok tehetségét túlhaladó orvoslatról. - A' mi pedig azt illeti, hogy az illető hatóság nem hunyja be szemeit ezen bajok előtt: azt is igen jól tudom; és tudom azt is, mennyire támogatatik a' magános jótékonyosság által, melly valóban rémitő summákat áldoz minden télen a' szegények gyámolítására; mert hiszen az irgalmas érzet nem hiányzik e' nemzetben; de tudom más részről azt is, miképen e' tömérdek jótékonyosság, a' nőegyesület egy intézetecskéjét 's a' kórházakat kivéve, csaknem egészen, sikert eszközölni soha sem szokott alamizsnákkal merített ki; 's Pestnek lelenczháza, de - a' mi legfőbb - dolgozóháza sincs; általában a' szegénység ügyének localis erő körében elrendezése még csak a' teendők közé tartozik. Ezért mondtam, hogy „eine übel geleitete Wohlthätigkeite ist nicht der unschädlichste Fehler der Zeit." Néhány könyörületesekek erejük felett áldozzák az irgalomnak évről évre ujólag nemcsak előkerülő, de sőt növekedő adóját, mitől a' bölcsen intézett irgalom által kevés évek alatt (nem mondom egészen, mert ez soha sem lehet, hanem) legnagyobb részben megszabadulhatnak: mások ellenben azt gondolják, lerótták felebaráti kötelességüket, ha (mikint az idézett számban áll) a' nőegyesületi tánczvigalomra tíz garassal egy sorsjegyet váltanak, vagy az ujévi köszöntetés alkalmatlanságát egy forinttal megváltják. - És ezekhez szólottam, hogy abból, mit az őrzöngő farsangra költenek, egy éjnek költségét áldozzák a' bölcsen intézett irgalomra, és sok nyomornak vennék elejét. De itt már a' nemes gróf indignatióba jő, mivelhogy képzeletben a' farsang potencirozott saturnaliák színében tűnik elő, - az „a' farsang, melly annyi embernek, a' lámpagyermektől, a' hideget tűrő fiakkertől kezdve, száz kezeken át a' hajfodrászig, annyi keresetet, 's így annyi kenyeret is ad" (237 l.), mellynek hát, mint „baromias gyönyörmámornak roszalására Adam Smith még koporsójában is feleszmél - - és éljen a' nyilvánosság új veres fonala!" 's a' t. „És - kérdi a' gróf - kiket értettem? alkalmasint megint a' szegény mágnásokat, kiknél szerencsétlenségükre még nem kopogtatott be az izetlen képü sequester?" - Már ezekre meg kell jegyeznem, hogy ha csak ugyan kellett a' mágnások közül is valakit értenem, épen nem azokat értettem, kiknél még be nem köszöntött, hanem inkább azokat, kiknél már beköszöntött az izetlen képü sequester, kik - azt hiszem - igen jól teszik, ha egykissé felhagynak a' potencirozott saturnaliákkal; de énnekem kevés alkalmam van azon magas körökben forogni, 's azért észrevételem inkább a' középrendben forgott, - azon középrendben, mellynek magam is tagja vagyok, mellynek hát életét közelebbről ismerem, mint a' nemes gróf, 's mellynek körében nem egy családnak házi boldogságát dölja szét az őrzöngő farsang kéjvadászata erkölcsi és anyagi tekintetben; mire nézve meglehet sikertelen, de bizonyosan nem veszedelmes felszólalásomon akárki nevésszen

bár jóízűt, akárki eszméljen föl miatta sirjában: A d a m S m i t h bizonyosan nem eszmél föl a' b o r z a d a l m a k l e g n a g y o b b k í n a i v a l; mert ámbár a' nemes gróf, alkalmasint azon suppositióban levén, hogy parányi olvasottságom Adam Smithig föl nem terjed, igen szereti őt ellenem autoritásul idézni: mégis történetesen a' dolog úgy áll, hogy az őrzöngő farsangot kárhóztató elveket épen Adam Smithtől tanultam, mert épen ő az, ki a' fényüzést roszalva, annak ellentétét, a' takarékoságot vette föl a' nemzeti gazdagság főeszközéül; miben történetesen még sok más nagy nevek is, mint például F i l a n g i e r i, S a r t o r i u s, M a l t h u s, C r a i g h, Montesquieunek híres commentatora D e s t u t t d e T r a c y, és a' csaknem oraculosus S a y, egyetértenek. - Így áll a' dolog, érdemes olvasó! a' k a p u t o s t n e m k i m é l é s i d i c t i o alapjával; így áll a' dolog azon váddal, hogy a' Pesti Hirlap a' munkátlanságnak gyújt gyertyát; melly vádakon én egyébiránt nem csudálkozhatom; mert miután a' 32-ik számban a' nép hátramaradásának okát abban fejeztem ki, hogy megszokta, önmagáról saját erejével nem gondoskodni, 's mindent mások kegyelmétől várni, a' nemes gróf azt mondja ugyan a' 282-ik lapon, hogy e' sorok Hunnia keveréknépének rest indolentiáját graphice festik: de azért mégis azzal gyanúsít, hogy a' nép által egészen más értelemben fognak vétetni, mint a' minőben irattak; - a' mi már mégis csak különös egy vád.

E' tárgynál akaratom ellen is hoszasabban kelle mulatnom; mert egyike azoknak, miket a' nemes gróf specialis adatul szemek ki azon általános vádak erősítésére, mikről maga megvallja, hogy bebizonyíttatniok vajmi nehéz. - 'S most csak két rövid észrevételt kell még tennem. Egyik a' nemes grófnak azon állítását illeti, hogy a' Pesti Hirlap 12-ik száma idézett vezérczikkének alapja koholmány, vagy egy ártatlan kis tévedés, melly egyedül Pest városa egy igen érdemes polgárának szavaiból vette eredetét. - Erre csak annyi megjegyzésem van, hogy nem azon érdemes polgár szavaiból, hanem annak figyelmeztetésére a' hivatalos tudósításból vette eredetét, melly tudósításnak szavait eredetiben, minden csonkítás nélkül idéztem, 's egy jegyzékben utána is tettem a' lágyabb értelmet, mellyet azon szavaknak tulajdoníthatni. Az sem áll, hogy a' dolog akár koholmány akár ártatlan tévedés volna; mert a' Pesti Hirlap 15-ik számában olvasható e' tárgyban az illető kórházigazgatónak, ugyanannak, kitől a' tárgylal vett hivatalos jelentés eredett, világosító nyilatkozata, mellyből látható, mit ott a' szerkesztőség is megjegyzett, t. i. hogy a' dolog sokkal szomorítóbb alakban igaz, mint annyira roszt felszólalásomban gondolhatám. - Másik, mit meg kell emlétenem, a' rosztalásnak azon logicája, hogy azért olly borzasztó, irtózatoss és veszélyes a' kérdéses cikk, mivel (274 l.) „fama crescit enndo: tehát a' 280 halottból már Soroksáron alkalmasint 2800, a' Kunságon keresztül Erdélyig már 28000, végre egy franczhoni izgató lapban 280,000 lesz, a' mi valóban igen szép világba helyezi a' hatóságokat - és anarchiára vezet - - és illy hiedelmek nagyításával, felpaprikázásával a' hatóságok becsületesen iparkodó egyéneiben rossz vért okoz, a' közönségben pedig egyenesen azon gondolat alapját veti meg: nem volna e jobb az egész felforgatni egy egészen új kezdet tétele végett.” - Mire csak annyit jegyzek meg, hogy - - éljen a' hideg számoló logica! - Hónapok multak el, a' kérdéses cikk rég felejtve van, és sem fama non crevit eundo, sem felforgató gondolatnak nyoma nem mutatkozik, sem a' hatóságok tekintete nem csökkent a' nép előtt, sem ('s ezt bizonyos tény gyanánt mondhatom a' nemes grófnak) a' hatóságok buzgósa nem szállott alább, mióta a' Pesti Hirlap él, sőt talán ellenkezőleg van a' dolog.

„Halad azonban az idő, vastagszik a' könyv” - mond a' gróf a' 19-ik ív kezdetén; 's én ez intés súlyát kétszeresen érzem, miután rendelkezésemre nincs elég időm, hogy sokat írjak röviden; vastagodó könyvem nagy részét pedig idézgetések töltik be. Azonban idő 's könyv-vastagodási intésnek is meg van jó oldala. Érzem, mikint higgadtak munka közben indulataim; 's így tán sietség közben is sükerülend keserűség nélkül felelni rövid-keveset

három nagy vádra, mi tulajdonkép a' vádak tömegének kivonata. 1-ső: a' birtok megtámadása; 2-ik: a' kiváltságos rend 's felsőbbség gyűlöletessé-tétele; 3-ik: a' Mirabeau-Marat-Pere-Enfantin-szerű revolutionarius syllogismus.

I. Birtok megtámadás. A' gróf egykor a' „Hitel”-ben számtudományilag bebizonyítá, mennyit nyerne az ország, ha a' robot 's dézma megszüntetnék; de kárpótlásról, megváltásról egy szót sem tön; miből gr. Dessewffy azt következteté, hogy a' gróf kárpótlás nélkül akar dézmát, robotot megszüntetni; de bezzeg volt e' vádért mit hallania, mert a' gróf igen rossz néven vette, hogy birtokmegtámadási váddal illetetett, és szemére veté taglalójának Montesquieuvel, hogy ollyasmin párolog el bírálata, a' mi irva nem volt. - Vegye a' nemes gróf, birtokmegtámadási vádjára, tőlem is ezt feleletül. - Az urbéri viszonyoknak a' földesur teljes tökéletes kármentesítése melletti kisajátítása igenis elveim közé tartozik: ezt azonban, remélem, eléggé tisztultak közöttünk a' jogszerűségrőli fogalmak, hogy birtokmegtámadásnak mondani senki sem fogja; legkevesebb pedig a' nemes gróf, a' kinek köszönhetjük legfőké, hogy egy hid végett Pest-Buda városának vámszedési joga 's földje is (a' mennyire kellett) expropriáltatott. - Ez így levén, bátran és kereken tagadom, hogy a' Pesti Hirlapban a' birtokmegtámadásnak még csak árnyéka is előfordulna.

Különben is a' birtokmegtámadási vád eléggé meg van czáfolva az által, hogy ha ez igaz volna, akkor a' nemes gróf elvben támadta volna meg a' Pesti Hirlapot; ezt azonban nem tevő, de nem is tehető; mert hiszen - és itt figyelmet kérek, mint a' gróf szokja mondani - azon concessiók, mikre „A' kelet népében” ajánlkozik, százszor, de százszor tovább mennek, mint a' mit a' Pesti Hirlap eddig csak legtávolabbról is megpendített; t. i. a' gróf az alkotmányt mindenkire lehető legsebebben ki akarja terjeszteni; elismeri, hogy általan véve Magyarországon a' földbirtokosnak igazi tulajdona nincs: az ősiséget tehát minél előbb ki akarja küszöbölni anyaföldünkről; - akar Magyarországon keresztint átvezető biztos közlekedést társulatok által létesíteni úgy, hogy az ország a' vállalatnak szától öt tiszta jövedelmét mindenestre biztosítsa; - akarja, hogy alakuljon legalább is 50 millió pengő forintnyi mesterseges pénzt kibocsátó nemzeti bank; - akar a' köznevelésről, ámbár nem mindjárt ('s elég csudálatos, hogy épen erről nem mindjárt), gondoskodni; - késznek nyilatkozik, mindenféle adót, kivétel nélkül, hadit úgy mint házit, a' néppel együtt, testvérileg viselni, és pedig mindaddig legkisebb felelőség kívánása nélkül, míg a' nép adójáról sem számolnak; - kíván büntetőtörvényt, magára és családjára és az ország minden lakosára egyenlőt és szigorút; - 's végre ajánlkozik arra is, hogy a' haza védelmére írják össze vele és fiaival együtt az ország minden lakosit különbség nélkül, hadd huzzunk sorsot mindnyájan; - és mind ezen nagylelkű készség elszámálása után még három 's a' t. 's a' t. 's a' t. következik (335-357 és 362-368 l.). - Ezek után tehát azt gondolom, hogy a' ki illy engedményekre ajánlkozik, az indiscret rohanás miatt elvben a' Pesti Hirlapot teljességgel meg nem támadhatá; vagy ha megtámadhatná, csak azért tehetné azt, mivelhogy a' Pesti Hirlap keveset kíván; és a' gróf kívánságához képest valóban úgy is van; mert a' mit a' gróf ajánl, az minden lehető concessióknak maximuma.

Ha tehát a' nemes gróf a' Pesti Hirlap elveit meg nem támadta, de - az előbocsátottak szerint - következetességgel meg sem támadhatá: pusztá modor miatt birtokmegtámadási váddal illetni a' Pesti Hirlapot, anomalia; mire tulajdonképen felelni sem kellene.

Lássuk azonban, mit szemelt ki a' gróf véletlenül vagy nem véletlenül, a' birtokmegtámadási vádat 's vele és általa a' kiváltságosak gyűlöletessé-tételét és revolutionarius syllogismust

bebizonyítani. - Ezen irtózatossá megkülönböztetés a' Pesti Hírlap 18-ik számának vezércikkét érte, melynek címe: „H a l o t t a s h á z a k”. - E' szám: 18 a' nemes grófot, mint mondá, 18-ik Brumaire emlékezteti; és ezen nem csudálkozom, mert valamint énnekem bizonyosan eszembe nem juthatott rossz néven venni, hogy a' nemes gróf által Aristoteleshez és a' dicső lengyel nemzethez hasonlítottam: úgy, remélem, ő sem fogja rossz néven venni, ha őt a' 18-ik Brumaire hőiséhez hasonlítom, ki oly igen ohajtá nemzetét nagygyá, dicsővé, boldoggá tenni, csak hogy jó kedvéből, avatkozást nem tűrő, szoros logikai terve rendszere 's kénye szerint.

Ezen cikkben egy elevenen-eltettetés esete bocsáttatik előre, „mellyet - mint a' gróf mondja - a' Pesti Hírlap szerkesztőjének valami levelezője mesélt.” - Mire csak azon alázatos megjegyzésem van, hogy azon esetet a' Pesti Hírlap szerkesztőjének nem levelezője mesélte, hanem a' Pesti Hírlap azt más hírlapból vette. - A' levelezési mesével méltóztassék e' részben más hírlapokat, 's különösen régi kedvencz pártfogoltját is, megajándékozni; - ámbár ez bizony magában legkisebb szemrehányást sem érdemel practicus embertől, miután könnyű belátni, hogy illyesmit hírlapoknak kikerülniök lehetetlen; 's ha itt ez esetben az egész történet mese volt is, más száz esetben azért, hogy czáfolatot, nyilatkozást, felvilágosítást, igazítást olvasunk ellene, korán sem mese, hanem csak ugyanazon egy dolognak különböző képlete, a' mint különböző szempontból tekintetik. -

A' „mese” előzmény után az idézett cikkben egy kis elmélkedés van a' halottas házakról és halottas szemléről, mik nálunk már 1771-ben a' nm. helytartó-tanács által megparancsolvák, de azért ritkák mint fehér holló. - Erre a' nemes gróf igen érdekesen elmondja véleményét, hogy egész Európában 20 év leforgása alatt alkalmasint elevenen nem temettetik el egynél több: illy paránsággal tehát bibelődni a' Pesti Hírlapnak kár vala; 's hogy bizony minden nógatásunk mellett sem lesz jobb lábón a' halottas szemle ezután, mint volt ekkorig. - Mind ezekre „hagyján”-t felelek; mert hiszen ha illy haszontalan a' roszalott cikk, anynyi legalább bizonyos, hogy halottas házról sorai nem gyilkolják meg a' nemzetet, 's a' magyart sirba nem döntenek; - a' mint a' nemes gróf a' 214-ik lapon maga is, igen engedékeny critica szellemében, megbocsátja azon bűnömöt, hogy becsesb themát nem választottam, 's valami jobbat nem irtam; mert „rosz ember, ki többet tesz, mint menyinyit bír”: de azért mégis a z é r i n t e t t c z i k k u n t i g e l é g s é g e s l e h e t a z e g é s z m o s t f e j l e d e z ő m a g y a r n e m z e t e t h o m l o k e g y e n e s t s i r b a d ö n t e n i (208 l.).

Éri pedig e' rettentő vád a' Pesti Hírlapot e' következő soraiért: „Hiában altatjuk magunkat egyes különvált jelenetek dicsérgetéseivel; ideje nyíltan kimondani, hogy az egészségi politia általában véve honunkban a' legnyomorultabb lábón áll, bölcsőtől kezdve egész siriglan. Ez az, mi a' gyermekgyilkolást előidézi; 's mi azt gondoljuk, teljesítők kötelességünket, ha rém gyanánt hóhért állítunk a' háttérbe. Az anyátlan gyermekek gyámoltalan serege segélyért sir föl az égre 's az emberekhez; és mi azt gondoljuk, megtettünk mindent, a' mit tennünk kell, ha bérdaikához adtuk, kinek szabott bére évnegyedenként 4 pengő frt; és nem vesszük szemügyre, hogy e' négyforintos dajkák kezei között (valóságot mondunk, uraim, 's nem nagyítást) száz gyermek közül 80-90 elhal; a százból felmaradt tíz pedig kikerülván a' dajkakezekből, talán az utcán fagy meg! (Vagy nem illyenek e' a' gyermekek, kiket mezítláb és félmeztelenül láttunk tél derekán az utcán koldulva ácsorogni?) Elkövetkezik tul a' gyermekkoron az élet kora - és - mi tegnap voltunk egyik külvárosban, a' nyomort és inséget honos rejtekében házankint meglátogatni. A' ki ezt saját szemeivel nem látja, annak fogalma sem lehet illyesmiről. Azok a földalatti pinczelyukak, hova hó- és esővíz befoly, melyeknek nedves gőzében két-három család minden leheléssel mérget szí; 's e' méregért mégis 2-3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni! E' pinczelyukaknak ujdun épült házakban is szabad volt árvíz után építtetniök, ámbár egy uj vizár bennök száz meg száz martalékra talál. A' ház külseje szabályszerű, mikint a' csinosító biztosság parancsolá: de ben szabad volt az inség számára felütni a' betegség 's mirigy tanyáját. Végre elkövetkezik a'

halál, és itt még egy előkelő vagyonos családban is megtörténhetik az elevenen-eltemettetés, hát mi nem történik a' szegényeknél?" - E' sorokból a' birtokmegtámadási vád különösen a' „s z í v t e l e n g a z d a” kifejezésre nehézkedik.

Legyen szabad egy-két magyarázó szó. - Hogy az orvosi politia igen szomorú lábon áll, sőt hogy orvosi politialis rendszerünk még csak nincs is, ez köztudomásu dolog, 's egyike azon okoknak, melyek miatt népünk között a' babona és kuruzsulás általában még olly életerős fa, melynek gyökerei közel száradást nem reméltetnek.

Mondám, hogy az orvosi politia hiánya idézi elő a' gyermekgyilkolást. Ez más szavakkal annyit tesz, hogy lelencz- és szülésház az egész országban egyetlenegy sincs; a' példák pedig hangosan kiáltanak, miképen csak az orvosi politianak körébe tartozó illynemű intézetek előzhetik meg nagy részben e' bünt, melyet a' hóhérnak háttérbe állítása nem képes megszüntetni. -

Az anyátlan gyermekek 's négyforintos dajkák iránti állításaim a' legbizonyosabb adatokon épülnek, 's nem is ujságok; mert nem általam mondattak el először így, egészen így a' közönségnek, magyar és német nyelven, - mint ezt a' nagyérdemű gróf a' szegény-gyermek-kórház igazgató orvosának a' városi pénztárból fizetett járóorvoslat sikeréről 's eredményéről közrebocsátott jelentéseiből 's röpirataiból is megláthatá.

Már most az e' két pontra vonatkozó fenidézett sorokból a' nemes gróf ítélete szerint kibuvik a' „veres fonal”, minthogy „más szavakkal mindez nem sokkal tesz többet mint: Te városi Tanács, Te vármegyei hatóság, Te Helytartó-Tanács, Ti hazánk gazdag semmirekellői 's a' t., Ti mindnyájan annyit nem értek mint egy pipa dohány, mert kötelességteknek, nem, de a' legegyszerűbb emberi hivatástoknak sem feleltek legtávulabbrul is meg” (253 l.). - E' travestálást és mindent, a mi ehez hasonlít (pedig a' mi csak critica „A' kelet népében”, vagy ehez hasonlít? vagy azt mutogatja, hogy a' Pesti Hirlap semmit sem ér: tehát bizonyosan nem is veszedelmes) - e' travestálást, mondom, és mindent, a' mi ehez hasonlít, a' nemes gróffal vagy a' fölhevült képzelet, vagy a' hideg ész iratta. Ha az első: ugy nem kell rá felelnem; ha a' második: ugy azt kell rá felelnem, hogy ha a' Pesti Hirlapból illy travestálás mellett kitünhetik a' „veres fonal”: ugy a' nemes gróf travestálásából, sokkal kevesebb travestálással, kitünik a' „véres fonal”; minek megbizonyítására tán nem is kell travestálásokhoz folyamodni, ha meggondoljuk, mikint ügyekszik a' nemes gróf mindent, a' kinek birtoka, - mindent, kinek kezében hatalom van, ellenem felzudítani, 's még nyilván fej-betöréssel is fenyeget. És kérdem én: ha olly indulattal venném kezembe „A' kelet népét”, 's magamat egy kis haragba belédisputálván, travestálgatnám a' nemes gróf szavait, és megmutogatnám, mikép nem az elvekből, - oh! korán sem, mert azok szentek, hanem a' modorból csaknem minden lapon kitünik a' véres fonal: gondolja a' nagy érdemű gróf, minden helyre lenne hozva, ha utána tenném: „ezt azonban bizonyosan nem gondolta, így értetni bizonyosan nem akart” a' nemes gróf (253 l.)

És pedig azon sorokra, melyek egy kis travestálással ugy állanak előttünk, mint minden felsőbbiséget gyűlöletessé tevő spartacusi dictio, a' 221-ik lapon fölkenetik az engesztelés balzsama, hol így olvasunk: „és eddig jól van, és tudom, csak illyféle zsugori harpaxoknak sujtása és magukba térítése volt a' pesti lap szerkesztőjének nemes, lehet mondani szent célja.” - Nehogy azonban valamikép az engesztelés csak egy pillanatig is helyt foghasson, nyomban ime' sorok következnek: „de fájdalom egyszerre kitünik valamint Byronnál a' 'kis szarvacska', ugy itt a' 'veres fonalacska', melly így foly: „és e' méregért - t. i. hogy a' házbirtokos

beveszi házába a' lefestett nyomort és inséget - mégis 2-3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni." Itt van kitérve egész fényességében a' gyönyörű 'veres fonat', a' vajmi mély forrásból kutatott gyönyörű politica."

Méltóztassék a' nemes gróf legmélyebb tisztelem jeléül fogadni, hogy még e' soroknál sem jut eszembe, miképen menthető volnék, ha olyan volna a' „fogadj' isten”, minő volt az „adj' isten”. - A' dolog ennyiből áll: Az 1838-ki árvíz sok emberéletbe került, 's én úgy gondolom, a' dühöngött elem ez áldozatainak nem kis része esik azon pinczelyukak rovására, mellyeket a' külvárosok félrefekvő utczaiban a' legnyomorultabb néposztálybeliek laknak. E' lyukakból a' rohanó víz elől nem volt, nem lehetett menekvés. - Később utczákat és téreket szabályoztattak, minden ujanépült háznak tervét be kellett az illető biztosságnak mutatni; 's a' külsőre kellő tekintet is volt, de a' pinczelukok ekkor is nem csak meghagyattak, de sőt újakat is építtettek; ezt csak látni kell, 's mindenki meggyőződhetik, hogy egy újabb árvíz ismét nem kevés emberáldozatba kerülhet; én láttam; 's láttam a' remegést is, mellyel e' külvároshelyek lakosai a' jégingulás idejének élébenézték; tudjuk pedig, hogy a' veszély ez idén is csak egy perczen mult. - De mellőzzük bár e' tekintetet, annyi bizonyos, hogy ezen emberölak télen át valóságos mirigyfészkek, miket meg nem szenvedni az orvosi politia körébe tartoznék. És e' bűn, galádság s mirigy tanyáiban bizonyos távolságban vagy egy rossz nyoszolya vagy egypár korhadt deszka van, s egy ilyennek helyéért hetenkint 15-30 garas helybér fizettetik; lehet látni hányt-vetett rossz deszkákból improvizált rossz kalitkákat, mellyek távolról sem kerülhetnek 100 váltóforintba, 's a' lakbér mégis hetenkint 2-3 forint, tehát egy éven át több, mint mennyibe az egész kerül. Igaz, hogy a' rossz deszkakalitkák tulajdoni jog tekintetében ép' úgy sajátjai a' birtokosnak, mint a' legelső paloták, 's ha a' politia más tekintetekből a' dologba nem szól, házbér tekintetében nem szólhat bizonyosan, a' tulajdonos tehát jogszerűen cselekszik, habár aranyat kíván is minden órától: de azért jogszerűsége mellett igen szívtelenül cselekszik, 's ezt megmondani bizonyosan nem birtokmegtámadás. Emlékeztetem a' nemes gróft, hogy midőn az 1838-iki árvíz után némelyek azon házi gazdák közül, kiknek házai épségben maradtak, a' köznyomor rovására nyereszkedni akarva, a' házbért százakkal felrugtatták, jogszerűen cselekedtek kétségkívül, de cselekedtek szívtelenül; a' törvény kényszerítő pálczája nem üthetett körmeikre, de felszólalhatott és felszólalt ellenök a' közvéleménynek indignatioja, az a' bizonyos erkölcsi népérzelem, melly polgári társaságban temperatorkint lép föl oly esetekben, hová a' törvénynek hatni nem lehet, hatni nem szabad. És nem szólalt fel sikeretlenül. Ezen erkölcsi népérzelemnek tolmácsai voltak a' hirlapok is, és sem a' nemes grófnak sem más akárkinek nem jutott eszébe, a' hirlapokat birtokmegtámadásról vádolni, mivelhogy a' szívtelen gazdák ellen az erkölcsi érzelmekre hivatkoztak. - És én azt gondolom, épen a' nyilvánosság organumainak fekszik hivatásukban felszólalni, valahányszor helyén lenni látszik, hogy a' jog szigorúságát az erkölcsi érzet mérsékelje. - Amaz angol tory lord, ki ha eltelik jobbágyságának bérideje, télnek közepén seregestül üzi ki szabad ég alá a' zöld Erinnek szegény gyermekét, mivelhogy urának politikai véleményében nem osztozék, jogszerűen cselekszik kétségtelenül: de szívtelenül is cselekedett, és a' közvélemény indignatioja keserű kitörésekkel rója meg a' hirlapokban szívtelenségeért; és az oly igen értelmes angoloknál, kiknek közéletéből a' nemes gróf szerint szív és érzelmek jobbra számüzve van, még soha sem jutott senkinek eszébe, ily felszólalásban birtokmegtámadást 's veres fonalat szaglálni; pedig ha valaki, az angol bizonyosan megkívánja, hogy tulajdonának szentsége tiszteletben tartassék mindenkitől.

Nem akarok a' szívtelen jogszerűségek példázgatójaiban tovább menni; remélem, ez egyszerű sorok is eléggé igazolják, hogy a' „s z í v t e l e n g a z d a” kifejezés miatt nem a' nemeskeblű gróf Széchenyinek, de bármely szörszálhasogató rabulának sem volna elegendő oka,

hatalomizgató feljajdulással veres fonalakat 's birtokmegtámadást kiáltani. Engedje a' nemes gróf ébren lenni, engedje a' nemes gróf ébren tartani a' méltányosságnak népérmé: a' rideg törvénynek emberi gyarló műve, még a' legműveltebb nemzeteknél is, sokszor kebelbántólag elrí a' társas élet kívánatától, 's a' kettőt együtt közvetíteni, a' nyilvánosságnak hivatása; és ép' e' hivatás emeli föl a' nyilvánosságot, ép' e' hivatás emeli föl az időszaki sajtót azon polczra, melyről a' felsőbbségnek a' köznyugalom fentartásában ép' azon ellenséges érdekek mezején nyújt észrevétlenül leghatásteljesb közremunkálást, a' hová jognak 's törvénynek hatni nem lehet. Ez fogja föl a' gyarmatur kezében a' nádpczát, melynek törvény szerint a' szolga hátára csapni szabad volt; ez szállítja le, - legalább csak ez szállíthatja le a' 100 forintos deszkabódénak 150 pcent lakbérét; és teszi mindkettőt a' nélkül, hogy a' tulajdonnak szentségét megsértené. A' gróf ugyan azt mondja, hogy illy felszólalások lélektanilag engedékenység helyett épen makacsságot eszközlenek: egy-két esetben meglehet, nem tagadom, kivált ha a' nemzetnek elsőbjei a' helyett, hogy a' nyilvánosságnak ez üdvös hatását előmozdítanák 's a' közvéleményt tekintélyes állásra juttatni segítenék, ép' ellenkezőn cselekszenek, 's gátlólag lépnek föl, és a' makacsságot nem csak buzditják, de még a' kirugás emlegetése által hatalmas nevével is sanctionálják; azonban fejlődjék csak önéletéből életet szíva a' nyilvánosság, erősödjék csak a' közvélemény, mint alkotmányos nemzetnél kívánatos, 's mint erősödni csak a' nyilvánosság segedelmével lehet, - és a' kirugó makacskodás a' nemzeti közérzelem ellenében vagy megszeli, vagy - kinevettetik.

II. K i v á l t s á g o s a k 's m i n d e n f e l s ő b b s é g g y ű l ö l e t e s s é - t é t e l e. - E' vád nagy részben az elsőre van építve, 's így azzal, mit az elsőre, 's mit az „írgalmassági” rovatban mondani kénytelen valék, a' felelet többnyire meg is előzve. Különben is e' mező nagyon kényes. Ha kit általános megjegyzéseim ki nem elégítenek, annak részletes alkalmazásokkal kellene válaszolnom; pedig érezni fogják tisztelt olvasóim, hogy e' mezőn forognom nem is lehet, de nem is akarhatok: maradjunk tehát általánosságban és elveknél. - Kiváltságosak és felsőbbség, így oszlik a' vád két osztályzatra.

K i v á l t s á g o s a k! Kérem a' nemes grófot, méltóztassék megengedni, hogy elkölcsönözzem velejét szavainak, miket „V i l á g”-a XXXVIII-ik lapján irt vala. „Nemzet ellen in corpore soha sem keltem ki - de minden rút helyről kiméletlenül rántám le a' fátyolt - míg mások palástolásokkal 's dicsérgetések által gondoltak használni, én célirányosbna véltem a' megismertetést.” - És engedje a' nemes gróf, hogy megkérjem, méltóztassék kezében a' képpel, melyet Világa 64-ik 's következő lapjain festett, ki nem hagyva még a' nemzetiség tekintetét is, melyről a' 65-ik lapon írva van, hogy „legnagyobb palotáinkban - - a' ház ékessége az asszony nyelvünket nem érti;” sőt melyről még a' „Nehány szó a' lóverseny körül” 183-ik lapján is alig három év előtt mondván: „milly kevésbé nemzetiek még hölgyeink, sőt a' szó valódi értelmében még magunk is,” - méltóztassék e' képpel kezében most 1841-ben is széttekinteni, s nem fogja e' találni, hogy ha rajza számos vonásokban még most is igen élethű, itt az ideje, a' minmagunkkali megismerkedést a' vastag könyvek sövényzett kertjéből a' nyilvánosságnak nyílt szabad mezejére átültetni? - De én nem is tudom, mi körül foroghat e' különös vád. Egyszer, de csak egyetlenegyszer szólottam a' Pesti Hírlapban tán némi kis csipősséggel arról, hogy urhölgyeink olly kevésbé magyarok, és - istenemre! - e' felszólalás szükséges volt; ezen egyetlen szózatán kívül, hivatkozni merek a' Pesti Hírlap olvasóira, nem tagadhatják meg, hogy minden hasonczélú felszólalásból (példaul a' 14-ik szám vezércikkében) soha sem hiányzott a' leggyöngédebb kiméletesség 's a' legcsekélyebbnek is annyi elismerése, mennyit csak e' gyöngédség igazolhat. - Vagy talán a' nép állapotját legközelebről érdeklő közigazgatási tárgyak iránt mindnyájunk, de kivált a' főrendűek részéről olly mindennapias részvétlenség megrovása vétetik a' kiváltságosak gyűlöletessé-tételének? - Ezt hinnen lehetetlen. Egyébkint szózataim elvek körében forogtak, miket a' nemes gróf maga is helyesel; és forogtak azon hazában, melyről a' nemes gróftól

tanultam, hogy kiváltsága sok, de szabadsága annál kevesebb. - És ha azon vallomásom, mit az előjogok iránti véleményemről tettem, nem ellenkezik 's nem is ellenkezhetik a' nemes gróf elveivel; ha igaz, hogy kivált polgári viszonyainkban úgy szólván semmit, mi már életbe lépett volna, nem értünk még el (341 l.): úgy valóban nem kellene talán az elidegeníthetlen jogok visszaadásának, emberi méltóságba visszahelyezésnek gyéren előforduló (ha csakugyan előforduló) emlegetését a' kiváltságosak gyűlöletessé-tételére magyarázni annak, ki a' 320-ik lapon maga elismeri, hogy „hazánk lakosinak azon nagy száma, melly nemcsak hogy ki vala egészen zárva az emberiség legszebb jogaibul, de mintha úgy szólván sokak által készakarva tartatott volna sötét butaságban, csak most 's csak némileg lépett ki a' kényuraság undok hatalma alul.” - Általában véve, nekem elveim közé tartozik, hogy a' kiváltságos osztályoknak nem leszállani a' néphez, hanem azt magokhoz kell emelniök, 's így ezen fölemelésnek csak a' fenálló alkotmányos formák mellett és által szabad történnie; minélfogva bátran hivatkozhatom a' Pesti Hírlapra, hogy minden közeledő lépés, melly ez irányban akárhol mutatkozott, a' Hírlapban mindig a' legméltánylóbb elismerésre talált. A' kiváltságosak gyűlöletessé-tételének vádját tehát el nem ismerhetem; de ha a' nemes gróf drasztikai modora szerint e' vád tulajdonképen csak annyit tesz, hogy az oligarchismus iránt rokonszenvet nem érezek, 's alkotmányos sánczaink között úgy, a' mint törvényünk hozza magával, az egyenlőség elvének hódolok: úgy én ezt tartózkodás nélkül és nyíltan elismerem; min a' nemes grófnak nincs is mit csudálkoznia, ha megemlékezik, hogy én magam is a' szegény nemesek sorába tartozom, 's mint ilyen, alkotmány által nyert jogomat szívesen megosztom minden másokkal; arra azonban, hogy ne csak mások ne részesüljenek jogaimban, de még én magam is megszorítást szenvedjek, hajlandó egyáltalában nem vagyok, 's így az oligarchiai vágyak barátai közé számíttatni teljességgel nem is kívánok. Pedig hogy illy vágyak hazánkban épen nem ujságok, 's hogy illy vágyaknak magas helyekrei befolyása épen én nálam nem a' legkedvesebb emlékezetben lehet, azt a' nemes gróf úgy bizonyosnak mint természetesnek találandja. - És az eszmék kapcsolata itt azon ügyre vezet, mellyet a' Pesti Hírlap 17-ik számában nemzeti veszélynek neveztem, azt t. i., ha a' magyar nemesség magát megvesztegettetni engedi, 's lelkét áruba bocsátja. Erre a' nemes gróf a' 244-ik lapon megjegyzi, miképen „e z n e m o k, h a n e m a' szegénységből eredő okozat, 's a' nemzetsűlyesztési gyökérokoknak egyike, megfordítva tán épen az, hogy a' kellettén tul vitt nyilvánosság következésében, olly kérdések elhatározása, például mikor és mikép dűljön az ősiség, úgy függ nehány akó savanyú boron, mint függött Damocles kardja hajszálon.” - Már én, ne vegyem bár tekintetbe, hogy a' nemes gróf maga elismeri, miképen jövődönknek szellemi alapokon kell emelkedni, 's nem anyagiakon, anyagot tehát oknak 's a' szellemit okozatnak itt e' mezőn is fölvenni akarni következtetlenség volna, - a' Pesti Hírlap 17-ik számában is kimondám, 's most ujlag kimondom, hogy a' lelki függetlenség nem függ birtoktól, 's e' szavak valóságáról a' kezességet saját keblemben hordozom; megmondám azt is, hogy e' gúnyolt nemességben a' jogérzetnek egy bizonyos ösztönszerű tapintata él, melly ha személyesítettnek, joggal mondhatná el az esküt, mellyet egykor Cicero Metellus vádjára tön: „e s k ü s z ö m, h o g y m e g t a r t á m a' h o n t;” 's erre úgy a' messze mint közel multaknak történeteiben nem nehéz adatokra találni; - megmondám végre azt is, hogy a' szavazati jogegyenlőség elvét a' gyakorlat menynyire mérsékeli; és most ezek után lehetlen némi megütközéssel nem kérdezni: mit jelentsen ez a' kellettén tul vitt nyilvánosság, mellynek következésében olly kérdéseknek, mint az ősiség, eldöntése, nehány akó savanyú boron f ü g g ? - Eszembe jut a' nemes grófnak a' mult országgyűlés alatt 1839 évi november 4-kén tartott beszéde, mellyben a' legközelebb mult idők szomorú eseményeit leginkább annak

tulajdonítja, hogy „1820 táján a' kormány behozta a' megyékben a' személyenkinti szavazást, 's ezen újítással az előbbi szokás, miszerint az ugynevezett „sanior pars” határozott, megváltozván, aristocratiai alkotmányunkba egy olly democratiai elv, egy olly karika csúszott be, melly megkívánja, hogy vagy a' régi kerekék is hozzá alkalmaztassanak, vagy ha ez nem lehet, az új is kidobassék.” - Nem azért idézem ezt, mintha olly értelmet akarnék a' nemes grófnak tulajdonítani, hogy ő az említett oligarchismus visszaidézését kívánná, mert hiszen ép' azon beszédében mondá azt is, hogy a' mi megtörtént, azt retractálni nem lehet; hanem idézem azért, mivel csakugyan vannak a' felsőbb körökben, kik nyíltan kijelentik, hogy a' köztanácskozási részvét jogát birtok szerint kívánnák arányozni. Erre nézve, minden mélyebb taglalgatást mint keserűséget-okozót örömet mellőzve, csak azt jegyzem meg, hogy a' személyenkinti szavazat jogát nem a' kormány hozta be, hanem behozta az alkotmány; 's ezt nem csak azért, mivel magam is azon nemesek sorába tartozom, kiknek politikai jogát az említett oligarchiai vágyak, ha sikerülnének, csaknem egészen nullificálnák; hanem status-tudományi, alkotmányi és politikai szempontból is, legbecsesebb országos kincsnek tekintem, - olyannak, mellyben (mikint a' Pesti Hirlapban bővebben taglalgatám) alkotmányunk kifejlődésének csaknem egyedüli biztosító elemét találom, mellyet hát sértetlenül feltartani mindaddig ohajtok is, míg épen ezen jogegyenlőségi elem segédelmével alkotmányunk ugy kifejlődik, 's megyei szerkezetünk talapja olly kiterjedést nyer, hogy megyei gyűléseink ösnépgyűlési (Urversammlung) természetükből képviseleti rendszerű municipiumokká fejlődhetnek; a' mi sokkal több előzményt föltételez, mintsem egy-két nemzedék korának leforgása előtt elkövetkezőnek remélhetném. - Azt tehát, hogy az említett jognyesési hátralepéseknek barátja nem vagyok, nyíltan kijelenteni egyáltalában nem vonakodom; de a' gyűlöletesség-tétel vádját még ezen vádak ellenében sem fogadhatom el; mert sokkal inkább követelem magam számára a' véleményi szabadságot, mintsem hogy másoknak hasonló jogát ellenzeném.

F e l s ő b b s é g g y ű l ö l e t e s s é - t é t e l e. E' vád vagy csak egy rakétaszerű pattogás, vagy az egyes visszaélések, hanyagságok és elmulasztásoknak nyilvánosságai hozatalára irányoztatik. - Erre nézve egy harmadiknak véleményét iktatom ide válaszul, név nélkül; mert nem akarom, hogy a' szavak mástól, mint a' bennök fekvő okoktól nyerjenek nyomadékot.

„Mélyen érzett bajainknak egyike azon hanyagság, mellyel törvényeinket végrehajtjuk, és azon tiszteletlenség, mellyel a' törvények rendeletének szentségét figyelembe sem veszik sokan, hacsak hatalom- 's erőtül nem kényszerítvék. Mig ez így lesz honunkban; mig a' törvényt már azért, mert törvény, tisztelni meg nem tanuljuk; mig a' közvélemény nem örködik a' hivatalos eljárás fölött; mig a' gyalázat bélyegével csak azt rójuk meg, ki a' tiltó törvényt megszegte, de azt nem, ki törvényszabta kötelességeit tudva és akarva rosszul, vagy épen nem teljesítette: addig süketen minden törekvésünk; mert a' törvény csak holt betű marad, ha mi magunk nem adunk annak életet. Zsibbasztó a' nem-cselekvésnek és hanyagságnak hatása, 's tán még inkább tűrhető, ha valamelly tisztviselő néha rosszul tesz, mint ha épen semmit nem tesz. A' rossz, a' mit az tett, csak tudomásra jőjön, ellenhatást szül, 's a' rossz orvoslani nem lehetetlen; de a' nem-cselekvés ellen nincs orvosság. Inted őt? hallgat, és ismét nem tesz; dorgáld? hallgat, de nem tesz; fenyegeted? hallgat, 's tán mosolyog, de szinte nem tesz; végre büntetni akarnád? de nem találsz törvényt, mellyhez támaszkodj', 's nem találsz bírót, ki a' büntetést kimondja; sőt találsz igen sokat, ki a' nem-tevőt pártolja. Ezt a' hanyagságot 's részvétlenséget kiirtani jellemünkből, valóban közszükségeink legnagyobbika. Nálunk a' törvény iránt élénkebb részvét csak addig mutatkozik, mig az vitatás alatt van, 's ha már kivítettuk, elteszszük szunynyadni számos elszenderült társai közé, 's gyakran ismét újat sürgetünk helyette. Mig ez így marad, addig nincs idvesség számunkra. - Nehéz e' bajon segíteni, de talán nem lehetetlen, 's az egyetlen mód, mellyel azt eszközölhetni, nyilvánosság, 's egy tisztább, szilárdabb, élénkebb és határozottabb közvélemény

ébresztése. Vannak vétkek, miket másképpen büntetni nem lehet, 's vannak emberek, kikhez más módon férni nem lehet, mint a' közvélemény által. Vannak cselekvések, miket minden ember rosza; de a' törvénynek büntető súlya alá nem esnek, 's az ilyeneket csak az által lehet megtorlani, sőt jövőre gátolni, ha kitéve a' nyilvánosságnak, a' közvélemény bírálata alá vonatnak."

Ez okoknak fontosságát nem hiszem hogy valaki tagadhatná. Mielőtt nyilvános political pályára léptem volna, a' tapasztalás által még nem szilárdult ifjuság tűzmelegével 's gondolatlanságával (mert hajh beh végtelen a' különbség hazánk mostani reménydús ifjúsága 's az én korombeli közt!) rohantam én is a' megyei élet viszonyaiba; 's ha visszatekintek a' rég mult időknek napjaiba, mennyi bánatot okoz lelkemnek még most is, hogy nem mindig valék elég erős az idő 's körülmény szokásos hibái közt botlások nélkül megállani! és e' visszaemlékezésből meggyőződésig emelkedik keblemben a' hit, hogy nyilvánosság, csak nyilvánosság az, mi a' hanyagot szorgalomra, az önkénykedőt mérsékletre, a' kicsapongót törvényszerűsége, a' romlottat tartózkodásra, a' gyöngét erősödtetésre, az ingatag határozatlant szilárdságra vezérelheti. - Csak ennek segítségével fejlődhetik ki korán a' political jellem, melyre különben - az igen kevés választottakat kivéve - nekünk mindennapi embereknek csak botlások 's bukások után lehet eljutni. - Ne gondolja hát a' nemes gróf, hogy azon nyilvánosság, melly épen e' mezőn olly jótékonyan működhetik, ez által a' felsőbbtség tekintetét súlyosztaná; sőt inkább nem lehet a' felsőbbtség tekintetének erős támaszt nyújtani, mint ép' ez által; mert min alapszik a' felsőség tekintete? rettegtetésen, vagy bizodalmon? én azt gondolom, bizodalmon; pedig nincs eszköz, melly a' népnek a' felsőbbtség iránti bizodalmit annyira biztosíthatná, mint ép' a' nyilvánosság örök-éber szemének őrködése; nincs fék, mellynek hatása a' nyilvánosságával mérközhetnék. A' méltóságos gróf állása sokkal magasabb volt, mintsem hogy a' gyakorlati élet ezen oldalával gyakoribb érintkezésbe jöhetett volna; de mi, a' középosztálynak emberei, e' viszonyok körében éveket meg éveket töltöttünk el; mi tudjuk, hogy a' hol a' tisztviselőknek személyessége, mondhatnám, isteni erővel nem volt képes hatni az apáról fiúra öröklött bizalmatlanság ellenében, - mi tudjuk, minő titkos boszúság epéje öntötte végig a' kebleket azon néha nem alaptalan, de többnyire mégis bal hiedelem miatt, hogy tisztviselői kihágás vagy hanyagság ellen panaszkodni, merő kábaság; - és e' boszús bizalmatlanság egy féreg volt, melly a' jövő nyugalmának gyökerén rágott. De hassa csak át a' nyilvánosság éberségének eszmélete nemzeti életünket, e' bizalmatlanságnak meg kell szűnni. Már is voltak esetek, hogy az időszaki sajtó fölemelvén figyelmeztető szózatát, az igazságos panaszra nyíltan az egész ország tudomására elégtétel következett; 's csak néhány illy jelenet adja magát elő, és lehetetlen, hogy a' hatóságok iránti tisztelet és bizodalom erős gyökeret ne verjen az ország népességében; - pedig hiszen a' nemes gróf ép' azt veti ellenem, Bülauból idézett szavaimra, hogy az engedelmisségi kötelek nagyon megtágulvák: engedje hát kérdezem, azt tartja e' jónak, ha tovább is azon utnak sötétségében tapogatózunk, mellyen eddig járva, az engedelmisség 's felsőbbtség iránti bizodalom kötelékei ennyire megtágultak? vagy nem azt tanácsolja e az „é r t e l e m”, hogy a' bajt-okozott utat elhagyva, a' nyílt egyenességet kísértsük meg, mellyet illy bajok ellen csaknem egyedüli óvószernak az okszerű logica 's más nemzetek tapasztalása bizonyítanak?

Azonban a' minő czáfolhatlanoknak hiszem ez elveket, úgy más részről tagadni egyáltalában nem akarom, hogy a' Pesti Hirlap e' tekintetben nem minden hibától ment; nem arra nézve, hogy a' felsőséget gyűlöletessé tette volna, hanem hogy a' visszaélések fölfedezésében elegendő óvatosságot nem mindig bizonyított, 's ezzel egyeseknek egy-két esetben érzékeny bántalmat okozhatott. - Becsületes ember, ha hibázott, jobbat nem tehet, mint ha hibáját elismeri, 's ismételésétől óvakodik. Ezt én a' Pesti Hirlapban már rég megtevém. Egy lapnak, melly - mondhatnám - egy egészen új mezőt vont be mások tapasztalásán még nem okulhatott működésébe, kezdetben csaknem lehetetlen nem tévednie; de azért tévedései mellett is

megtermette már gyümölcsseit; és én nem a' Pesti Hirlap, hanem a' magyar idôszaki sajtó nevében (mert ez a' magyar hirlapoknak közös mûvök, vagy talán érdemök is) tartózkodás nélkül ki merem mondani, hogy a' törvényszerûség ébresztésében 's a' kicsapongások megelőzésében már is annyi segínyt nyújtott a' felsôbbségnek, hogy e' részbeni hatásukat félreismerni lehetetlen. És én valóban nem gondoltam volna, hogy az itt-ott pillanatnyilag mutatkozó fölhevülés, vagy az olly sűrû nyilatkozások 's ellennyilatkozások még a' nemes grófot is annyira meglephetik, hogy elfelejtené, mikép minden ujtól kezdetben illy jelenetek el nem maradhatnak. Örökös tespedésre kellene magunkat kárhoztatnunk, ha illyesmitôl visszariadnánk. Emlékezzék csak a' nemes gróf az uj urbér behozatalára, 's hogy egyebeket ne említsek, magára azon ellenhatásra is, mellyel az olly szükséges váltótörvények ép' azon osztályban találkoztak, mellytôl minden mások fölött szíves fogadtatásukat remélhattük. Nagyon szomorú országlási rendszer volna az, melly illy ephemer jelenetek miatt azonnal meghuzná a' vészharangot, 's helyett hogy bevárná, míg emberi természetünk a' nemzeti életbe illesztett uj „agentiával” megbarátkozik, magát az uj erôt doronggal verné agyon, 's a' bajt halállal orvosolná. Várjon csak a' nemes gróf idôtôl 's az események hatalmától, és meg fogja látni, mikép félelme csak onnan ered, hogy a' sajtónak élénkebb mozgását még mi magyarok meg nem szoktuk. Uj 's meglepô reánk nézve, hogy hirlapjaink olly dolgokról s olly hangon szólnak, mikről és mikép ekkorig hallani alkalmunk nem volt. Csiklandóság vagyunk, mert még nem igen nyultak hozzánk. Majd megszokjuk. - Ez a' kifejlôdésnek olly stadiuma, mellyen okvetlenül át kell esnünk, hogy eljuthassunk azon fokra, mellyen a' sajtó miránk nézve is az lesz, a' minek mindenütt mutatkozik, hol önmagábôli természetes kifejtésétôl a' szabadabb sajtót elméletben egekig emelôk, de a' gyakorlatban mégis pokol mûvének gyanusítók el nem riaszták a' nemzetet, t. i. az áldásoknak legnagyobbika.

III. Robespierre és revolutionarius syllogismus. - A' nemes gróf meghuzta, 's - bocsássa meg nekem e' szót - kissé gondatlanul huzta meg a' gyanusítások vészharangját; és e' példa, gondolni lehet, nem maradand utánzatlanul. Soha sem fognám én ugyan 's nem fogná senki is a' nemes grófot holmi károгатók seregével legtávlabbról is ugyanazonítani: azonban kérdem, ha megtörténnék, hogy némi szennyes érdekek a' nemes gróf példája authoritásának háta mögé menekülve, a' soha nagyobb mértékben nem tapasztalt közbéke 's nemzet és kormány közti bizodalom idején mindig és mindig veszedelmesebben félrevernék a' vészharangot, mellyet a' gróf kondított meg, ha akadna bizonyos cotteria, melly azon törekvésre használná ez alkalmat, hogy a' nemzetet letéríteni próbálja a' discussio stádiumáról, mellyen mindinkább közeleg némi nagy kérdések megoldása, melly megoldás egynémi „hazafiaknak” egyáltalában nincs ínyökre, - ha, mondom, egy illy cotteriácska a' nemes grófával illy merôben ellenkező célra használná a' gyanusítgatási szenvedelem vészharangját, 'gazon törekednék, hogy inkább csak veszekedjünk örökké, mintsem ama' nem-tetszô kérdéseket discutiáljuk, és azon törekednék, hogy elvégre senkiben se bizzék a' felforrt sokadalom, - kérdem a' nemes grófot, nem csapná e össze kezét munkája fölött? - Én azt gondolom, ha valami, ez foszthatná meg a' magyar aristocratiát a' nemzeti jövendô elôkészítésének dicsôségétôl; ha valami, ez készithetne az aristocratiának olly sorsot, mint azoké volt, kikrôl irva van, hogy sem tanultak, sem felejtettek. - És ezt azután a' Pesti Hirlap okozta volna? Hiszen tegyük föl egy pillanatra, minden kifogás, minden ellenvetés nélkül, hogy a' Pesti Hirlap modora többet forgott volna az agitatio körében, mint kellett, vagy olly tárgyaknál is forgott, mellyeknél nem kellett: ez kézzelfoghatólag csak onnan eredett, mivel az elsô hónapokban, míg ugy szólván a' „terrenum recognoscirozva”, míg bizonyos elv- és színrokonsági csatlakozás eszközölve nem volt, szoros tudományilag véve, nem lehetett a' napnak kérdései fölött nagy részben általánosan nem szólni, 's minden általános felszólalás már természeténél fogva melegebb, sôt gyakran keserûbb és keményebb, mint a' részletes fejtegetés; de mi volt a' legtermészetesebb logica szerint ez állapotnak jövendôje? Az, mit némelly külföldi lapok levelezôi már több ízben, biztos practikai

tapintattal jósltak, hogy mindennap nagyobb 's nagyobb mértékben el fog következni az általánosan fölvetett kérdések részletes fejtegetése, 's ekkor a' keményebb hang már a' dolog természeténél fogva megszeli; mert a' részletes fejtegetés azokhoz intéztetik, kik a' főelvben már megegyeztek, 's ezek ellen nincs okunk keserűbben szólni, de időnk sincs; mert a' részletes fejtegetés a' tárgyak bonczolásával és szabályszerű elrendezésével lévén elfoglalva, rá nem ér, de nem is szeret indulatoskodni: míg ellenben elvekről szólva, belőlünk természetesen a' lelkesedés szól, melly a' szónoklatnak ezer alakú mesterségével rokon-szenvet ügyeszkiz gerjeszteni. - És ha már most a' nemes gróf kebelzúdító gyanúsításai utánzásokra találának, és a' Pesti Hirlap, a' helyett hogy hivatását mindinkább megközelítne, elég gyalgó volna felelni, a' mint kérdezetnék, és azon a' hangon, mellyről a' nemes gróf mondja, hogy népszerűsége nem alkalmatlan, a' gyanúsítatók-szeme közé szórná a' „r a b l á s t”, „h o n á r u l á s t”, „n e m z e t g y i l k o l á s t”, és betekintene a' történetek évkönyveibe, és százados igazságtalanságokat kikutatgatna, hogy visszatorló vádjaihoz tényeket állítson nyomadékkul: nemde ép' ellenkezőjét eszközölné a' nemes gróf annak, mit eszközölni ohajtott, eszközölni vélt? Vagy aztán ennek büne is a' Pesti Hirlapra háramlanék? A' ki békét akar, ne indítson háborút, a' ki szenvedélyt akar lecsillapítani, ne izgassa fel a' szenvedélyt. - És aztán ennek mi lehetne következménye? - A' Pesti Hirlap nem félti a' maga elveinek (mellyek a' nemes grófnak is elvei) jövődjét. Mert gúnyolják bár az epés rövidlátók az ifjúságnak azon részét, melly a' férfiasság küszöbén áll: annyit senki sem fog tagadhatni, hogy nemzetünk jövődjét ezen nemzedék képviseli. Miránk nem sokára enyészet vár, 's nyomunkba egy erősebb ivadék lép, melly tettekké érleli bizonyosan, mik minálunk még csak elvek valának. A' melly elvekhez hát a' közel jövőkor csatlakozik, azon elveknek jövődjük van. De különben is honunkban a' haladást meggátolni, vagy épen visszanyomni sem ármány, sem gyanúsítás, sem hatalom nem képesek; mert mélyen érzett nemzeti közszükséggé vált. A' patak, ha csergedező vizének gátat vetsz, mellyet elsodorni nem képes, vagy elkerüli azt, vagy meghaladja, 's a' gát csak erejét nevelte, csak folyását tette rohanóbbá. - A' haladás ügyének tehát diadala bizonyos; ezt, ha minden jóhiedelmű balítélet 's ennek szárnyai alatt minden szennyes érdek harcra kel is ellene, én nem félttem; mert tökéletesen igaz a' nemes grófnak jeles mondása, melly a' „Főrendi Napló” 474-ik lapján föl van jegyezve: „N e m z e t ü n k n e k j ö v e n d ő j e v a n; i l l y e s t p e d i g, h a n e m z e t e t i l l e t, e g y e s e k v a g y e g y e s c o m b i n á t i ó k m e g n e m s e m m i s í t h e t n e k.” Ha tehát a' haladás ügye kárát nem vallaná, ki vallhatná kárát azon szellemnek, mellyet a' nemes gróf büszsava előidézhethet? Senki más, mint azon érdekek? miket - a' mint indult a' közvélemény - kimélni kész, de miket kimélni néni fog, ha gyanúsítások által felzúdíttatik. - És akkor? - legyen szabad nekünk is annyi fenyegetések ellenében egy jóslatot mondanunk: Akár üveg a' kőhöz, akár kő az üveghez, minden esetre az üveg törik.

A' revolutionarius syllogismus nem egyéb, mint egy rémletes rodomantada, egyetlen gyűlöletes szónak pecsétét felütő az egyes vádakra, melylyekről szólni immár alkalmam vala. Pusztá declamatióra, bármi ingerlő legyen is, tehát indulatba jöni nem fogok, ámbár a' grófnak hevült képzelete a' szenvedély nyelvével olly vád-declamatiókat halmozott reám, minőket még távolról sem lehetett egy bizonyos perben olvasni, mellyre a' nemzeti ótalom 's dicső fejedelmünk törvényszerűsége feledés fatyolát veték. Megnéztem a' XVII. századbéli szomorú események évkönyveit is, több 's nagyobb vádakra ott sem talállok. - Bizony, bizony mondom, ha megolvassuk, miket a' gróf „A' kelet népében” 's milly hangon ír, 's ha nem-alkalmazható hasonlatoknak csak egy pillanatig is helyt engedünk: lehetlen azt nem mondanunk, hogy ha csakugyan igaz, hogy a' Pesti Hirlap a' robespierrei pálya b á j t e l i k e z d e t é n v a n, azon kezdetben, midőn ama' szörnyeteg kebelét még „m i n d e n e k f e l e t t f e l e b a r á t a i ' s a z e m b e r i s é g i r á n t i s z e r e t e t s z o m j a h e v i t é” (170 l.), valóban a' nemes gróf - e' könyve után ítélve - ugyanazon pályán már

meszebb van; mert már kijelölé az első áldozatot. - De én csak arra kérem a' nemes grófot, hogy ha minden vádja alapos volna is, méltóztassék megemlékezni, mikép nemzetünk jövődjét egyesek vagy egyes combinatiók meg nem semmisíthetik; ha ez eszébe jut, bizonyosan nem fog oda dolgozni, hogy nemzeti neheztelés érje azt, ki olly utból tér ki, melly - saját vallomása szerint - okszerűleg kimutatva nem csak nálunk, de alkalmasint a' világnak még egy népénél, egy nemzeténél sem volt (1161.).

Azonban, nehogy valakit tisztelt olvasóim közül avvagy azon tudomás is nyomjon, hogy a' francia forradalmi hősöknek még csak emlékezetét is képes volt a' Pesti Hirlap a' nemes grófban felköltetni, meg kell említenem, hogy ezen emlékezet a' nemes grófban már sokkal a' Pesti Hirlap keletkezése előtt támadt: annak hát e' szegény üldözött hirlap ép' úgy nem oka, mint a' mai nap a' tegnapi. - A' „Főrendi Napló” 474-ik lapján olvassuk, mikép a' nemes gróf a' forradalmi személyzetek fokozataival Bailly-tól Robespierre-ig már a' mult országgyűlésen példálózott; azonban legyen szabad idéznem ő cs. kir. főherczegségének országunk nádorának a' példázgatásra adott bölcs válaszát (lásd: „Főrendi Napló” 475 l.): „Nem lehetek - mond a' fenséges nádor - egy értelemben az előttem szólóval, a' ki Francziaország példáját Magyarországra alkalmaztatta; mert Francziaországban, a' mint azt a' historia bizonyítja, a' szabadság fen nem állott, hanem erőszakos kitörések által hozatott létre: Magyarországon ellenben a' szabadság mindenkor fenállott, 's fenáll eddig is; 's így azok, miket ő méltósága Francziaországról felhozott, teljességgel Magyarországra nem alkalmaztathatók.”

E' kevés bölcs szavakban sokkal több van mondva, mintsem véteknek ne tartanám, a' két ország közti lényeges különbségek hoszadalmas rajzolatával tisztelt olvasóimnak márig is szerföltött igénylett türelmét fárasztani; 's azért a' gyanúsításoknak keblemet mélyen bántó tárgyától azon egyszerű figyelmeztetéssel veszek búcsút, hogy Magyarországon ugyan forradalmi drámákról álmodozni senkinek esze ágában sincs: de mégis nem a' legjobb tactica volna annak lehetőségét igen gyakran emlegetni; mert sok ember közt sok perzselt agyvelő is van, és gróf Széchenyi István e' honban nagyok és kicsinyek előtt nagy autoritas. - Még egyszer mondom: az ördögöt nem kell falra mázolni, - mint a' német szól.

Sajtó, - nyilvánosság.

A' nemes gróf a' sajtószabadságnak 's így együtt vele a' nyilvánosságnak is elméletben meleg barátja; mert annak az emberiség jogait bizonyosan kivívó áldását az emberek által nyert minden diadalmaknak elibeteszi (236 l.). - Azonban midőn ezen isteni adománynak élvezése forog kérdésben, nagyon különösen nyilatkozik. Így a' 113-ik lapon; „Ugyan mi világlik ki? hogy a kormány féltékenysége nem volt tán olly igen oknélküli, midőn bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott, 's hogy legyünk csak magunkra hagyva, legyen csak a' sajtónak éles fegyvere minden vagy elég korlát nélkül kezünkben, és pezsgő vérünk 's a' t. nem engedendi, miszerint sajátunkkal minmagunk károsítása, minmagunk megsértése nélkül rendesen és tartólag éljünk” (171 l.) - „És éljünk csak a' sajtóval

minden cél és határ nélkül, és engedjük csak, mikép azzal mindenki kénye kedve szerint élhessen - - és lesz köztünk elég, kinek kezében a' sajtójog a' gyilkosnak gyilkánál, a' gyujtogatónak kanóczánál nagyobb átokká fog válni. Vagy más szóval: irhasson mindenki honunkban, mit akar, és bocsáthasson mindent akármi formában és kiterjedésben sajtó alá, és ebben ne tegyen a' kormány akadályt, 's mi se tűzzünk ki legkisebb határt és célát, csakhamar árnyékba fog állíttatni a' Pesti Hirlap 's a' t." Illyenek számtalanszor fordulnak elő a' nemes gróf könyvében; és minthogy e' könyv censura alatt van írva, és olly sajtó ellen intézvék a' felszólalások, melly szintugy könyvvizsgálati ellenőrség alatt áll; világos, hogy a' nemes gróf nem csak a' szabad sajtót tartja veszedelmesnek a' magyarra nézve, hanem még a' könyvvizsgálati kormány szabályokat is tágabbaknak látja, mint körülményeink szerint kívánatos. - És ezt hazánk reformatora mondja. Lássa meg az érdemes olvasó, mikint képes e' dologgal tisztába jőni. - Nincs szándékomban a' szabad sajtó apologiáját írni. E' kérdés erősbeknél erősbek által már ezer 's ezerszer végigfejtetett. Nehogy olly példákra hivatkozzam, miket akárki forradalmi vádakkal illethessen, csak az olly igen royalis szellemű Chateaubriand-nak a' pairek kamarájában mondott híres beszédére hivatkozom, és hivatkozom gróf Desseuffy Józsefnek az országos rendszeres munkák között - fájdalom! - csak különvélemény gyanánt rejtekben tündöklő halhatatlan munkájára, mellyért Trencsinnek nemes rendei az érdemes gróftól hazánk köszönetére méltónak közvégséig kinyilatkoztaták; és hivatkozom végre a' „Századunk”-nak mult év végével e' tárgybani értekezésére. - E' hivatkozásokat azonban csak figyelmeztetésül hozom fel azoknak, kik az említett jeles műveket még talán nem olvasták; a' nemes gróf nézeteire pedig azon rövidke megjegyzést teszem, hogy ezek a' „nem-érettségi”, „visszaélési” 's a' t. kifogások a' sajtószabadság leghatározottabb ellenségeinek már ezerszer meg ezerszer hallott 's ezerszer meg ezerszer megczáfolt mindennapias ellenvetései, mellyek ha helyt fognának, szabad sajtóra soha, de soha egyetlenegy nemzet sem találtatnék megérettnek; mert a' nemzeti érettség 's értelmesség gombakint nem nő; eszköz nélkül a' cél el nem érhetni; a' szabad, vagy - hogy körülményeinkhez mérve, határozottabban szóljak - szabadabb sajtóra csak szabadabb sajtó által lehet megérni; itt az eszköz cél is egyszersmind; - avvagy mondja meg az érdemes gróf, ki 's mikor vezetgette a' magasztalt angol fajt fokunkint, lépcsőnkint azon lelki táplálékhoz, mellynek köszönheti főképen méltán dicsőített értelmességét? - És ne felejtjük el, hogy a' sajtó is emberi mű, ne építsük hát egyedül valódi vagy vélt árnyékoldalára ítéletünket; és ne felejtjük el különösen, hogy az nem a' sajtó bűne s nem is a' nemzet éretlenségének jele, ha vannak emberek, kik másképp vélekednek, mint szeretnők. De hiszen a' sajtóval is úgy van az ember, mint a' szabadsággal; a' szabadságot - elvben - minden ember szereti, csak hogy egynémelly ember egyedül magát, más ellenben mindenkit szabadnak ohajtana. - E' kényes tárgyba bővebben nem lehet ereszkednem; de megvallom, különösen hatott rám, ép' a' nemes gróftól szorosabb korlátok utáni vágyat hallani!

És midőn ezek szerint a „vád és védelem” rovatot berekeszteném, legyen szabad a „Néhány szó a' lóverseny körül” című munkából néhány sorokat idéznem: „Ép hazában elég tág mező áll nyitva ezrek különkülön munkálódási pályájára, 's elég széles ott az út, hogy egyik a' másik mellett, úgy örülvén mások előmenetén mint magáén - - haladhasson.” - Ismét más helyütt: „Azt hiszi, már nagy haszonnal egymás ellen fordíthatjuk fegyvereinket, egyik a' másiknak józanságát, jó szándékát, szóval hitelét, mennyire lehet,

lealacsonyítván? holott - mint én hiszem - ha valaha, most nagy a' szükség egymás iránti bizodalomra 's őszinte - - magát megtagadni tudó kézfogásra." - És ismét másutt: „Véssük mélyen szivünkbe Vörösmarty „Szózatát”, e' gyönyörű lélekszüleményt, és búcsút adván - - - egymás iránti bizalmatlanságnak, -
- ne tagadjuk végre magunktól meg azon eddig soha nem ismert édeni kéjérzést egy lelkű egy testű családságba, egy czél 's egy vég után törekvő nemzetségbe forrnunk egybe." - E' bölcs intéseknek részéről tehetségem szerint hódolva, őszinte önmegtagadással nyujtom a' nemes grófnak jobbomat, - nyujtom azon vallomással, hogy a' Pesti Hirlapnak tökélytelenségét 's igen sok hibáit vonakodás nélkül elismerem; a' mi jó tanács van a' nemes gróf könyvében, követni fogom, ámbár nem n é g y s z e m k ö z t (lásd: „A' kelet népe” 37 l.) 's nem is igen engesztelő modorban, sőt inkább nemzetgyilkolási vádak - és - fej-betörési fenyegetések kíséretében adatott; 's a' nemes gróft, mint már előbb, ugy most is, mély tisztelettel kérem, méltassa vezérlő tanácsára azt; kinek most utját állani törekedett; mert bizonyos lehet a' nemes gróf, hogy - a' mint már a' Pesti Hirlap 1-ső számában mondtam - tanulni szeretve is, szükségét is érezve, észnek és oknak mindig örömet hódolok: és bizonyos lehet arról is, hogy szennyes érdekek vezetni soha sem fognak, meggyőződéselem nem lesz eladó, és sem a' hatalmasok komor tekintete, sem polgártársaim heve soha el nem tántorít. - Ha pedig a' nemes gróf igénytelen személyemet vagy hirlapszerkesztői foglalatosságomat csekélyebbnek tartja, mintsem kézfogásra nyujtott jobbomat elfogadná, vagy hivatásomban vezérlő tanácsára méltatna: azon esetre méltóztassék legalább reám is kiterjeszteni fentebb idézett sorait, hogy „ép hazában elég széles az ut, miszerint egyik a' másik mellett halad-hasson.” Részemről biztosithatom a' nemes gróft, hogy folytassa bár, ha ugy tetszik, megtámadását, 's tépje ügyemet és személyemet, a' mint tetszik: mégis valahányszor a' nemes gróf honunk boldogságának épületén „positiv” munkálkodandik, 's homokhordó napszámókra szüksége leszen (lesz pedig, mert olly nemzetnek vagyunk tagjai, hol „semmit rólunk nélkülünk”), a' százezerek között, kik a' gróf vezéri szemére örömet függesztik tekintetöket, sok erősebbet igen, de hübb napszámot nem talál, mint én.

III.

Nemlegességek és ténylegességek.

Van a' nemes gróf könyvében egy osztály, melly nem a' Pesti Hirlap modorának, hanem önálló elveknek mezején forog; 's itt a' nemes gróf részint némelyeket (különösen némelly vállalatokat) roszal, részint a' teendőik iránt javaslatokat tesz. Ez utóbbiakat azonban csak amugy hegyről végről említvén, a' részletes fejtegetést, kivitel módjait 's világosabb magyarázatot máskorra igéri. A' javaslatoknak ezen részére tehát korának tartom a' fejtegetést; egyébiránt, a' mennyiben olly közérdekű kérdések körül forognak, mellyek a' Pesti Hirlap programmája szerint hirlapi fejtegetés tárgyaul kitűzvék: remélem, a' nemes gróf sem fogja adott szavammal ellenkezőnek találni, ha ugy gondolom, hogy itt már nem a' nemes grófnak adandó feleletről levén szó, róluk mint eddig, ugy jövődöben is, alkalom szerint, a' Hirlapban lehet szólanom. Meg fognak tehát tisztelt olvasóim bocsátani, ha néhány rövid észrevételre szoritkozom; különben is az eszmesurlódás, mellynek felköltését a' nemes gróf fellépésének köszönjük, hitem szerint a' Pesti Hirlap vádolásáról vagy védelméről mindinkább 's inkább áttérend a' sokkal közérdekűbb „mit? és mikint?” mezejére, hol aztán a' fölvetett elvek és kérdések majd erősebbek által megtaglaltatván, mi okulni fogunk, a' közvélemény pedig irányt és állapotást nyer.

A' nemes gróf által javasolt rendszernek vázlata e' szavakban foglaltatik (71 l.): „Képzeljük nemzeti állásunkat, mint egy hadnak két szárnyát; a' bal szárny a' magyarság helyben álljon meg, 's előnyomulás helyett magát védő helyzetbe téve, minden figyelmét 's erejét arra fordítsa, hogy nyert helyzetéből ismét ki ne veretessék; viszont minden tehetség, idő, értelmi súly, kiállító erő kirekesztőleg a' jobb szárnynak, t. i. az alkotmánynak olly állásba tételére pontosittassék össze, miképez vivja ki nagy csatánk sikerét.” - Más helyütt: „Vegyük be őket (a' másnyelvűeket) alkotmányunkba, hogy ők is bevegyenek minket, t. i. a' magyarságot magukba” (74 l.). - Vagyis más szavakkal (362 l.): „A' magyarság terjesztésével felette csinnyán kell haladni, e' helyett azonban az alkotmánynak mindenkre terjesztése mozdittassék elő lehető legsebesebben, azon lépcsőzet által, melly aristocratiai létünknel fogva az alkotmányban, 's nem az alkotmányon künfekszik.”

Nehogy valaki azt gondolja, mintha a' fölvetben, t. i. hogy alkotmányos jótéteményeket kell adnunk, ha nemzetiségünket elfogadtatni kívánjuk, véleményem netalán különböznék: bátorkodom a' Pesti Hirlapnak mindjárt 1-ső számára hivatkozni, hol a' derék G o r o v e cikkében épen e' gondolat van kifejezve, többek között így: „Kössünk magunkhoz minden idegen elemet a' rokonszenv édes lánczaival. Adjunk az adottakért, követeljük nemzetiségünk elfogadását egyfelől, másfelől nyujtsuk az alkotmány jótéteményeit. - - Minden idegen elemet forraszszon össze a' láng, mellyet a' magyar alkotmány ébreszsen, ápoljon. Ez lesz az ellentét, ha egykor vallás vagy nemzetiségi sympathiák által akarnák megosztani a' népet, melly e' szép hazát szabad alkotmány védelme alatt lakja.”

És hogy valaki azt ne gondolja, mintha én az idegen nyelvűekre szórt gúnyolódást tartanám nemzetiségünk terjesztésére jó eszköznek, hivatkozom a' Pesti Hirlap 32-ik számára, hol így szoltam: „Gyűlölség szeretetet soha sem terem. Nemzetiségünket vágyunk terjesztetni? ne

riasztjuk vissza szeretetlenséggel a közeledőt; ezt a' józan politica kárhoztatja, és kárhoztatja a' kereszténységnek mindnyájunkkal közös alapelve, melly így fohászkodik: M i a t y á n k, k i a z e g e k b e n v a g y. E' szóban a' testvérszeretet elve rejtezik, 's ezt gyakorolnunk kell egész életünkben, ha igazán ohajtjuk, hogy idegen ajkú polgártársaink nemzeti érdekeinkhez simulva, így említsék a' közös hon édes szent nevét: M i a n y á n k, k i a' f ö l d ö n v a g y."

Ez általános nézetem. E' mellett azonban meg kell vallanom, hogy a' gróf javaslatát mégsem tartom minden viszonyokra alkalmazhatónak; mert helyesen mondja ugyan, hogy az alkotmány kiterjesztése által kell ügykeznünk nemzetiségünknek azok általi elfogadtatásán, kik az alkotmányon kívül vannak: de hát azokkal mit csináljunk, kik már alkotmányunk sánczaiba befoglalvák, kiknek már alkotmányos jogokat nem adhatunk, mert velök minden jogainkat nem csak megosztottuk, sőt még magunkat szorítottuk meg ő irántoki kedvezésből saját koronánk birtoka alatt a' concivilitas jogaiban, 's kik annyi jótéteményt a' legdühösebb ellenségeskedéssel viszonoznak, nyíltan és titokban a' magyarság vesztére terveket főznek, 's egy roppant hatalom rokonszenveivel coquettirózva, ellenséges indulatukkal egy ép erős nemzet ellenében még kérkednek is? - Ez a' nemes gróf számvetéséből kimaradt; pedig itt, épen itt van a' legfenyegetőbb, hogy ne mondjam egyedüli ellenség; de itt az alkotmány kiterjesztésének módján tul vagyunk, sőt épen ezen ellenséges elem az, melly alkotmányunk kiterjesztésének is egész tehetségével utját állani törekedik.

Meg kell tehát, nézetem szerint, a' viszonyokat különböztetni. - Először is itt vannak uraink 's hölgyeink, kiknek magyar név 's a' magyar hon áldásainak tejszíne jutott, 's kik mégsem magyarok. Ezekről, azt hiszem, nem csak a' jog megengedi, de a' politica is javasolja, hogy a' nemzet már követeljen. - Itt vannak másodsor azok, kik az alkotmány sánczain kívül állanak; ezeknél van helyén a' nemes gróf tanácsa az alkotmányi szárny iránt; de, nézetem szerint, a' nemzetiségi szárnyat itt sem lehet egészen védelmi veszteglésre kárhoztatni, sőt inkább azt is tanácsos gondosan óvatos lépésekkel előre vinni. - Értem itt különösen a' nevelést, azon alapelv szerint, hogy nyelvét senki szájából kitépni ne törekdjünk; a' magános élet mysteriumaiba ne nyuljunk szentségtelen kezeinkkel; de már azt kívánjuk meg, hogy a' köz, a' nemzeti élet magyar legyen, 's a' menyinyiben köz és magános élet egybefügg, az idegen meghagyása mellett a' magyarnak is hely engedessék. - Végre jönnek a' valóságos ellenségek. Ezeknek ismét két osztályuk van: ben az anyaországban, és ezen kívül. Amazokra nézve úgy vélekedem, hogy a' hol gúny, megvetés, ármány 's nemzetártalmas törekvés mutatkozik, ott ezeknek ellenében a' magyar nemzetnek férfias önérzettel 's komoly, de magát lealázni nem engedő méltósággal kell föllépnie, 's jobbában a' törvénnyel, baljában minden kitelhető méltányossággal lépve az ellenség elibe, annyit legalább nem tűrnie, hogy ellenséges törekvéseik még a' közállomány ótalmában 's jóvoltiban is részesüljenek: mert ezt (példaul a' status ótalma alatt levő köznevelőintézetekben garázdálkodó nemzetellenes társulatokat) tűrni, valóságos öngyilkolás. -

Ennyit kívántam a' nemes gróf általános rendszervázlatára megjegyezni; most még a' népnevelésről kell egy-két szót szólanom.

A' méltóságos gróf, miután Budapestnek erőinket egy célra összesítő központtá alkotását, az ösiség eltörlését, országos közlekedési eszközök létesítését 's nemzeti bank felállítását, mint megannyi szükséges teendőket, futólag megemlíté, imígy szól: „De sokkal fontosabb mindezeknél a' köznevelés tárgya. Én csak kevéssele ezelőtt az általános nevelés ellen valék, - mert nem tartom jó logicának - - ha nevelés által még mesterségesen is tágíttatik a' már magátul is mindegyre növekedő nemzeti test - - mielőtt elég tág political léte volna, mellybe azt megbomlási veszély nélkül, úgy szólván bele is lehetne nevelni. - Azonban kezd

kezd lenni, sőt van van Magyarország minden lakosinak tágacskább politikai léte már - - és ekkép a' haláli álmából felébredt magyarnak neveléséről is lehet veszély nélkül, sőt kell ezentúl már gondoskodni. - - És jóllehet hosszabb megfontolás után is a' nevelés tárgya mutatkozik nagy nemzeti sakkjátékunk azon vonásának, melynek józan logica szerint minden más vonást alá kellene rendelni - - de mind e' mellett a' nevelés tárgya mégsem a' most teendő legelső vonás - - 's nem csak azon logikai okból, hogy a' nemzeti politikai köntös, noha sokkal tágabb már, mégsem elég tág még - - hanem legfőképp azon okból, mert ezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpraesett elrendelése nem függ egyedül magunktól." - E hű kivonatba gondolám a 366-369-ik lapokon e' tárgyról mondottakat összoríthatni. - Más tüstinti két vonást ajánl tehát a' nemes gróf addig is, míg e' nagy nemzeti kérdés megéri. Ugyanis: Ne toljuk ezentúl a' hibákat 's nemzeti hátramaradásunk okát általán véve mindig egymásra, 's kivált a' kormányra, 's viszont; de keressük azokat egyenesen magunkban; mert semmi sem neveli nemzetnek valódi erejét annyira - és erre van szükségünk - mint ha minden tagja derekasan betölti és férfiasan megállja maga helyét. - És ez az ajánlott tüstinti egyik vonás. Másik vonás: bizonyos „kötelességérzetnek" fölébresztése és közönségessé-tétele.

Megvallom őszintén, a' nemes gróf jeles munkájának eme' végeredménye ki nem elégít. Mert az ajánlott tüstinti két vonásban semmi határozott „positív" valamit nem látok; hanem látom az elsőben igen határozatlanul megmondva, mit nem kell tenni; a' másodikban még határozatlanabban, minő érzésre van szükség; de azt, hogy tulajdonképp mit kell tennünk, - azt, miről a' népnevelési eszmének ellenében megmondhassuk: ime! itt van, ezt tegyük, 's ne a' népnevelést, - illy positiv javaslatot gyöngé értelmekkel kivenni képes nem vagyok; a' népnevelés kérdése iránt pedig egyáltalában nem lehetek szerencsés a' méltóságos gróffal egyetérteni. - És pedig (hogy a' főokra feleljek mindennek előtt) azért, mivel csekély nézetem szerint abból, hogy a' tárgynak idővesztés nélküli talpraesett elrendelése nem függ egyedül magunktól, korán sem következik, hogy a' dolgot abbahagyjuk; hanem inkább azt vélem következni, hogy kettőztetett erővel és ügyekezettel tegyünk meg annyit, a' mennyi tőlünk függ. - Már pedig, ha megemlékezik a' nemes gróf az 1791: 26 t. cz. egyik pontjára, 's mind arra, mit az egyházi rend, mit a' megyék 's egyéb törvényhatóságok, földesurak, egyesületek és községek, a' legfelsőbb törvényes felügyelés alatt, e' tárgyban tehetnek, 's valósággal tesznek is, lehetetlen el nem ismernie, hogy itt bizony mégis csak igen sok jót tehetünk saját tehetségünkben. Adná isten, hogy egyhamar csak mind az meg volna téve, mit e' részben ben tennünk lehetne, örömmel 's elégedéssel tekintenek a' jövőre. - De különben is, ha eddig a' népnek politikai létéről, jogokról 's az örökös gyámsági rekeszeknek kissé megtágitásáról vala szó, mindig azt szokták felelni: „Nem lehet, nem érett még erre a' mi népünk, előbb nevelni kell." Most pedig a' nemes gróf azt mondja: „előbb politikai létet kell a' népnek adni, aztán nevelést." - Boldog isten! hisz így soha ki nem jövünk a' *circulus vitiosus*-ból. Ha mégis a' népnevelés dolga olyasmi volna, a' mi máról holnapra egyetlen éjnek átfordulatán megérhetik, ha a' törvényhozónak valamint hatalmában van kimondani: akarom, hogy ez 's ez naptól a' népnek politikai léte legyen: ép' ugy hatalmában volna decretálni, hogy a' következő napon a' nép nevelt legyen: nem sokat törném fejemet az elsőség kérdése fölött; de a' dolog egészen másképp van; arra, hogy a' nevelésnek a' nemzet életében hatásos befolyását lássuk, év meg év, egy egész nemzedék életkora kell; és ámbár én azt hiszem, hogy a' szabadság legjobb nevelő a' szabadságra, következőleg - politikai tekintetben legalább - éppen nem félek

a' gondolattól, hogy jogok előzzék meg a' nevelést: mégis kérdezni merem a' legbátrabbakat úgy, valamint a' legfélénkebbeket, mit választanának a' kettő közül: egy, szabadságba tett népet, melly buta, vad, durva, neveletlen; vagy egy nevelt, erkölcsös népet, melly még nem szabad; mellyiktől lehet inkább tartani? - Azon tekintet sem látszik a' historia igazolni, hogy a népneveléssel nyomban bizonyos politikai vágyak járnak; 's ha járnak, legalább nem igen fajulnak el durva, törvénytelen kitörésekre. A poroszokról állítatik, hogy ott egész Európában - Szász-Weimart kivéve - a népnevelés legterjedtebb, legjobb lábon áll; de azért alkotmánya még maiglan sincs, ámbár a' népnevelésnek illyes igényeit a' „Landwehr” rendszer, miszerint a' porosz katona nem szűnik meg porosz polgár lenni, és a' városi közel republicanus institutiók igen látszanak erősíteni; és valóban még az orosz czár sem fél népe neveléséről gondoskodni, s e' gondoskodás sikerét ministerei minden évben fenhangon hirdetik Európának; már én pedig csak nem gondolom, hogy az oroszokhoz képest a' magyar nép olly borzasztó állapotban volna, miszerint még csak most kezdene szürkülni az idő, mikor a' népet csak lassankint és a' legkényesebb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megismertetni (199 l.). Én azt gondolom, ez egy kis önmystificatio; mert ha igaz, mit a' nemes gróf a' 367-ik lapon mond, hogy „van van Magyarország minden lakosinak tágacskább politikai léte már:” úgy nem látom okát, miért félhetnék őt nyomorult mibenlétével megismertetni; sőt azt hiszem, ép' ellenkezőn áll a' dolog; mert csak ne véljük, mintha a' nép nem gondolkodnék nyomorult mibenlétéről; de ép' az a' baj, hogy nevelése nem lévén, azt rosszul fogja fel, nyomorúbbnak képzei; 's innen erednek aztán a' mesztegnyői esetek, a' miknek, mihelyt egykissé megismertetnők a' népet valódi mibenlétével, történniök lehetlen volna. És előttem az is nagyon különösnek látszik, hogy midőn statarium 's bot, korbács eltörlése ellen szól a' nemes gróf, akkor a' nevelést egyik szükséges előzménynek mondja (239 l.); midőn ismét kisdédóvó-intézetekről, hasznos ismereteket terjesztő egyesületről van szó, akkor az feleltetik (199 l.), hogy először a' felnőtteket kell korlátozni, 's kicsapongásiktól megóvni a' hazát; és viszont (196 l.) azért roszaltatik az említett egyesület, mivel a' legnagyobb rész olvasni, írni, számolni, de még csak betűzni sem tud. - Én részemről a' mondó vagyok, hogy a' népnevelés olyan, mint a' tölgy, mellynek nagy idő kell, míg a' kisdéd mákból élőfa lesz; de ép' azért nem lehet vele eléggé sietnünk; 's ha csakugyan nem rajtunk áll, egész erdőket vetni egyszerre: ültessen csak kiki tehetsége szerint apró csemetéket, - majd fa fa mellett erdőt csinál.

Ezekkel meg van előzve végezetül a' felelet azokra is, mikkel a' nemes gróf némelly apró vállalatinkat - mondhatnám - megbuktatni törekedik, midőn azokat korszerűtlenségről vádolja, az ugyis felette gyér közérőt eldiribolóknak, elfecsérlőknek állítja, 's az Anglia, Amerika példájára vonatkozásnak nevetségessé-tételével az alig sarjazókat elsorvasztásra kárhoztatja. - A' mi a' Mátyás-szobor-egyesületet illeti: ezt védeni nem áll tisztemben, miután történetesen azon esetben vagyok, mellyel a' nemes gróf a' 194-ik lapon Mátyás királyról tesz föl (ha élne), t. i. hogy e' szoborra egy garast sem adtam; 's pedig először azért, mivel a' 100 ezer forintnak egybegyűlését nem tartom valószínűnek; másodszor, mivel úgy vélekedem, hogy ha összegyűlne is, azzal művészet és művész érdekében hasznosabbat lehetett vala tenni, mint szobrot állítani. Ellenben tagja vagyok ('s azt minden kitelhető ügyekezettel előmozdítani szeretném is) a' m. gazdasági egyesületnek, a' testgyakorló-iskolának, a' kisdédóvó-intézeteket terjesztő- és az ipar-egyesületnek (mellyek, az utólsót kivéve, a' nemes gróft is tagjaik közé számítani szerencsések); ezen egyesületeknek pedig ép' azért vagyok barátja, 's azért is ügyekszem csekély tehetségem szerint a' Hirlap által előmozdításukon, mivel mennyi adalékoknak tekintem a' nemzeti nevelés nagy egészéhez, mellyet én a' legfontosabb és legszükségesebb feladatok közé számítok. Az iparegyesületre nézve csak még azon alázatos megjegyzésem van: hogy éppen mivel, mint a' nemes gróf mondja, honunkban a' legnagyobb

rész olvasni, írni nem tud, változott át, egyenesen a' Pesti Hirlap javaslatára, a' hasznos ismereteket terjesztő egyesület ipar-egyesületté. - És ha már most a' nemes gróf azt kérdi: van e ezen vállalatokban valami lánczolat, valami terv? azt felelem: igenis van; 's azt a' nemes gróf e' szóban fel fogja találni: „népnevelés.” - Még a' kisgyermek-kórház is azon egyesületek közé tartozik, mellyeknek tagja vagyok, 's mellyek a' Pesti Hirlapban ajánltattak. Ezt azonban, mint valódi philanthropicus intézetet, legalább különösen nem érte a' nemes gróf neheztelése. - - Ezen egyesületek nagy részénél Anglia, Amerika példáira is történvén az indítványozók által hivatkozás, a' nemes gróf azt kissé nevetségessé ügyekszik tenni, 's tanácsolja: ezeket csak akkor tegyük - és itt a' dolog veleje - mikor ott állunk, hol angol és amerikai most áll; ma pedig azt tegyük, mit ők tettek akkor, mikor nemzeti állásukat tekintőleg körülbelül olly lépcsőn valának, mint mi vagyunk ma. - Én azt gondolom, hogy az illy vállalatok nagy részben újabb kor eszméi, miket tehát angol és amerikai hajdan nem ismerhetett, 's ha ismert volna, jelen törekvései természeténél fogva hinnem kell, hogy nem halasztott volna mára el; mert hiszen, például midőn egy újabb „territorium”-nak az egyesült statusokhoz csatlakozása szóba jő, 's a' mérnökök, mint a' polgárisodat kengyelfutói, elmennek a' laktalan vadont részekre, vonalokra osztani; már akkor minden 16-ik czölöpöt, 's így az egész roppant vadonnak 16-ot részét a' népnevelés számára jelölik ki. Ez gondjaiknak legelsőbbike. - Azonban ha meggondolja a' nemes gróf, mit tettek az angol és amerikai akkor, midőn nemzeti állásuk a' mostani miénkhez hasonlított: alig hiszem, hogy ahozi alkalmazásunkat tanácsolná.

És most legyen szabad, csekély kis vállalataink rövidke apologiáját 's vele kényszerített és körülményeim közt nagyon terhessé vált munkámat ismét a' „lóversenyről” jeles munkából néhány szavakkal berekesztenem: „Ha már forog valami, 's fennmaradást ígér, azt így szabdalni 's szőrszálhasogatólag vizsgálgatni, nem lett volna e valami más hasznosabb? valóban annyi, mint hosszú értekezés annak kitudására, mellyik téglának van több érdeme egy építésben levő ház körül.” - - És: „Nemzeti rothadás jele, ha egyik megakasztja a' másik munkálódását, a' helyett, hogy mindegyik maga körében egészségesen forogván, a' másik működését is lehetőleg elősegítné.”

KELET NÉPE
ÉS
PESTI HIRLAP.

IRTA
B. EÖTVÖS JÓZSEF.

KELET NÉPE
ÉS
PESTI HIRLAP.

IRTA
B. EÖTVÖS JÓZSEF.

Sine ira et studio quorum canene procul habco.

P E S T.
NYOMATTA LANDERER ÉS HECKENAST.
1841.

Minden nép', mint minden egyednek életében vannak pillanatok, melyekben sorsától kényszerítve több előtte nyíló utak közt választania, melyekben egész jövője iránt határoznia kell; - nagy fontos pillanatok, hol időmérőnk' fővénye közt a' jövőnek magvai folynak, 's minden szív érezve, hogy határozatától egy egész létnek üdve vagy boldogtalansága függ, szorúlni kezd. - Vannak illy pillanatok; 's az egyed, ki átélve ifjúságának azon boldog napjait, hol a' magas feltételek közt ingadozó szív, fenséges, de csak még ösmeretlen czélok után vágyódott, 's a' nemzet, melly átfutva azon korát, hol magas lelkesedése még bizonyos elhatározott pályát nem választá magának, e' pillanatokhoz közelítve, helyesen cselekesznek, ha mielőtt magas ábrándjaik' köréből a' tett' nehéz mezejére lépnének, egy perczig magokba szállanak, 's az élet' annyi ösvényei között, melyeknek mindegyikén példák intenek, 's ijesztenek, - mert nincs egy mellyen senki céljához nem ért vagy nem süllyedett volna, - ha nem választanak a' nélkül hogy meggondolnák, miként nem a' legdicsőbb, de egy elérhető cél' választása illik a' férfiúhoz, ki, bár milly hatalmasan alkotva istenétől, gyengévé válik, mihelyt túlbecsülve erejét, abban fáradozik, miben győznie nem lehet. -

Ezen pillanatok' egyike az, mellyben nemzetünk napjainkban áll; - 's ha valaha volt időszak, mellyben e' haza' ügyeinek elrendelésében a' legnagyobb gond kívántatott; ha volt, mellyben minden tévedéstől őrizkednünk kelle, - ez, mellyben élünk, bizonyára azok közé tartozik. - A' vetésnek ideje 's módja az, mi termésünkről határoz; - jaj nekünk ha a' nemzet' mezején elmúlasztjuk a' pillanatot, vagy magokat választánk, melyeket földje el nem bír; - hogy pedig, - ha már keleti nép létünkre hasonlatosságokkal élni akarunk, - csakugyan a' vetés' korszakán még túl nem mentünk, azon, véleményem szerint, senki e' hazát ösmerő kételkedni nem fog; 's ha kételkednék, egy tekintet előitélet nélkül viszonyainkra vetve, meg fogja őt győzni, hogy, ha hála az égnek 's azoknak, kik eszközei valának, sok régi gaz irtatott is ki néhány év óta: azon termés, mellyet helyébe várunk, sok helyett még elvetve sincs, 's hol elvettetett is, még csak felette ritkán zöldellik napjainkban.

Ha e' nehéz, nagy következésű pillanatban, megfontolva a' hazának helyzetét, azt, mellyel a' külföld' ellenében áll, 's azt mellyet belső organisációja szült; meggondolva múltját, mellytől soha egészen megválni nem lehet, 's a' nemzetnek jellemét, melly ha újításoknál tekintetbe nem vétetik, minden fáradságot hasztalanná teszen, egy hazáját valóban szerető polgár belsőjében meggyőződött, hogy a' közügy hibás irányt vesz, hogy a' nemzeti haladás, mellynek csak épen azért nyílik olly tág pálya, mert a' fordulón, mellyen áll, több útnak kezdete öszpontosúl, - tévútat követ, e' meggyőződést a' haza előtt nyílván kimondja, 's félretéve minden mellékes tekintetet, bár veszni látná azt, mi szívének olly kedves vala, - hontársai' bizodalját, - szavát felemeli, - tette egy nemes, tiszteletre méltó tett vala.

Ki azon férfiak' történetét ösmeri, kik nemzeteket haladásra intettek 's vezettek, tudja: hogy közöttök nincsen egy, a' Gracchusoktól le Washingtonig, ki nem rágalmaztatott, 's nem ért volna napokat, hol hála 's tisztelet' helyébe, a' legcsúfosabb apostasiával vádoltaték. - Ki a' tömeget megindítá, az nem várhatja, hogy haladása nyugott leend, hogy egyes részei épen a' mozgás által szétválni nem fognak, hogy nem lesznek sokan, kik cél, 's irány nélkül, csak mintegy benső ösztöntől kényszerítve rohannak elő, átkozva, vagy megvetve mindenkit, ki határtalan futásokat követni nem akarja. - Minek kimondására az egyest nyúgott meggondolás, 's belőle eredett erős meggyőződés birta, az a' népnél szenvedélylyé válik; - amaz szeme előtt tartva célját de nem felejtve akadályait, nyugottan halad feléje; a' tömeg csak kívánatait érezve, vakon rohan a' nehéz pályán, - mi csoda, ha elválnak egymástól? - Egyesek ritkán, de nép majd nem soha sem ösméri ön erejét, 's ha nemünk' történetén végig megyünk, alig találunk nemzetet 's pillanatot, hol a' sokaság vagy nem sejdítve hatalmát, vakon nem engedelmeskedett, vagy túl becsülve azt, korlátlan mindenhatóságról nem álmodozott volna; - 's hol a' hatalmas, ki őket illy pillanatokban visszatartóztathatná; hol az, ki ha bár ő vezeté is

a' pályára, az egyszer megindult tömegnek elébe szabhatná lépteit? - Halad, tarthatatlanul halad a' nagy test, 's ki első mozdulatait okozá, többnyire nem tehet mást, mint félre lépni az útból, 's azon egy meggyőződéssel vigasztalni lelket, hogy utána mások jövendének, kik helyét betöltik; hogy, ha bár a' háladatlan sokaság, mint gyöngyhalász a' csigát, ha kivette kincsét, lábbal tiporná emlékét, még is ő vala, kinek e' kincset köszönheti; - 's egy nemzet' háladatossága után, mellyel az a' babért homlokunkra fűzi, van-e szebb jutalma tettünknek azon érzeménynél, hogy megérdemeltük volna?

Abból tehát, hogy valaki, ki egykor a' haladásnak barátja, sőt megkezdője vala, minden haladást kivétel nélkül pártolni nem akar, 's midőn némelly újítások mellett felszólalt, másoknak ellene szegül, - azt következtetni: hogy nézeteit megváltoztatá, hogy, mert régi zászlóját, melly most más ügynek szolgál, czimeréül többet követni nem akarja, apostata, - a' lehető legnagyobb igazságtalanság. - Tökéletlen nyelveinkben a' szók' száma meg nem felel a' fogalmak' különbségeinek; évről évre változik sokszor egy szónak értelme, 's nem kötelessége senkinek, azt, minek mások megváltoztatták értelmét, elfogadni, csak mert hasonlóan hangzik; 's mert, például, egykor a' szabadság' barátjának nyilatkozott, azt pártolni, mi később annak nevezetik, 's pártolni minden módot, melly annak elérésére ajánlatik, bár mennyire volna is meggyőződve hibásságáról. - Lehetnek, sőt vannak esetek, hol azon egy czélt követők elválnak egymástól, 's hol épen a' haladás' leghivebb barátjai mérsékletre intenek; csak az ok, melly őket e' felszólalásra birta, az idő mellyben az történt, a' mód mellyel azt tevék, teszi hibássá, vagy érdemmé tettöket; csak ez a' pont, melly körül minden józan discussiónak forogni kell. -

Hogy tehát Gróf Széchenyi István, noha a' haladás' embere, sőt hazánkban megkezdője, a' Pesti Hirlap ellen, melly szinte a' haladás' zászlója alatt küzd, felszólalhatott a' nélkül, hogy előbbi pályájáról lemondana, 's csak a' legkisebb következetlenséggel vádoltathatnék, - minden kétségen kívül áll; - a' kérdés csak az: valjon a' Pesti Hirlap adott-e okot e' fellépésre? a' pillanat, mellyben élünk olyan-e, melly e' fellépést szükségessé tevé? 's valjon a' mód, mellyen az történt, olyan vala-e, melly a' haladás', jogszerű szabadság', és szabad discussio' ügyét elősegíti? -

Ez azon helyzet, mellyben Gróf Széchenyi István a' haza előtt áll; ez az, miért én, bár mi csekély legyen szavam, mielőtt utolsó munkájának taglalásába belé ereszkedném, nyilván ki akarom mondani legvalóbb, legőszintébb tiszteletemet.

A' barátságnak szebb 's nehezebb kötelessége nincs, mint ellent állani barátjai' kívánatainak; a' honszeretet' legdicsebb áldozatja azé, ki nemzete' javáért le tuda mondani szeretetéről; a' jövő megszokta jutalmazni az illyes áldozatokat.

Mélyen tisztelem én azon érzeményeket, mellyek a' Kelet Népe' lelkes íróját meggyőződésének nyilvánítására birták; - de valamint meggyőződésem szerint tett nincs, melly által való hazafiságát inkább bebizonyíthatá; úgy én, ki a' tisztelt írónak nézeteiben nem osztozok, ki illy nemes kútfőből eredett tanácsait azon ügyre nézve, melly mellett mindig szoltam és szólni fogok, veszélyeseknek tartom, elmúlasztanám kötelességemet, ha ezen nézeteket, 's az okokat, mellyekből erednek, a' hon előtt nyilván, 's világosan ki nem mondanám. Mit olly férfi, kinek a' haza annyi köszönettel tartozik mint Gróf Széchenyi Istvánnak, mond, fontosabb mint hogy felelet nélkül maradhatna; a' discussio' mezején ki fog világlani az igazság, melly mint jó ércz surlódás által csak fényesebben tündököl. -

Ez indító oka, ez czélja rövid munkámnak; ki benne mást keres, ki ügyes polemiának meglepő mesterkéléseit várja, vagy azon fogások után vágódik, mellyek által - felkeresve minden egyes következetlenségeket, 's összeállitva egymástól különváltakat, némelly író a' közönséget mulattatni iparkodik, vagy ki épen személyességeket remél, - mert hisz' mint a' napról sok ember szereti tudni hogy foltjai vannak, úgy sok törpe minden magasabban állóról nem kíván

tudni mást, mint hibáit, - az tegye félre e' füzetet; nem az író, de véleményei ellen írok, 's ha nézeteimben, miről a' közönség itélni fog, hibáztam, legalább soha sem felejtém, hogy az, ki ellen fellépek, honomnak egyik leghasznosabb polgárja, 's azon férfiú, kinek példáját követni, ifjúságomnak legszebb, legbüszkébb vágya volt.

Hibázhatunk! Hol van ki egy haza' viszonyairól ítélve biztosan mondhatná, hogy nem hibáztott? Mint az óriási fa' tövében változást nem látni, míg fenn ágain a' tavasz' érintése alatt millió levelek fejlődnek, úgy a' legkülönbözőbb jelenetek egyszerre állnak előnkbe nemzetek' életében is; 's ki az, ki korlátolt láterejével felbírná fogni a' roppant egészet, 's nem függne azon helytől, mellyen a' végzet által túl tekintenie nem engedtetett. Hibázhatunk, de épen hibáink által ki fog világítani az igazság, 's ez elég; - minden való, mit emberi nemünk bír, ezer egyes csalódások által szereztetett; feladásunk fáradni a' való után; - sok, terhes salakjával együtt kihozni e' kincset; az idő, 's más munkások kik utánunk jönnek, bizonyosan ki fogják választani terhünkől a' nemes érczet, mellyet rejte.

Nézzük tehát mindennek előtt azon okokat, mellyek a' Kelet Népe' tisztelt szerzőjét arra birták, hogy egy, a' haladási párt' organumának tartott hirlap ellen felszólaljon; 's itt, mielőtt ezen okokba részletesen belé ereszkedném, legyen szabad némi általános észrevételeket előre bocsátanom.

Tekintve a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének személyes tulajdonait, 's főképen azon rendkívüli állást, mellyben múltjának történetei őt a' haza előtt helyhezék, kétségen kívül nagyok lehetnek, 's valának azon várakozások, mellyekkel haladásunknak mind barátjai, mind elleni e' lapnak megjelenését fogadták; 's ha e' vállalatnak hirdetése után szenvedélyes barátok 's ellenek támadtak; ha már első számánál nem hibáztak, kik belőle hazánk' vég romlását, vagy újjá születését jósolák, bizonyosan nincs mit bámulnunk; - politicában száz között alig van egy, ki tárgyról szólva el tudná felejtetni a' személyeket, kik által képviseltetnek; 's alig van kérdés, mellynek eldöntése nem függne épen annyira megindítójának állásától, mint benső érdekétől. - Hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztője e' tulságos várakozásnak meg nem felelhetett; hogy illy rendkívüli, 's minden valószínűség ellen tett jóslatokat nem igazolhatni, nézetem szerint világos. A' történetek' felszínénél mélyebbre tekintve, mindig 's mindenütt látjuk, hogy nagy következtetések, soha egyes ember' vagy ténynek következése nem valának, hanem mindig sok különböző okok 's emberek közmunkásságából származtak. Caesartól Napoleonig mind azon nagy egyedek, kiknek nevei a' történet' epocháit jelelik, csak szikrák valának legfelebb, mellyek a' már össze gyűlt gyűlanyagot lángba boríták, csak azon végső cseppek, mellyek a' csordultig eltelt kelyhet átfolytáknak késztek; - mindenütt nem az, ki embertársainak egy új gondolatot ad, de az, ki a' többség' gondolatát magáévá tevé, hatalmas. 'S valjon ki tehetné fel, hogy mit senki még véghez nem vihetett, azt Kossuth Lajos, bár mi nagy adományokkal ajándékozva meg istenétől, - teendi? - Nem az tehát: mit vártak a' haladás' szenvedelmes baráti, vagy elleni a' Pesti Hirlaptól: hanem az, mit lehetett tőle józanon várni, ez a' kérdés; - valamint, nézetem szerint, ha e' lap vétkeket követne, mentségül józanul felhozni nem lehetne azt, hogy elleneinek aggodalmait nem igazolta egész mértékben; úgy, véleményem szerint, nem lehet e' lapot felelőssé tenni barátjainak tulzó reményeiért sem. - Alig van talán egy ember ki jóban azt, mit barátjai, - gonoszban azt, mit ellenei róla feltevének, véghezvihette volna; - minden tettnek mérlege csak a' körülményekben fekszik, 's a' legcsekélyebb is nagy, ha nálánál többet tenni lehetetlen vala. -

A' Keleti nép-nek tisztelt szerzője 58. 59. l. előadja azt, mit egy haladási hirlaptól kíván: „Ariadne' fonalaként a' legjobb főktől nyujtva biztos rézst nyitni, mellyen honi tébolydónkban nagy 's kicsi, dúzs és szegény, 's átaljában minden erő, minden érdek, sőt minden szenvedelem is egy czél felé lenne vezérelve; egy czél felé,

melly nem egyéb, mint tökéletes biztosítás mind a' despotismus mind az anarchia szörnyetege ellen." - - -

Szükség olly lap, melly a' környülményekhez képest majd halkal, majd gyorsabban izgatná a' nemzeti testet, ma a' szenvedelmek lecsillapítására hatna leginkább, majd, ha tán ismétli álm kórságba merülne a' nemzet, ... vagy ha szolga irányt venne, azt ismét 's ha szükség, a' végítéleti tárogatókint életre, 's kötelesség tellyesítésre felriasztaná; - melly az elkülönözött részek egymás iránti viszonyait felvilágosítani, közös érdekeiket velök jobban megesmértetni, a' szerencsésebb születésűeket kémélettel áldozatok tételére csábitgatni, az alantabb állókat őszinte részvéttel, viszont még egy kis béketűrésre édesgetni törekednék; melly eldiribolt erőnket egy egy célra egyeztetni, 's a' teendők eddigelé olly sokszor egyedül pillanati hévsugta sorát végkép okszerűen logicába szorítani, 's azon felette nehéz egymásutánt kijelelni ügyekeznek; szóval, mellynek az volna legfőbb működési köre, hogy a' régi külföldnek tapasztalási kincseit sajátjává tévén, egyoldalúság és szenvedelem nélkül rendre kijelelné, mi volna kettős célunk elérésére, t. i. nemzetiségünk, és alkotmányunk mind inkább kifejlésére, mi kerülésre, mi viszont utánzásra méltó; 's ekkép melly nem arról vitatkoznék, valjon kell-e tenni? mert ez rég elismérve, 's a' többségtől már rég elfogadva van, de azt tenné fejtegetési tárgyául: mit kelljen mivelni? 's ezt mi módon, miszerént egyes esetek, egyes kivételek aprólékosságit mellőzvé, jó hadivezér, jó országos emberként magasabb szempontból volna felfogva, 's szakadatlan rendben egy pontra vezérelve az egész.

Már, kérdem: mióta a' sajtó működik, hol van hirlap, melly e' kívánatoknak csak távolról megfelelt volna; hol van egyed, kitől csak a' legkisebb valószínűséggel ennyit reménylhetnénk? - Valjon a' nemzeti testnek egyes tagjai mindig egyenlő állapotban vannak-e? 's midőn egy rész túléltől elragadva mintegy lázban áll előttünk, valjon nem merül-e akkor épen a' másik néha álmkórságba? - valjon nem szükséges-e néha ott a' szenvedélyek' lecsillapítása, mikor itt épen az ellenkező szükséges? 'S ha ez nem volna is, ha a' nemzet egy emberként csak egy érzeményben hevülne mindig, ha mi sehol nem volt, hazánkban való lehetne, hogy annyi párt, 's minden pártban annyi árnyéklat mindig egy gondolatban központosulna, - valjon hol van az egyed, ki ezen állapotot mindig felfoghatná, 's mintegy mindent tudó lény egy naptól a' másikra e' szerint irányozhatná szavait, irányozhatná főkép úgy, hogy szavai - noha a' magyar - mint a' tisztelt Gróf 102. l. felette jól jegyzi meg: vezért, főkép nem általa választottat nem igen kedvel, 's noha e' hazában egyedek vannak, kiknél a' méltó leczkézés csak akkor nem talál makacs fejességre, ha hasonlóktól, vagy magasabb állásúaktól, 's nem idegenektől, vagy épen alólról nyújtatik (32. l.) hogy szavai, mondom, mindig követőkre találának?

Kérdésen kívül nagy a' korszaki sajtónak befolyása napjainkban; 's ha újabb történeteinken végig tekintünk, alig fogunk találni egy nagyobb tényt, mellynek főindító okai, vagy legalább leghatalmasabb eszközei között a' journalistica nem mutatkoznék. Korunk a' discussio' kora; az idő, hol egyes hatalmasnak szava, vagy régi szokások minden ellenzést elnémitának,

megszűnt; nevek helyébe vélemények léptek, szokások helyett meggyőződést keres a' nép; - mi csoda, ha illy környülmények között, hol még a' korlátlan hatalom is alattvalóinak meggyőződésében keresi fő támaszát, az, mi a' sokaság' véleményére leginkább hat, egyszersmind leghatalmasabb; 's ez a' korszaki sajtónak feladása. Egykor a' tudomány, mint minden, egyeseknek mintegy kiváltságos tulajdona vala, mellyet csak hosszú munka szerezhetett, 's mellyből épen azért a' többség kizárattott; ma a' tudomány mindenkinek szükségessé vált, 's a' journalistica az, melly megszerzését mindenkinek lehetségessé teszi, melly a' nagy, egykor egyesek' birtokában heverő kincset, hogy úgy mondjam, apró pénzre felváltva, ezerek között kiosztja; melly szüntelen' változó napjainkban szüntelen' változó formákban nyújtja tanácsait, minden napnak történetével meghozva oktatását; a' journalistica tanácsadója, barátja a' népnek, mintegy közbenjáróként állva a' nép 's kormányzói között, melly mind kettőnek véleményeit képviseli, 's mellyben a' kormányzó népének véleményeit, ez a' kormány' tetteinek magyarázatát keresi. De azon nagy hatalom 's befolyás, melly ezen állásból következik, csak az egész journalisticának, 's nem egyes hirlapnak lehet következése; következése annak, hogy minden kérdés, minden oldalról, 's mindenki előtt vitatás alá jő, hogy több hirlapi egyede az ország' sajkájának két oldalán evezve az egészt haladni készlik. Egyes hirlap csak egy véleménynek 's iránynak lehet képviselője, 's mennyiben vélemény nincs, melly nem oszlanék külön színezetekre, még azon egy vélemény' követőinek is csak egy részéé, - 's a' legtöbb, mit tőlök kívánhatni, legfelebb következetesség, 's az, hogy céljaik' elérésére olly eszközöket soha ne használjanak, mellyek által az egésznek bátorsága veszélyeztetnék. -

Ezen szempontból tekintve a' Pesti Hirlapot, tekintve kezdetén - inkább a' discussio' mezeje, mint vezér csillaga, csalódtunk-e várakozásainkban? 's valjon mennyire alaposak azon vádak, mellyek, a' Kelet' népének tisztelt szerzője által ellene felhozattak? -

Nem szükség, a' Pesti Hirlapnak elveiről 's általános irányáról szólanom; amazokat, ha a' jelen munkában hallgatna is, Gróf Széchenyi István, kinek multja és jövője ezen elvekkel öszvekött, nem tagadhatja meg; erről a' tisztelt szerző e' szavaiban: nem beszélek én a' Pesti Hirlap általános irányzatáról; minthogy az irányzat bizonyosan helyes, (150. l.) világosan kimondja véleményét; úgy mint (142. l.) az egészről szólva e' szavakból is: Nincs tehát nekem, sem eddigelé kitüntetett legtöbb elvei, sem irányzatai, sem általában a' Pesti Hirlap ellen legkisebb kifogásom is; sőt midőn felette sajnálnám, hogy a' Pesti Hirlap szerkesztőjének szép tehetsége, szilárd lelkülete, komoly elszánása nem gyümölcsözőnék drága hazánknak, a' Pesti Hirlap folytatását mellyben már is olly sok jó van, és melly honunkra nézve valódi kincscsé válhatik, legőszintebben ohajtom, sőt valódi közcsapásnak tartanám annak megszüntét - világosan kitűnik, hogy sem elv, sem irányzat köztünk vitatkozás' tárgya nem lehet, 's a' tisztelt grófnak tökéletes meglegedésére nem szükséges más, mint hogy, miképen a' fent idézett helyen folytatólag mondja - a' Pesti Hirlapnak a' fenforgó kérdéshez 's honi körülményeinkhez alkalmazva ne légyen tacticája olly hiányos, olly visszás, mint valának jámbor Mack', a' dicső lengyel', 's Aristoteles - ceciderunt in profundum tacticáji, vagy hogy a' tisztelt szerzőnek 117. l. gondolatjait még világosabban kimondó szavaival éljek: hogy ő a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének szándékáról legkisebbé sem kételkedik; elveit is jobbadán, 's legfőbb vonásaikban osztja, sőt egy cseppet sem vonakodik kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magáéivá teszi, sőt legédesb atyai érzések közt

jobbadán magáéinak is ösméri, és ekkép egyedül azon Modor ellen lehet és van kifogása, melly szerint, mint Kossuth Lajos hiszi, felemeli a' hazát, mint viszont ő maga (gróf Széchenyi) hiszi, sírba dönti a' magyart.

Tehát csak a' tactica, 's a' modor körül foroghat a' kérdés; ez azon tér, mellyre a' tisztelt Gróf áll, mellyre őt követni fogjuk; minden egyéb vitatkozás felesleges. -

Én ugyan teljes meggyőződéseim szerint nem hiszem, hogy ezen ponton forog a' fel és alá, hogy a' tacticának hijánya megsemmisítésre vezeti a' magyart, 85. l. hogy egy hirlap' szerkesztőjének elhibázott modorja csak most lábadozó, nemzetté virulni csak most akaró népünket, az anarchia mindent elsüllyesztő örvényébe, vagy mi hihetőbb, közvetlen az önkénynek hajótörő szirtjei közé vezetheti 95. l. hogy e' hont, és nemzetet, mellyet Isten fenntartott annyi viszontagság között, nem elv, nem irány, hanem egyedül elhibázott modor fogja meggyilkolni - én, mondom; nem hiszem mind ezt; 's ha más nem említek is, az, hogy annyi századok alatt stylus curialisunk' szavainál a' nemzet örök álomba nem szenderült, talán elég bizonyosság, hogy stylusra nézve sokat elbirunk. - De miután a' tisztelt Gróf épen e' tacticára 's modorra szorítja észrevételeit, miután minden a' Hirlap ellen felhozott vádakát erre épít, legyen elfogadva e' szűk mezeje a' vitatásnak is; 's nézzük, mik ezen olly veszélyes tacticának és modornak hibái 's tökéletlenségi; nézzük, mi által válik e' lap, mellynek elvei 's irányzata olly jók, hogy a' Kelet' Népe' szerzője azokat magáéinak valja, még is olly szörnyeteggé, melly e' nemzetet porba döntendi.

Nézzük először azokat, mik a' tacticát illetik. Én ugyan, bár mi erős szavakban kelt is ki a' tisztelt Gróf 96. l. azon szerencsétlenek ellen, kik a' tacticának általános szükségét elismérni nem akarják, sőt ezen véleményöket h i u ö n t ú l b e c s ü l é s ö k b e n hirdetni is merészelik, önkényt megvallom: hogy sok, igen sok esetben az ügyes tacticának használatát feleslegesnek, sőt károsnak tartom; hogy sok dolgokban - 's mind azok mellyeknek eldöntésére egy népnek köz munkássága szükséges, nézetem szerint ezekhez tartoznak, - csak az egyenes út vezethet célhoz; hogy népet akarátja 's nézetei ellen fortélyok által vezérelni még a' jóhoz sem lehet; 's hogy végre, minden ügyesség 's finom tapintat, mellyel országos-ember tetteit elintézi, nem pótolhatják ki az enbizodalmat, mellyel a' nép némelly mindig egyenes úton járt férfinak lépteit követi. A' tisztelt gróf által állításának bém bizonyítására felhozott példák e' nézetemet ugyan meg nem változtaták. - A' nagy császársban én nem a' tacticának diadalát, hanem épen azt látom, miként sülyed minden tactica 's ügyesség mellett az, minek alapja nem jó, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino' 's annyi nyert csata 's győzelem, 's a' tacticának minden csudái végre Waterlooóhoz, és Sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső lengyel nép vesztének okát, nem a' tactica', hanem inkább egyesség', 's azon bizodalom' hiányában keresem, melly nélkül semmi valóban nagyot véghez vinnünk nem lehet, 's mellyet e' boldogtalan nép talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több ügyességet, mint férfias egyenességet vőn észre tetteikben, - de ez csak személyes nézetem. 'S ha bár a' tisztelt Gróf 41. l. utolsó országgyűlésünk' végszakáról szólva, midőn ezen ránk nézve olly fontos pillanatok Párisnak a' szövetségesek által legelső bevételével össze-hasonlítván, e' két olly nagy következtetésű történetet azon pillanatok közé számítja, m i k o r a' földi dolgok úgy annyira bonyolodnak egybe, mikép embe-rek befolyása nem nyom sokat többé, és az Istenek közvetlen beleavatkozása veszi kezdetét legott (azaz: a' tacticának hatalma megszűnik) e' nézetemben még inkább megerősített; 's ha bár a' tacticának hasznait, sőt szükségét némi esetekben, mint például, parlamentaris vitákban elősmérve is, által nem láthatom: hirlap, - melly természete szerint eszköz 's pedig a' leghatalmasabbak' egyike, de nem vezető; melly politicus felekezetnek irányát képviseli, de nem adja, - miként ragaszkodhatnék mindig

a' leghelyesebb tacticához, ha az vele, a' párt' vezérei által nem közöltetik; - nem akarok e' kérdés' további vitatásába belé ereszkedni, 's csak arra szorítom figyelmemet; mik tehát azon pontok, mellyekben a' Keleti Nép' tisztelt szerzője a' Pesti Hírlap által követett tacticát hibásnak, 's hazánk' jövőjére nézve veszélyesnek véli. -

Mennyire a' tisztelt Grófnak nézeteit felfoghatám, az általa legjobbnak tartott tactica e' két fő elven alapúl: -

1-ör Hogy azon kettős célunk' elérésére, azaz: alkotmányunk' 's nemzetiségünk' megőrzésére 's erősítésére, a' jelen pillanatban szükséges: **h o g y a' m a g y a r s á g e g y e d ű l v é d l ő, a z a l k o t m á n y v i s z o n t h a l a d ó s z e l l e m b e n m ű k ö d j é k.** 72. l.

2-ör Hogy fáradozásainkból sikert reménylenünk csak akkor lehet, ha kívánatainkban soha helyzetünkről meg nem feledkezünk, 's nem más nemzetek' példája, hanem ön szükségünk szerint rendezzük el a' teendők' sorát, őrizkedve leginkább minden divergentiáktól, mellyek nemzeti erőnket szétszítva semmisítik.

Véleményem szerint e' két elv olly helyes 's talpra esett, hogy alig van valami, mi ellenök bár ki által felhozathatnék. - Az elsőre nézve, - ki a' hazánk' némelly részeiben a' magyarosodás mellett mutatott túlbuzgóságnak következését látá, melly eddigelé csak egy magyarság elleni sláv reactió vala, az kételkedni nem fog, hogy azon erőszakos út, melly honi nyelvünk' terjesztésére némellyektől követtetett, nem célirányos; 's hogy gúny, vagy kényszerítés soha köztünk, 's idegen ajkú hontársaink között egyesség' kötelékei nem lehetnek. Csak mi szabadságon alapúl, az állhat erősen; 's ha van mód, melly e' hon' külön vált gyermekeit valaha egy nagy egészszé egyesitheti, 's ha van valami, mi erre legalább reménységet nyújt, 's azért minden honfinak figyelmét, 's legőszintébb előmozdítást érdemel, az, mit a' tisztelt Gróf ajánl, bizonyosan a' legjobb, a' legcélszerűbb eszköz. - A' másodiknak célszerűsége magában világos; a' kérdés csak az: valjon ezen elvek sértettek-e a' Pesti Hírlap által, 's miben, 's miképen sértettek általa? - 's e' részben, megvallom, nézetem a' Kelet' Népe' szerzőjének nézetétől ismét nagyon különbözik.

Mert, valjon, az elsőre nézve, ha a' Pesti Hírlap' eddigelé megjelent vezérczikkein végig megyünk, nem kell-e megvallanunk, hogy mind azon hírlapok között, mellyek a' magyarosodás' ügyében felszólaltak, nincsen talán egy, melly lelkesedésében több mérséklettel, 's nemmagyar ajkú hontársaink iránt több tisztelettel szólna, mint épen e' lap. - Ha a' szerkesztő mélyen érezve mind azon károkat 's veszélyeket, mellyek hazánk' lakóinak annyira különböző nemzetiségeiből jelenünket, 's jövőnk' reményeit elborítják; ha meggyőződve, hogy minden erő csak egyességből származhatik, 's hogy minden egyéb mit honunkért tehetünk, való sikert nem szülhet, míg lakói a' magas Karpatoktól a' Vaskapuig egy nagy nemzetnek nem érzendik magokat, - e' fontos tárgyhoz sokszor vissza tér; ha mindent, mi ez ügy' előmozdítására bár hol, 's ki által tétetett, magasztaló szavakkal kiemel, mindent mi ellene történt, szomorúan, sőt roszaiva előad, - valjon ki veheti ezt roszt néven neki, főkép miután senki sem mondhatja, hogy e' roszaiban gúny, vagy ellenséges indulat mutatkoznék, 's miután azt talán csak még sem állithatja senki, hogy, ha alkotmányunk' rongyos fedele alatt csak 80 ezer kiváltságos család áll, 's a' magyarsághoz csábítandó kinn a' szabad ég alatt ázik, bizonyosan nem a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének akarata az, melly őt szabad ég alatt tartja; - 's miután senki nem kételkedhetik, hogy, ha Gróf Széchenyi István' nemesi kívánata végre teljesül, 's az idők eljövendenek: ha Hunnia határai között a' magyar alkotmánynak áldása mindenkire terjesztetik, úgy hogy a' legkisebb se legyen abból kizárva, de arra is, bár milly csekély részben 's milly lépcsőkön, még is elhasson végre jóltevő melege. 76. l. - bizonyára a' Pesti Hírlap fog annak örvendezni leginkább. E' részben tehát a' Pesti Hírlap ellen panasz nem lehet; 's egész kíváncsom csak oda

központosúlhat, hogy a' tisztelt Grófnak ez üdvös tanácsát, ez ország' minden hirlapjai 's túlbuzgó egyedei figyelembe venni el ne mulasztják; nemmagyar hontársaink pedig e' nemes, a' magyarosodásnak egyik legbuzgóbb vezetője által tett kinyilatkozásban, egy új bizonyítványát lássák azon testvéri érzeteknek, melyekkel mi magyarok irántok viseltetünk, 's melyek, bár mit tegyenek is nemzetiségünk' fondorkodó ellenei, végre alkotmányi - 's nemzetileg ki fogják vinni egyességünket. -

Annyival többek 's nagyobbak a' Kelet' Népe' tisztelt szerzőjének a' Pesti Hirlap ellen a' második, azaz: a' divergentiák', 's nem korszerű javaslatok' tekintetéből felhozott panaszai. - Ezek szerint a' Pesti Hirlap' szerkesztője

a) Napról napra új indítványokat téve, úgy is eléggé csekély nemzeti erőnket szétdirabolja.

b) Javaslatai által, melyek inkább a' külföld' vak utánzásának, mint nemzeti állásunk' és szükségünk' józan felfogásának eredményei, oly útra vezet a' magyart, mellyen czélt érné nem lehet, sőt mellyen haladva, minden munka 's fáradság csak oda vezethet, hogy mint ha piramis csúcsra állíttatnék, még azon kevés is, mi még fenn áll, porba dőlend. -

Minekeltötte e' vádak részleteibe belé ereszkedném 's egyenesen arról szólnék, mennyiben illethetik azok a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét, legyen szabad előleg azon kérdést felállítanom: Valjon a' tisztelt Gróf által haladásunkban megkívánt szoros logikai egymásután, jelen helyzetünkben, 's viszonyaink között lehetséges-e? - másodszor: valjon reménylhető-e, hogy e' rendszeres reform (mert minden lehető divergentiák' elmellőzése rendszernél mi volna egyéb) mellyet eddig törvényhozó testünk maga sem vala képes létre hozni, történhetik-e, bár milly észszel 's tudománnyal szerkesztett hirlap által? - Nézetem szerint mind e' két kérdésre csak tagadólag felelhetek.

Nem szándékom hosszasan e' tárgyról szólanom; de ha századunkban, hol a' Spanyol félszigettől Scandinaviáig Europa' majd nem minden nemzete alkotmányi javításokon átment, vagy bennök még vajudik, mind e' tapasztalásokat öszveszámítjuk; ha tekintve egy részről azon nemzeteket, hol a' reform, mint Frankhonban, forradalom által a' legszorosabb logika' kívánatai szerint eszközöltetett, 's azokat, hol, mint Angliában, a' reform egy hosszú, százados munka, mellynek rendszerét csak szükség és lehetőség határozzák, - ott oly kevés, itt annyi áldó következtetéseit látjuk e' haladásnak, valjon álmodhatunk-e még rendszeres reformokról? valjon, ha hazánk' kifejlődési korszakára visszaemlékezünk, mind azon hasztalan munkára 's fáradságra, melly 91-től 25-ig e' hon' rendszeres reformjára fordított, 's miként haladunk épen csak mióta a' sythemával felhagyánk, és Gróf Széchenyi' intő szavára, a' helyett, hogy a' teendők' rendszere felett vitatkoznánk, valamit teszünk, - nem győződünk-e meg: hogy a' reformnak ezen neme főkép nálunk lehetetlen, 's hogy, miként mind azon jó, mi eddig történt, 's minek létesítésében talán senkinek több 's dicsőbb része nem vala, mint épen a' Kelet' Népe' tisztelt szerzőjének, valóban nem a' szoros logikai egymásután szerint eszközöltetett; 's hogy, miként tudós társaság támadt a' nélkül, hogy egy jó elemi iskola léteznék - lánczhíd épül a' nélkül, hogy útjaink volnának: úgy ezentúl, csak akkor haladhatunk, ha nem arra, jobb vagy bal lábbal lépünk-e elé, hanem inkább arra: hogy ne veszteljük, fordítjuk fő gondunkat. - Hogy e' részletes javítások épen mert előkészítve, vagy a' megmaradt régiekkel egyhangzásban nincsenek, néha káros következtetéseket szülhetnek; hogy azon hosszú stadium, melly alatt egy nemzet' alkotmányi átalakulása illy módon történik, sok egyes bajokkal jár, az nem szenved kétséget. De a' törvény' egyetlen erős alapja a' nép' jellemében 's szokásaiban fekszik, 's míg ezeket rögtön megváltoztatni nem lehet, addig rendszeres reformról ne szóljon senki. - Törvényhozóban nagyobb hiba nincs, mint ha korát meghaladva utópiákról álmodozik.

De, valjon, ha - dato sed non concessio - volna valaki oly annyira a' természettől adományokkal felruházott, oly mindent tudó, tapasztalt, oly mindenható köz bizodalom által, ki nemzeti

újjászületésünkben szoros logikai törvények szerint ki tudná jelezni a' teendők' sorát; ha volna, ki minden perczen ösmérve viszonyaink' legkisebb részleteit, apodicticus bizonyossággal maga fel tudná fogni szükségünket, elébe szabva minden egyesnek kötelességeit, intve egyet mit szóljon, a' másikat mit tegyen, a' harmadikat, hogy hallgasson el; mindenkit hová fordítsa figyelmet, örökös mindenek felett, hogy soha senki tervet képzelni, vagy létesíteni ne merészeljen, melly a' nagy nemtő' logikai felfogása szerint helyén nincs; ha, mondom, volna illy halandó, ki nézeteiben soha nem csalódnék, 's mi több, kinek isteni csálhatatlanságán senki kételkedni sem merészelne; - valjon egy hirlap' szerkesztője lehet-e az? egy hirlap' szerkesztője, ki függve levelezőitől 's a' közönségtől, függve a' könyvvizsgálattól, számtalan kicsi 's nagy tekintetektől, annyi 's olly nehéz akadályokkal küszködik; ki, ha lapjának szint adni nem tudott, közönösség, - ha elhatározott szinnel lép fel, ellenek által veszélyeztetik; ki helyzete által a' pártok' harcrai közé vetve, a' jelennel küszködik, mint a' fáklya, melly éji útunkon vezet, csak mellékesen veti világát távolabbra, - valjon, kérdem, ki várhatná, ki remélheti ezt?

De ki szólt systemáról, - így szólal fel itt a' Kelet' Népe' tisztelt írója talán - ki lépett fel nálamnál kiméletlenebbül mind azok ellen, kik mindig a' rend felett vitatkozva, végre semmit sem tesznek; 's valjon hogy lépnék most soraik közé? - Ezen esetben, engedelmet azon időért, mellyet a' tisztelt Gróftól, 's egyéb olvasóimtól az elébb mondottak által elraboltam, 's védelmemül azon egy megjegyzést, hogy, mihelyt minden divergentia valóban olly veszélyes, mint azt a' tisztelt Gróf hirdeti, mihelyt egynéhány, idő előtt, 's a' logikai egymásutánon kívül tett indítvány azon hajszált, mellyen nemzeti létünk függ, ketté szakaszthatják, nézetem szerint szükségkép systemához kell folyamodnunk. - De hagyján, én nem akarok szavak felett vitatkozni; tegyük fel, hogy a' Pesti Hirlapnak nem egy általános rendszer' felállításának hiánya tulajdonított hibául, - miben fekszik hát vétke? kétségen kívül magokban az egymástól divergáló ajánlatokban, mellyek a' jelen pillanatban 's viszonyaink között, olly céliránytalanok 's veszélyesek, hogy nemzeti és alkotmányos létünk végnapját fogják elkerülhetetlenül, és szaporábban mint gondolnók, idézni elő. 190. l. A' vád nagy 's fontos; nézzük alapjait.

Azon divergáló ajánlatok, mellyek a' Pesti Hirlapnak a' tisztelt Gróf által leginkább vétkül tulajdoníttanak, mennyire azokat különösen kijelelé, e' következők.

Mátyás' szobra körül tett fáradozásai.

Tömlöczeink javítása iránti felszólalásai.

A' kisdedovó-intézetek.

'S a' hasznos esméreteket terjesztő társaság' pártolása.

Nézzük ezen ajánlatokat egyenként. -

Az elsőre nézve, ha emlékezetem nem csal, soha a' Pesti Hirlap, - vezérczikkeiben legalább - e' vállalat mellett fel nem szólalt; nem szükség tehát, hogy e' részben hosszú legyek. - Én e' tervnek pártolóihoz soha sem tartoztam; számtalan szükségünk, mellyeknek pótlására erőnk nem elégséges, szegénységünk, 's hadd mondjam ki nyíltan - művészünk' tehetségei - nem engedik, hogy nemzetünk azon hálát, mellyel legnagyobb királyának tartozik, méltán leróhassa; 's én nem kívánom, hogy azon szent emlék, mellyet igazságos Mátyásáról szívében hord a' magyar, egy törpe hozzá nem illő szoborban testesüljön; - de miután 100,000 forintnak céliránytalan kiadása minden esetre kár ugyan, de komolyan véve, senki által ollyannak nem nevezhető, melly nemzetünket sirba döntheti, 's miután azon érzemény, melly némellyeket e' vállalat' pártolására bír, minden esetre nemes 's tiszta vala: ha végre a' szobor felemeltetnék is, a' haza talán sem kórt, sem szégyent nem vallana általa, 's maga nagy Mátyásunk, lenézve kis emlékére, a' tökéletlen mű felett talán megbocsátana azoknak, kik azt

sár 's por között emelték, 's azon gondolattal vigasztalná magát, hogy királynak szebb emléke nem lehet, mint négy nehéz század után nem felejtetni népe által. - De, mint mondtam, emlékezetem szerint a' Pesti Hírlap e' vállalatnak pártolásában soha sem buzgólkodott; - legyen ez elég. -

Azon három ajánlat, melyet a' tisztelt Gróf ez után említ, mind olyan, mellynek pártolásában csekély tehetségeim szerint részt vevék én is; mellyeknek elősegítésében, mennyire tőlem kitelt, fáradtam eddig, 's fáradni fogok míg erőm engedi; mellyeknek felelősége, - ha azoknak mostan megpendítéséből a' hazára csak ugyan annyi kár háramlanék, mint az, a' Kelet' Népe' szerzője által jósoltatik, engem úgy illet, mint a' Pesti Hírlap' szerkesztőjét, 's a' tisztelt Gróf nem veendi rossz néven, ha elve szerint t i s z t e l e t ' s b e c s ü l e t d e i g a z s á g i s e' részben nyíltan, 's őszintén kimondom meggyőződésemet. -

Ha azon javításoknak hosszú során végig megyünk, mellyek újabb időkben, az országlási dolgok körül történtek: nincs talán egy, melly, mi elvét illeti, több 's melegebb pártolást talált volna, mind Anglia' 's leginkább Amerika' a' tömlöczök' célirányosb elrendezése iránt tett intézkedései. Kinek Isten szívet adott, melly embertársának szenvedéseinél dobogni tud, ki érezve emberi méltóságát, nyugottan nem nézheti, ha az hasonlójában sértetett, ki vallásának szent értelmét felfogá, 's nem csak ajkain, de keblében hordja azon egyetlen, 's mindent magában záró parancsot: „szeresd felebarátodat,” az, látva az állapotot, mellyben egy fél század előtt Europa' minden tömlöczei léteztek, nem maradhatta nyugottan. - Százan, ezereken érezék, nem mint a' Gróf úr mondja: h o g y c s a k a' n e m e s i s b ü n t e s s e a' h a l a n d ó t, 's e m b e r e m b e r e n k i r e k e s z t ő l e g c s a k j a v í t s o n; de érezék, hogy a' büntetés csak akkor érdemli e' nevet, ha minden szigorúsága mellett igazságos marad; hogy a' vétkes' büntetése a' társaság' kötelességei közé tartozik, mert a' társaságnak első célja minden személy' 's birtoknak biztosítása: de hogy mind az, mi e' cél elérésére nem szükséges, mind azon szenvedések, mellyek a' börtön' homályiba rejtve senkit vétkektől el nem rettentenek, kegyetlenség, pedig annnyival nagyobb, mennyivel haszontalanabb; hogy a' börtön' falai közé zárt vétkes, ha büntetését kiállta, a' társaságba visszalépend, 's hogy őt romlásnak kitenni veszélyes; hogy végre tömlöcz nincs, melly a' még csak vád alatt lévők közül száz ártatlant nem zárna falai közé, 's hogy ezekre nézve a' társaságnak büntetési joga nincsen; százan, 's ezereken, mondom, érzék ezt, 's túl az Atlanticumon 's innen sok emberbarát szentelé a' fogházak' javításának életét, - 's hogy nem siker nélkül, 's nem a' nélkül, hogy nem csak a' rabok, hanem a' társaság is hasznát érzené, azon, mint szavaiból is kiviláglik, a' tisztelt Gróf sem kételkedik. -

Miben fekszik tehát azoknak hibája, kik ezen, mindenütt olly hasznosnak mutatkozott javítást nálunk is honosítani kívánták, kik mint én, ezen ügy mellett felemelték szavakat, 's bár jól tudva, hogy ezt csak az ügy' szentségének köszönhetik, örömmel láták azon pártolást, mellyre hazájok' törvényhozása e' tárgyat méltatá; vagy kik, mint a' Pesti Hírlap' szerkesztője, miután ez ügy a' törvényhozás' pártolása alá vétetett, a' köz figyelmet feléje igazíták? - A' javaslat idő előtti, így szól a' tisztelt Gróf; de valjon ha ez áll, nem következik-e ebből: hogy a' jelen állapot idején van? 's valjon ezt merné-e állítani valaki? - Tekintsünk végig hazánk' tömlöczein, 's valjon ha 10, 20, sőt 50 gonosztévőt látunk egy egy szobába zárva, a' meg-rögzött gonosztévőt, 's azt, kit első hibája vezetett e' szerencsétlen helyre, sőt az ártatlant, kit csak vád terhel, mind egyenlő szenvedéseknek, egyenlő anyagi 's erkölcsi megromlásnak kitéve; ha egy megyének tömlöczében a' rabok megfagynak, tiz más törvényhatóság' börtöneiben évenként a' typhus uralkodik, míg máshol a' rabok' nagyobb része, mint konyhás rab, kényelmes szolgálatban tölti napjait, olly annyira, hogy valóban inkább kézrekerítésének helyétől, mint vétkeiktől függ büntetése, fogjuk-e állítani, hogy ez rendén van; hogy a' javításoknak ideje ezekre nézve még el nem jött; - hogy vétkezik, ki ezen visszaélések ellen felszólal, 's a' hazát figyelmessé teszi, hogy törvényeinek szent neve alatt kegyetlenségek 's

visszaélések üzennek? 's ha egy tömlöczözöttnek sápadt arcza vala is az első indító ok, melly őket felszólalásra készíté, 's ha bár a' szegény megvetett szív vala is az, melly az észet e' tárgyról gondolkozni inté, valjon olly roppant-e vétkök? 's mert vannak néhányan, kik a' tárgyhöz nem értve túlzások által némelyeket azon hiedelemhez vezetnek, mintha a' büntető rendszer' javítása, csak a' rabok' kényelmeinek növelésében állna; mert vannak, kik elragadva emberszeretettől, a' kérdésnek csak ezen egy oldalát látják, - valjon ezért érdemli-e a' tárgy megvetésünket? Hogy ott, hol annyi még hátra van, mint hazánkban, kényelmes tömlöczöket építeni bizonyára semmi angolnak, vagy amerikainak eszébe nem jutna, az teljes igaz; - de hogy angol vagy amerikai, ki megyei tömlöczeinknek néhányait látta, azoknak e m b e r i e b b módon elrendezését, - bár miként legyen is beavatva a' n e m z e t i k i f e j l ő d é s' t a c t i c á j á b a, - idő előttinek tartani nem fogja, az nézetem szerint ép' olly bizonyos; csak erről, egyedül erről van a' kérdés.

A' tisztelt Gróf, mint szavaiból látszik, a' fogház-javítási ügyben csak azon néhánynak túlzó philantropiából eredett fáradozásait látja, kik tömlöcz-javítás alatt, csak a' rabok' anyagi jóllétének nevelését értik; 's ismétlem, ha ezen ügynek más alapja nem volna, mint a' költői ábrándok szülte érzélgés, akkor csakugyan nagy részint állna mind az, mit a' tisztelt Gróf e' tárgyban felhoz; de a' dolog, hála az égnek, nem illy gyenge alapon áll. -

Mindenben mi a' tömlöczök' javítására történik, két fő tekintet van előttünk, mellyet soha szemünk elől vesztünk nem szabad. -

Az első: a' polgári társaságnak biztosítása.

A' második: tisztelete azon velünk született jogoknak, mellyeket bármi mélyen sülyedve, az embernek elveszteni nem lehet, 's mellyeket tisztelni, még a' rabban is, a' társaság' fő kötelességei közé tartozik.

Csak ha, 's a' mennyiben a' büntető rendszer e' két tekintettel ellenkezésben nem áll, akkor és annyiban felelhet meg józan kívánatinknak; 's minden, mi vagy egy, vagy más részről e' két fő tekintet' elérésének akadályokat okoz, céliránytalan. -

A' polgári társaságnak első feladása a' közbátorság; biztosítani polgárinak életét, vagyonát, becsületét, ez hivatása, ez azon magas cél, mellynek elérésére alkottatott, mellynek eltévesztése után fenn állnia nem lehet. - Minden, mi e' cél' elérésére szükséges, a' társaság' első jogai, sőt kötelességei közé tartozik, 's nem lehet ok, nem lehet érzemény, bármi szép 's dicséretes magában, mellynek hódolva e' kötelesség' teljesítésétől magát felmenthetné; 's ez minden büntető jognak alapja. De valamint mind az, mi a' közbátorság' feltartására szükséges, a' társaságnak kötelességei közé tartozik; úgy kérdésen kívül, minden, mi e' cél' elérésére szükségtelen, 's csak a' büntetett egyed' szenvedéseit, 's nem a' társaság' biztosságát növeli, olyan, mire a' köztársaságnak joga nincs, - mire, bár mint erősebbnek, elkövetése hatalmában áll, erkölcsileg joga nem is lehet. Szükség, hogy a' büntetés, büntetés maradjon mindig; szükség, hogy a' gonosztévő, kit erkölcsi érzete az erény' ösvényein meg nem tart, a' haszon fölött, mellyet merényéből vár, a' büntető igazság' sujtó karját lássa, 's remegjen következeitől; de szükség, 's nem kisebb morális szükség az is, hogy a' büntetés büntetésnél egyéb ne legyen; hogy soha boszú', vagy kegyetlenség' színét ne öltse magára; soha, midőn a' jogszerű többséget védi, az egyedben ne sértse azon emberi méltóságot, mellyet nem a' társaság adott, 's mellyet eltipornia nem szabad.

Már alkalmazva ezen általános elveket tömlöczeink' jelen állapotjára, kell-e sok szó, hogy céliránytalanságokról meggyőződünk? Tekintve a' társaságot: criminalitásaink' naponként nevedő száma, 's a' rabok' egymásközti megromlása, elég hangosan hirdetik, h o g y a' m o s t a n l é t e z ő b ü n t e t ő r e n d s z e r a' t á r s a s á g o t n e m b i z t o s i t j a, s ő t m i n d e n k e g y e t l e n s é g e m e l l e t t i s v i s z s z a t o r l ó e r ő v e l n e m

b i r; tekintve a' büntetett egyedeket pedig, ki nem látja, hogy e' büntetésmód olly kegyetlen, - 's ha azon ártatlanokra tekintünk, kik csak mint vádlottak sinlenek tömlöczeinkben - olly igazságtalan, hogy azt feltartani tovább nem is lehet; - 's valljon nem világos-e', hogy törvényhozásunk a' tömlöczök' javítására fordítván figyelmet, nem tulzó érzelgésből, hanem épen a' fen érintett tekintetek által vezéreltetett; 's bizonyára meg nem feledkezett azon első kötelességéről, melly e' hon' polgárainak biztosításában áll. - Milly módon fog büntető rendszerünk ollyanná válni, hogy e' kívánatoknak megfeleljen, solitariy confinement által (mit a' Pesti Hirlap, legyen itt mellékesen mondva, nem csak hogy nem pártol, de ellenez) vagy az auburni rendszer' útján, vagy talán más, bár nem olly tökéletes de hazánk' viszonyaihoz inkább alkalmazott módon, - én nem tudom; de hogy az egynek igen rossztevő de a' soknak igen jótevő huszonöt' helyébe más büntetés fog lépni elvégre, 's hogy ez által, ha bár az holnap történnék is, azon hajszál, mellyen egész nemzeti létünk függ, ketté szakadni nem fog, az erős meggyőződése, 's pedig olly annyira az, hogy míg erőm tart, mindent, mit ezen ügy' elősegítésére tehetek, tenni, kötelességemnek ösmerem; mert tisztán érzem: hogy azon nép, melly már megizlelte az arany szabadságnak lelkét emelő kéjét, mellyben felébredt az emberi méltóság érzete, 's melly már sejdíteni kezdé, mi nemzeti nagyság, mi nemzeti üdv. (202) nem tűrheti, hogy hazájának szent határai között az emberi méltóság bár kiben is sértessék. -

Ennyit a' fogház-javításra nézve; - menjünk tovább. - Az eddig felhozottakon kívül a' Pesti Hirlap' hibás taticájának bebizonyítására, a' Kelet' Népe' tisztelt szerzője még két tárgyat említ, mellynek pártolása leginkább hibául tulajdonittatik a' szerkesztőnek; az egyik: a' kisdédóvó intézetek; a' másik: a' tervezett hasznos ösméreteket terjesztő társaság. - Kezdetek ezek, mint a' tisztelt gróf azt 201. l. ön 's mások' megnyugtására mondja, - valamint nem tagadhatni azt is; hogy nagy sikerük eddigelé nem volt, hála az égnek; 's ekkép felette kicsinységesnek látszhatik, illy féle kis erőlködések végett sok lármát ütnie, és a' tág keblűeket magok alkotta mennyországokból illy szűkkeblűleg kizavarnia; de ábrándozás ragadosabb mint mիրigy, képzelet szárnya kimondhatlan sebes, és egy szikra tűz, mellyet sok észre sem vesz, csak hamar, ha mielőtt erőre kap nem fojtatik el, mindent lángba borít, 's ezek azon okok, mellyek a' tisztelt Grófot a' tárgyak' látszó parányiséga mellett is felszólításra készítik. - 'S ha meggondoljuk, hogy a' tisztelt grófnak ön nézete szerint 200. l. - mindezek nem egyebek, mint a' számolni, 's ekkép kormányozni nem tudó, magát mindig ámitó, 's másokat örökleget csábító érzelmeknek kisdedei vagy néhányaknak, - mit azonban a' gróf soha nem hihet - a' nélkül hogy a' sokak azt észre vennék, szép köntösbe és szép szavakba burkolt ármány terve, mikép a' hazai pyramis alap nélkül szántsándékkal felfordítva rakassék, és ennél fogva nem csak azon magasságot el ne érhesse soha, melly után annyi hű kebel szomjadoz, de még azon kicsi is hegyünkbe dűljön, mi a' régi elég alacsony építményből felmaradt; Minekutána tehát e' kettő közt nincs közép - 201. l. - 's ha segítség nem nyújtatik, 's gát nem vettetik rögtön, még mikor idő van: vagy a' mindennap növekedő álmjárás, vagy a' netalán valahol lappangó Machiavelli okvetlen lángba boritná, vagy örök gyászba sülyeszthetné a' hazát, valóban nem is csodálkozhatik senki azon lelkesedésen, mellyel a' tisztelt férfiú ezen annyira veszélyes javallatok ellen felszólal; - de miután e' tárgyak a' Pesti Hirlap által épen olly kevésé indítványoztattak, mint az elébb

említett fogházjavítási terv, melyre nézve a' szerkesztő csak a' többségnek az országgyűlés által kimondott nézetét pártolá; 's miután ennél fogva, miként a' dolognak érdeme, úgy kétségen kívül azon vádak sem illethetik őt kizárólag: természetesnek fogja találni a' Gróf, ha nehéz, 's szavának méltó tekintete által olly fontos vádai ellen felszólalok én is, 's bár mi csekély legyen, fájdalom, azon érdem, - mellyel e' vállalatok' elésegítéséhez járulhattam, legalább nyilván megvallom azon sympathiát, mellyel ez ügyek iránt viseltetem; legalább tartalék nélkül, bár mennyire érzem is a' tisztelt Gróf ellenében csekélységemet, kimondom azon meggyőződésemet: hogy az említett vállalatokat nem csak idő előttieknek, 's nemzeti sakkjátékunkban minden számolás nélküli vonásoknak nem tartom, hanem épen ellenkezőképen olyanoknak, melylyek helyén 's rendén valának, 's mellyeket én, bár mennyi sár 's por legyen piaczainkon, bár mennyi homok 's mocsár hazánk' határai között, - mennyire honunk' diagnosisát legalább csekély tehetőségemmel felfoghatám, - mind addig azoknak tartandok: míg valaki által arról meg nem győződtem, hogy minden ok szerinti haladásnak alapköve nem a' nevelés, 's hogy politicus jogoknak azokra kiterjesztése, kiknek neveléséről nem gondoskodunk, valahol üdvös következtetéseket szülhetne; minek megmutatása, míg kétszer kettő négy marad, míg a' tegnap nem esik a' ma, és a' ma a' holnap után, míg végre a' szülő nem lesz fiatalabb a' szülöttnél, 197. l. hasonlóképen nem igen sikerülhet. - Mind a' kisdodóvó intézetek, mind a' hasznos ösmereteket terjesztő társaság' működései nem egyebek részleteknél, mellyek egy általános nemzeti nevelésnek részint segédeszközei, részint, mennyire a' közönséget annak szükségére figyelmeztetik, előkészítői; mielőtt tehát ezen tárgyról különösen szólnék, 's a' Kelet' Népe' szerzőjének ellenök felhozott okait fejtegetném, szükséges a' nevelésről általánosan, szükséges leginkább a' mélyen tisztelt szerzőnek iránta kimondott nézeteiről szólanom. -

A' nevelés' általános haszna, sőt különösen olly nemzetnél, melly szabadság után vágyódik, - szüksége, egyike azon eszméknek, mellyekről a' közvélemény rég kimondá ítéletét; az absolut porosz kormány, 's Amerika' szabad szövetsége egyenlőn vélekednek felőle, 's minden, mi mellette felhozatik, szinte közmondássá vált; - nem szándékom tehát olvasóimat e' rég elösmert igazságnak megmutatásával fárasztanom, - maga a' tisztelt Gróf, ha mind az, mit hazánk' anyagi 's szellemi kifejlődésének előmozdítására, mind az, mit hasznos ösmeretek' terjesztésére tett, nem biztosítanak is e' kérdés felőli nézeteiről, előttünk fekvő munkájában olly határozottan kimondja meggyőződését, olly nyíltan a' nevelés' pártolójának vallja magát, hogy a' discussiót ezen térre vinni, nézetem szerint, haszontalan szóvitánál egyéb nem volna. - Gróf Széchenyi István, kinél e' hon' határai között senki a' haladás' elősegítésére többet nem tett, ki nemzetünk' emelkedésének szentelé életét, 's most újra kimondá azon fenséges nézetet, hogy csak alkotmányunk' terjesztése által emelkedhetik nemzetünk, - a' nevelés' ellensége nem lehet; őt annak hinni bántás volna 's alávaló vád, mellyre egész élete megfelel. - A' kérdés csak a' nevelés' korszerűsége körül forog, a' körül: vajon a' Grófnak azon nézete, hogy a' nevelés' tárgya a' most teendők körül nem a' legelső vonás; 369. l. helyes-e vagy nem; csak erre fogom szorítani észrevételeimet. -

A' tisztelt grófot a' fenn említett tételnek felállítására két ok bírta; az első, mert nézete szerint nemzetünk, politikai kifejlődésére nézve - noha e' részben már sok történt - alantabb fokon áll, mint hogy neveléséről még most gondoskodni veszély nélkül lehetne; a' másik, előtte ennél még fontosabb: mert ezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpra

esett elrendelése nem függ egyedül magunktól 369. l. - Már nézzük ezen okokat egyenként. -

Ez okok' elsőjének fontossága egészen e' két kérdés' megfejtésétől függ: Először, olly nemzetnél, melly alkotmányilag és nevelésére nézve aljas fokon áll, mi veszélyesebb: az-e ha alkotmányos jogai terjesztetnek ki, mielőtt nevelve volna; vagy ellenkezőleg, ha neveléséről gondoskodunk, mielőtt alkotmányos jogait kiterjesztettük? A' második: valjon ha egyes különös esetekben csakugyan e' két lehetőségnek utolsója mutatkoznék veszélyesebbnek, hazánknak jelen állása olyan-e mellyben ez történhetik? -

E' kérdések' elsőjére a' tisztelt Gróf ekkép adja feleletét 366. l. - valamint nem tartom jó logicának - pedig csak ez visz síma úton célhoz - ha valaki növendékét illetőleg azt mondaná, csak nőjön, csak erősödjék, csak vastagúljon előbb, majd megtágítjuk köntöseit az után; de azt tartom jó logicának, ha valaki, úgy is tudván, hogy nőni fog a' növendék teste, már előlegesen tágíttatja ruháit, mikép nem csak semmi ne hátráltassa növést, sőt ezt mozgás, gyakorlás 's egyáltalában gymnastica által még nevelni is lehessen, és a' nélkül hogy szétszakadjon a' köntös; úgy azt sem tartom józan logicának - ha t. i. egy tökéletes forradalmon nem akarjuk áthajtani a' nemzetet, hanem ingadozás nélkül kívánunk nagy nemzetté emelkedni - ha a' nevelés által még mesterségesen is tágíttatik a' már magától is mindegyre növekedő nemzeti test, mielőtt eléggé tág köntöse, azaz: elég tág political léte volna, mellybe azt megbomlási veszély nélkül úgy szólván belé is lehetne nevelni. Ez a' tisztelt Grófnak nézete. - Már ha nem emlitem is semmit mind abból, mit ezen hasonlatosság ellen felhozhatnék; - ha nem emlitem is, hogy az emberi egyednek kifejlődése majd nem egészen benső természetének, - nemzetek' kifejlődése sokszor legnagyobb részt, külső viszonyok' következése, hogy amaz mindig lassan, előre látható phasisokban, 's minden tagjaiban egyes részekben történik, 's hogy e' szerint ott, közönséges esetekben legalább, mindent előre készíthetni, míg itt majdnem mindig a' történetek által meglepetünk: - de fogadjuk el a' tisztelt Grófnak hasonlítását, melly nézetem szerint csak akkor állna tökéletesen, ha, - miután a' nemzeti nevelés a' gyermek' növéssel, alkotmánya' köntösével hasonlítottatott össze, 's mondatott, hogy a' nevelésről mind addig gondoskodni nem kell, míg az alkotmányos ruha nem tágíttatott; - az mondatnék: hogy míg a' gyermeknek tág köntös nem adatott, növése 's erősödése jó logica szerint valóságos szerencsétlenség; de, mondom, fogadjuk el e' hasonlítást úgy mint áll, 's valjon, kérdem: hol van azon ember, ki növendékének, csak hogy ne hátráltassa növést, 's hogy köntösei szét ne szakadjanak, a' szükségesnél tágabb ruhákat csináltatna? Mintha a' felette bő köntös nem gátolná mozgásainak szabadságát ép' úgy, mint a' felette szűk, 's mintha pongyola redői nem hozhatnák botlásokra, sőt megbukásra az ügyetlen gyermeket; - 's nem áll-e ez legalább tetteleg nemzetekre nézve is? hol van a' törvényhozó, ki népének valaha political jogokat adott volna csak azért, hogy később nevelésök veszély nélkülivé válják? hol van nemzet, melly political szabadságot kívánva, nem arra hivatkozott volna, hogy reá megérett? 's hol zsarnok, ki azt eltagadná a' nélkül: hogy épen a' nép' éretlenségére hivatkoznék, 's nagy zajjal hirdetné, hogy alattvalói még a' mivelődés alantabb fokán állanak, mint sem hogy nekik political jogok veszély nélkül adathatnának? Tudomásom szerint a' nevelés eddig általánosan political jogok gyakorlására sine qua non feltételnek tekintetett, 's talán soha az ellenkező, t. i. hogy csak bizonyos political jogok' gyakorlata által válik a' nép neveltetésre alkalmatossá - még nem állítottott. Nézzük Europa' mostani nemzeteit egyenként; minden nemzet jelen állapotjának

kezdetén egy nagy tény áll előttünk; minden nemzeti egyed elfoglalás által vált azzá, a' külön hazákat kard választá el egymástól, - az első állapot tehát mindenütt erőszakos, az első viszony, mellyben a' nép' egyedei egymáshoz állanak, az: melly a' győző 's győzött között miveletlen korban létezhet, korlátlan hatalom, 's határtalan elnyomatás. De ha a' történetet tovább követjük, 's ha mint hosszú éj után a' szürkület' első nyomát láthatárunkon, úgy az egy ideig nyom nélkül eltűnt szabadságnak első sugárait látjuk ismét a' népek felett, valjon nem ott tűnik-e fel az mindig szemeink előtt, hol aránylag a' legtöbb mivelődés vala? mindig mint szükséges következése e' mivelődésnek, aránylag növe miként az nőtt, a' civilisatio' egyes központjairól mindig többekre 's többekre terjedve, míg végre a' felvilágosodással együtt az egész nemzetet átfogá; - elébb egyes városok, utóbb többek, végre a' népnek egy osztálya, 's így mindig tovább, de mindig - hol tudniillik forradalom nem vala - a' mivelődés-sel aránylag; úgy hogy még napjainkban is minden választási cenzusnak aligha találtathatnék más védő oka annál: hogy azon polgároknak, kiknél szegénységek miatt nevelést föl nem tehetni, politicai jogokat adni veszélyes.

Valjon nem foly-e mind ez a' dolog' természetéből? - Az emberiségnek természettől adott tulajdona haladás; - minden nép nagyobb vagy kisebb mértékben megfelel e' törvénynek, 's alkotmányaik, mellyek csakugyan köntösöknél nem egyebek, szükségkép követik e' változásokat, mik a' nemzetek' benső lényegében e' haladás által történtek. Sokszor e' változások szinte észrevehetlenek: az alkotmány' formái ugyan azok maradtak, 's ha csak a' dolgok' nevét tekintjük, nincs semmi új, mit bennök látnánk; - de ha a' dolgok' mélyébe tekintünk, kétség kívül látni fogjuk, hogy a' régi név mindenütt új eszméket rejt magában, 's hogy a' királyi hatalomtól le azon viszonyig, mellyben az utolsó munkás az országhoz áll, nincs egy socialis fokozat, mellynek állapotja nem változott volna, melly eldődeihez képest nem épen olly különböző állást foglalna el, mint a' hogy tőlök mivelődésére nézve különbözik. - Nézzünk akármeddig absolut kormányt napjainkban, 's hasonlítsuk össze azzal, mi 100. vagy csak 50. esztendő előtt annak nevezetett; tekintsük az angol népnek állapotját utolsó dynastiái forradalmától reformjáig, hol az alkotmányi formákra nézve változások alig történtek, 's látni fogjuk: alkotmányilag a' szavaknak értelme hányszor változik! A' nemzeti erkölcsök azok, mik minden törvényt magyaráznak; 's a' kimivelt nemzet csak úgy tűrheti el hajdanának alkotmányos formáit, ha végrehajtások által nem sértetnek érzeményei. -

De végre eljő a' pillanat, hol e' csendes észrevehetlen változás, melly által az alkotmány kiterjesztett, a' nemzet' szükségének többé meg nem felel; hol - vagy mert a' nemzet tehetségeinek kifejlése által nagyobbra nőtt, vagy mert alkotmányának formái illy belső változásokat inkább gátoltak, - a' nép' erkölcsi szükségai, vagy anyagi szenvedési, szükségessé teszik, hogy a' forma is változzék; - 's valjon illy viszonyokban nem kívánatos-e, hogy inkább erkölcsi, mint anyagi szükség legyen e' változások' alapoka, hogy inkább az értelem' hatalma -, mint anyag erővel küszködjenek az új ügynek pártolói, hogy a' nép, melly jogaiért vív, inkább ügyének igazságában, mint anyagi erejében bizzék; hogy inkább - mi csak mivelt nemzeteknél lehető - reform, mint revolutió által víja ki győzelmét? Hogy pedig ez csak akkor történhetik, ha a' nemzet, még mielőtt történetének ezen stadiumához ért, már nevelés által előkészítettet, azt történet-könyveink első lapjoktól az utolsóig egyenlőn bizonyítják.

Nézzük Poroszont, 's mit látunk? Itt a' népnevelés Európában legmagasabb fokon áll; Skocziát kivéve nincs ország, hol annyi gyermek oskoláztatnék, 's hol a' nevelő intézetekre több gond fordittatik. Poroszhon a' nevelésre nézve hihetőkép minden nemzeteknél, 's bizonyára Frankhonnál sokkal magasabban áll; 's még is, ha alkotmányos állását tekintjük, nem mondhatja senki, hogy constitutionalis köntöse olly felette tág 's kényelmes; 's valjon szült-e ez, e' hazára nézve rossz következéseket? valjon ezen nemzeti sakkjátéknak elhibázott vonása - mert ha az, hogy egy nemzet neveltetik mielőtt politicai jogai kiterjesztetnének, hibás vonás, akkor az Poroszhonban csak ugyan megtörtént - forradalmon hajtotta-e át a' nemzetet?

vagy mondhatni-e, hogy Poroszhoz közelebb állana a' szabadsághoz, ha népe nem neveltetett volna? - Nézzük ellenben közép' 's déli Americanak Spanyol respublicáit, itt a' politikai köntös bizonyára elég tág, 's nem panaszkodhatik senki, hogy általa kifejlődésében gátoltatik: a' nevelés ellenben még most is vajmi aljas fokon áll, 's állt, mielőtt a' szabadság kivívatott, - 's valjon e' rendszeres tactica mellett is, nem látunk-e ott forradalmat forradalom után, 's kínokat minőkön mívelt nemzet még soha át nem ment? 'S nem látjuk-e ugyan ezt egy-általában mindig 's mindenütt? - Németországnak mivelődése alkotmányánál régiebb, 's midőn ezen alkotmányok végre szükségessé válnak, a' nemzet forradalom nélkül jut szabadságához; - Spanyolország, melly aránylag annyival miveletlenebb, egy századnegyedig vérzik alkotmányáért; Franciaország 1791-ben a' constituante által alkotmányt nyer, mellynél szabadabb, monarchiai formákkal soha sem létezett, de a' nép neveletlen, 's a' constitutionális köntös' tágítása után tíz évi forradalom, 's e' nehéz pálya' végén: dictator vár reá; 1830-ban a' népnevelés által felvilágosodottabb, 's három nap alatt, 's kevés emberi áldozatokkal kivijja győzelmét, míg a' még neveltebb Anglia reformját - melly belviszonyaira nézve talán nagyobb tény a' francia juliusi zendülésnél - vér 's forradalom nélkül. -

Mind ezekből nézetem szerint világos, hogy ha csak a' történeteket, ezen az emberi nemnek olly drágán vásárlott tapasztalási kincsét tekintet nélkül magunktól vetni nem akarjuk, - azon állapotot, mellyben az alkotmány' kiterjesztése nevelés által megelőztetett, legalább közönségesen és általában veszélyesnek nem nevezhetjük.

Már nézzük most: valjon a' tisztelt Grófnak ezen nézete nem áll-e némelly egyes kivételi esetekben? 's hazánk' állapotja nem tartozik-e ezek közé?

Én csak egy állapotot ösmerek, mellyben a' nevelést a' közbátorságra nézve veszélyesnek tartom: azt, mellyben a' nemzet' egy része szolgai lánczok alatt görnyed, 's a' másik, melly felette zsarnoki hatalmát űzi, ez állapotot fel akarja tartani. Ott hol nemünk' benn született méltósága előismerve nincs, hol a' természet' istenadta parancsai lábbal tapodtatnak, 's ember embertársában csak alávaló eszközt lát, mellynek vérével önmagának kényelmeket 's hatalmat szerezni nem pirúl; - hol a' zsarnokot a' vallás' szent szelleme helyett, csak hideg formák intik Istenére, 's az elnyomott visszatekintve multjára, emléket nem talál mint szenvedéseit, 's ha jövőjére néz, csak azon egy reményt, hogy az embereknél kegyesebb halál végre leveendi lánczait, 's mi annyi nehéz napjainak egyetlen jutalma vala, azt hosszú életének díjául megadandja: a' hosszú végtelen nyugalmat a' hosszú élet után; - hol illy állapot létezik, 's fájdalommal legyen mondva, vannak illy helyek Isten' tiszta ege alatt, ott, ott ne szóljon senki nevelésről. - Ki szolgát akar, az nyomja el emberi természetét, nyomja el a' szívnek nemes gerjedelmeit, az észnek hatalmát, mindent, mit Isten kebleinkbe nagyot 's fenségest teremtett; azon nap mellyben szolgája először embernek érzé magát, mellyben gyermekeit eláradó szívéhez szorítá, uralkodásának vég napja vala; 's ha a' gyarmatos szolgáinak nevelését ellenzi, ha remegve látja, hogy e' szerencsétlenek vallásunk' fenséges ígéreteiben keresik vigasztalanokat, 's a' buzgó hitszónokot ki őket Istenökre inti, 's ez élet' nehéz bajai között reményleni tanítá, mint lázítót házából elűzi, - tetteiben nincs semmi min bámúlhatnánk; - ki szolgai munkában gyönyörködik, az nem irtóztatik embertelen eszközöktől; cselekvésmódja csak következetes. - Elég, ha fekete csordájának anyagi jóllétéről gondoskodott, ha kinzásai-ban mértékletesebb vala másoknál, 's néha k e g y e l e m b ő l egy egy szűnnapot, vagy egy pár falat kenyérrel többet vetett e' szerencsétleneknek; a' vidék kegyes jótevő úrnak fogja nevezni őt, 's ez elég nyomorúlt lelkiösméretének; - többet adni balgatagság volna, és szolgáinak lelki tehetségeit kifejteni, gondoskodni arról, hogy emberekké váljanak, iszonyatos vétek; mert hisz' hová lenne akkor a' szolgaság, 's vele annyinak szent tulajdona! - De valjon, kérdem, hazánk illy állapotban van-e? hazánk, hol a' szolgaság' neve rég eltűnt, hol évek óta a' nemzet' minden kitünőbb tehetségei a' nép' helyzetének emelésén dolgoznak; hol a' tisztelt

Gróf, ez utolsó munkájában is nyíltan kimondja: hogy csak alkotmányunk' mind inkább kiterjesztése által, csak akkor várhatni szebb napokat, ha ez alkotmánynak eddig oly kevesek által élvezett áldása, a' nép' minden osztályaira árasztandja sugárait; 's hol a' nemzet' nagyobb része - engedelmet önhittségemért, mellyel e' pillanatban mint a' többség' organuma szólok - tapssal fogadta egyik legjelesb fiának épen ezen nyilatkozását, - hazánk, mondom, illy állapotban volna; 's mitől remegni csak a' zsarnoknak kell, 's mi csak ott veszélyes, hol a' szolgaság az emberi természetnek minden nemesebb ösztönét úrban 's szolgában elnyomá, - az veszélyes volna nálunk is? veszélyes főképp most, miután a' nemzet' boldogabb osztályai, megértve magas hivatásokat, lelkesülve egy nagy kötelességérzettől, a' népet magokhoz emelik; miután nem arról, kell-e boldogításáért valamit tenni, hanem csak arról, miként lehet tenni legtöbbet 's legcélrányosabban, forog a' kérdés; mikor a' népet nem: mint sulyos nyavalyából az életre visszafordulót csak lassanként 's legkényesb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megösmértetni. 199. l. - de mikor az ébredőnek egyszersmind azt mondhatjuk, hogy nehéz napjai megszűntek, hogy a' hosszú nyomor, mellyben mint sulyos nyavalyában annyit szenvedett - elmúlt, hogy mentve van; - valjon most, most volna veszélyes neveltetése?! Neveltetése, melly e' nemes keleti rajt, hosszú tespedésből, hová sülyedett, új életre ébresztendi; melly Istentől nyert magas tehetségeit kifejtve, a' jövő ivadékot, mert hisz, fájdalom, csak erre terjedhet hatása, - előkészítendi, hogy a' szabadsággal, mellyre hivatott, józanon élni tanuljon! Nem, teljes meggyőződésemből mondom, hazánk' jelen állása nem olyan, mellyben a' neveléstől félnünk lehetne. Ha volt kor, midőn e' nemzet kiváltságos rendei, 's a' nép oly viszonyokban álltak egymás ellenében, hogy ezt mondani lehetett, - a' jelen rég megváltoztatá e' viszonyokat, 's mitől apáink talán félhettek, az ránk nézve csak jóltévő következtetéseket szülhet. -

De ha ez áll - mint a' mondottakból talán kiviláglik, ha hazánk' helyzetét tekintve meggyőződénk, hogy a' nép-nevelésből veszélyek nem következhetnek már azért sem, mert a' most felnövő ivadék, mellynél egyébre a' nevelés nem hathat, úgy is tágitva fogja találni alkotmányos köntösét; ha tehát a' népnevelés mint minden haladni akaró nemzetnél s úgy nálunk az első legsürgetősb szükségnek mutatkozik; valjon a' tisztelt gróf által felhozott második ok, melly őt azon állításra bírja, hogy a' népnevelés a' teendők' első sorában nincsen, megváltoztathatja-e nézetünket? -

A' népnevelési tárgynak idővesztés nélküli 's talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktól: így szól a' tisztelt szerző munkája' 369-ik lapján; - de valjon ha ez elég oknak tartatik arra, hogy egy másképp üdvösnek, sőt szükségesnek tartott tárgy előmozdításáról lemondjunk, ha oly tárgyról melly a' tisztelt grófnak nézete szerint is „első felfogásra, sőt hosszabb megfontolás után is, nemzeti sakkjátékunk' azon vonásának mutatkozik, mellynek józan logica szerint minden más vonást alá kellene rendelni.” 368. l. - le kellene mondani, csak mert annak elrendelése nem függ egyedül magunktól; - valjon nem következnek-e ebből szoros logica szerint, hogy mind az, minek talpra esett elrendelésére törvény szükséges, 's mi e' szerint hasonlóképp nem kizárólag magunktól függ, hanem a' királyi helybenhagyás által feltételeztetik, a' teendők' sorában nincsen? Vagy nem hasonló-e az eset? nem kell-e királyi - tőlünk egészen független - meg egyezés minden törvényhez? 's mi kell a' népnevelés' józan elrendelésének megkezdésére czélszerű törvényeknél egyéb? vagy talán okunk van előre feltenni, hogy a' kormány a' népnevelés' elrendezése iránt hozandó törvényeknél meg fogja tagadni helybenhagyását? -

De tegyük fel ezt, tegyük fel, hogy a' kormány egy általános nevelési tervnek törvényileg való megállapítását ellenzené - mit feltenni, a' kormánynak utolsó tettei 's azok után, miket a' szomszéd tartományokban látunk, hol a' nép' neveléseért annyi történt 's történik, bizonyára

jogunk nincsen, - tegyük fel, hogy: mert a' nép' nevelése nem egyedül tőlünk függ, e' tárgy' tökéletes elrendelésében akadályok fognak gördíttetni elénkbe, valjon ebből az következik-e, hogy e' tárgyra nézve épen ne tegyünk semmit? hogy, mert célunkat tökéletesen el nem érhattuk, azt mi által hozzá közelíthetünk, ha bár tőlünk függött, elmúlaszszuk? 's azon közben melyben szabadok vagyunk, ne tegyük mindazt, mit tehetségeink szerint e' szent ügy' előmozdítására tehetünk? - Kétségen kívül mind ez tökéletességhez vezetni nem fog; - ha van tárgy, melyre a' törvényhozó 's végrehajtó hatalom' egész figyelnie, 's tartós buzgó köz munkássága szükséges, a' népnevelésnek elrendezése bizonyára azokhoz tartozik; - 's minden, mit e' részben egyesek tehetnek, soha a' nagy célnak egészen meg nem felelhet; de ha mind az, mit egyesek' fáradozásaitól várhatunk, tökéletlen is: e' fáradozások minden hiányaik mellett egészen hasztalanok-e azért? - a' földes úr, a' tisztviselő, a' hitszónok nem gyakorolhatnak-e most is hasznos befolyást gondjokra bízott iskoláikban? reformált hontársaink' buzgósága nem szült-e már most is üdvös következményeket e' részben? olly kevés pártolásra méltatott kisdédóvó intézeteink nem tettek-e már sok jót korlátolt hatáskörökben is? valjon egy hasznos ösméreteket terjesztő társaságnak nem lehetnének-e üdvös következményei? 's nem remélhető-e hogy ha a' nép' nevelése iránt e' nemzet minden osztályai való buzgósággal viseltetnének, a' törvényhozás' közbenjárása nélkül, ha nem is tökéletes - legalább a' mostaniakhoz képest - ezerte szebb resultatumokat várhatnánk? - Vagy mert a' nap még fel nem jött, 's a' kis lámpa, melyet mi egyesek kezünkben tartunk, csak kis körre terjesztheti sugárait, el kell-e oltanunk ezt is, hogy mert az egész láthatáron világosságot nem terjeszthetünk, inkább tökéletes sötétségben maradjunk; mert szívünk kívánata szerint az egész nemzetet nem nevelhettük, inkább ne neveljünk senkit? - mintha minden ember kinek lelki tehetségeit kimiveltük, kit állatihoz hasonló állapotából emberi méltóságának érzésére ébresztünk, a' hazára nézve nem volna valóságos nyereség! -

Ezek nézeteim azon két ok iránt, mellyel a' tisztelt Gróf a' népnevelésnek korszerűsége ellen felhozott: engedje meg, hogy most felhozzam azon okokat is, mellyek engem, és sokakat azok közül kik velem e' részben egyetértenek, a' népnevelésnek sürgetőségéről meggyőztek, 's ez ügy' különös pártolására birtak. -

1-ör. Nézetünk szerint is: el van döntve, hogy haladnunk kell; azon pompás, jóllehet értelem nélküli szójárás, mi szerint a' dicső magyar alkotmánynak épületéből egy morzsát sem kellene megrendíteni, ne hogy romba dőljön az egész, megsemmisített. 45. l. 's a' nemzet egy új szebb jövőnek küszöbén áll; de miután mint a' tisztelt gróf, úgy mi sem akarjuk, hogy a' magyar azon nemzetek' osztályába jusson, mellyeknek fő tengelye az anyag, 13. l. - meggyőződésünk szerint hogy e' haladás állandó, hogy minden visszalépésektől biztosítva légyen, hogy ne csak törvénykönyveinkben? hanem a' nép' életében mutatkozzék, szükséges: hogy a' nép szellemi tekintetben emeltessék. Kétségen kívül nagy, sőt ellentállhatatlan jó törvényeknek befolyása; 's a' nemzet, melly ilyenek alatt él, ha bár azon pillanatban, melyben birtokokba jött, még kifejlődésében hátrább maradt lett volna is, ki fog fejlődni institúcióinak jótékony befolyása alatt, 's hogy úgy mondjam, felnőni a' törvények' magasságához: de ez út lassú, és sok akadályoktól környékezett; - ha ellenben a' nép' értelmessége nevededett, ha szellemi tekintetben megelőzte törvényhozását, a' törvényes haladás nem fog elmaradni; 's ki a' nemzetet nevelés által olly fokra emelé, mellyen jó törvények szükséggé váltak, az biztos lehet, hogy a' haladás e' tekintetben elmaradni nem fog. Nevelés tehát meggyőződésünk szerint minden haladásnak első, egyedül biztos alapja; 's azon meggyőződés, hogy haladnunk kell, csak arra int: hogy nevelésről gondoskodjunk.

2-or. Mint a' tisztelt Gróf a' 8-ik lapon mondja: m i n e k ü n k m a g y a r o k n a k e l e m ü n k n e m k e r e s k e d é s i e l s ő b b s é g, v a g y d i c s - é s h í r v á g y,

sem vallásosságból eredő elmélkedési szenv, vagy a' szépművészetek köre, vagy a' magasb - és felengző tudományokbani bűvárkodás, - csak akkor emelkedünk földi erőnkön túl, és érezzük keblünket isteni tűztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk' fertőztetlenségéről van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ezeknek megmentése körül eped keblünk. 'S ha a' kettő között kellene választanunk, ha alkotmányos szabadságunk vagy nemzetiségünk közül egyet fel kellene áldoznunk, hogy a' másikat megtartsuk: mint a' tisztelt gróf, úgy mi sem kételkednénk, 's nemzetiségünkhöz ragaszkodva lemondanánk mindenről azon erős meggyőződéssel: hogy míg ez megmaradt, a' szabadság örökre veszve nem lehet. - Nemzetiségünk' feltartása, az első, legfőbb tekintet, mellynél magasabbat nem ösmerünk; de ha helyzetünket tekintjük, 's a' világ' történeteit figyelembe vesszük, azon egy kivétel nélküli tapasztalás lép előnkbe: hogy olly kis nép mint a' magyar, körülvéve annyi idegen sőt ellenséges elemektől, nemzetiségét soha meg nem tartá, ha vagy tökéletes miveletlenség által minden külső befolyástól megőrizve nem vala, vagy ha a' miveltség' olly fokára nem lépett, melly által e' befolyásnak ellentállhatott. - E' két lehetőségnek elsője ránk nézve elmúlt; 's ha bár hihetőkép ez vala, mellynek nemzetiségünk' fenállását nagy részint köszönhetjük - mert talán rég nem létezne magyar, ha kaczagányos apáink minden külső miveltséget megvetéssel nem taszítanak magoktól - köztünk nincs egy, ki a' Krickek vagy Chipevayek' nemzeti önségök után vágyódnék. Nem maradt tehát e' legszentebb kincsünk' fentartására más mód, mint a' második, nem más mint nemzeti miveltségünket olly fokra emelni, mellyen az a' reá nézve legveszélyesebb, azaz: a' slav nemzetiségnek ellent állhasson, 's ez csak nevelés által eszközölhető. - Hol két nemzetiség érintésbe jön, mindig a' miveltebbé a' győzelem; így tüntek el hajdan a' görög gyarmatokban minden idegen nemzetiségek, a' görög miveltség ellentállhatlan befolyása alatt; így múlt ki a' sláv elem, melly németországnak annyi tartományaiban egykor uralkodó vala, a' miveltebb németek' érintése által, így 's csak így válhat uralkodóvá a' magyar hazája' határai között; - erőszakos törvényeknek ellentállandnak idegen ajkú honntársaink, mivélődésünk' meg fogja hódítani, - vagy legalább örzeni e' haza' magyar lakóit azon majd nem ellentállhatlan veszélytől, melly nemzetiségöket fenyegetné, ha más 's főkép a' sláv nemzetiség - 's ne felejtjük mennyi történik ennek mivélésére - a' mienket értelmi sulyban felülhaladná. De -

3-or. A' magyarnak száma csekély e' hazában; ha honunk' lakóit öszveszámitjuk, mi, kik keletről jött apáink' nyelvén szólunk, alig tesszük az egésznek felét. Ha nemzetiségünkre jövő vár, ha csakugyan a' végzet' könyvében áll, mit én erősen hiszek: hogy a' magyar élni fog, szükséges hogy nemzetiségünk terjedjen, hogy a' hazának most annyi ajkú népeit egy nagy erős lánczként a' szép magyar szó tartsa öszve, mellynek hallásán Árpád' nagy országának minden lakója egy érzeményben egyesülhessen. - De, mint a' tisztelt gróf olly helyeken mondá, csak ha alkotmányunk' áldása mindenkire terjesztetik, csak ha jóltevő melege végre elhat a' legkisebbre is, reménylhetjük nemzetiségünk' terjedését; ez pedig csak akkor várható, ha a' nemzet, mint ismét a' gróf helyesen mondja - az értelem köréből kormányoztatik, 's annál inkább, minél kifejtettebb 's tágabb ezen kormányzás köre 180. l. - Nem kell-e hát, ha nemzetiségünk' terjedése alkotmányunk' kiterjesztésétől függ, ez pedig csak akkor szülhet áldó következtetéseket, ha az értelem' köréből kormányoztatik, - fő figyelmet vetni arra, hogy az értelem' országa mentül inkább terjedjen honntársaink között; hogy nevelés által napról napra mentül többek támadjanak, kik polgári jogok' gyakorlására alkalmasak legyenek? - 's ha ezt elmúlasztjuk, ha azon feltett szándékkal, hogy haladni akarunk, a' nép neveléséről nem gondoskodunk, ha ez ország' minden rendű lakosait political jogainkban részesítjük, 's nem teszünk semmit, hogy e' nép political jogok' élvezetére nevelés által alkalmatossá válják, - nem fogják-e némi joggal mondhatni elleneink: hogy hazai pyramisunk fordítva rakott, és

ennélfogva nem csak azon magasságot nem fogja elérni soha, melly után annyi hű kebel szomjadoz, hanem meg azon kicsit is hegyünkbe döntendi, mi magyar vér szerzette hazánk' színén egy pár év óta emelkedni kezd; nem fogják-e mondhatni, hogy a' még nevetlen népnek jogokat adva, nem a' nép' szabadságát, hanem csak azon hatalmat mozdítottuk elő, mellyet miveletlen 's political jogokkal ellátott népeknél minden ügyes demagog, ki a' sokaság' nemes gerjedelmeit aljas czéljaira használni tudja, mindig gyakorol; hogy csak azon nagy revolutionarios syllogismuson fogjuk átvezetni nemzetünket, mellynek majorja; a' legnemesb honszeretet 's lelkesedés a' nép' minden osztályaiban, minden önérdéknek szabad, csak a' közjóért ajánlott feláldozása a' nép' kiváltságos tagjai között, a' népnél haladó elősmerése e' nemes áldozatoknak; minorja: tudatlanságból eredett túlzó vágyak, 's teljesíthetlen kívánságok, mellyekert küzdve a' tudatlan tömeg csak anyagi erejében bizik; 's consequentiája: a' legtökéletesebb zavar, millyen a' nagy franczia forradalom alatt létezett. - 'S ha mi, kik a' népnevelési ügyet a' teendő' legelsőbbjének tartjuk, a' tisztelt grófként meggyőződve arról: hogy hazánkra boldogság, nemzetünkre dicsőség csak úgy következhetik, ha hibáink 's hátramaradásunk' okát nem mindig egymásra 's kivált a' kormányra tolva: a' nemzet' valódi erejét inkább abban keressük, hogy minden tagja derekasán betöltsi, 's férfiasan megállja helyét, a' népnevelés' ügyét, ha bár annak tökéletes elrendelése nem tőlünk egyesektől függ, tehetségünk szerint előmozdítók; ha azon bizonyos kötelesség-érzettől lelkesítve nem csak szóval, holt betűkkel, és mások' cselekvéseinek gáncsolásával, de hasznos tettel is nevelni akartuk a' közállomány' egészségét, 's ezért a' nemzeti nevelés mellett felszólaltunk; ha bár mi csekély sikerrel - 's ha Széchenyi velünk van, ez hihetőkép nem lenne így - előmozdításért fáradtunk; valjon olly nagy volna hibánk, olly szörnyű következtetésű fáradozásunk, hogy belőle hazánk' veszte következhetnék, hogy homlokegyenest közállományunk' felbomlásának indulnánk?

Keblemben nyúltam, mint azt a' Kelet' Népeinek tisztelt szerzője 190. l. javasla, de biztossá tehetem a' nemes gróft, - hogy bár én is egyike azoknak, kik a' fenn említett javaslatokban 's kezdeményekben részt vevének, 's azokat nemzeti ügynek tarták - azon nyügott meggyőződéssel vontam vissza kezemet a' kebelből: hogy sem pezsgő vér, sem a' szív' pillanati felhevülése, sem mert épen kedvem csoszszant valamit a' közjóért cselekedni, 's egyszersmind kis halhatatlansági repkényt fűzögetni halántékim körül, hanem csak, 's egyedül csak a' fennemlített okok birtak, mind a' fogházjavítási, mind a' nevelési ügynek pártolására; 's bár mennyire érzem is, hogy illy nagy 's fontos ügyek' kivívásában személyes befolyásom csak csekély lehet, bár mi fájdalmasan sejdítem, hogy e' nagy következtetésű kezdemények, főképen ha olly hatalmas szavak, mint a' tisztelt grófé, 's illy elhatározottan ellenök nyilatkoznak, csak csekély sikert szülendének, - míg ezen okok' alaptalanságáról meggyőződve nem leszek, ez ügyek' pártolását mindig kötelességemnek ösmérendem. -

Ennyit a' tacticáról: - most nézzük, a' Pesti Hírlap' modorja ellen felhozott nehézségeket, - nézzük, valjon mi az, mi által e' Hírlapnak modorja olly veszélyessé válik.

A' tisztelt Gróf 153. l. így ír: - Egyedül az által, hogy a' képzelet 's gerjedelmek fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal; vagyis mint a' közéletben a' bevett szójárás szerint mondani szokták, a' szívhez szól, a' helyett hogy az észhez szólna, az által, mert - 169. l. - az érzelem 's nem az értelem köréből emeli roppant hatású szózatát, és ekkép az országlásnak vagy az abbai beavatkozásnak, nem azon rendszerét követi, melly a' legegyszerűbb helyzetben is az egyedüli üdvös, és annál elkerülhetlenebb felette szövevényes környülményeinkben; de a' helyett egyenesen franczia modor szerint munkás, melly

modor az érzelem' köréből működik, és nem más mint az, melly után indultak Mirabeutól kezdve Camille Desmoulins, Danton, St. Just, Marat, Robespierre egész a' mai propaganda hőseiig, szivandalgó Lameenaisval, Pére Enfantinnal 's a' t.

Mielőtt ezen ellenvetésről, mennyire a' Pesti Hirlapnak szerkesztését illeti, különösen szólnék: legyen szabad némellyeket a' legnagyobb általánosságban megjegyezni. -

Ha azon hibák' 's tévedések' hosszú során végig tekintünk, mellyek az utolsó időben a' tudományok' mezején elkövetettek - meggyőződhetünk, hogy mind e' hibák' 's tévedéseknek nagyobb része azon természet elleni elválasztásokból származott, mellyek korunkban a' tudományok' mezején történtek; - így a' jog 's erkölcstudomány' tökéletes elkülönözése, így a' politica 's moral' egymás ellen tétele, sok 's bizonyára felette szomorú tévedéseknek szolgált alapúl; így az értelem 's érzelem' tökéletes elválasztása kétségen kívül nem szül jó következtetéseket. - Az, mi az emberben érez 's ért, egy egész, mellynek egyes részeit testi tagjaiként elválasztani nem lehet a' nélkül hogy az egésznek lényét semmisítenők, 's az ember' helyébe, kinek tetteit magyarázni vagy irányozni akartuk, olly lényt alkotnánk képzetünkben, melly csak az értelem vagy csak az érzemény után indulva, talán könnyebben érthető, több logicával magyarázható lény lehet, de bizonyára nem ember. - Minden emberi cselekedetek között nincs egy, mellyben az észnek 's szívnek nem volna része egyszersmind, - 's ha bár első tekintetre némelly esetekben csak a' szív' gerjedelme, másokban csak a' megfontoló észnek határozata mutatkozik is tisztábban, - több figyelemmel látni fogjuk: hogy senki sem, - kivéve a' szenvedély' beteges állapotát - cselekedhetik a' nélkül, hogy mind esze, mind szíve tetteiben részt ne venne; a' nélkül, hogy például, ha szíve felette nagy érzékenysége által valamihez vezetettik - az ész' hibás felfogása, - vagy ha ellenben eszt követve olly valamit tenne, mit szivtelennek mondunk - megromlott érzeményei ne lennének tetteinek alapokai.

Teljes meggyőződésem szerint a' szív és észnek egymástóli elválasztása nem vezethet nagy resultatumokhoz, 's ezen elválasztáson alapuló okoskodások örökké azokhoz tartozandanak, mellyekben meggyőződéshez már csal azért sem juthatni, mert az alap olly valami, miről mindenki más fogalmakat képez magának; mert - mint az előttünk fekvő munkából is kiviláglik, hol például a' keresztény vallás az ész' vallásának neveztetik - mindig lesznek, kik azt mit ezeken a' szívnek tulajdonítanak, az ész' eredményeinek nevezendik, és viszont a' szívnek tulajdonítandják azt, mit mások ész' hiányának neveznének.

De miután a' tisztelt Gróf ez ész és szív közti elkülönözésnek annyi fontosságot tulajdonít, hogy Anglia' 's az amerikai szövetség' felvirágzását, Német- 's Franciaország' iránylagos hátramaradását egyedül abból következteti: mert az előbbieket csak az ész', az utóbbiak csak a' szív' sugallatit követék; miután nézete szerint a' Pesti Hirlap' főhibája csak azon tévedés, melly őt az ész' ösvényeiről a' szív' 's érzelmek' terrenumára vezette; valjon, - észt és szívet, mint a' tisztelt Gróf maga (153. l.) teszi a' bevett szójárás szerint véve fel, - a' történetek, e' nemzeti tapasztalásoknak nagy gyűjteménye igazolják-e a' tisztelt szerzőnek nézeteit? valjon, - nem egyes népeket 's pillanatokat, de az emberi nem' történeteinek egészét véve fontolásunk' tárgyául, - az világlik-e ki általánosan: hogy csak azon országok, mellyek kizárólag az ész' ösvényein haladva a' szív' gerjedelmeit soha sem követik, virágoztak? mind azon nagyban 's dicsőben, mit nemünk' multjában bámulunk, a' szívnek nem volna része? mind azon szomorú tévedések 's kínok között, melylyeken eldődeink átmentek, nem volna egy, mellyet az érzelmet megvető hideg számolás okozott? - Én másképp vélekedem; 's talán a' történetek' nagy könyve, mellyre hivatkozom, igazolni fogja nézetemet. - Valjon, csak a' hideg ész vala az, mi Görögországot Marathon' és Salamin' nagy csatáiban megtartá, 's e' maroknyi népet Ásia' száz ezerei ellen győzni tanítá? valjon nyúgott megfontolás, mindent előre látó tactica szabadítá-e meg Rómát zsarnokától? valjon ez építé-e közállományát, ez

lelkesíté-e bajnokit a' százados csatára, mellynek diadali bére a' világ vala? - 'S ha a' régi világot elhagyva, mostani történeteink' küszöbére lépünk, 's vallásunknak - melly egész civilisatiónk' talpköve - kezdetét tekintjük: valjon megengedve hogy a' keresztény vallás nem a' szív, de az ész' vallása - mit a' Kelet' Népének szerzője előtt talán még senki sem mondott - mondhatni-e hogy a' szívnek e' vallás' terjesztésében nem vala része? 's azok, kik az Úr' szavára, elhagyva mindent, nagy mesteröket követték; kik körülfogva gúny, megvetés, üldözés, 's kínos haláltól nem ingadoztak hitökben, 's bátran felszólva mindig 's mindenütt, hóhér pallos alatt, 's égő máglyák' lángjai felett lelköknek meggyőződését hirdették, azon százak 's ezerek, kinek szavára a' szolgaság' lánczai szét törtek, kiknek vére újjá születésünk' piros hajnala vala a' sötét föld felett, csak a' hideg ész' emberei valának? csak számolás, 's ész vezeté fél Európát a' keresztességek alatt üdvözítőnk' sírkövéhez? az Islám' dicsőségét csak ész víta ki, csak ész adott erőt mind azon egyedeknek 's nemzeteknek, kik a' spanyoloktól le Görögorszáig szabadságokat kivívák? - Töröljük ki történeteink' könyvéből mind azt, mit a' szív' magas lelkesedése tett, 's valjon mi marad annyi véres lapjain más, mint nyomorúságunk, más mint szolgaság és szegény!

De a' tisztelt Gróf, állításának bebizonyítására, egyes példákra hivatkozik; lépünk az általa választott térre. Nézete szerint Anglia' 's Amerika' felsőbbségének, Francia- 's Németország' aránylag alacsony állásának oka, sem az éghajlat, sem a' földleírási fekvés, mert ezek csak alá rendelt feltételek, sem a' népek' különös jelleme, minthogy ez is más rovatra való, sem valami véletlen, sem semmi más; de szorosan 's kirekesztőleg csak az: hogy mind a' francia, mind a' német faj országlási tekintetben jobbadán az érzelem 's képzelet körében forog, az angol viszont többnyire az értelemnek, és szoros számoknak határai között (185. l.). Noha én, ha mind ezek sőt még a' népek jelleme sem gyakorolhat befolyást állásokra, nem igen látom által, milly oknak tulajdonítsam azon hajlamot, melly az angol nemzetet az értelem', a' francziát 's németet a' képzelet' 's érzemény' ösvényeire vezeti; noha én épen ellenkezőleg azt hiszem, hogy a' felhozott okok között nincsen egy, melly e' nemzetek' életére nem gyakorolna közvetlen 's pedig igen nagy befolyást, - nem akarok 's nem fogok a' tisztelt szerző' állításának egyes részeitől vitatkozni, minthogy, az én csekély nézetem szerint legalább, az egész magában nem áll. -

Távol legyen tőlem, hogy Anglia', vagy az amerikai szövetség' kormányférfiainak magas észbeli tehetségein kételkedjem, 's el ne ösmerjem, miképen e' két országnak ügyei főkép azért gyarapodnak, mert elrendezésökben tudós előrelátás, 's magas értelem uralkodik; - de valjon Franciaországnak ministeri tárczákat vadászó nagy parlamentarisi capacitásai csak érzelmek által vezéreltetnek? valjon e' hatalom után vágyódó csoport, mellynek talán minden szemére hányatott már, csak felette gyengéd érzemények és szenvedélyes állhatatosság nem, csak szívét követi tetteiben? 's a' fennséges német szövetség Frankfurtban csak értelemmel, meggyőzővel könyei közt rendezi el dolgait? - 'S ha ezt mondani nem lehet, ha minden kormány kötelessége szerint országos viszonyainak elrendezésében csak az észnek tanácsait követi, Franciaországban mint Angliában, a' Német - mint az amerikai szövetségben, - abból hogy Franciaország' ügyei például rosszabbul állnak mint Angliáé, nem következnek más, mint hogy Franciaország' országos dolgai kevesebb előrelátással 's észszel kormányoztatnak; - a' szívnek, az én csekély belátásom szerint, itt semmi dolga sincsen. - Ennyit a' külviszonyokra nézve; - ha ellenben a' nemzetek' belső életét tekintjük, valjon ki merné tagadni, hogy Angliában 's az amerikai szövetségben az érzeménynek hatalma legalább épen olly nagy, mint Német-, 's bizonyára százszorta nagyobb mint Franciaországban? - Az angol nemzetnek elsőbbsége napjainkban tagadhatatlan; de nézetem szerint épen erkölcsi tulajdonai azok, mellyeknek elsőbbségét köszönheti; vedd el vallásosságát, vedd el a' családi viszonyok'

szentségét, 's azon hatalmas keresztény szeretetet, mely - bár mit hireszteljen is a' tudatlan külföld - sehol több szegényt nem ápol, több könyvet le nem töröl, mint Angliában, - egy szóval azt, mi az érzemény' világához tartozik; vedd el nemzeti jellemét, mely állhatatosság, 's azon pietást mellyel eldődei' szokásaihoz ragaszkodik, 's valjon elhiresztelt alkotmánya meg fogja-e teremni gyümölcseit? valjon minden országlási bölcsesség, minden ész 's értelem fogja-e a' száz ezer éhenhalókat nyugalomra, vagy az ország' gazdagait adakozásra inteni? E' tekintetben Francziaország kérdésen kívül sokkal kevesebbet követi az érzemény' tanácsait; ott kevesebb az adakozás, kevesebb a' jótékony keresztény szeretet, 's valjon boldogabb-e ezáltal? -

Teljes meggyőződéseim szerint, soha a' hideg ész maga nagyra, soha boldogságra nem fog vezetni nemzeteket; mint az egyesnél, úgy népek' életében szív kell, hogy valóban dicséretre méltót tehessenek. - Carthagó, a' régiség' leghatalmasabb 's legszívtelenebbül kormányzott városa eldőlt; Olaszhon' középkori statusai, hol machiavellek kormányoztak, a' hatalmas Velence minden számolásai 's okossága mellett, porba dőltek; a' francia republica Marat, Danton 's Robespierrejeivel - kiket én nem a' szív' de az ész' embereinek tartok, mert érzemény nem vala, melly őket republicai bálványoknak hozott áldozataikban visszatartóztatná - hová lett? - 'S valjon bízhatunk-e még az ész' hideg számolásaiban? 's nem kell-e inkább megvallanunk, hogy csak erkölcsi érzet, csak azon keresztényi szeretet, melly milliókat egy nagy családdá fűz, tarthat 's emelhet országokat; 's ha Európában körültekintve, a' proletáriusok' millióit látjuk, kiket (hála az égnek, hazánk még ment e' veszélytől) számoló önösség kétségbeesésig kínozt naponként; ha látjuk e' magas ész 's fenséges értelem által kormányzott országokban miként nő évről évre a' szegénység, mennyi szenvedéseket rejt mind e' külső fény, mennyi mondhatatlan kinokat takar Anglia' felséges bibora, - ki ne győződne meg: hogy, ha civilizációnkat veszélyek fenyegetik, nem tulzó érzékenység, hanem inkább a' kétszer kettőnek túl vitt bálványzása okozandja-e veszélyeket; 's hogy nem az ész, hanem csak azon felebaráti szeretet, mellyre vallásunk tanít, csak azon nem számoló, de törpe önösségen túl emelt érzelem, melly vallásunk' alapja, 's idegen szenvedések előtt magunkról megtanít felejtkezni, menthetik meg a' világot. - Még egyszer mondom, soha országló önkára nélkül céljainak választásában az érzeléket nem hagyhatja tekintet nélkül; 's a' nagy császár, kire a' tisztelt Gróf a' szivtelen észnek panegyrisában hivatkozik, talán legszebben bizonyítja, mi elégtelen a' legmagasb értelem, ha emberi érzet, ha az, mit szivnek nevezünk, nem kormányozza tetteit. De valjon ha ezt megengedjük is, 's a' nemzet' irányának kijelelésében csak az ész magát követnők; ha megengednők is, hogy a' célok' választásában, csak az ész határozhat: valjon azok, kik a' sokaságot ez irány' követésére buzdítják, kiknek hivatása a' választott cél felé vezetni hontársaikat, nem szólhatnak nemesebb érzelmeikhez? valjon ha e' cél ollyas, mellynek elérésére egyesektől áldozatok kívántatnak, melly felé haladva némely egyedek „mosolygó megelégedéstől 's gyönyör alakú szerencsétől környékezve nem lehetnek a' nélkül hogy magokon kárt tennének; hol azon jutalmazó érzés, mi szerint a' hazával együtt magok állását is emelték” (133. l.) nem vár reájok; valjon nem volna szabad az önérdek ellen, a' szív' igazságszeretetéhez appellálni? valjon ha ezt nem tehetjük, reménylhetünk-e sikert szavainknak? reménylheti-e ezt leginkább a' sajtó? Vagy korunkban annyi nagy 's dicső nem e' fegyverekkel vívatott-e ki? Anglia anyagi érdekből 's nem magas lelkesedéstől vezérelve szabadítja-e fel szolgáit? O'Connel hideg okosság', 's nem az érzemény' lángoló szavaival vívá-e ki honának jogait? 's maga Gróf Széchenyi István, kinek nevét minden hazai üdvös javításnak szónokai között találjuk, ki e' nemzetet téli álmából felveré, ki felszólalt annyi visszaélés ellen, ki szembe szállt annyi előítéletekkel, ki sujtott jobbra és sujtott balra kimélet 's irgalom nélkül, valjon nem szól-e soha az érzelmeihez? - nem szól-e most épen, hideg ész' és számolás' követésére felszólító munkájában? 'S ha a' Pesti Hirnapl' szerkesztője ennyi példa után, a' külföld' 's honunk' tapasztalásait követve

hasonlólag az érzeményekhez fordúlt; ha szenvedéseket látva, - azon meggyőződésben, hogy ember nem lehet, bár mi fenséges volna is a' pálya, melyre Isten által állittatott, kinek egyes embertársainak szenvedéseit enyhíteni, ha hatalmában áll, nem volna kötelessége, - való misericordiánus fraterként egyes sebek' kötözésével bajlódott; ha e' politikai viták és küszködések' korában száraz értekezések helyett néha irgalomra inté olvasóit, ha néha a' hideg számoló észről a' szívhez fordula, mert érezé, hogy bármi tökéletesen rendeztessenek is el országos viszonyaink, bármi igazságos törvényeket alkosson nemzetünk, soha törvényhozás nem lesz, mely senkit sem sértene, ha csak a' szív nem kötüzi be néha a' sebeket, melyeket a' legigazságosabb törvény egyeseken ejtett, - valjon, kérdem: vehetjük-e rossz néven neki? valjon mondhatjuk-e, hogy mert a' szívhez szólt, csak mert az érzelmekre hivatkozott, hazáját veszélybe hozá? -

Csak ki czéljainak elérésére a' tömeg' gonosz hajlaminak hízelg, csak ki nem az érzelemhez, de vétkes szenvedélyeihez szól: az veszélyes valóban; az érdemli, hogy bár mi legyen cselekvésének indító oka, - hiba vagy rossz szándék, minden igaz hazafi egy emberként felálljon ellene. A' szenvedelmek' hatalma, bár mi nemes legyen a' cél, melyre felköltettek, országdolgokban mindig veszélyes; 's ritka, felette ritka eseteken kívül, egyik fő kötelessége minden pártnak, nem folyamodni segédökhöz. Ha tehát a' Pesti Hírlap nem szívhez, de vétkes szenvedelmekhez szólt, ha visszaélve állásával, a' tömeg' gonosz hajlaminak hízelgett, ha helyzetünknek hibás felfogásából, vagy hogy népszerűségét megtarthassa, vak buzgalom', és alávaló vágyak' indulatos organumának alázza magát, - akkor minden, mit a' Kelet' Népeinek tisztelt szerzője felőle mond, tökéletes igaz; akkor a' szerző jóltevé, hogy a' hírlap' olly jeles tehetségű szerkesztőjét eddigi modorjának megváltoztatására inté, 's ha szavai sikeretlenek volnának, előre kijelelé azon veszélyeket a hazának, melyek e minden szenvedelmek' felingerlésére írt lapból reá okvetlenül következni fognak; - ha ellenben ez a' dolog' nyugott vizsgálatából ki nem tűnik, akkor minden kétségen kívül a' tisztelt Grófnak állításai nem állhatnak; - e' körül forog az egész kérdés, 's csak ennek megfelelésétől függhet ítéletünk, -

A' tisztelt Gróf érzé ezt, 's miután általjánosan az ész- és szívről szólva nézeteit a' Pesti Hírlapra alkalmazza, egyenesen e' térre vezeti a' discussiót. - Nézetei szerint a' Pesti Hírlap, egy minden érdeket éllel egymás ellen állító, a' kicsinyeket a' nagyok ellen, a' szegényeket a' gazdagok ellen felingerlő, feluszító (99. l.) lapnál nem egyéb, - czélja, hogy minél gyűlöletesebbé tegye a' fő rendeket a' nemesi rend, 's megint az egész kiváltságos rendet a' nagy tömeg előtt, 105. l. - minden birtoknak, minden felsőbbbségnek gyanúba hozása, gyűlöletessé tétele 220. l. - minden municipiumot lehető legnagyobb depopularisálni 247. l. - 's ezért a' Pesti Hírlap „nem mirigyekből kitisztítani, de meggyilkolni fogja a' hazát, nem dicső jövőbe vezérli, de okvetlen sirba dönti a' magyart.” 169. l.

Hogy a' tisztelt Gróf a' Pesti Hírlapot illy színben látva nyilván fellépett, hogy ő, kinek neve haladásunkkal elválaszthatlanul összekötött, illy veszélyek ellenében - 's fenyegethetné-e haladásunk' ügyét nagyobb veszély, mintha a' Grófnak nézete a' Hírlap által igazoltatnék? - nem hallgatott; azon nem bámúlhat senki; valamint nem is kételkedhetünk, hogy őt az olly magasan állót, ki hiúság által bizonyára mások' érdemeinek lealacsonyítására nem birathatott, csak tiszta meggyőződés viheté e' nézetek' kimondására; - de lássuk, valjon nem csalódott-e nézeteiben? valjon azon okok, melyeket bém bizonyítására felhoz, igazolják-e véleményét?

Mind azon vádak, melyek a' Pesti Hírlap ellen, részint a' fenemlített, részint a' tisztelt Gróf munkájának más, hasonló hangulatú helyeiben felhozhatnak, a' következő négy pontra oszlanak: -

1. A' szegényeket a' gazdagok, a' birtoktalanokat a' birtokosok ellen való felingerlés.
2. Minden felsőbbbségnek gyanúba hozása 's gyűlöletessé tétele. -
3. Gyűlöletessé tétele a' fő rendeknek a' nemesi rend, - 's minden kiváltságos rendnek a' nép előtt.
4. Minden municipiumnak a' lehető legnagyobb depopularisációja.

Mint az angol tengeri hadsereg minden kötelein a' vékony veres fonál, úgy a' Pesti Hírlap' vezér cikkein rejtve bár, mindig e' gondolatok vonódnak át, melyekből mindenikét, ha bár szerzőjét nem tudnók is, azonnal megösmérhetjük; mint Bellini' minden műveiben az egy bájló hanggondolat, mint Byron' költeményeiből az egy keserű érzemény, úgy e' lap' minden vezércikkeiben ez egy alapeszme tűnik ki; minden szerzőnek megvan physiognomiája: mint királyok pénzekre arczképöket, úgy minden kitűnőbb író gondolataira, mielőtt a' nép között kiosztaná, rányomja individualitásának bélyegét, 's az mellyet a' Hírlap' szerkesztőjének minden munkájában látunk, nem más mint e' kedvencz eszméknek majd rejtve, majd nyilván kilépő ismétlése. - Így gondolkozik a' tisztelt Gróf. -

Nagy, nehéz vádak ezek. Ki a' birtoktalant, a' birtokos ellen felusztatja, ki a' nemzet' egyes osztályai között gyűlölséget gerjeszt, ki minden felsőbbbséget gyanússá tesz, 's honunk' palladiumát, municipalis rendszerünket depopularizálni iparkodik: az hazánk' ellensége, az nem érdemli hogy magyarnak neveztessek. - Nemzeti kifejlődésünknek első feltétele nyugalom; ha e' nemzet' szegényebb osztályai a' helyett, hogy idegen birtok után vágyodnának, nem inkább munkában keresik jobb létöket, ha a' nemzet' külön rendű polgárai között egyesség nincsen, ha a' felsőbbbségek bizodalom helyett csak gyűlöletre számolhatnak, 's polgáraink nem érzik, hogy municipalis szabadságunk nemzeti függetlenségünknek legerősb talpköve: - akkor ne álmodjék senki boldogab jövőről, 's jaj annak, ki e' nemzetet illy állapotra juttatta! - De épen mert e' vádak olly nehezek, mert az, kinek tettei e' vádakot igazolják, csak gyűlöletet érdemel, - nagyoknak 's fontosoknak kell lenni azon okoknak is, mellyek bebizonyításokra felhoznak. Az, kinek a' természet illy gonosz tettek' elkövetésére erőt adott, jó szándékával nem mentheti magát - ugyan ki hinné, hogy kinek észbeli tehetségei egy nemzetre ennyi hatással lehetnek, az szavainak következtetését által nem látná? - de annyival szükségesebb, hogy csak nyugott megfontolás után, hogy elmellőzve minden szenvedélyt 's előítéletet, ne egyes szavakból, hanem csak egész működésének összevágéből mondjuk ki ítéletünket polgártársunk felett. -

Figyelemmel olvastam végig a' tisztelt Grófnak munkáját, ismét 's ismét visszatérve azon helyekre, hol az említett vádakról szól; megfontoltam minden okait, szorgalommal követtem gondolatainak fonalát: de megvallom őszintén, bár mennyi szépet, 's jót találtam munkájában, bár mennyire meggyőződtem szándékának tisztaságáról, bár mennyire lelkesültem meleg szavainál, melylyek általa csak az észhez intézve, szívemet dobogni késztek, s e m m i t m i e' n e h é z v á d a k' b e b i z o n y í t á s á r a s z o l g á l h a t n a, e l ő a d á s á b a n n e m t a l á l t a m, 's azon édes meggyőződéssel tettem le könyvemet, hogy nemes hon-társam ez egyszer csalódott, miről - ösmérem nemes jellemét - ha nem szavaim, de később önbelátása által meggyőződik, senki inkább örülni nem fog, mint ő maga. -

Felteszem mindennek előtt, hogy a' Kelet' Népének tisztelt szerzője, állításainak bebizonyítására a' Pesti Hírlap' vezércikkei közül minden kétségen kívül azokat választá, mellyek e' czélra legalkalmasabbak valának, 's így miután általa, a' 12. 14. 18. 27. és 32-ik czikkből merítettnek okai, a' többiek csak mellékesen említettvén, leginkább ezekre fogom fordítani figyelmemet. -

Az első vád, mellyet a' tisztelt Gróf a' Pesti Hírlap ellen felhoz - a' b i r t o k t a l a n o k - n a k a' b i r t o k o s o k, a' s z e g é n y e k n e k a' g a z d a g o k e l l e n v a l ó

felingerlése. Mind azon szemrehányások között, melyeket mióta nemünk országos dolgok' elrendezésével foglalatoskodik, pártok egymás ellen felhoztak, nincs egy, melyet minden korban 's nemzetnél olly változatlanul feltalálnánk, mint ama' minden haladás ellen felhozatni szokott: a' birtok' szentségének sértése. - A' Gracchusok a' romai nép' közbirtokát (ager publicus) melly visszaélés által, nem mint birtok, de csak haszonbérben néhány előkelő család' kezeibe jött, e' régi haszonbérlőktől elvételni, 's a' szegények között elosztani kívánják: úgy mindazáltal, hogy nem csak minden a' haszonbérlések alatt történt javítás az aerariumból kipótoltassék, hanem minden illy haszonbérlő magának 500, minden fiának 250 jugerumot megtartson, a' szegények pedig családonként csak 10 jugerumot kapjanak; 's im, noha nem birtokról hanem csak haszonbérrel, noha sehol birtok-egyenlőségről szó nem vala, a' Gracchusok agrarius törvényeik miatt két ezred után, mint a' szent birtok' megtámadói, mint szörnyeteg nivellátorok hirdettetnek mindenfelől, és az iskola-gyermek borzadva tanulja neveiket; 's hány nagy név nem homályosítottatott hasonló, 's ép illy alaptalan vádak által!

A' ki a' dézsmának más czélirányosb adó által történendő kipótlásáról, az angol rotten boroughok megszűnéséről, a' rabszolgaság' vagy csak az angol cornlaw' eltörléséről szól, a' szent birtok' ellenségének hirdettetik, 's nincs eszköz, melly illy szörnyeteg' kiirtására nem használtatnék, vagy az emberi társaság' illy veszélyes megtámadója ellen, aljasnak vagy embertelennek tartatnék. 'S mi csoda? az élet után nincs semmi, mihez az emberek' többsége inkább ragaszkodnék, mint birtokához; - miután tehát törvény alig van, melly egyes polgároknak anyagi jóllétére befolyással, 's így birtokjogokkal közvetlen vagy közvetve összeköttetésben nem volna: természetes, hogy valahányszor törvények' változása forog kérdésben, azok kik általok ha bár csak kis mértékben is pártoltattak, azonnal feljajdúlnak, 's midőn veszni látják kényelmeik' azon részét, melyet számtalanok' kárával élvezének, azonnal a' birtok' szentségének sértéséről kiabálnak. - Ez, mondom, természetes, 's valamint eddig történt, úgy történni fog ezentúl minden újításnál; 's a' tisztelt Gróf talán visszaemlékezik azon időre, hol nemes törekvései ellen hasonlóképpen azon vád emeltetett, hogy általok a' birtok' szentsége sértetik. -

De kérdem: bár hol 's mikor emeltetett e' vád olly férfiak ellen, kik a' haladás' zászlói alatt küzdenek, valjon történt-e ez valaha gyengébb alapon, mint mellyre ez itt állittatik? - A' Pesti Hírlap elámitva egyik levelezőjétől, azon álhírt terjeszti, hogy néhai Bay József táblabíró tetszholtan temettetett el; 's e' részben - noha egyáltalában nem osztozhatom a' tisztelt Grófnak azon nézetében, hogy az elevenen temetés olly ritka eset volna, melly húsz évben alig egyszer történik - legfeljebb azzal védelmezhetem a' Pesti Hírlap' szerkesztőségét, miszerint léte rövidebb vala, mint hogy levelezőit tökéletesen ösmérhette volna. - Alkalmat véve ezen esettől, a' szerkeztő halottasházak' felállítását javasolja, 's minekelőtte ezekről szólna, orvosi politíának' elhanyagolt állapotját említi. - Felhossa, hogy e' politíának hiánya a' gyermek-gyilkolást idézi elő; felhossa, hogy fővárasunkban földalatti pinczelyukak vannak, hová hó és esővíz befoly, 's mellyeknek nedves gőzében két, három család minden leheléssel mérget szí; rosztalván hogy illy pinczelyukak, mellyekben vízár száz meg száz bizonyos martalékokat találna, még azon házakban is, mik utolsó szomorú tapasztalásunk után emelkedtek, engedtetek építtetni. Ez az egésznek veleje. - A' gyermek-gyilkolásról szólva a' szerkeztő azon anyátlan gyermekekre emlékezik, kik - mert nálunk e' gyermekek' nevelésére rendelt közintézetek nincsenek - mit a' tisztelt Gróf munkájának 196. lapján fájdalommal említ, évnegyedenként 4. forinttal jutalmazott dajkák' gondviselésére bízottak, 's ha itt elhanyagolás által el nem vesznek - mi a' szerkeztő szerint 100-ból 80-90-nel történik, végre talán az utcán fagynak meg. - A' földalatti pinczelyukakról szólva szívteleneknek nevezi azon gazdákat, kik illy lakásért 2-3 forint hetenkénti házbért kívánnak lakóiktól; ez az, mire a' tisztelt Gróf vádját építi. - Nézete szerint mind ez nem szülhet a' legszomorúabb

következéseknél egyebet; ha a' szegény hallja „hog y 100 illy szerencsétlen gyermek között 80-90 elhal, a' megmentett 10 pedig az utcán fagy meg; nem természetes-e - így kér di - hog y lelkében olly antipathia, de nem, olly gyűlölet 's megvetés fejlődik ki minden vagyonos iránt, mi szerint aztán nem kell egyéb mint egy kis alkalom, és egy kis vezér, és kész kívágni szemét akárkinek, de még legnagyobb jóltevőjének is, kire vezérei uszítják, 255. l. ha azon szerencsétlenek, kik a' külváros' pinczelyukaiban laknak, a' Pesti Hirlapban olvassák, hog y gazdáik szívteleneknek neveztetnek; nem fogja-e ez nevelni a' népnek minden kész vagyontra úgy is napról napra nevedő étvág yát, és így jót tágitani azon irigy szeművegen, mellyen keresztül a' szegényebb mindig szívtelen harpaxot lát a' birtokosban? (259. l.)

De valjon ha ez áll, ha egy pár statistikai adatnak összeállítása már feluszítja a' birtoktalant minden birtokos ellen; ha az, ki néhány külvárosi házi gazdát szívtelennek nevezett, már a' népnek minden kész vagyontra naponként nevedő étvág yát nevelé, - hol vannak azon határok, mellyek között a' sajtó veszély nélkül működhetik? ha már némely bajoknak pusztá említése - feltéve hog y azok igazak, mit a' tisztelt Gróf kétségbe nem vesz, - ha a' házi gazdákról egyetlen egyszer használt epithetum, azon forradalmi állapothoz vezetheti a' magyart, mellyet mindig lelkesülés kezd, örjöngés kísér, 's megbánás követ, ha e' nemzet' szegényebb osztályainak állapotja olly irtózatoss, vagy lelkülete annyira megromlott, hog y minden szó, melly által ezen állapotja iránt felvilágosittatik, vagy boldogabb hontársai könyörületességre intetnek, csak kétségbeesés' vagy azon rég forrott gyűlöletnek kitöréséhez vezetnek, mellyet állítólag szívökben régóta éreznek: valjon ki az, ki ha szóval vagy írásban köztárgyak iránt felszólal, nem vádoltathatnék arról, hog y szavai a' népet felingerlendik? hog y legtisztább szándékból eredeti törekvései által a' hazát végveszélybe dönteni nem fogja, hog y nem fogja ketté vágni azon vékony fonalat, mellyen nemzetünk' jövője még függ? - Ha ez áll, akkor Isten veled szólásszabadság, Isten veled szabad sajtónak reménye örökön örökre; ha egy vigyázatlan szó, egy rosszúl választott epithetum a' magyart sirba dönti, a' jó polgárnak ezentúl csak egy kötelessége marad, 's az: hallgatás. 'S valjon maga ez fogja-e biztosítani nemzetünket? valjon, ha mindnyájan kik eddig a' nép - hog y is mondjam, hog y mindent lángba ne borítsak, - nem egészen eldoradói helyzetének javítása körül fáradtak, elnémulnak is: nem fog-e téli napokban minden az útca szegletén didergő gyermek, nem fog-e minden, utcáinkon rongyosan kolduló asszony, nem maga azon külvárosi gazda, ki pinczelyukáért 2-3 forintnyi hetibérét - mi köztünk legyen mondvá talán még is egy kissé drága - beszedi, több elkeseredést szülni a' szegényekben, mint a' Pesti Hirlap' bár milly érzelgően írt vezérczikkei? 's nem fog-e így - bár mi szigorúan töröltessék is könyvvizsgálatunk által a' Pesti Hirlapban minden, mi illetén gyűlanyagot rejt magában, - a' tisztelt Gróf által előre látott veszély fejünk felett lebegni mind addig, míg az irgalom' censurája utcáinkról az utolsó fázó gyermeket, pinczelyukainkból az utolsó szerencsétlen családot a' nép' szemei elől el nem törölte, azaz: olly állapotba nem helyhezé, mellynek látása senkiben elkeseredést ne szülhessen? -

Nem tulságot mondok itt; ha azok, miket a' tisztelt Gróf a' Pesti Hirlap ellen felhoz, állanak; ha a' 18-ik vezérczikk csak ugyan feluszítja a' szegényt a' gazdag, a' birtoktalant a' birtokos ellen: akkor véleményem szerint minden szólásszabadság, minden szabadabb elvű könyvvizsgálat való nemzeti calamitás; akkor, mint Romában, úgy nálunk a' haza' legjobb polgárai ne vágyódjanak más, mint a' censori hivatal után. - 'S valjon a' tisztelt Gróf által felhozott második vezérczikk, mellyel fenemlített vádját bebizonyítani igyekszik, 's mellyel mint felette jóízűt önmaga választott magának, nem épen olly elégtelen-e nézeteinek bebizonyítására? A'

szerkeztő e' vezérczikjében, mint a' 18-dikban tevő, fájdalom, álhírre alapítja okoskodásait; 's távol legyen tőlem, hogy őt e' részben védelmezni akarnám; ez álhírnek terjesztése hiba minden kétségen kívül, 's pedig annnyival nagyobb, mennyivel fontosabb tárgy körül történt, 's mennyivel könnyebb vala a' szerkesztőnek, helyben lévén, tökéletes bizonyosságot szerezni magának e' tárgy iránt. 'S ezt a' szerkeztő maga sem fogja tagadni; - de valjon, minden szenvedély nélkül szólva e' tárgyhöz - e' vezérczikket első sorától az utolsóig átolvasván, következtethetjük-e, hogy általa a' birtoktalan a' birtokos ellen felfingereltetik? - Pest városában sok nyomor találtatik; a' tisztelt Gróf is elismeri ezt, 's a' statusférfiú' tapintatával előadja néhány okait, - nyomor melly eddig orvosolva nincs, 's mellynek orvoslása jelen viszonyainkban sem egyesek', sem a' helybeli törvényhatóságoknak hatalmában nem áll; a' Pesti Hirlap' szerkeztője fájdalommal érzi ezt, 's lelkes szavakkal könyörületességre 's irgalomra inti olvasóit; nem jótékonyság - így szól ő - hanem lélekisméret elaltatása, azt gondolni: hogy a' tiz garassal mellyel az asszonyegyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk; az egy forinttal mellyel az új évi köszöntgetés alkalmatlanságát nyakunkról leráztuk: már betöltöttük isten törvényét, melly felebarátunkat szeretni parancsolja mint min magunkat" de e' szavakból ki fogja következtetni, hogy a' Pesti Hirlap' nézete szerint: csak az oka, hogy nálunk annyi a' szegény, mert a' gazdagabbak szűkkeblűek; vagy hogy, mert a' szerkeztő néhány egyedekről felteszi, hogy emberszeretetre nézve nem épen evangeliumunk' hív követői, azért minden gazdagabbat való harpax képében kíván a' nép elébe állítani; 's mert a' farsangi örömeiket - miben vele tökéletesen egyetértek - nem épen civilisátióink' legszebb kinövésének tartja, 's a' tánczvigalmak' hőseinek 's heroináinak azon tanácsot adja, hogy mit egy bálra költenek, azt inkább szegény embertársaik' felsegélésére szenteljék, - azért mind azokat, kik tánczvigalmakban részt vesznek, a' köz gyűlölet' tárgyává akarta tenni? Kérdem: ha e' vezérczik illy nehéz vádnak alapja lehet, mit mondjunk akkor azon hitszónokokról, kik nyilván, magas szónoki székökről - mellyen tekintetők a' nép előtt bizonyosan nagyobb, mint bármely hirlapé - könyörületességre intik azokat, kiket a' sors vagyonnal álda meg; ha hivatkozva üdvözítőnk' isteni szavára, emlékeztetik a' gazdagot: hogy birtokának egyetlen való becse az, ha általa embertársain segített, hogy kincse csak akkor kamatozik üdvére, ha irigy önösséggel el nem ásá vagyonát, 's a' végzetnek látszó igazságtalanságát - melly reá annyi áldást árasztta - későbbi jótettek által igazolá; mit mondjunk magáról szent írásunkról, hol írva áll: könnyebben megy át a' teve egy tűszemen, mint a' gazdag a' mennyeknek országába, 's hol minden szó az elsőtől az utolsóig egy nagy oktatás, melly irgalomra int. -

A' tisztelt Grófnak nézete szerint alig van ország a' világon, melly annyi bőkezűségnek mutatná jeleit; irgalmas érzelmekben soha sem maradt el a' magyar, 's mikor hibázott, egyedül érzelmeinek felcsordulása által hibázott 280. l. - Én e' részben más véleményben vagyok, 's ha bár egypár nemes nőnek nevét ösmerem, mellynek említésénél fő városainkban minden szegénynek szíve fellobog, nem átalom kimondani: hogy hazánkban egyesek' jótékonysága általánosan véve kevesebb szegénynek sorsát enyhíti, mint bár mi más országban, mellyet ösmerek; 's hogy, ha nálunk a' szegények' száma kisebb, az bizonyosan nem tulzó irgalomnak, hanem hazánk' e' részben szerencsés helyzetének tulajdonítható, melly épen mert gyáripar nélkül szűkülködik, a' pauperismus' egyik fő okától ment. - De engedjük meg, hogy e' részben csalódtam, 's hogy noha némelly provincialis várasainkban a' szegények' állapotja valóban irtózatos, noha egy népes 's tiszta magyar helyet nevezhetnék, hol az útas félig meztelen koldús gyermekektől körülvéve alig menekedhetik rimánkodásaiktól, 's néhány szegény, télen, nyakig ganéjba beásva tölti éjszakáit a' nélkül, hogy sorsán annyi ezer lakó közül valaki könyörülne, - hogy noha, mondom, minden országos vásár és búcsú, száz meg

száz nyomorékjával kikről senki sem gondoskodik, talán nézeteimet igazolja, még is a' tisztelt Grófnak nézete szerint, az irgalom' érzete hontársaink' szívében tökéletesen fölébredt; mondom, ha megengedjük ezt, a' Pesti Hirlap' említett cikkének ugyan mik lehetnek rossz következtetései? - A' gazdagokra nézve: „kik úgy is annyira készek minden engedményre” a' tisztelt Grófnak nézete szerint „minden efféle túlhajtásnak feltartóztatólag sőt visszalökőleg kell hatnia” - de kérdem, kinek szívében az irgalom' érzete valóban feltámadott, kit vallása szeretni tanít, 's ki csak egyszer élvezé azon boldogságot, melylyel egy jótettnek öntudata keblünket eltölti, vissza fogja-e vonni segéd kezét embertársától, csak mert a' Pesti Hirlap által könyörületességre intetett? szeretetlenné fog-e válni, csak mert a' szerkeztő azokhoz kik szeretetlenek valának, néhány komoly szót intézett? Vagy talán a' szegények' részéről fenyegetnek veszélyek? talán e' vezérczikk őket izgatá gazdagabb hontársaik ellen? mert' hisz a' Pesti Hirlap' cikkeiből ítélve a' nép szegénységének okát abban fogja keresni, mert nálunk a' gazdagok szűkkeblűek. - Ha ez áll, ha a' Pesti Hirlapnak működése oda célzott, hogy a' szegény a' gazdagabb ellen felingereltessék, hogy a' nép' szenvedéseinek okát csak a' birtokosok' szívtelenségében keresse: akkor mondjunk anathemát a' szerkeztő' fejére, 's ki hazáját szereti, keljen fel egész erővel 's minden tehetségeivel e' köz ellenség ellen! - De nem mutatkozik-e - még a' tisztelt Gróf által idézett cikkelyben is - mind ennek épen ellenkezője? - A' szerkeztő a' szegénységnek okairól szólva ekkép nyilatkozik „Illy jelenetek, mint ez a' 280 halott- rendkívüli eseteket kivéve, nem mulékony okok eredményei. A' baj főoka mélyen rejtezik. Ébredjen a' nemzet annak érzetére, mi a' köz érdek; vegye fel szívverébe a' meggyőződést, hogy minden, mi a' természetesi erő teljes kifejtését gátolja, nyomort és inséget szül, és árt még annak is, kinek érdekét legyezni gondoljuk. 'S ha e' meggyőződésből indulva, a' javak világába szabadságot 's biztosságot hozott be, 's ha nem lesz kénytelen pirulva érezni: miként a' földművelés, müipar és kereskedelem bilincseinek lerázását időn túl elmúlasztotta, a' munkásságot saját intézkedései által megcsonkította, a' dolgozónép osztály nevelését, melly a' nemzeti jóllétnek lényeges föltétele, minden mértéken túl elhanyagolá; igazságszolgáltatását gyorsítani vonakodott; 's a' mi honunkban százados bajok gyökeres orvoslatának föltétele; a' bírhatási rendszer kiegyenlítéséhez ha hozzá fogni nem mert; ha mind ezt pirulva kénytelen nem lesz érezni, 's a' szegénység ügyét czélszerűn elrendezi, az élelmetlenség fogyni, 's vele nyomor 's inség kevesedni fog.” 'S valjon ki ezeket olvasá, fogja-e mondhatni, hogy a' Pesti Hirlap' szerkeztője a' nálunk találtató szegénységnek okait kizárólag - vagy legalább nagyobb részben, a' gazdagok' szívtelenségében keresi? vagy hogy csak egyesek' irgalmától várja e' szomorú állapotnak megszűnését? 's nem kell-e inkább megvallania, hogy ezen cikkelyében, a' szegénység' megszüntetésére nézve legalább, a' tőle - a' tisztelt Gróf által 101. lapon megkívánt javítási recipét minden tartalék nélkül előadá? -

De légyen ez elég; a' mondtak, 's mindenk felett a' 12-ik 's 18-ik vezércikkelynek figyelmes átolvasása talán meggyőzték olvasóimat, hogy ama' nehéz vád, melly a' Kelet' Népének tisztelt szerzője által a' Pesti Hirlap ellen emeltetett: mintha a' szegényt 's birtoktalant, a' gazdag 's birtokos ellen uszítaná, e' cikkelyekre nem alapítható; - menjünk tovább. -

A' második panasz, melly a' P. Hirlap ellen emeltetik: minden felsőbbségnek gyanúba hozása, 's gyűlöletessé tétele. A' vád nehéz, és fontos, - nézzük ennek is alapjait. Valamint az

előbbi, úgy ez is leginkább a' fenn említett 18-ik és 12-ik Vezérczikkekre alapittatik. - Ha a' szegény a' 18-ik vezérczikkben azt olvassa, így szól a' tisztelt Gróf 254-ik lapon, hogy a' gyermekgyilkolásnak eleje vétele végett másképp nem intézkedtek a' hatóságok, mint egy hóhérnak rém gyanánt háttérbe állítása által, ha azt hallja, hogy 100 illy szerencsétlen közt 80, 90 elhal, a' megmentett 10 pedig tán az utcán fagy meg, nem természetes-e hogy lelkében antipathia 's gyűlölés támad minden felsőbbbség ellen. - A' P. Hirlapnak ezen állításai legalább nem sokkal tesznek többet (a' Gróf nézete szerint 253. l.) - mint: Te városi tanács, Te vármegyei hatóság, Te helytartó tanács, Ti mindnyájan annyit nem értek mint egy pipa dohány, mert kötelességteknek nem, de leg-egyszerűbb emberi hivatástoknak sem feleltetek legtávolabbról is meg. A' 12-ik vezérczikkben közölt szomorú hír pedig 275. l. a' közönségben, melly illy féléket elhisz, egyenesen azon gondolat alapját veti meg, nem volna-e jó az egész felforgatni, egy egészen új kezdet tétele végett; mert ott, hol egy ország fővárosában a' 19-ik században minden háború, dögmirigy, és efféle nagy esemény nélkül 280 holt ember test találtatik a' nyílt utczákon, ott valóban olly ebül, sőt olly kutyaúl állnak a' dolgok, hogy már nagyobb zavar nem lehet, 's ekkép kár bevárni egy csiga menésű reformációnak anynyi unalmas renddel ránk lassanként systematisált bekövetkezését. - Minden nyugott nemzeti kifejlődésnek első feltétele a' rend. Ki ennek megbontója, ki a' köztársaság' szolgáit gyanúba hozza, 's gyűlöletessé teszi, és így a' szükséges hatalmoknak legerősebb talpkövét, a' közbizodalmat meggyengíti, az, a' társaságnak ellensége. - Ha a' felsőbbbségeknek anyagi hatalmoknál egyéb támaszok nem marad, e' felsőbbbségek 's a' nép egyiránt demoralisálódnak; azok úgy is már helyzetök által gyűlölet' tárgyai levén, a' közvéleménytől egészen függetlenekké válnak, 's mintegy önkénytelen, anyagi hatalmoknak kiterjesztéséhez vezetnek; ez engedelmeskedve meggyőződése ellen, meghajolva egy gyűlölt de félt hatalom előtt, lealáztatik. - Első kötelessége tehát minden jó polgárnak, fen-tartani valamint a' törvénynek, úgy azoknak tekintetét is a' nép előtt s kik e' törvényeknek képviselői 's naponkénti végrehajtói. De valjon ebből az következik-e: hogy mert a' felsőbbbségeknek általános tekintetét a' haza' kára nélkül csonkitani nem lehet, - minden vissza-élésnek fölfedezése, melly vagy egyes tisztviselő, vagy egész gremiumok által elkövetett, tilos? hogy mert a' felsőbbbségeket a' nép előtt gyanússá tenni nem szabad, egyszersmind a' jó polgárnak kötelességei közé tartozik, beleplezni minden hibát, vagy hanyagságot, melly felsőbbbségekre némi homályt vonhatna? Nincsenek adataim, 's azért nem mondhatom, mennyire áll az, mit a' Pesti Hirlap a' lelcenzek' sorsáról mond: de feltéve, hogy adatai igazak, hogy 100 illy gyermek közül csakugyan 80-90 hal meg, nem állt-e kötelességében minden jó polgárnak, a' kormányt 's hazát e' szerencsétlen állapotra figyelmeztetni? - figyelmeztetni pedig annál inkább, mert hazánkban még a' lelcenzekről eddigelé gondoskodva nincs, 's csak a' törvényhozás' útján történhetnek olly intézkedések, mellyek e' hiányt tökéletesen pótolják. -

A' 12-ik Vezérczikkben említett 230 halotról nem szükség bővebben szólanom; minthogy hír, és visszavonása egy számban jelenvén meg, a' közönségben csak felette kevés egyed lehe, ki ezt elhiven, reá olly iszonyatos okoskodásokat építhetett, mint mellyeket a' tisztelt Gróf említ. De feltéve, hogy e' hír való volna, vagy hogy a' Pesti Hirlap, például, némelly vármegye' tömlöczeinek közönséges évenkénti mortalitásáról közölne tudósításokat, - mellyek, köztünk légyen mondvá, talán nem kevesebbé lennének szívszorítók: - mert egyes

túlzók lehetnek, kik a' tisztelt Gróf által elmondott módon okoskodnának illy tudósítások' nyomán; mert lehetnek némelyek annyira tapasztalatlanok minden országos tudományban, kik nem épen e' nyilvánosságban látják legnagyobb biztosságát annak, hogy e' visszaélések végökhöz közelgenek, hogy a' kormány, melly e' hiányoknak nyilvánossá tételét nem ellenzi, megszüntetésükre bizonyosan kezet nyujtand; mert, mondom, illy egyedek lehetnek, a' sajtó ne gyakorolja üdvös hatalmát? Az angol hirlapok, mellyek a' gyármunkások' sorsáról szólnak, felelősek-e azon kicsapongásokért, mellyek e' munkások által itt ott elkövetetnek? - a' hirlapok elhallgassanak minden visszaéléseket? - mintha az igazságos panasz, melly itt ott egyes tisztviselők ellen létezik, nem terjedne sajtó nélkül is; vagy a' mende monda által közölt hír nem nagyúlna százszorta nagyobb mértékben, mint azt a' leghazugabb lap tenni merészelné, 's így nagyítva a' nép között nem szülné épen azon rossz következtetéseket! - Nézetem szerint nincs, mi a' felsőbbbségek' tekintetét inkább csonkítaná, mint ha ellenök szólani egyáltalában tilos; illy esetekben, csak mert előljáróit váddal illetnie nem szabad, a' nép felteszi, hogy méltó oka volna ezt tennie, és suttogva egymás között igazságtalanabb, mint ha a' nyilvánosság' tág mezejére kilépni kényteleníttetnék. Nem a' hiányoknak nyilvános rostálása: magok a' hiányok csonkítják a' felsőbbbségek' tekintetét; 's a' nyilvánosság, melly az egyes tisztviselőt vagy hatóságot minden lehető javításnak eszközzésére birta, épen ez által alapoka is azon határtalan tiszteletnek, mellyel a' törvény' végrehajtóit épen a' legszabadabb sajtóval bíró országokban körülvéve látjuk.

Sokat szólhatnék e' tárgyról még; mondhatnám: hogy a' Pesti Hirlap említett vezércikkeiben egyes esetekről szól, 's hogy így legfelebb is azzal vádoltathatnék, hogy némely egyes tisztviselői személyek vagy testületek, de semmi esetre nem minden felsőbbbség iránti tiszteletet gyengithete; mondhatnám: valamint hazám' népét nem gondolom olly forradalmi állapotban, hogy egypár statistikai adat által azonnal minden felsőbbbségnek gyűlöletére birathatnék, úgy azon férfiakat, kik e' hazában hivatalokat viselnek, inkább tisztelem, mint sem feltehetném: hogy hiányokra bárki által figyelmeztetve, azoknak lehetőség szerinti megszüntetését kötelességöknek nem ösmernék; - de füzetem hosszabbra terjed, mint akartam, 's azért térjünk e' vádak' harmadikához, 's nézzük: áll-e az, hogy a' Pesti Hirlap gyűlöletessé teszi a' fő rendeket a' nemesi rend, 's minden kiváltságos rendet a' nép előtt.

Minden országban, hol alkotmány vagy társasági szokások a' népet külön osztályokra választák, 's politicalai jogokban vagy társalkodási tekintetben egymás felébe emelték: szükségkép e' különvált osztályokban surlódások fognak támadni, 's pedig annyival előbb 's bizonyosabban, mennyivel közelebb állnak jogi 's társalgási tekintetben egymáshoz. - Kiket a' sors a' társasági lépcső ellenkező határait állított, ritkán jönnek közvetlen surlódásba, 's a' koldús a' gazdagot, a' polgár a' herceget irigység nélkül látják olly fénykörben, melly még vágyaiknak is távol áll; sőt nem ritkán látjuk ez ennyire különvált osztályok között a' legmelegebb, legtartósb sympathiát: - csak ott, hol két osztály egymáshoz közel áll, hol sok tekintetben hasonló 's csak némelyekben külön vált, egy téren naponként találkozáva, mintegy naponként megví felsőbbbségeért, ott találunk majd nem mindig gyűlölésre. - A' zsellér 's telkes gazda, a' polgár 's választott polgár, a' kisebb 's nagyobb birtokú nemes, 's végre ez utóbbi 's a' mágnás között mintegy természetes rivalitás uralkodott 's fog uralkodni mindig; az, ki magasabban áll, felsőbbbségét senkivel sem érezteti úgy mint épen azzal, kit valamivel alantabb de magához olly közel lát, hogy felsőbbbségének általai contestációjától félhet; minden alantabb álló mind azon gyűlölséget, mellyet egyenlőség után vágyódva felsőbbjei ellen érez, azokra önti el legtöbbször, kik nálánál csak egy fokkal állnak magasabban; - 's ez úgy volt 's lesz mindig, ha bár a' Hirlap vagy egyesek' vigyázatlan beszédjei soha sem nevelnék is ez ellenséges indulatokat. -

Ezen általános nézetnek következése először az: hogy éppen mert egymáshoz oly közel álló néposztályok mint nálunk a' mágnási 's nemesi kar, természetök szerint már surlódásokhoz hajlandók, minden, ki e' természetes hajlamot használva ezen osztályok között ellenségeskedést okoz, kettősen vétkes.

Másodszor: hogy az illy osztályok között létező surlódásoknak oka nem ritkán minden különös kútfő nélkül csak a' dolgok' helyzetéből fejlődik, melly által az alantabb állók néha felsőbbek' minden tetteiben gögöt látnak, ezek az előbbieknél gyűlölséget 's ellenséges indulatot keresnek a' nélkül: hogy ezek vagy amazok illyesre különös alkalmat adnának, 's inkább mert illyesmi körülményeikben lehető, mint mert valóban elkövettetett; 's hogy ennél fogva illy ellenséges indulatoknak létezését vagy nevedését csak akkor tulajdoníthatni egyeseknek, ha ezen vád tetteikből világosan bebizonyítható. -

Ha tehát a' Pesti Hírlap a' mágnási 's nemesi rend között - mellyeknek öszmunkálása nélkül honunk előmenetele jelen viszonyainkban lehetetlen - valóban gyűlölséget gerjesztett, ha a' - fájdalom! már úgy is elég tágra terjedt hézagot, melly e' két rendet egymástól elválasztja, munkássága által még nagyítá: kétségen kívül nincs, mi e' cselekvésnek mentségül szolgálhatna; az ellenben, hogy e' hézag létezik, sőt a' tisztelt grófnak véleménye szerint egy idő óta még tágult, a' Pesti Hírlap' szerkeztőjének csak akkor tulajdonítható, ha czikkeinek szavaiból megmutathatjuk, hogy valóban ezek valának okai a' szakadásnak. -

Mi előtt a' Kelet' Népe' tisztelt szerzőjének, a' Pesti Hírlap ellen e' részben felhozott vádjainak taglalásába ereszkedném, legyen szabad mindenek előtt idéznem azon szavakat, mellyekben a' szerkeztő a' tisztelt Gróf által említett 17-ik vezércikkben, hazánk' felsőbb rendeiről nézeteit előadja. -

Ne gondolja senki, hogy a' nivellatió eszméje erőt vett legyen e' nemzetben a' historián. Mi szeretjük nemzetünk múltját, és soha sem fogjuk azt felejtetni. Hazánk'nak múlt időkről képe nagy vonásaiban a' magyar előtt mindig szívmelő, még szerencsétlensége árnyéklátában is ígésző, még botlásaiban is érdekes marad. Pedig vannak nevek, mik e' múltkor dicsőségével emlékezetünkben öszveforradvák. Ha illy név tűnik fel a' nemzet előtt az életben: csak szólnia, csak tennie kell az irányban, mellyet hazafiság jelel; 's első szavánál egy nemzet figyelme vonúl reá, egy nemzet bizalma fordul felé, 's első léptében felkarolja őt ama roppant erő, mi nélkül ma már az ébredés korában egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetne a' népszerűség.

Kiknek már nevöknél fogva illy hatáskör nyílik, minőre mások csak hosszadalmas munkahűséggel küzdhetnek fel; kik a' polgárjogoknak első szülöttei, vak történet által közvetlen munkásságra hivatvák a' pályán, hova másokat csak nemzeti bizodalom emelhet föl, és önállóbb függetlenebb munkásságra hivatvák, mint kiket tömegek akarátja, 's néha talán elfogúltsága korlátozhat, ezekre - ha akarják - szép jövő vár. Ha mikint bizton hiszszük - néhány lelkesebbjeik példája szerint kivetkeztek a' szűkkeblűség, szeretetlenség, nemzetlenség lepleiből; ha érezik, hogy igazságosnak lenni nem áldozat, hanem annak, a' mi valódilag jog, biztosítása; ha hogy a' nemzet boldogítás, és alkotmányos életfejemény békés ösvényén a' józan haladás zöld remény szegte fejér lobogóját

ők viszik elől: a' nemzet őket bizalom teljesen fogadja vezé-
reivé, 's kétszer meleg lelkesedéssel követendi ez ő s neveket
a' béke útján, miként őseiket követte egykor a' harczmezején,
és a' fénykört mellyet kiérdemlenek, a' fénykörrel kettőz-
tetendi meg, mellyet őseik érdemlettenek.

Ezek a' Pesti Hirlapnak a' magyar főrendekről nyilván kimondott nézetei, mellyeket én
annyival őszintébbeknek tartok, mennyivel tökéletesebben megegyeznek sajátaimmal e'
tárgyról. Ha meggondoljuk azon befolyást, mellyet emlékek minden emberre gyakorolnak; ha
meggondoljuk, mi nehezen ösmeri el a' többség olly egyedeknek felsőbbségét, kiket egykor
hasznóinak tudott, 's mennyivel könnyebben hajlong öröklött, mint önválasztott bálványok
előtt: nem bámúlhatja senki azon befolyást, mellyet a' születési aristocratia még napjainkban
is majd nem mindenütt gyakorol; - nem bámúlhatja, ha még Franciaországban is az ó
nemesség, bár porba döntve a' forradalom, 's uj és dicső nevek által kipótolva a' császárság
által - soha nimbusát egészen el nem veszti. - A' nemességnek tisztelete régi földrésznkben
annyira a' nép' szokásaiba felvett, annyira benső organismusával egybe font eszme, hogy
mostani viszonyainkban hatalmát tagadni képtelenség. - Csak egy van, mi e' részben az újabb
's régiebb idők között különbséget teszen, az: hogy a' nemesség egykor nem csak minden
politikai kitüntetés' feltétele, de egyszersmind biztos eszköze is vala; 's hogy most a' legszebb
név 's czim e' kitüntetés után vágyódónak segédet adhat, de valamint nem egyedüli, ugy
magában nem biztos eszköz ennek elnyerésére. Csak az, ki valóban erősebb, kormányozhat; 's
valamint az anyagi erő századaiban, a' nemesség csak bajnoki erényei által vívja ki
felsőbbségét, úgy napjainkban minden születési aristocratia hatalmassá csak akkor válhatik,
ha czimerein kívül, birtok és magasabb intelligentiára támaszthatja hatalmát. - Ez helyzete
minden születési aristocratiának mindenütt, 's ha bár kisebb mértékben, nálunk is. - Hazánk-
ban a' főrendeknek, valamint birtoka, úgy jogai terjedtebbek, mint bár milly más országban;
's ha valahol, bizonyára nálunk szép az állás, melly e' rendek' minden egyedére, ki hivatását
átlátá, vár; - de a' név maga korunkban már nem árníthat el senkit, 's valamint a' Kelet' Népe'
tisztelt szerzőjének neve, és kivüle senki által nem birt országos állása legszebb igazolása
azon tekintetnek, mellyben a' Hirlap' nézete szerint a' főrendek' tagjai közöttünk állanak: úgy
érdemei bizonyosságot tesznek arról, hogy e' nemzet tiszteletében nem csak nevek által
vezéreltetik. -

Már kérdem; azt, ki a' főrendekről úgy szól mint a' Pesti Hirlap' szerkeztője a' fen idézett
helyen, vádolhatni-e azzal: hogy a' születési jogokat nivellálni akarja
134. l. - vádolhatni-e, hogy illy szavak által polgári erény és közlélek helyé-
be másnak tulajdona utáni vágyakat gerjesztje? 'S ha bizonyos idő óta
viszongások mutatkoznának a' nemzet' két felsőbb rende között: annak tulajdoníthatjuk-e
ezeket, ki a' főrendeknek nép 's önmagok előtt illy dicső munkássági kört jelele ki, 's ki mind
azon francziáknál, kiknek - állítólag - modorját követi, Mirabeautól kezdve Camille
Demoulinsig, Danton, St. Just, Marat 's Robespierig talán aligha találna ollyast, ki e'
vezérczikkben az aristocratiáról kimondott nézeteket magáéinak vallaná. -

A' Kelet' Népe'nek mélyen tisztelt szerzője e' részben másképp vélekedik, 's midőn az említett
cikkelyt 130. l. - ollyannak nézi, melly csábításra kigondolt dicséretei
által inkább sértő (e' szavak által én legalább nem tudom mi más cikkelyt érthetett
volna a' tisztelt Gróf) - a' Pesti Hirlap' minden szavaiból csak azon öröklő censeo esse
delendos et delendas ítéletet véli kihallani, melly szerzőjüknek kedvencz eszméje. -

Nézzük a' nemes Grófnak okait. - Azokon kívül mellyek általa annak bebizonyítására
hozattak fel: hogy a' Pesti Hirlap a' birtoktalant a' birtokos ellen uszítja, 's mellyek, minthogy
főrendeink egyszersmind honunk' legnagyobb birtokosai, a' jelen kérdés alatt lévő vádnak

bebizonyítására is szolgálhatnának, a' tisztelt Gróf különösen a' főrendeket illetőleg (legalább mennyire azt munkájából kivehetni) kettőt roszal a' Pesti Hirlap' eddigi vezérczikkeiben. -

Az 1-ső: mert a' Pesti Hirlap főrendek' azon részéről szólva, melly az általa kijelelt hivatásnak megfelelni nem akar, nyilván kimondja meggyőződését: hogy a' haladás' nagy ügye, hogy nemzetünk' rendeltetése teljesülni fog nélkülök, sőt ellenök is ha kell.

A' 2-ik 's itt engedelmet, ha a' tisztelt Grófnak nézetét fel nem fogám, mert megvallom, noha ismét és ismét olvasám munkáját, még a' jelen pillanatban is alig hihetem, hogy nem csalódom, - mert a' Pesti Hirlap' nézete szerint nem kegyelem, de jog 's igazság az, mit korunk követel, 's csak ezeknek megadása lehet az alap, mellyre honunk' jobb létét biztosan építhetni. Legyen szabad e' vádak' elsőjének megczáfolására felhoznom a' Pesti Hirlap' azon szavait, mellyekre alapítatik; e' szavak nézetem szerint megfelelnek magokért. - Előadva azon magas hivatást, melly hazánkban a' főrendekre vár, ha helyzetöket felfogva, ezzel a' haza' javára élnek, a' Pesti Hirlap ekkép folytatja cikkelyét: - De ha volna közöttük, ki úgy vélné, hogy őseitől öröklött neve olly tőkepenz, melly őt tettlen nyugalomra felhatalmazná, vagy tán épen felhatalmazza magány hasznát jog 's igazságnak, magány érdekét köz nemzeti érdeknek ellenszegezni; ha volna ki tulságos önhitségében a' világ' kerekét megakasztani, vagy a' józan haladásnak, mellyet kormánybölcse ség vezet, köz szüksége parancsol, nemzeti lelkesedés intéz, útját állani akarná; ha van e' nemzetnek rendeltetése, az bizonyára teljesülni fog velök és általök, ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök ha kell. - 'S most a' Kelet' Népe' mélyen tisztelt szerzőjének igazságszeretetére appellálok, 's kérde m: vonhatni-e e' szavakból azon követke zéseket, mellyek munkájának 290-dik lapjain belőlök vonattak? lehet-e abból, mert a' Pesti Hirlap főrendek' azon egyedeiről szólva, kik haladásunknak ellene szegülnek bátran kimondá, hogy nemzetünk el fogja érni rendeltetését nélkülök is, - ezen állítását a' főrendekre általjában kiterjeszteni; kérde m, lehet-e ezt? 's ha nem, úgy miben fekszik a' Pesti Hirlapnak vétke? - abban, mert főrendekről feltevé, hogy annyi tagjai között néhányan találkozzanak, kik nemzeti kifejlődésünknek önös érdekeiket ellenébe állitva józan haladásunknak tehetségök szerint akadályokat fognak elébe gördíteni? - De valjon hol van a' nemzet, mellynek haladása ellen egyesek harczba nem szállottak volna? - hol az aristocratia, melly midőn töle a' közjóért illy áldozatok kívántattak mint nálunk, nem állt volna legalább néhány egyedei által ellent a' köz kívánatoknak? 's lehet-e nagyobb magasztalása honunk' kiváltságos rendeknek annál: hogy nálunk a' nemzet csak e' rendek' kisebb részétől vár illy ellenszegülést, előre kimondva erős meggyőződését: hogy a' többségtől csak igazságot vár ügyeinek elrendezésében? - vagy abban fekszik a' Pesti Hirlap' bűne, hogy nemzetünk' rendeltetésében bizva, még akkor is, ha főrendek' némelly egyedei ellene szegülnének, ügyét, mellyet pártol, vesztetnek nem hiszi, 's kimondja, hogy e' hon haladni fog ez ellenszegülő egyedek nélkül, sőt minden törekvéseik ellenére is? - 'S ezen meggyőződésnek kinyilatkoztatása, mellyben a' Pesti Hirlappal tökéletesen osztozkodom, ez fenýíthetné veszélylyel a' hazát? Valjon ha ez ország' törvényhozóinak többsége, felfogva honunk' szükségeit a' haladás' pályáján megindúlt, ha a' kormány - mit biztosan reménylünk - átlátva magas hivatását, a' nemzetet szent törekvéseiben tehetsége szerint elősegíti: e' nemzetnek haladnia ne lehessen, csak azért, mert főrendei között talán olly egyedek találtnak, kik magány hasznokat jog- 's igazságnak, magány érdeköket a' köz nemzeti érdeknek ellene szegeznek? Valjon ha volnának illy egyedek - mi nézetem szerint legalább valószínű - nem a' Kelet' Népének lelkes szerzője volna-e az, ki ellenök legkiméletlenebbül fellépne? ő, ki azon szent meggyőződéstől vezéreltetve „hogy a' magyar kiváltságos főnemes irigylésre méltó helyzetében vajmi parányi és szánakozásra méltó lény, ha hazájának

emelésére semmit sem tesz” - felszólalt egy maga a’ nagy hallgatás között, mely e’ hon felett 15. év előtt uralkodott; ki csak ügyének igazságában bizva nem veszté reményét, - ‘s legyen örök dicsőségére mondva - küszködött 15. hosszú évig majdnem mindig rendjének nagy többsége ellen; kit gúny ‘s világos ellenségeskedések útjában vissza nem tartóztattak, mert szíve érezé, hogy a’ magyarnak még lenni kell, mert lelke meggyőződött, hogy e’ keleti raj el fogja érni rendeltetését, bár mennyi, ‘s bár mi magasán álló szűkkeblűség szegülne ellene; ő, mondom, most néhány törpe önzők ellenében, kik őseiktől öröklött nevöket olly tőkepénznek tartják, mely őket tettlen nyugalomra felhatalmazza, vagy kik épen önérdekeik’ tekintetéből a’ józan haladásnak útját állani merészlenék, nem szólalna fel? nem fogná, vagy nem fogja-e mondani: - mert talán lesz alkalom erre, és Széchenyi István nem fog lelépni a’ dicső pályáról melylyen eddig haladott - Ti törpék, kik a’ világ’ kerekét feltartani, kik e’ nemzetnek szent törekvéseiben útját állani akarjátok! e’ nemzet el fogja érni rendeltetését gyenge segédetek nélkül is; - a’ végzet dicső helyre állított, hivatástok nagy ‘s irigyletre méltó vala, mert a’ nemzet bennetek várta jogainak leghivebb bajnokit, általatok remélé örök igazainak biztosítását: de ti önmagatok lemondtok fenséges állástokról, ‘s a’ nemzet el fogja érni célját, nélkületek, sőt ellenetek is. Valjon, kérdem: Széchenyi István nem fogja-e illy esetben elmondani mind ezt, ‘s a’ Pesti Hirlap mi mást tőn 14-ik vezércikkében? Mert hogy e’ vezércikknek annyira rosszallott végszavai nem a’ főrendekről általánosan, hanem csak azon néhány egyedekről érthetők, kik törpe önösségöket a’ haza’ javának alája rendelni nem akarják: azt minden, ki, az egész 14-ik vezércikket kezdetétől végig olvassa, tisztán átlátja. - ‘S most nézzük a’ tisztelt Gróf vádjának második okát. A’ Pesti Hirlap 32-ik, az ipar egyesületről írt cikkelyében, politicus pártjaink’ különböző árnyéklatairól szólva, mások között írja: Vannak ismét mások, kik barátai voltak a’ szabad-elműségnek míg kegyelem színében jelentkezhetett, de a’ gondolat fejökre nőtt, ‘s érzelmöket sérti a’ kor melynek kegyelem nem kell, melyly jogot ‘s igazságot követel; és ennek kimondása az, mit a’ Kelet’ Népe’nek tisztelt szerzője, mennyire t. i. a’ 290-ik lapon e’ szavakhoz ragasztott háromszoros felkiáltó jelekből, ‘s a’ módból mellyel a’ 284. lapon ‘s munkájának több helyein ismételtetnek, ítéltetünk - leginkább rosszalni látszik, - ismétlem, rosszalni látszik, mert még most, e’ pillanatban, midőn a’ Kelet’ Népe’nek többszöri elolvasása után e’ sorokat írom, sem hitethetem el magammal egészen, hogy a’ tisztelt Grófnak e’ részbeni nézetei iránt nem csalódom. -

Mert ki első fellépésétől mostanig mindig a’ haladás’ zászlója alatt küzdött mint Széchenyi István; ki, mint ő, nyilván hirdeti, hogy nem a’ szív, hanem csak a’ mindenek felett uralkodó észnek világát követve érhetünk célzt, hogy csak a’ törvényesség ‘s alkotmányos formáink’ szoros megtartása mellett kivítt győzelmeink azok, mellyek a’ nép’ javát elésegíthetik: kívánhatja-e hogy nem j o g é s i g a z s á g, hanem egyeseknek kegyelme legyen az, mire a’ nép’ barátjai hivatkozzanak, mitől e’ nemzet szebb jövőjét várja? -

Távol legyen tőlem, hogy azon nemes gerjedelmek ellen szóljak, mellyek az embert kiemelve önössége’ köréből, arra bírják, hogy embertársainak javáért azon hasznokról, miket jog ‘s törvény neki mások felett engedének, önkényt lemondjon; nincs senki, e’ tisztán szívből eredett nemes érzeményt, mellyet kegyelemnek nevezünk, mélyebben tisztelő mint én; de ha országos dolgok’ elrendezésében a’ szív’ erős szavának hallgatni kell, ha csak a’ hideg ész az, minek tanácsait veszély nélkül követhetjük: nem foly-e ebből önkényt, hogy politicali engedményekben a’ kegyelemnek - mint tisztán a’ szívből eredett erénynek - helye nem lehet, ‘s hogy minden illyes engedmény csak a’ szoros jog ‘s igazság’ eszméin, azaz: olly alapokon épülhet, mellyeknek kútfeje a’ tiszta ész, mellyeknek határa nem a’ mindig ingadozó, ‘s majd nem minden egyednél külön nyelven szóló szív, hanem egyedül az örökké változatlan értelemnek fogalmai által határoztatik? -

De megengedve is, hogy ez nem azon általánosságban állana, melyben itt felállított - mit azonban a' tisztelt Gróf, mint a' tiszta észnek legkirekesztőbb tisztelője, bizonyára vitatni nem fog - megengedve, hogy a' haladási iránynak kijelölésében azon indító okok között melylyek a' nemzet' kiváltságos részeit engedmények' adására határozzák, a' szívnek is volna része; hogy azon egyedek közül, kik a' nép' helyzetének javítását czélul tűzték ki munkásságoknak, némellyek volnának, kiket épen szenvedéseknek látása, 's azon kegyelmi érzet, melylyet Isten minden jobb emberi kebelbe teremtett, 's melly embertársainak szenvedésein megindúl, vezeté e' nemes útra; valjon a' törvényhozó, valjon ugyan azon egyedek, kiket könyörületes érzeteik tettek először a' népnek sorsára figyelmetessé, ha mint felső táblánk' tagjai felszólalnak, mi másra alapíthatnák javalataikat, mint épen ügyöknek igazságára, épen arra, hogy az általok védett törvény olyan, melly az emberi nem' elidegeníthetlen jogainak életbe hozásánál nem egyéb; mert ha ezt nem teszik, ha javalataiknak alapja csak azon kegyes emberi érzet, melly kebleiket eltölti, ha nem természetes igazság a' talpkő, mellyre okaikat építik, ki nem látja által: hogy mind azok, kiket hasonló érzet nem lelkesít, ez engedmények' adására nem kényszeríttethetnek: 's hogy mindenki, 's ha csak egy volna is, kinek önérdeke könyörületénél erősebb, vagy kinél különös viszonyok által illy engedmény több áldozattal jár, azt, mit a' többség csak mint ajándokot ajánl, mint olyast - mert nagylelkűség senkinek kötelességül nem tétethetik - megtagadhatja? - Így, midőn például a' nemesi rend elhatáráz, hogy nemtelen hontársainak egy vagy más terhében ezentúl részesülni fog: azt, mit ha e' törvény a' természetes igazság' alapjára építettett, elfogadni kénytelen volna, megtagadja mihelyt ez engedmény' indítóokául csak a' kiváltságos rendek' nagylelkűsége állított; nem is említve más okot, mint p. o. hogy ő hasonló nagylelkűséget keblében nem érez, vagy olly állapotban él, melyben ajándékokat tennie nem lehet. - 'S ha ez nem volna is, illy módja az engedmény-adásnak nem lenne-e rossz hatású a' népre nézve? - Az emberi nemnek egyik fő tulajdona: kívánni mindent 's szünetlenül, 's pedig annyival inkább 's türelmetlenebbül, mennyivel több vágy teljesüle; - már ha e' kívánságok' teljesítésében csak kegyelem 's nagylelkűség szerint járunk el, ha a' természetes igazság, ha jog nem jeleli ki a' határokat, mellyeken túl ez engedmények nem mehetnek, valjon mi korlátozhatja a' népet vágyaiban? - Ha a' birtok' szentségét kimondád, 's a' népnek birhatásra nézve jog-egyenlőséget adál, mert a' természetes igazság kívánja, hogy mindenkinek homloka' veritékével keresett vagyona biztosítva légyen; mert természeti joga szerint senki a' birtok' szerzésének lehetőségétől kizárva nem lehet, a' nép meg fogja érteni szavadat, 's törvényed, melly neki csak egy reményt adott, 's teljesítését önmunkásságától függeszté fel, szorgalomra fogja buzdítani hontársaidat; ha ellenben adományaidnak oka csak kegyes úri jó akaratod, ma irgalom, holnap nagylelkűség vagy hiúságod, nem valószínű-e: hogy a' tömeg bízva határtalan hatalmadban, emberszeretetedben, vagy talán hiúság alkotta bőkezűségedben, kívánva mindig és szünet nélkül, csak mert egyszer kegyes valál, vágyaiban határt nem ösmer, míg végre azon állapotra jut, melyben a' római pór kenyér 's játékokért rimánkodva szabadságát gyáván a' legbőkezűebbeknek adá el. -

Csak természetes jog 's bennszületett igazságérzetünk azon alap, mellyre törvényes engedményekben mind a' törvényhozó jótéteményeire, mind a' nép kívánataira nézve erősen támaszkodhatik; minden egyéb bizonytalan, 's pillanati tapsot 's lelkesülést, de bizonyára soha állandó meglegedést nem szülhet. - Vagy talán hiszi valaki, hogy a' nép kevesebb háladatossággal leend jóltevői iránt? hogy a' kiváltságos rendeknek érdeme kisebbedik, ha azon engedmények, mellyekkel a' nép' helyzetét emelék, mint természetes jogainak előismerése, 's nem mint kegyelem adattak? Mintha a' népet az engedmény, mellyet neki, mint koldúsnak kenyerünket, irgalomból odaveténk, azon érzeménynél inkább boldogítaná, mellyel emberi méltóságát előismerve látja; vagy mind azon tettek között, mellyekkel magasabb polczon állva embertársaink' javát elégegethetjük, volna egy dicsőbb, mint kivíni embertársaink' jogait! - Nyissuk fel a' történetek' könyvét, 's nemde azon nevek ragyognak legtisztább fényben, kik

az igazságért víttak. - A' legbuzgóbb emberbarátok, kik szívök' irgalmát ezerekre terjeszték, 's jótétemények közt tölték napjaikat, eltűntek; a' szenvedőkkel, kiknek ők törölték le könyeiket, nevök sírba szállt, 's az utód nem ismeri magas példájokat; csak ki az igazságért küszködött, ki embertársainak jogait védé, 's győzve szent ügyében egy elv' diadalát hagyá maga után, az marad fel a' jövőnek; neve áldásként hangzik századok után, emléke magas érzelmekkel tölti utódait, 's az emberi faj nem felejtí soha dicső bajnokát. - 'S nem szép hivatás-e ez? 's a' kit kegyes végzete olly helyre állíta, hol munkásságának e' czélt tűzheté ki, nem lehet-e joggal büszke állására? - Kétségen kívül, mint minden szóval, úgy az emberi nem' elidegeníthetlen jogainak nevével is sok visszaélések történtek már, rosz szenvedelmek küszködtek sokszor a' legtisztább zászlók alatt, 's az igazság' szent nevében tettek történtek, mellyeken emberi érzetünk eliszonyodik; de ha a' forradalmak' korszakára tekintünk mellyben ez történt, nem látjuk-e hogy épen abban fekszik e' visszaéléseknek fő oka: mert a' jogérzet a' népben jókor nem neveltetett; mert a' nép hatalmassá vált, 's múltjában, egykori felsőbbjeitől adva azon példát nem találá, hogy erkölcsi korlátok vannak, mellyeken semmi földi hatalom büntetlenül túl nem terjedhet? - A' kötelességérzetnek egyetlen biztos alapja: jogérzetünk, csak ki azon határokat ösmeri, mellyeken túl idegen hatalom szabadságát nem korlátozhatja: az fogja tisztelni azon korlátokat, mellyeken túl kívánatai nem terjedhetnek. - Kegyelem, pillanatokra háladatossá teheti a' népet; jogainak előismerése a' törvény' szilárd védőjévé tevé, 's ez a' feladat. -

De talán bővebben szóltam e' tárgyról, mint szükség vala; a' tisztelt Grófnak egész élete, 's e' munkájából is sok helyen kihangzó szabad elvei szinte kételkedésbe hoznak: nem csalódtam-e midőn néhány szavainak azon értelmet adám, mellyben azok itt vétettek; e' részben engedelmet félreértésemért, 's mentségemül csak azt, hogy sokan, kikkel a' tisztelt Gróf' munkájáról szóltam, tévedésben osztoztak; 's hogy lehetnek, kikre nézve nem árt, ha néha arra intetnek; hogy nem kegyelem, de igazság az, mit tőlök várunk, 's hogy törvényhozó csak kötelességének teljesítésében keresheti dicsőségét: minden mit többet, vagy kevesebbet tesz, jobbra egy formán káros, 's ki könyörületességtől elragadva a' népnek jogánál többet ad, vagy ki önösségtől vezéreltetve azt megtagadja, egyenlően vétkezik a' közjó ellen. -

'S most menjünk át e' vádak' utolsójára, 's nézzük, valjon a' Pesti Hirlap megérdemli-e azon szemrehányást, hogy általa minden municipalitás a' lehetőség szerint depopularisáltatott. E' vádnak bebizonyítására a' tisztelt Gróf semmi különös adatokat elő nem hoz; de miután munkájában a' szelid torturáról, nyilvánosságról, bot, vessző, korbácsról, 7-ik 8-ik és 26-ik szám alatt írt vezércikkek hordatnak elé: annyival szükségesebbnek tartom e' részben véleményem' kimondását, mennyivel jobban tudom, hogy mind azon panaszok között, mellyek a' Kelet' Népében a' Pesti Hirlap ellen felhozatnak, bizonyára egy sincs, melly ennyi viszhangra találna; - 's mennyivel inkább tapasztalám önmagam azon keserűséget, mellyet a' 17-ik „Nemzeti veszély” czim alatt írt vezérczikk némelly hatóságokban 's bizonyos egyeknél gerjesztett. - Az emberek' többsége egyenlőn ragaszkodik hatalmához, eredjen az jogból vagy visszaélésből; 's így nem bámulhatni, hogy midőn a' Pesti Hirlap némelly, a' megyei hatóságok' szent czimével takart visszaélések ellen felszólalt, néhányan vagy érdekelve, vagy fenytve érezvén magokat, e' merészség ellen felszólalának; hisz' olly édes a' korlátlan hatalom, bár mi szűk körben üzessék az; ki mondana le róla, a' nélkül hogy legalább panaszra fakadna? - A' kérdés itt csak az: valjon a' Pesti Hirlap az által, hogy a' nemzetet megyehatóságainak hibáira figyelmetessé tevé, 's nyilván kimondá, hogy szabadságunkat nagyobb veszély nem fenyegetheti, mint ha megyei tanácskozásainkban vad anyagi erő használtatik: a' megyék' depopularisációját eszközlé-e cikkelyei által? - valjon a' felfedezésekből mellyek e' lapban tétettek, fenyegeti-e veszély

municipalis szabadságunkat? - 'S itt legyen szabad kerekdeden nemmel felelnem, 's nyilván kimondanom azon meggyőződésemet: hogy a' Pesti Hirlapnak e' részbeni törekvéseit nem csak szabadságunk 's nemzeti kifejlődésünkre nézve károsoknak nem tartom, sőt mind azon hasznok között, melyeket e' Lapnak eddigi munkássága hazánkban szülhetett, azt, - hogy municipalis életünkre némi világosságot terjesztett, 's hibákat fedezett fel, melyekről eddig senki nyilván szólni nem mert - tartom a' legnagyobbnak, tartom annak, melyet senki sem tagadhat. -

Municipalis szabadságunknak hivebb tisztelője, buzgóbb védje nem lehet nálamnál; - teljes hitem szerint, hogy hazánk ennyi századok' harcrai után még fenn áll, municipalis alkotmányunknak köszönhetjük; törvényhatóságaink tarták fel alkotmányunkat 's nemzetiségünket; ők a' szabadságnak szent nevét 's formáit is, midőn az tetteleg nem létezett; körökben mutatkoztak nemzeti ébredésünknek első jelei, újjá született nemzetiségünk ott emelé először zászlóit, ott találta védőit; - ha municipalis rendszerünket elveszed, alkotmányunk elveszti becsét, 's a' szabadság szó leend nyelvünkben, mely nem sokára az avultak közé tartozik. - De éppen mert municipalis rendszerünk nemzeti kincseink' legnagyobbika, mert a' polgárok' szabadsága ott, hol municipiumok nem léteznek, biztosítva nincs, 's a' névszerint legszabadabb alkotmány - mint a' rövid francia respublica - néha csak a' legiszonyúbb elnyomáshoz vezet; mert nemzetiségünk' fentartását ennek köszönhetjük, 's jövő kifejlődésünk ez által feltételeztetik: első legszentebb kötelessége minden jó polgárnak, oda fordítani egész figyelmét, hogy e' municipalis rendszer mennél biztosabb alapra állíttassék, vagy mi más szavakkal ugyan az, hogy szűnjék meg minden hiba 's visszaélés, mely e' rendszernek létét veszélybe hozhatná. - Alkotmányok csak azon visszaélések által vesznek el, melyek nevökben gyakoroltatnak; 's az absolut kormány, mely tetteiben igazságos, biztosabb alapokon áll, mint bár mely fenséges elveket hirdető szabadság, mely tetteleg egyeseket elnyom. -

Már ha hatásainkon végig tekintünk, nem kell-e megvallanunk, hogy itt ott sok, - 's fájdalommal legyen mondván, megrögzött visszaéléseket találunk; a' büntető törvénykezés, rendőrségünk, útjaink, a' pénztárok 's közmunkák' kezelése, egy szóval majd nem minden tárgy, melyet említhetünk, csak ritka megyében kezeltetik úgy, hogy javításoknak helye nem volna, hogy semmi alapos panasznak alkalmat nem nyújtana. Hatóságokat ösmerek, hol a' rabok két három évig ítélet nélkül börtönöztetnek, másokat, hol a' tömlöczökben majd nem évenként a' typhus uralkodik, tudok olyanokat, hol a' pénzek' kezelésében a' legnagyobb rendetlenség uralkodik, 's az adó' kivetésében, inkább jó kedv 's egyes hatalmas táblabírák' személyes nézete, mint elvek szolgálnak alapúl; sőt talán olvasóim között lesznek néhányan, kik még oly esetekre is emlékeznek, hol egyes törvényhatóságok, csak hogy más megyében lakó hontársaik velök egy vagy más piacon ne concurrálhassanak, a' legszükségesebb kereskedési utakat csinátlanul hagyják, míg például szeretett alispányok' lakához a' legköltségesebb töltéseket építik. - E' hibák 's visszaélések léteznek, 's alig ha lesz valaki e' hazában ki ezt tagadni merné. -

Municipalitásaink függetlenek, e' függetlenség sokban feltételezője azon jónak, mely municipiumainkból egész hazánkra árad; 's nincs közöttünk senki, ki ha bár centralisatio által szünni látná mind azon visszaéléseket, melyek megyéinkben itt ott léteznek, e' hasznát illy áron akarná vásárolni; nem kell-e tehát gondoskodnunk oly módon, mely által e' jó elérhető a' szabadság' kára nélkül? oly módon, mely megyéink' autonomiáját megőrzi, 's egyzersmind biztosítja az egyes polgárt, hogy általa kárt szenvedni nem fog, 's valjon lehet-e ez a' nyilvánosságnál egyéb? -

Mélyen tisztelem én megyéink' tisztai karait; ki megyei hivatalainknak terheit ösmeri, 's látta milly 's mennyi akadályokkal küszködik némelly tisztviselő hivatalának teljesítésében, 's mi silány a' jutalom, mely reá vár, - az velem együtt meg fogja vallani: hogy senki nagyobb, senki kevesebb jutalmazott szolgálatokat nem tesz, mint polgárinknak éppen azon osztálya,

melly törvényhatóságainkban működik. - De mind azon csábok között, mellyek előtt emberi erény sülyedni szokott, nincs egy erősb a' hatalomnál; ki tetteről senkinek számolni nem tartozik, ki minden felső hatalomtól független, 's egyszersmind senkit maga mellett nem lát, kitől cselekvése iránt kérdőre vonattathatnék: azt ha bár nem is önösség 's alávaló haszonlesés, legalább szenvedélyei könnyen önkényhez vezethetik; 's hol a' törvény' végrehajtói illy helyzetben állnak, kétségen kívül bár mi tiszta legyen is a' tisztviselőknak jelleme általánosan véve, - nem fognak hibázni közöltök olly egyedek, kik törvényes hatóságok' színe alatt a' leg-törvénytelenebb zsarolásokat követendik el. - Absolut, minden felvigyázattól 's felelősségtől ment hatalom a' polgári szabadsággal sehol és soha össze nem fér, 's gyakoroltassék az egy vagy többek által, terjedjen az egész hazára, vagy csak egyes törvényhatóságokra, mindig elnyomáshoz vezet, melly néha annyival türehtlenebb, mennyivel szebb nevek alatt üzetik, mennyivel több szabadsági színnel lepleztetik. - Már ha megyei hatóságainkat minden elfogultság nélkül tekintjük: ezen általános elvek alkalmazására nem találunk-e itt ott némi alkalmat? - Megyei tisztviselőink' függetlensége nem olly általános ugyan, mint az, mellyről szóltam; de ki nem látja, hogy hatáskörökben azokra nézve, kik hatósági tanácskozásainkban részt nem vesznek, 's választási jogokban nem részesülnek, függetlenségök még is tökéletes; 's hogy azon esetekben, mellyekben választóik 's a' nép között lévén a' kérdés az igazság ez utolsók mellett szól, kiktől semmit várniok nem lehet, 's azok ellen, kiktől létök függ, - valóban magas polgári erény szükséges kötelességöknek teljesítésére? - Ki nem érzi, hogy több pártakra osztott törvényhatóságokban, még akkor is, ha két választó között forog az ügy, itt ott legalább a' sikernek valószínűsége inkább azon fél felé hajlik, melly az uralkodó többséghez tartozó, - mondom itt ott, mert távol legyen tőlem, hogy ezt általánosan állítani akarnám, - 's ki kételkedik végre, hogy esetek lehetnek, hol maga a' többség elcsábítva vagy felfingerelve vezetői által, határozataiban a' kisebbség vagy néhány egyedek ellen igazságtalan, 's természetes körén túl lépven, melly csak a' hazai 's természeti törvények határai között jogszerű, - olly dolgokat határoz, mellyek törvényeinkkel 's az ország' többségének nézeteivel (mitől az egyes megyék' többsége vajmi sokszor különbözik) homlokegyenest ellentétben állnak, - 's ki ezekről meggyőződött, nem nyúlna-e örömmel minden eszközökhöz, mellyek által e' bajok' orvoslása reménylhető? 's miután csak kettő között választhatunk, 's ezeknek elsője, azaz egy felsőbb helyről gyakorolt közvetlen befolyás, kormányunk' centralis hatalmának nevelése municipalitásaink' függetlenségét veszélyeztetné, 's így el nem vállalható: ki nem fogadná-e el örömmel azon egy gyógyszer, mellytől legszebb institutióink' visszaéléseinek megszüntetést várhatja; azon egyet, melly helyzetünkben lehető; - mert reménylem, csak azt, mi a' szabadság' kára nélkül történhet, számítjuk lehetőségeink közé, - a' n y i l v á n o s s á g o t; a' nyilvánosságot, melly minden egyes tisztviselőt, melly magát az egyes megyék' többségét az egész hazával szemközt állítja, hogy az önös, vagy kit szenvedélyei vezetnének, hontársainak örökös szemei által követve, ha a' törvényt sérté, azzal büntetessék, minél emberi kebelnek kinosabb nincs: a' köz tisztelet elvesztésével. - Polgári erényeknek erősebb támasza nincs, mint becsületérzetünk, 's ki ezt a' törvények' pontos teljesítésével olly szoros kapcsolatban hozá, hogy tőle elválhatlan: az alkotmányának támaszt, hontársainak biztosságot adott, minőt más földi hatalom, birjon is argus' szemével, 's dracói kegyetlenséggel, nem szerezhet soha; - vannak egyedek kik a' legszigorúbb büntetésnek bátran elébe néznek: a' szégyen' ellenében a' legbátrabb gyengévé válik; e' büntetéstől, melly csak életünkkel végződik, mellynek hóhérja egy egész nép, nincs ki ne iszonyodnék, 's erre csak a' nyilvánosság ítélheti a' törvénszegőt. -

'S most kérdem a' Kelet' Népeinek mélyen tisztelt szerzőjét; valjon az, mit ő munkájának 272-ik lapján a' sajtószabadságról szólva olly helyesen mondott: h o g y v a l a m i n e k m e g k e l l k o r l á t o z n i s z a b a d s á g u n k a t, d e h o g y e' v a l a m i n e k m a g u n k n a k k e l l l e n n i! m e r t m á s k é p a z i d e g e n k é z b e a v a t k o z á s á t m i m a g u n k t e s z s z ü k s z ü k s é g e s s é, h a v a k s z e n v e d e l m e k t ő l

hajtva nem kívánjuk egyenesen azt, hogy minden főtől talpig felforduljon - nem illik-e szórul szóra municipális szabadságunkra is? 's nem egy valóban szép 's lelkes felhívás-e a' hon' minden polgárihoz intézve, hogy hatósági visszaéléseink' megszüntetésére minden hatalmokban álló módokhoz nyúljanak, vagy, mert e' részben meggyőződésem szerint csak egy van: minden erővel oda törekedjenek, hogy municipális rendszerünk a' nyilvánosság' sugárjaiban tisztuljon. 'S ha bár tévedésekhez vezetve néhány levelezőinek álhírei által, nem érdemli-e a' Hirlap legőszintébb köszönetünket? 's pedig annyival inkább, mennyivel tagadhatatlanabb, hogy e' részben bizonyára nem népszerűségének nevelése, hanem csak azon tiszta kötelességérzet lehete szavainak indító oka, melly őt állásában arra inti: hogy szavát felemelje azon visszaélések ellen is, kiknek elkövetői között sok, talán egyébiránt elvbeli barátot számít, 's mellyeknek említése bizonyára ezerte több ellent, mint pártolót szerezhete vállalatának? - Hogy municipális rendszerünk' depopularisátioja a' Pesti Hirlap' céljai közé nem tartozott; hogy az, ki egyes törvényhatóságoknak visszaéléseit a' haza előtt felfedezi, 's épen mert e' rendszert szabadságunk' palládiumának hiszi, 's mert meggyőződött, hogy minden visszaélés, a' szabadságnak legkártékonyabb ellene: kötelességének tartja felszólalni mindig, és soha nem erősebben, mint mikor illy visszaélések a' szabadság nevében követtetnek el. 17. sz. e' czéllal nem vádoltathatik: az talán magában elég világos; 's azért e' részben minden további szó, mig e' vád' alapítására külön bizonyítványok elő nem hozhatnak, nézetem szerint felesleges. -

És így átmentem a' vádak' 's panaszok' hosszú során, mellyek a' Kelet' Népe'nek tisztelt szerzője által, a' Pesti Hirlap ellen felhozattak; elmondtam nézetemet azok iránt, mik e' lap' modorja 's tacticája ellen mondattak; taglaltam azon vádak egyenként, mellyek a' tisztelt Grófot munkájának írására bírták; 's valamint gyűlölet 's barátság munka közt nézeteimet nem vezérlé, úgy most nyűgottan kimondom meggyőződésem: hogy a' tisztelt Grófnak a' Pesti Hirlap által gerjesztett aggodalmait alaptalanoknak gondolom. - Mik lehetnek e' lapnak ezentúli eredményei, fog-e végkép megfelelni várakozásunknak, fogja-e teljesíteni reményeinket, - nem tudhatom; a' pálya mellyet eddig átfutott, rövidebb, mint sem erről ítélnénk; de hogy e' Lapoknak szerkeztője arra, miszerint szándékának tisztaságáról kételkednénk, eddig okot nem adott; és hogy munkássága, - főkép mennyiben megyei hatóságaink' elrendezésére több világosságot árasztott, - már sok való jót eszközölt, azt erősen hiszem; valamint meggyőződésem az is: hogy bár mik legyenek is e' Hirlapnak hiányai 's tökéletlenségei, 's ha bár nem lépne ki azon körből, mellyben eddig forog, 's mellyet a' tisztelt Gróf az érzemény' körének nevez: soha a' haza meggyilkoltatni, soha nemzetiségünk e' lap által sírba dőlni nem fog, 's ha bár száz egyed találkoznék is e' hazában, ki a' szerkeztőnek 32. vezércikkében az iparegyesületről mondott szavait: „hogy e' nemzet azért maradt el annyira mind ekkoráig, mert megszokta volt, önmagáról saját erejével nem gondoskodni; megszokta, mindent, a' mit kap, mások kegyelmétől várni, és nem jutott el meleg érzetére a' gondolatnak: hogy a' ki magán segíteni igyekszik, azt isten segíti meg” - olly értelemben venné, mint azt a' tisztelt Gróf tevé; 's ha bár csapszékeinkben száz lázító szólitná fel pajtásait azon beszéddel, mellyet a' Gróf munkájának 285-ik lapján, csak részint a' Pesti Hirlap' egyes szavaiból összeállítva szájokba ad. - Azon haza, mellyet egyetlen egy Hirlapnak nem elvei, nem vétke irányja, hanem egyedül elhibázott modorja sírba dönthet, azon nemzet mellynek vékony fonalon függő létét egy journalistának keze ketté szakaszthatja, már nem él; 's magyar hazánk, legyünk nyugottan, erősebb alapokon épül. A' tisztek Grófnak erős szava téli álmából riasztá fel nemzetünket, 's a' Gróf egyike azon boldogoknak, kik e' földön érezik, mi ellentállhatlan egy embernek hatalma, ha az igaz ügy mellett felszólal; de olly szó

melly e' hazát meggyilkolhatná, melly eddig elért helyzetünkről visszalökhethetne, 's a' nemzetet elébbi tespedésébe visszahíthatná, e' földön nincs; 's ha elég merész vagy balgatatag volna, ki ezt tenni akarná, vagy ha a' Pesti Hirlap munkásságának e' célzt választja vala, ne féljünk, az idő meg fogja mutatni: hogy a' szónak hatalma megszűnt ott, hol az igazságtól eltért, 's hogy a' leghatalmasb egy nemzettel szemközt vajmi gyengévé 's parányivá válik, ha a' nép' jobb érzeményei felszólalnak ellene. -

De ha a' Pesti Hirlap nem igazolja is azon nehéz vádakat, mellyek a' Kelet' Népe'nek tisztelt szerzője által ellene felhozatnak: talán a' kor, mellyben élünk, igazolja a' tisztelt Grófnak nézeteit? Minden szó csak azon körülmények által, mellyek közölt mondatott, nyeri értelmét, 's ha azok, mellyekben nemzetünk most él, olly véghetlen veszélyesek, ha e' haza olly felette sok zendülési gyúanyagot rejt magában, mellyet egy szó tűzbe lobbanthat: e' lapnak hatása, ha bár szavaiból azon vádakat, mellyek ellene felhozattak, bé nem bizonyíttatnának is, káros 's veszélyes lehetne mind a' mellett. -

A' tisztelt Grófnak nézete is ugyan ez, 's midőn 339. l. és a' következőkön azokhoz szól, kiknek nézete szerint a' Pesti Hirlap nem mível egyebet, mint mit ő maga mívelt, - 's talán mind barátjai, mind ellenei között sokan valának 's vannak még máiglan e' gondolatban, - jelesen azon nagy különbségre figyelmezteti olvasóit, melly amaz idők 's a' jelen között létezik. - Ha emlékezetünkbe akarjuk hozni, így szól a' tisztelt Gróf 339. l. - mikor írtam, mikor agitáltam én, és mikor teszi mind ezt a' Pesti Hirlap szerkeztője, és ha honi környülményeink akkori, és mostani egészen megváltozott miségét felfogni is képesek vagyunk - nem sül-e akkor tökéletesen ki, hogy én fel fel ébresztgetém a' mélyen alvókat, és a' honi erőmű jég hideg katlana alá tüzet hordottam, a' Pesti Hirlap szerkeztője a' már tökéletesen felébredteket kárba, a' már úgy is elég meleg katlant szétpattanásra hajtja, ha tehát akkori helyzetében, midőn a' nemzet halál álmához olly közeljárt, felingerlő, élesztő szerek valának a' napi renden 340. l. most midőn nemzeti gályánk egy partnak szerencsésen elkerülve ormait, napról napra aggasztóbb irányt vesz a' más partnak ösvényei és sülyesztő zátonyai felé, épen ellenkezőleg csillapító, nyugtató szereknek szüksége lép a' teendőik sorába 341. l. 's azért mondja akárki, hogy a' Pesti Hirlap szerkeztője eltalálta a' célzt, 's ő (Gróf Széchenyi) elhibázta; hogy amaz áldást terjesztend a' hazára, ő csak kárt tevé; csak hogy senki se mondja, hogy egy úton járnak. 346. l. -

Hogy azon korszakok között, mellyeknek egyikében Gróf Széchenyi István, másikában Kossuth Lajos az írói pályán felléptek, nagy különbség létezik; hogy azon olvasó közönség, mellynek akkor a' Hitel, most a' Pesti Hirlap kezébe került, azóta lényegesen megváltozott, azon nem kételkedhetni, 's e' körülmények' különbségénél fogva szükségkép különbözőnek kelle lenni az útnak is, mellyen e' két lelkes író haladott. - Ki nem emlékezik vissza azon szomorú állapotra, mellyben nemzetünk 15. évvel ez előtt, felejtve a' külföldtől, fényes álmak között felejtve ön nyomorú helyzetet, lézengett? 's ki nem irígyli azon férfi' sorsát, ki lelkes szavával egy nemzet' ébredését sietteté? A' Grófnak helyzete honunkban páratlan, 's nincsen ki ezt hálaadva, - vagy ha nézete a' miénktől különböző - azon ellenségeskedés által, mellyel a' Gróf iránt viseltetik, el nem esmerné. A' kérdés itt csak az: a' különbség, melly a' tisztelt Grófnak fellépése 's napjaink között létezik, olyan-e melly által a' szabad discussio veszélyesebbé válik? 's - ez az, miben a' Kelet Népe' lelkes szerzője véleményem szerint csalódik.

Mert ha a' Hitel epochalissá vált megjelenésének korát napjainkkal összevethetjük: ki nem látja, hogy nemzetünk azóta példátlan sebességgel haladott? ki nem győződik meg, hogy mire akkor megérve kevesen valának, az most - a' tisztelt Gróf joggal örülhet ez érettségnek, mellynek elérésében senkinek nálánál nagyobb része nem vala - ezerek által rég elfogadtatott? - Ha akkor midőn a' sokkal nagyobb rész (a' tisztelt Gróf' lelkes szavaival élek) azt hitte: mind azon szivtelenségeknek, mellyekkel ember illete embert, 's egyáltalában mindennek, mi szokássá csontosult Magyarországbán, okvetlen változatlanul meg kellene maradni 341. l. 's a' nép' azon része, melly alkotmányos szabadságunkat nem élvezé, vagy állati tudatlanságban nem gyanítá vagy legalább minden jobbulási remény nélkül tekinté állapotát, a' nemzet kiváltságos osztályai pedig, a' Partis 2-ae Titulus 9-us' kis szigetében minden, lehető veszálytól menten biztosan reménylék elérni végnapokat 340. l. százados elnyomás ellen fellépni, 's a' nemzetet szomorú helyzete iránt felvilágosítva, bátran, mint azt a' Hitel' szerzője tevé, jobbhöz inteni veszályos nem vala; ha akkor midőn nemzetiségünk 's haladásunk' ügye látszó ellentétben 's állt, amaz a' multkor' bámulói 's olyanok által pártoltatott legbuzgóbban, kik alkotmányos visszaéléseinkben gyönyörködének, ez majd nem kizárólag olly eszmékkel összekötve lépett fel köztünk, mellyek József császár' gondolatához híven nemzetiségünk' enyészetéhez kötéek jobb létünket, - a' nemzetet minden kimélet nélkül hibáira figyelmessé tenni, nemzetiségünket inkább erősíté, mint veszályba hozá: most midőn a' nép legközelebbi múltjára tekintve a' törvényhozásnak jótéteményeire emlékezik, 's reménynyel tekint a' jövőnek elébe; midőn e' nemzet' kiváltságos osztályai, a' tisztelt Grófnak véleménye szerint, kezét fogva előre menni 's Magyarország' egykori dicsőségének talpkövét megvetni olly készek; midőn nemzetiségünk 's haladásunk' kérdése olly elválaszthatlanul egy, mint az a' Kelet' Népében bémizonyított: valjon a' még létező hiányok' felfedezése, azon selejteseknek, kik még a' köz lelkesedésben részt venni nem akarnak - buzditása veszályos, hazánk' gyilkolásához vezető merény volna-e? -

'S ha bár a' tisztelt Gróf nem csalódott is azon nézetében: hogy kiváltságos rendek' többsége már most is minden józan haladásra kész, - miről biztosan csak akkor ítéltünk, ha majd fontos haladási kérdések országgyűlésünk elébe kerülén, a' való szabadelvűségnek, attól melly csak színét viseli, megkülönböztetésére alkalmat nyújtandnak, - nem léteznek-e visszaélések maiglan, nem ösmerünk-e számtalan egyedet valamennyien, kik a' haladásnak eddig ellene szegültek? „hiszen úgy szólván sem mit (így szól a' tisztelt Gróf maga 341. l.) mi már életbe lépett volna, nem értünk még el, legalább ahhoz képest, mit (a' Gróf' saját ítélete szerint is) elérnünk kell; mert hisz még maiglan is állatilag teng vérünk' legnagyobb része, és jóllehet sokkal kisebb mértékben, de azért úgy verik, úgy korbácsolják, úgy tömlöczözik, úgy akasztják őt, és szintén olly alant áll ő még most is, mint az előtt” - „minden még tenni való. (348. lap) 's noha gyönyörű lelkellettel bír honunk reménye, a' mostani nemzedék, - és minden nemesre kész, azért van még elég selejtes anyaföldünk határai között” 's ha ezen oknál fogva 348. l. a' Kelet' Népe' tisztelt szerzője maga sem akarja állítani azt, hogy itt ott, 's kivételenként ne volna többé szükséges a' kis buzditás, sőt itt ott a' megszügyenyítés is: valjon a' Pesti Hirlap' szerkeztője, ha hasonló okoktól vezérelve, hasonló eszközökhöz nyúl, mindjárt lángba borítja a' hazát, vagy okvetlen olly erőtetett Crisist kényszerít nemzetünkre 326. l. - millyen Anglia, vagy Frankhon újjá születésök előtt átmertek? - Kérdem, van-e ennek csak legkisebb valószínűsége? 's ha volna, ha csak ugyan illy szörnyű veszály fenyegetné hazánkat, nem fogná-e mindenki azt inkább azoknak

tulajdonítani, kik a' nemzetet az ingerültség' olly fokára hozzák, mellyen már egy Hirlapnak néhány czikkei mindent conflagratióhoz hozhatnak; inkább, mondom, mint a' Hirlap' szerkeztőjének, kinek munkássága lehetetlen, vagy legalább minden nagyobb hatás nélküli vala, ha ők nem készítik el a' közönséget elfogadására. -

De legyen ez elég. E' munka hosszabbra terjedt, mint kezdetben akartam; 's kik hazánk' állapotját legújabb időnkben figyelemmel tekinték, úgy is osztozkodni fognak azon nézetemben: hogy e' nemzet soha nyugottabb állapotban nem volt, mint épen most; 's azért csak azon módról legyen szabad még néhány szót mondanom, mellyel a' tisztelt Gróf ezen a' Pesti Hirlap' hibás modorja ellen írt munkájában felszólalt, 's mellyet én - a' legnagyobb tisztelettel de őszintén kimondva, épen munkája' fő hibájának tartok.

Mert ki a' Kelet' Népét figyelemmel végig olvasá, nem látja-e fájdalommal, hogy mind az, mi e' munkában mondatik, mind azon okok, mellyeket a' tisztelt Gróf nézeteinek bizonyítására felhoz, nem annyira Kossuth Lajos', mint minden szabad discussio, nem annyira a' Pesti Hirlap, mint minden szabadabb időszaki sajtó ellen szólanak, - 's ez az, mi e' munka' olvasásánál fájdalommal tölté lelkemet; ez, mi bár minő nagy legyen azon tisztelet, melylyel szerzője iránt viseltetem, leginkább arra birt, hogy feleljek. - Ha Kossuth Lajos' és Gróf Széchenyi István' nézetei némelly tárgyakban különbözök volnának; ha egyes kérdésekben véleményök meg nem egyezvén, a' tisztelt Gróf fellépne a' Hirlap' egyes állításai ellen: a' haza örömmel szemlélné két illy jeles fiának ügyebeni buzgóságát, 's a' közügy nyerne vitatkozásaik által; de midőn haladási pártunk' egyik vezére nem egyes nézetek 's vélemények, mellyek a' Pesti Hirlapban állittatnak, hanem általános az egész ellen felszólal; midőn azon öröm ellenében, mellyel e' lap - épen mert benne a' discussiónak szabadabb kör nyílik - általunk fogadtatott, véres revolúciókkal ijeszti hazánkat: ki nem búsulna el, ki nem érzené, hogy illy férfinak, minő Gróf Széchenyi István, még tévedései sem maradhatnak felelet nélkül. - Mert ha már az, mi a' Pesti Hirlapban elmondott, lángba boríthatja a' hazát; ha nemzeti létünk egy journalista' modorjának czérnaszálán függ; ha egyetlen egy vezérczikk - mint az a' Hirlap' 18-ik cikkelyéről mondatik - okvetlen sirba dönti a' magyart; ha maga az elhibázott intonatio meggyilkolja alkotmányunkat, valjon kívánhatunk-e még sajtószabadságot? 's nem kötelességünk-e - első legfőbb polgári kötelességünk - elkövetni mindent, hogy e' nagy nemzeti veszély mentül később fenyegetse létünket, főképen elkövetni mindent, hogy az időszaki sajtó mennyivel szűkebb korlátok közé szoríttassék? Mert (mint a' tisztelt Gróf 346. l. megjegyzi) mig a' könyv egyszerre, bizonyos összefüggésben, és csak az érettebb közönségnek nyújtatik, úgy szólván mint pezsgő nagyobb alkalmaknál; a' hetenkénti két ujságlap meg nem szűnő ingerlésben tartja a' közönségnek nem csak érettebb, de illy eledelekhez el nem készült nagyobb részét is, mikép olly hatással is van, mint pezsgő és fűszer melly naponta nyújtatik, azaz a' legkárosabbal.

A' Gróf sejdité, hogy szavaiból e' következtetések fognak vonatni; 's azért munkájának több helyein a' szabad sajtó' barátjának nyilatkozik. A' sajtószabadság: így szól ő 273. l., - „olly világ, mellynél bár a' leggyűlasztóbb anyagok közt is, lehető legnagyobb bátorságban problémákat fejt a' bölcs, és mellynél eddigelé még csak nem is sejditett fokozatban közelitend az emberiség a' tökéletesedés céljához” - Én is - így kiált fel a' 326. lapon - a' tökéletesülésnek vagyok szószólója, előttem is szent az ember méltósága, mert magam is ember vagyok; én is az emberek által nyert minden diadaloknak elébe teszem a' sajtószabadságnak az emberiség jogait bizonyosan kivívó áldását; de valjon tetteleg a' szabad sajtó ellen ki adott

erősebb okokat, mint épen a' tisztelt Gróf? ha nemzeti kifejlődésünk 's alkotmányos haladásunk' ügye olly gyenge, hogy minden egyes követőjének hibája vagy tévedése által veszélybe hozzátik; ha az ügy, mellyért küzdünk, nem ollyas, melly túlbuzgó barátinak tévedései, - 's ellenei' ármánykodásainak egyaránt ellentáll; ha csak mindent előrelátó tactica 's az ügyesség' fondorkodó politicája vezethet győzelemhez, mellynek reményét minden meggondolatlan tett, minden vigyázatlan szó örökre semmisítheti: akkor ne szóljon, de ne is álmodjék senki sajtószabadságról e' hazában; mert hogy ott, hol az létezett, visszaélések történtek 's történnendek mindig, az kétségen felül áll; 's ki a' sajtószabadságot azon feltételhez köti, hogy azzal semmi, természetesen a' törvényszigorúsága alá eső visszaélések ne történhessenek, az a' szabadsajtó' ellenének nyilatkozott. -

A' nemzetek' újjá születésének nehéz processusa nem történhetik egyáltalában minden zaj 's rendetlenség nélkül; nem néhány személynek négy fal között előre kicsinált terve, nem ügyesen kigondolt tactica, nem mindenkit meglepő fortélyok kormányozhatják a' nagy nemzeti haladást. - Concessiók, bár milly nagylelkűséggel adva, egy nemzet' haladására még nem elégségesek; csak mi magából a' népből fejlődik, mi haladásának inkább következése mint előzménye; minek eszközlésében az egész nemzet részt vett, emelhetik létét állandóan; az egész világ' színe előtt, követve a' sokaság' helybenhagyó tapsától, 's ellen kiáltásaitól; megakasztva néha túlzó sietség, néha egyes visszalépések által, csak így haladhat a' közügy szabad nemzeteknél, - mi ezen akadályoknak ellent állni nem tud, minek eszközlésére titok kell, minek létre hozása minden egyes hiba által veszélyeztetik, annak fennállása már magában lehetetlen; - azon haza, mellynek meggyilkolására csak néhány hirlapi cikkely szükséges, még nem érett meg a' szabadságra, melly mint világunk világossággal kezdődik. -

A' tisztelt Gróf a' Pesti Hirlap' káros következései között többször említi azon szakadásokat, mellyek megjelenése óta köztünk történtek, 's e' nemzet' legjobbjait mindig távol 's távolabb vezetik egymástól. De a' Kelet' Népeinek megjelenése közelebb vezette-e egymáshoz a' szétszakadtakat? 's nem fog-e inkább - ha csak e' hon' nemtője nem segít rajtunk - e' munka által még neveltetni azon baj, mellynek okozása most a' Pesti Hirlapnak tulajdoníttatik? - eddig elvek 's azon irány, mellyet egyenként követtünk, szakítá egymástól e' hon' külön véleményű barátait; de ha még azok között is, kik elvekben megegyeznek, kiknek iránya ugyan az, csak mert különböző módon szólnak, illy különbségek tétetnek; ha okoskodásaink' elhibázott modorja már elég, hogy még azok által is, kik velünk elvben 's irányban tökéletesen megegyeznek, alkotmányunk' felforgatásával vádoltassunk: ki reménylheti, hogy országos pályáját tisztán futhatja végig? ki biztos, hogy, legyen bár szándéka aranytisza, elvei szentek, iránya a' legnemesb, hontársai' gyűlöletének tárgyául kijeleltetni nem fog, 's pedig épen azok által, kikkel elvben 's irányban egyetért, kiknek vágyai az övéi is, kiknek céljaiért vérét ontaná ha kívántatnék.

De nem! lelkem' meggyőződéséből mondom, ez nem maradhat így! ki egy nemzetet erős szavával hosszú álmából felriasztá, 's első lépteiben a' haladás' pályáján olly dicsően vezeté, annak tudnia kelle: hogy mozdulatait egy maga nem fogja kormányozhatni; tudnia kelle, hogy újjá születésének vajudása között, a' nemzet tökéletes nyugalomban nem maradhat; hogy a' legnemesebb cél felé haladva egyesek el fognak tévedni; hogy a' nép' hatalmas szavába sok nem tiszta hangok vegyülendnek; ha tehát mind ezen bajok mellett, mik a' haladással választhatlanul összekötvék, még is haladni inté nemzetét, még is éltenek egész erejét 's tehetségét ez ügynek szentelé: bizonyára csak azért tehette ezt, mert meggyőződött, hogy iparkodásainak jóltevő eredménye kipótolandja mind azon bajokat, mellyeket érte szenvedénk; 's kit e' meggyőződés lelkesít, az nézeteiben néha hibázhat, de soha semmi által azon útból el nem vezettethetik, melylyen multjának legszebb emlékei, jövőjének egész dicsősége fekszik! Soha Gróf Széchenyi azon férfiak közé, kik mozgalmakat kezdenek 's később, siető követők által hátrahagyatván, a' haladás' elleneinek sorába álltak, süllyedni nem

fog; soha azon vád, melly annyi ellen joggal tétetett: hogy nem az ügy, hanem csak vezetése vala czélok, ellene fel nem hozathatik, - 's mint a' jelen munka' sok helyein kimondott elvei, úgy egész élete bizonytságot teend: hogy a' nemzet csak igazságos vala azon tiszteletében mellyel iránta viseltetett.

Az ki alkotmányunk' áldását e' hon' minden polgárjaira terjeszteni, ki minden magyarnak törvény előtti egyenlőségét kívánja, ki lemondva kiváltságairól e' haza' védelmében 's terheiben részesülni akar: a' haladás' embere marad; 's a' nemzet a' Kelet' Népe' szerzőjének tévedései között rá ismer a' Hitel' írójára, 's azon meggyőződéssel teszi le könyvét, hogy e' viszongások, mellyek közte 's a' hazának egy más lelkes fia között léteztek, 's mellyeket való nemzeti csapásként fájlaltunk - soká nem tarthatnak; mert kik egy cél felé haladnak, nem maradhatnak sokáig a' nélkül, hogy találkoznának. -

Sötét színekben festi a' tisztelt Gróf azon jövőt, melly reá e' munkájának kiadása után vár; elvesztve népszerűségét 's barátjait a' nélkül hogy fellépése által másokat szerezne vagy kibékíthetné elleneit: véleménye szerint állása ezentúl két szék közti, 's inkább falusi gazdái, mint országos leend; de a' dicső férfiú csalódik e' nézetében, 's valamint eddig hazáját háladatlansággal nem vádolhatá: - úgy látni fogja ezentúl, hogy érdemek, mint az övéi, nem felejtetnek határaink között. Meglehet, hogy e' nemzet, mellyet felnevelni életének legmagasb czélja vala, néha talán nem fogja követni régi vezérének tanácsait, hogy egyes tárgyak iránt véleményeink különbözendenek egymástól, 's egyes esetekben elvbeli barátok a' tisztelt hontárs' nézetei ellen fellépendnek: de Gróf Széchenyi neve mindig egyike leszen a' legszebbeknek, 's valamint elleni, úgy barátai megemlékezendeknek multjáról.

Mi nem fogjuk felejteti érdemidet, tisztelt hontársunk! - Nagy mező e' haza, 's rajta munka jut mindenikünknek; mi nem irigyeljük azt, mellyet Te eddiglen bevégezél; nem a' babért mellyet más homlokáról lerántunk: csak az, mellyet érdemelheténk, dicsőítheti homlokunkat, 's mi örömmel látjuk a' zöld ágat halántékid körül. Haladj a' régi pályán, 's látni fogod körülöttes az ügy' mindenik hívét, és az, ki ellen most igazságtalan vádakra ragadott honszereteted, egyik legbuzgóbb társad leend; véleményeink pillanatokra szétvezethetnek, de az egy nagy hazaszeretet öszvegyűjti ismét a' tévedőket, 's a' rövid meghasonlás nem hágy keserűséget szíveikben. -

**KELET' NÉPE,
NYUGOTON,**

FÁY ANDRÁSTÓL.

B U D Á N,

**A M. KIR. EGYETEM BETŰIVEL.
M. DCCC. XLI.**

Kelet' népe, nyugoton.

1.

Valamint életemben kevés könyvet olvastam olly roszt, mellynek legalább egy pár sorával megelégedve ne lettem volna; úgy ellenben nem emlékezem olly tökéletes könyvre, mellynek legalább egy pár sora ellen kifogásom ne fogott volna lenni. Ez utóbbi esetben valék gróf Széchenyi' „Kelet' népével,” a nagy férfiúnak, annyi genialitás és józan tapintat mellett, mint vélem, ollykori botlással, 's tévesztett tacticával irott munkájával. Majd minden elveit mintegy lelkemből ír ki, 's hol különbözöm, nem ellentétben állnak nézeteink, hanem csak módosítási különbözetben. Hallgatnék, mint illenék is nekem, ki bár gondolkodó és hű polgárnak tartom magamat, de érzem, avatott publicista nem vagyok, illenék akkor, midőn nálam lelkesebbek készülnek kiállani a' küzdő-térre; de a' honnak élet-kérdése került fel, 's midőn az választó pontján áll, csak egy jóltalált nézet is, mit elmélkedés vagy véletlenség vethetnek tollamba, idves hatású lehet hazám' jövődjére. Ki építeni nem ért is, vihet egy két követ a' csarnokhoz.

Bíztatott e' sorokra azon hiedelme is lelkemnek, hogy hazám, 's maga a' nemes gróf, nagy példája után ollykori tanúja gyenge fáradalmaimnak, sok tévedéseim között is, ismerik honért lángoló keblemet, melly csalódhatik, de csalni nem tud, 's mint nem fél, úgy nem vár senkitől semmit; tudják: miként a' „nekem van igazam” viszkelege - gyakori mótelye sok jeles főinknek - nem bántott soha; különösen pedig a' nemes gróf megleend győződve a' felől, miképen én, az ő hazafiúi tiszta lelkiületében nem kétkedtem még akkor is, midőn számosak félreismerék őt, 's nem fogok kétkedni soha. Mert szent előttem azon elv, hogy ha ki szóval, tettel, áldozattal 99-er tiszta keblü honfinak bizonyítá magát, 's századikszor ínyünk ellen nyilatkozik, illő elég józanoknak, méltányosoknak lennünk, inkább saját magunkban és felfogásunkban keresni a' hibát, mint gyanusítani; és valamint nem tömjénezni, úgy nem kárhoztatni idő-előtti fellobbanásainkban senkit. Gróf Széchenyire nézve pedig ezt súgom minden korán kárhoztatónak fülébe: emlékezzék, mint készíték egykor még törvényhatóságok is *Hiteljének* a' máglyát, azon könyvnek, mellyért később őt csak nem isteníték!

Egyedül tehát ügyet, és semmi esetre nem személyt illetnek soraim, miket én nem annyira közönség' számára, mint a' hazai nagy ügynek szakácsai' némi figyelmeztetésére írek össze, egyszerűen, 's fel nem piperézve még azon kevés virággal is, mik csekély kertecskéből telhetének vala. Megértetni 's használni akarok csak, nem csodáztatni. Nem is kívánom részletes taglalás alá fogni a' nemes gróf könyvét, csak némelly azon pontjaira teszem megjegyzéseimet, mikben nézeteim övéitől lényegesebben különböznek.

2.

Ébredésünk után minden hon-barát, szorongó kebellet tekintgetett szét, egy központosító, egy irány-adó vezér végett. Szakadozott erők munkáltak mindenfelé, jól és rosszúl, építettek és rontottak, miként történetesen találták vagy vétették a' czélt és irányt, mik felől tisztában nem valának. Vártam én is másokkal a Messiást, 's nem tagadom: több mint hihetőség vala előttem, hogy az 1840-ki kibékélés után, a' diaeta' lelkesebbjei szét nem oszlandanak

Pozsonyból a' nélkül, hogy egymást értesítve, legalább a' főbb teendőkben ne központosuljanak, 's az előkészítő szerepek ki ne osztassanak. Hitem, mint az egész hazáé, gróf Széchenynek, a' combinatio' és kivitel' férfiának szánta a' vezéri szerepet; mert tudtuk: miképen ő tekintetben és bizalomban áll nagy és kicsin előtt a' hazában, még azok előtt is, kik nem mindenkor a' *mit* hanem a' *kit* kérdezik. Nyugtalan vártam a' reménylt központosulás' eredményeit, a' szerepek' jelenségeit; de bánatomra naponként mindinkább meggyőződtem a' felől, hogy e' részben nem történt semmi. A nemes gróf e' részbeni nyilatkozata, megvallom, engem' megnyugtanni nem bir. Hogy csak egyes, bár mi lelkes férfiú, bár mi lángész birja egyedül, zárja el keblébe a' honi munkálkodásnak kifőzött rendszerét, 's mint egy, bár legjóakaratosb tútor, gyámság alatt vezesse a' hazai erőket, sem célirányosnak, sem kivihetőnek nem látom. Mert egyes ember halandó, 's vele együtt elhalhat a' ritka lángész' és évek' fáradalmas rendszere is; a' szabad pálya' erőit pedig gátolni, hogy ne munkálkodjanak, nem lehet. Munkálkodnak azok kötelességből, természeti ösztönből, sőt viszketegből, vezér és központosítás nélkül is, 's egy hatásosabb köztők, ha elvétí az irányt, többet árthat, mint század alatt helyrehozható!

Szabad legyen itt röviden előadnom: milly eszmém van nekem a' hazai teendők' központosításáról, és azoknak előkészítő szerepeiről.

Én ébredésünk után, a' hazai teendőkre nézve, három osztályú előkészítő szerepet ismerek szükségesnek:

a) fogékonyá tenni a' kiváltságtalan köznépet azon engedélyek' elfogadására, miket egy jótékony, 's eddiginél szabadelműbb kijavított polgári alkotmány készül neki adni; addig megnyugtanni őt és felvilágosítani olyakban, mikben előítélet, tudatlanság, szenvedély, indolentia stb. lelkét fogúltan tartják; nála a' sülyedésnek indult kegyeleteket, szorgalmat ébresztetni, sorsa' javításának hatalmában álló eszközeivel megismertetni stb. a' kiváltságos rendekre nézve pedig: hazai nevelést, 's különösen népnevelést, magyarodást, anyagi vállalatokat serkentni stb. Egyszóval: jóakaratos kibékítést, erőköltést, és azon közhasznú tárgyaknak előkészítését vinné ezen szerep, mik *már létező törvényeink' köreiben*, szabadelmű haladás kívánatához képest, egyesek, testületek, sőt törvényhatóságok által is kivihetők. E' szerepet vihetné egy vagy több czélszerű hírlap.

b) fogékonyokká tenni, 's okokkal, eszme-kicserélésekkel rábírni, készekké tenni a' kiváltságos rendeket, alkotmányos jogok, 's ha úgy tetszik, engedélyek adására, azoknak számára, kik eddig azokkal nem bírának; legyőzni szűkkeblűséget, önzést, előítéletet, fonák felfogást, mik a' hazai teendőkre nézve, kiváltságosainknál még lidérczkednek; egyszóval: mindazon tárgyak előkészítései tartoznának e' szerephez, mik a' lefelé adandó jogokra és engedményekre nézve, *új törvény-alkotást, 's mellett és ellen minden oldalról megvitatást, hányás-vetést kívánnak*; mik azonban oly természetűek, hogy időnkénti, vagy részszerinti megbukhatás, 's idő-előtti étvágy-gerjesztés által, könnyen elégtelenséget és kesert támaszthatnának a' kiváltságtalanok' kebleiben, 's ennél fogva sikerig inkább csak azok eleibe tartoznak, kik megyéken követi útasítások adásába, 's diaetákon törvényhozásba befolyandanak. Ezen szerepet én, a' könyvirodalom' körébe tartozónak vélem.

c) A' harmadik szerep, kormány-iránti viszonyainkat tárgyzná, 's ezt egyedül diaetán lelkesek' egymásközi értesülésökre ohajtnám szoríttatni. Itt történhetnék a' központosulás, szerep-osztás, 's diaetánként megállapodás azon főbb hazaiakban, mik a' következő diaetán különösen bevégzendők, 's e' végre a' törvényhatóságoknál előkészítendők. Hogy erre néhány lelkesnek összehangzása is elég, sőt a' dolog fekvése is ezt kívánja, könnyű átlátni. Nem tagadom azonban, hogy e' részben fontos akadályok tornyosulnak elő, millyenek a' közlés nehézségei, idő-előtti dobraverés stb. 's ha valahová, ide a' legjózanabb tapintat és kiszámítás szükségesek; 's tán ezen akadályok 's egy kis bizatlanság is, valának azon okot, mik miatt

utóbbi diaetánk végével e' központosulás elmellőztetett. Azonban keblünk' tisztasága érzetében nem látom e' harmadik szerepet is ki nem vihetőknek; mert lássuk röviden: mit akarunk?

Akarjuk békés haladás útján olly móddal kijavítani, kiterjeszteni polgári alkotmányunkat, hogy hazánknak minden lakossa, valamint annak minden terheit aránylag viselje, úgy annak minden jótéteményeiben is aránylag részesüljön; törvény előtt egyenlő legyen, 's mind személyére, mind vagyonára nézve, mint felülről, úgy alulról, hatalom és önkény ellen alkotmányosan biztosítva legyen.

Már kérdelem: ha mi a' kormányt meggyőzzük a' felől, sőt minden lépésünk firmájaul azt tűzzük ki: miképen köztünk a' legbotorabbnak sem jut eszébe: valamit máskép mint egyedül békés úton akarni, miképen köztünk senki, még csak alvásában sem álmodik egykori elszakadásról a' fels. ausztriai-háztól; vajjon lehet-e attól tartanunk, hogy kormányunk gyűlöletes szemmel tekintendi nemzeti újjászületésünk munkálkodásait? - Bizonyosan nem; mert hiszen illy alkotmány-javítás, millyet imént tűztünk ki, magának a' kormánynak hajtand legnagyobb valódi hasznót. Csak illy egyesült alkotmányos nemzet, nyujthat legbiztosabb kezességet a' kormánynak, az északi erő' 's napkeleti kérdés' fenyegető körülményeiben; ez leend rendíthetlen kőszála a' kölcsönös bizalomnak, mellyen minden belső elégtelenség megtörik; 's az adand fényt trónnak, kincset kincstárának, erőt fegyverének, ha mind ezekért szabad alkotmányos nemzet egyesülve áll jól, stb.

3.

Ha az áll, hogy békes reformhoz, ha sikerig elégtelenség által boldogtalanságot eszközölni nem akarunk, fenebbi szerep-osztásom tán legczélszerűbbnek mutatkozik; úgy állani kell annak is, hogy reformunknak tárgyai nem egyformán tartoznak journalistica' és könyvirodalom' mezejére, sőt vannak tárgyak, miket azokra vinni, inkább káros mint hasznos; és ide szintűgy illik a' nemes grófnak ismételt helyes intése: istenért ne cseréljük fel a' szerepeket! mint illik a' vezéri és közlegényi szerepekre.

Én a' nyilvánosságot polgári elemnek tekintem, polgári életre mulhatlannak; de valamint physical elemekkel visszaélhetni, tagadhatlanul árthatni amazzal is, mihelyt idejét módját a' velebánásnak fonákul fogtuk fel. Mert itt is állnak Lamartine' szavai: hogy a' polgári társaságot elvekkal és igazságokkal szintűgy megölhetni, mint hibával és bűnnel alááshatni. A' kiváltságtalan néposztályt, őt illető viszonyai, jogai, kötelességei iránt felvilágosítani, kétségtelenül idves és szükséges: de csak akkor, mikor már kivívott positivitást találhatunk eleibe. Addig olly tárgyakra nézve, mik még csak főzésben állnak, őt ki főzéshez nem ért, de kinek nincs is szakácsi szerep adva, egyedül étvágy-gerjesztésül - mifelől még nem tudhatjuk: mikor és miként fogjuk kielégíthetni? - bevezetnünk a' konyhába, sem jótéteménynek, sem jó tacticának nem tarthatom. Értekezzünk előbb magunk közt az ebéd felől, főzzük meg azt előbb magunk, kik szakácsok vagyunk, 's aztán jó szívvel ültessük a' kiváltságtalant kész ebédünkhöz. Vagy más metaphorával élve: midőn haladva nagy hegyet mászunk, sokszori fenakadásra, visszacsusszanásra, visszatérésre, kerülésre, egyszóval: felváltva reményre és kétségre kell számolnunk. Kérdelem: mindezeknek türelmetlen, az egészset mindenben fel nem fogható tanúivá kívánjuk-e tenni kínos mászásunknak azon népet, melly általánosán rossz akaratot, valódi akadályoktól megkülönböztetni nem mindenkor képes? melly saját hibájaért is hajlik mást okolni? elégtelenséget akarunk-e benne támasztani jótétemény helyett? vagy alulról akarjuk-e nem legbékeesebb úton érleltetni, siettetni a jóakaratot?

Előadott nézeteimből folynak immár azon észrevételeim, miket a' nemes gróf' és pesti hírlap' modorjaira nézve, röviden tenni kívánok.

4.

Kelet népében a' nemes gróf alkalmasint kimutatja azt, mit tán kimutatni fő célja vala, hogy az agitatio' korán immár túlesvén, inkább hideg kiszámításokra, mint érzelmek felerlítésére van szükség; hogy mind azon sebeket élesen felszaggatnunk nem tanácsos, miknek bekötözésére legjobb akarat mellett is, egyszerre sem erőnk, sem időnk; mik ennél fogva sikerig fájdalmasan vérzeni kényteleníttetnének. Megvallom azonban, hogy ezen kimutatásnak a pesti hírlap' szerkesztőjére tett alkalmazásában, a' nemes grófnak aggodalmát egy kissé túlvittnek tekintem. Jól ismerem én, milly határtalan a' hírlapok hatási köre; bizonyítja ezt magának a' pesti hírlapnak 50-ik számában a' győrmegyei tarcsi pusztáról közlött tudósítása is; jól tudom én, hogy a hírlapok' közlései elpattantott nyilak, mikről: hová esendnek, kit találандnak? nem tudjuk, 's miket ha elpattantottunk egyszer, visszarántunk többé nem lehet; tudom azt is, tapasztalásból és historiából: miként kicsin eszközök, kedvező alkalmakkal nagy eredményeket szülhetnek; de megvallom, bátor a' hírlap első 40. számát gondosan újra megolvasám, azoknak vezérczikkeit lelkem előtt mustrára eresztgetém, azokban a' vádlott káros forradalmi veres fonalat nem találtam; de igen némellyikében egy kissé élénkebb költői és szónoki nyelvet, melly kötetlen beszédeinknek jelenleg annyira tulajdona, szívhezszólást ott, hol főhöz kell vala intézni okainkat, és felszaggatását némelly sebeinknek, miknek bekötözésére ír vagy nem nyújtatik, vagy legalább egy hamar nem nyújthatatik. E' részben tehát modorát a' pesti hírlap szerkesztőjének, bár nem is javallom ezt egészen, minthogy könnyű félreértetés által csökkentheti a' polgári pietásokat, nem hajlom olly hibásnak tartani, mint azt, hogy a' fentebb érintettekhez képest, olly tárgyakat is vett fel hírlapjába, mik annak szerepébe, nézetem szerint, nem tartoznak. Legyen itt elég a' 40. szám közül, a' 13-kat megemlíteni. Szent az ügy, mellyért itt a' tisztelt szerkesztő buzog, 's mellyre nézve mindenben egyet értek vele; de, mint előadám, azt nem journalistica' hanem könyvirodalom mezejére tartozónak vélem.

De lássuk egy két szóval, kiszámoltabb-e a' nemes gróf taticája? - Részemről, nem nyílt könyvben ohajtam a' nemes gróf fellépését, a' hírlap szerkesztőjének modorja ellen. Mert bár mi nagy is fogalmam és Hitem, Kossuth Lajos urnak, sok ezerek feletti erős lelkülete felől, neki több mint félistennek kellene lennie, hogy nyílt könyvben az egész haza színe előtt megtámadtatva, forradalmi mag-hintéssel vádoltatva, akkor midőn önvédelemre mind ereje, mind alkalma van, azon nimbuszból, mellybe őt közvélemény emelte, leszállva, egyszerre kereszthez simuljon, tévedtét megismerve, útjából mellyen taps közt haladott, visszatérjen. Én tisztetek, lángoló kebellem ölelek, minden lelkest; de gyarló embernek hiszem ezt is, 's félistenekre e' földön számolni nem tudok. Innen a' magános értesülést e' részben mint sikeresbet, nem tagadhatom, inkább ohajtam vala. Nem alaptalan abbéli aggodalmam is, hogy a' nemes gróf fellépése, és forradalmi magvak pengetése, szabadelműbb szamatú sajtónkra nem legjótékonyabb lehet. - Továbbá: a' nemes gróf, könyve' végén, néhány alkotmányi tárgyakat tűz ki, mint felsőbb szempontjait a' hazai teendőknél. Legtöbbnyire kormány-iránti viszonyainkat érintik azok, mikben az irodalom mezején, gazda nélkül tesszük számvetésünket. Fenebb érintém: miképen én kormány-iránti viszonyainkat sem journalistica' sem irodalom' körébe tartozóknak nem vélem. Olly tárgyakat, mikhez a' sajtó megreszketett láncza el nem ér, mik ennél fogva minden oldalról még nem vitathatnak, tanácsosabbnak tartom meg sera pendíteni. A' nemes gróf, a' hadi adónak kiváltságosok által is föltételetlen fizettetését, újoncz-állításra a' kiváltságos ifjak' összeíratását is, fiscus örökösödésének megváltását stb. igen kevés kifejtéssel ajánlja. Kérdem: ollyan tárgyak-e ezek, miket az irodalom' mezején minden oldalról megvitatni, az elméket azoknak elfogadására elkészíteni lehessen? ollyan tisztán, egyszerűen álló tárgyak-e ezek, miket axiomai rövideggel, arra, hogy győződést szerezzenek, oda vetni elégséges? - Azonban a' nemes gróf maga is föltételeket emleget, 's bővebb kifejtést ígér; de hihetőleg ismét könyvben, 's ki áll jól, hogy ellene czáfolatok, úgy mint azok papirra tétetendnek, világot fognak láthatni?

5.

Minden esetre megpendítettén könyvben a' kormány-viszonyi tárgyak, annyival is inkább szólanom kell azokra, minthogy a' Kelet népe' berekesztése után egy nappal, 9-ik juniusban, a' nemeseknek adóztatása' tárgyában, Pestmegye' közgyűlésében, föltételelesen nyilatkozáim, 's némileg - bár nyilatkozatom nem egész minémiségében van a' nemes grófnál felvéve - a' nemes gróf olcsó liberalismusi sőt hypochrízisi vádja engemet is sújt.

Azok közül, miket a' nemes gróf a' 355, 356 és 357. lapokon mond, ezekben tökéletesen egyet értek:

a) hogy a' hon' terhei' viselésének, nem szabad ajánlás, hanem törvényes kötelezés mellett, közösnek kell lenni minden lakossával a' hazának.

b) hogy e terhek ellenőrzésében részesülnie kell polgárnak és pórnak is.

c) hogy az adó' költség-vetése és adóroli számoltatás, úgy kiterjesztessék a' kiváltságtalannak adójára, mint a' kiváltságoséra.

De nem értek egyet a' nemes gróffal:

a) abban, hogy a' kormány' ellenében elmellőzvé ezen utolsó föltételt, tudniillik adói költségvetés' és számolás' kieszközlését, a' kiváltságosok *már most*, három évről három évre, föltétlenül, ellenőrség nélkül vessék hadi adózás alá magokat. Okaim ezek:

Mi sürget bennünket olly nyakrafőre épen e' kötelezés elvállalására? A' kormánynak van-e olly halaszthatatlan szüksége adónkra? - Tudom, hogy Europa' aequilibrium, sokba, igen sokba kerül; de erről szólni nem kívánván, egyedül hazánkra nézve kérdelem: nemadtuk-e immár minden közjövödelmünket olly annyira által, hogy a' csekély, 's többnyire elengedésbe menő indigenatusi taxákon, és 11 xr. emelt só-áron kívül - mellyről számadást nem nyerhetvén, összevágást sem tudjuk - magunk számára köznemzeti fundusul, p. o. nép- és nő-nevelésre, dolgozó-házakra, folyók szabályozására stb. semmit fel nem tartottunk? Ángol, franz-honban, 's egyebütt, hol szabadabb alkotmányok léteznek, az adó' budgetjébe befoglaltatnak, a' nemzeti köz fundus' költségei is, millyenek: vallás-gyakorlatnak, tanításnak, út- hídcsinálásnak költségei stb. Nálunk religionarius és studiorum fundus létezik, főbb Clérusunk széles birtokokkal van ellátva, többi belső költségeinket pedig nagy részben a' domestica viszi; az ítélő- és kormány székek' egyedeit a' bejövő taxák fizetik. Így a' hadi adó, mint ezt az 1715-ik törvény is mondja, egyedül csak az állandó katonaság' kitarthatását illetvén, kérdelem: ha azt, mi 1715 óta mintegy kimaradhatlan járadékává vált a' hadi adónak; t. i. az olly tetemes mint súlyos katonai élelmezést, a' sónak 1802 óta diaetai árszabás alá nem vonathatott árát stb. a' mostani hadi adóhoz tesszük, nincsenek-e teljesen födőzve katonatartásunk szükségei? Hogy pedig a korona-javak, fiscalítások, bányák, harminczadok, vámok, posták, hivatalok' és címek' taxáji, sorsjátékok stb. a' fels. kir. udvar' szükségeit és fényét bőven kitarthatják, úgy vélem, senki kétségbe vonni nem fogja.

De az mondathatik itt: ki akarja emelni a' jelen adó' mennyiségét? maradjunk a' mostaninál, mint elégségesnél; de fizesse azt aránylag, kiváltságos és kiváltságtalan.

Igen, ha maradhatnánk azontúl is, miután a' hadi adóztatást a' kiváltságos rend is elvállalta! Nem akarok azon hatalmas eszközökről szólni, mik a' diaeta' többségének kivívására, a' kormány kezei közt állanak; csak azt kérdelem: ha sem részletes költségvetés, mihez szólhasson, 's miből körülményekhez képest le is róhasson, sem biztosítás az adó' hova fordítására nézve, nincs keze közt a' diaetának, mi okoknál fogva fogna ez megtagadhatni az adó-nagyobbítást, ha az a' kormány által sürgettetnék? Csak találomra, csak egy évi szűktermés' tekintetéből talán? Bizony csekély, igen csekély alap! Ne feledjük azt: miképen egészen más

tekintet alá esik e' tárgy addig, míg környülményeink' jelen állásában, a' hadi adót egyedül a' kiváltságtalan viszi, 's más alá esendik az után, ha azt a' kiváltságos is törvényes kötelezésül elvállalta. 'S itt fő figyelmet kérek; mert ebben fekszik nézetem' fő alapja. Eddig a' hadi-adó' megajánlásában, miként azt már diaetánk kivívták, nem egyedül a' Status' követelt szüksége, hanem az adózó nép' ereje is szolgált sinórmértékül; az adó' beszédeseért nem állt jól az ország, 's így nem nyerhete a' kormány, ha az adót feljebb rugtathatá is; mert csak beszédhetetlenségeit (inexigibilitásait) nevelé. Egészen más alakban tűn elő a' tárgy, mihelyt a' kiváltságos rend a' hadi adót elvállalandja; elesik az adó-ajánlás' egyik sinór-mértéke, 's így azok, kik a' kiváltságtalan néposztály' terheit megosztani, könnyíteni ohajtják, valóban jelen körülményeinkben ez úton céljokat érni nem foghatják.

De a' nemes gróf, alkalmasint ezen, valóban fontos okkal fog ostromolni: én nem akarom tagadni, hogy az adói költségvetés' és számoltatás' föltételei szükségesek, 's ezeket egykor kivívandóknak is vélem; de épen e' célra kívánom én a' kiváltságosok' hadi adózását; hogy így köz teher-viselésben egyesülvén a' nemzet, egyesült erővel és érdekekkel könnyebben vívhassuk ki az általad olly igen sürgetett föltételeket.

Erre a' következőket kívánom megjegyezni: Polgári alkotmány, sem nem készíttethetik, sem nem javíttathatik ki örök időre olly tökélyel, hogy abban időnként 's változott körülményekhez képest kijavítani való ne találtassék. Az is áll: hogy illy kijavításokban, nem kell, nem lehet véletlen változásokra számolnunk, hanem egyedül azon adatokra, mik jelen körülményeink közt, a' leglehetőbb jobbra reményt nyújtnak, sőt sikert ígérnek. Ennélfogva századok multával várnunk a' bizonytalan sikert, 's addig céltalan bizonyos terhet viselnünk, a' *de nobis* elfogadnunk mindjárt azon reményben, hogy a' *nihil de nobis* majd meg jó egykor, ha Istennek úgy tetszik; mustármagnyi eszközöknek hegyet mozgató varázs erőt tulajdonítnunk; angol- és francz-nemzet' egyvallású, nyelvű, külön igazgatású körülményeit mieinkkel tévesztünk össze, 's így adnunk és csak adnunk azon reményben, hogy valaha tán kaphatunk vissza valamit, 's örökké gazda nélkül tennünk számvetésünket, valóban nem tarthatom legjobb tacticának.

Mert hiszen, mi szükség, kérdem, elhalasztanunk a' kiváltságosok' adózása föltételeinek kivívását bizonytalan időre, holott azzal tartozó tisztelettel ugyan, de nyílt őszinteséggel, nyilatkozhatunk diaetánkon a' kormány előtt? Ezen föltételek olyanok, mik épen nem a' mesterséges alkotmányi sakkvonások' közé tartoznak. Hiszen mi úgy bánunk e' részben, miként „a' pohár víz” című színdarabban Bolinbrocke mondja: százat adunk egyért. Kormányunkról pedig, melly jelenleg olly csálhatatlan jeleit adja szabadelműségének, valóban még többet is szeretek feltenni, mint azt, hogy saját hasznát értse. Lássuk a' dolgot közelebbről:

A' kormányra nézve, úgy hiszem, egy egy kedvetlenebb, megkötőbb körülmény jelen alkotmányunkban nem lehet, mint az, hogy kincstári és hadi nyomasztó eseteiben, Magyarországra elég biztosan, és szükség-fedezőleg nem számolhat. A' kiváltságtalanok' adója bízatalan és jótállás-hiány miatt kimaradásokkal terhelt, újoncz-állításaik sok idővesztéssel, fáradsággal járók, míg ellenség' eleibe állíthatók; a' kiváltságosoknak önkényes ajánlásaik pedig, többnyire csak pénztelenségünkhöz képest tetemesek; insurrectióik, Europa' hadi rendszeréhez képest haszonvehetlenek, 's némi, bár hiszem, alaptalan aggodalomnak is tárgyai. Már ha mi őszinteséggel így szólunk a' kormányhoz; imé mi mind ezen aggodalmakat egyszerre megszüntetjük, kiváltságos és kiváltságtalan fizetendik ezentúl mind azt, mit diaetáról diaetára az ország' szükségei kívánandnak, összeíratás által adand mind kettő annyi katonát, mennyi honvédelemre időnként elég; de csak olly feltétel alatt mindezeket, hogy te az adói költségvetést diaetánként az ország' Rendei' eleibe add, ezek azt megvívathassák, 's mi oda nem tartozik, leróhassák, a' hazánkra eső arányt kivethessék stb. ministerek pedig felelet' terhével tartozzanak az iránt, hogy a' megajánlott adó és katona egyedül azon célokra fordíttatott, mikre az kéretett és kivettetett, 's ezt ki is mutatni köteleztessenek; egy szóval;

hogy szentül álljon köztünk a' minden szabad alkotmányok' főalap-elve: nihil de nobis sine nobis - vajjon mi van ebben titkolni, halasztani való? nem Isten és ember előtt megállható szerződés-e ez? különösen nem legjótékonyabb-e ez a' kormányra nézve, mely ezen egy alkotmányi kötés által, a' veszély' idejében olly roppant segély-forrásoknak lesz urává? 'S ha, felteszem a' legroszabb esetet, el nem fogadná a' kormány e plus do ut minus des - ajánlatot, feltévé azt, mit a' „mit akarunk”? definíciójában feltettünk, 's mit csak esztelen örvöngő birhatna fel nem tenni, hogy minden alkotmányi javítást, békés, törvényes úton kívánunk eszközölni, kérdem: mi adatoknál, mi varázs erőknél fogva reménylhetjük az előadattak' ellenére azt, hogy miután a' kormány' részére olly hasznos, olly kívánatos kötésnek feltételét, kezünkől kiadtuk, majd később extra dominium kivívandjuk azt, mit intra dominium kivívni képesek nem valánk?

És csupán ezen csekély hihetőségű, vagy meszsze háttérben lebegő reménnyel, kívánja-e a' nemes gróf a' hadi adó' elvállalására kecsegtetni, csábítani a' kiváltságosokat? Sok időre kétlem a' sikert. Mert olly polgári alkotmány, mely adóztat a' nélkül, hogy tudnók miért? mire? a' nélkül, hogy bizonyosok volnánk: oda fordított-e az adó, hová az kértet? gyermekeink nem használtatnak-e olly vár-örizetekre és csatákra, mik bennünket nem érdekelnek? olly polgári alkotmány, mely képviselés által hoz ugyan törvényedet, de azoknak betöltése felől senki sem kezeskedik, valóban nem igen kecsegtető. Ne merita la spesa!

b) Nem értek a' nemes gróffal egyet ezen szavaira nézve: a' ministeriumot papiroson tán igen, de gyakorlatilag felelet' terhe alá nem vehetjük. - Minden alkotmányi szerződés, kormányok és népek közt, papiroson áll; 's minthogy a' végrehajtó hatalom' ereje ellen nincs, vagy józan népnél nem akar lenni ereje a' népnek, következik-e, hogy tehát ne is szerződjenek? A' minister' felsősége nem physical büntetés alá-vetésből áll. Ki volna olly botor kívánni akarni nálunk, hogy fejdelem büntetés alá kiadja ministerét? vagy ollyasmi történjék, mi történt Polignackal és társaival? De alkotmányában megkívánhatja minden polgár azt, hogy felülről szintűgy, mint alulról teljesíttessenek, biztosíttassanak törvényei; mert e' nélkül, minden alkotmányi haladásunk csak provincialis fényű, e' nélkül képvisélet és törvényhozás vázakká, bábjátékokká aljasulnak; és miután a' fejdelem' személye szent és sérthetetlen, 's így felelet' terhe alá vonni őt nem szabad, a' ministeriumot pedig vonni nem lehet, kérdem: mi kezeségünk leend önkény ellen egyéb, mint egyes személyek lelkületei, mik személyekkel együtt változnak? Ugy hiszem, egy helyes alkotmányú nemzetnek, ha törvényeiben kimondatott a' ministerium' felelősége, van törvény-gázolás' eseteiben azt mondhatni joga: Felséges uram! ministereid törvényeinket, mik iránt felelősök, önkénytesen megrontották, kérünk jobbágyi alázattal, távoztasd el azokat, e' mellett ha ne talán nagyobbat vétettek, büntesd meg magad! 's ez esetben a' kérés, törvényes, és alkotmányos kívánattá magosul és erősül, mit alkotmányos fejdelem elmellőzni nem fog.

Ha mindezekből azt húzná ki a' nemes gróf, hogy én is azon szűkkeblűek közé tartozom, kik csak ürügyet keresnek nemfizetésre, valóban igen csalatkoznék. Ha nem első, bizonyosan elsőik közül való voltam én, kik a' házi adónak, kiváltságosok általi elvállalását, ország' és megye' gyűlésein megpendítették, 's maiglan sürgetik; sürgetni kívánom azt most is, és különösen nagyobb kiterjedéssel azon esetben, ha a' hadi adó' elvállalásához kötendő feltételeink, kormány által el nem fogadtatnának. Az adózó népen csak úgy segítettik egy, mint más úton, csak úgy kikerültetik minden gyanúsítás, mihelyt a' domesticából annyit elvállalunk, mennyi a' két adóból aránylag esnék reánk kiváltságosokra; de a' két adó-nemnek elvállalásai közt lényeges a' különbség. A' házi-adó' költség-vetése, számoltatása kezünkben van, ezt emelhetjük, igen is sok belső szükségünkhez képest; a' hadi-adónak feltételei pedig nincsenek kezünkben; de azért a' jót-nemállásnál és beszédhetlenségeknél fogva - mik a' vagyonosabb kiváltságosok' adózása' esetében egészen más alakot öltnek - nem tarthatunk tetemes felrugtatástól addig, mig ezen hadi-adóra nézve, sürgetéseinkkel és ajánlkkozásunkkal föltéte-

leinket kivívandhatjuk; miben magok a' kiváltságtalan osztályok' jóakaratai is, látván tettleges készségünket, 's ön hasznukat, képviseletet kapva, kétségtelenül segíteni fognak. Mert, hogy példával éljek: ha egy számos tagú család, más házhoz hurczolkodik szállásra, kérdem: abból fog-e állani a' hurczolkodás' terheinek közviselése a' tagok közt, hogy mindegyike ugyan azon egy pamlagba, egy karszékbe, asztalba stb, gibeszkedjék 's vinni segítse? vagy inkább abból, hogy egyik egy, másik más bútort fogjon kezébe, 's aránylag erejéhez segítse elő a' hurczolkodást? mondhatja-e egyik vagy másik családi tag, hogy a' harmadik a' közterhet megcsalá, mert pamlagot, vagy karszéket, vagy asztalt nem emelt? Nincsenek-e a' domesticának olly fizetései, szekeres és gyalog munkái, kedvetlenségei, mik adózó népünket még érezhetőbben nyomasztják, mint hadi-adó? Valóban ha az adózó nép' választására bízók a' dolgot: melyik adózástól kívánna inkább szabadulni? nem csak hihetőséggel, de csaknem bizonyossággal merném állítani: a házi-adózást választaná.

Sejtem azonban jelenleg legfőbb akadályát az ellenőrségnek, és azon okot, melyért köztünk némellyek azzal kormány előtt őszintén előállani fáznak, 's azt boldogabb időkre elhalasztani kívánják. Érdekeink szorosan egybefonvák az örökös tartományok' érdekeivel, 's ezeknek különválasztása, aránya, egy kissé kényes és kellemetlen operatio, 's mint némellyek vélik, tán veszélyes is; ennél fogva jobban szeretik az általános vaktábani oda-vetést adóban, katonában stb. Ez utóbbinak, részemről ugyan barátja soha sem lehetek; mert valamint magunkat, úgy státust sem kívánok megcsalni; tartozunk mindenkor annyi adót, annyi katonát adni, menynyire, hitelesen kimutatva, az országnál szüksége van. Nem lehetek barátja a' vaktábani segedelmezésnek, adózásnak, különösen azért, mert hiszem: miképen érdekeink' elkülönzéseig, a' miéink örökké alárendeltettek maradnak az örökös tartományok' érdekeinek, 's e' sziklán legtöbb anyagi és szellemi institutióink örökké hajótörést szenvedendnek. Valamint tehát azon political két hit-czikket: hogy mindent egyedül békés haladás' útján kell 's lehet kivívunk, és a' fels. austriai házzali jelen összeköttetésünknek, hazánk' boldogsága tekintetéből állandónak, 's minden erő és hatalom ellen megőrzendőnek kell lenni, political catechismusom' cikkjeinek ismerem és vallom; úgy azokhoz sorolom azon meggyőződésemet is, hogy hazánk' felvirágozhatásának egyik mulhatatlan föltétele az, hogy érdekei - a' közvédelmet kivéven - a' többi örökös tartományok' érdekeitől elkülönöztessenek; 's a' kölcsönös viszonyok a' fels. Császár' meghatalmazottjai és diaetáink között kötendő egyezkedésekkel, pactumokkal állapíttassanak meg.

Mind ezekből, reménylem, meg fog győződni a' nemes gróf a' felől, miképen olcsó liberalismus és hypocrísis nélkül is, lehet valaki nem barátja, kiváltságosok' részéről, a' föltétlen és rögtönös hadi-adózásnak. Nincs okunk vádolnunk egymást; mert nem mondhatnák-e a' velem egyvéleményűek ezen hadiadózás' sürgetőinek: hogy prófont kenyérrel kínáltnak bennünket, mit a' liberalismus' szalonna-bőrével kennek meg, hogy szívesebben lenyeljük? De illő, sőt fel kell tennünk egymásról, hogy mindnyájan, kik a' közügyhöz szólunk, mint hű fiai a' hazának, hű jobbágysai az alkotmányos fejdelemnek, kívánunk járulni a' szent ügryhöz; 's véleményben különböznünk, emberi gyarlóságunkhoz tartozik.

6.

Az ösiséget én is, - ámbár azokhoz tartozom, kiknek több ösi visszaváltani, mint kiereszteni valójok van - minden haladást lenyomó ónsúlynak tekintem hazánkban; csak azt az egyetlen ovakodást ajánlom eltörlésében, hogy hazánk' telkei külső idegenek' kezeire ne jussanak. 'S ez ovakodást nem tartom feleslegesnek, még azon nagyszerű hazai vállalatinknál is, mik könnyen határinkon-túlra hajtván a' hasznót, érvágók lehetnek, a' különben is eléggé véretlen testen. A' fiscus' örökösödésének, akár landemiális úton, akár hypothécai bank-tőke általi

megváltását, több okokból nem, vagy csak megszorítással pártolom; bátor a' megváltást törvényesen igazságosnak ismerem, 's kívánom is. Erről azonban máskor; most csak ez egyet említem: ha a' szorgalom' gyarapítása és szorgalmi pangásból eredő státus-kárnak orvoslása is czéloztatik egyszersmind - mik bizonyára fő fő tekintetek - az ösiség' eltörlésével; szabad-e számvetésünkől kifelejtenuk a' legnevezetesebb factororokat, tudniillik azon roppant fekvő birtokokat, miket testületek, vagy holt kezek, fidei commissumok, vagy beneficiumok gyanánt bírnak, 's miket azok, mint csak ideigleni, vagy félszabadságú urai, hanyag szorgalommal csak nagygyából kezelnek, illő ellátás' hiányában, státus' nagy kárára hanyagolva jövedelmeztetnek? Közel egy hatodát teszik ezek az országnak, tehát igen is méltók a' ki nemfeledésre. Én nem vagyok ellene ezekre nézve a' kárpótlásnak; mert kinek kinek törvényes jogát tisztetem, 's tiszteltetni kívánom; de kárpótlás mellett status' vagyonaivá ohajtom tétetni azokat; meglévén győződve a' felől, hogy szorgalom-díjúl, a' status legalább felét nyereségül kapándja, azok' mostani jövedelmeinek.

7.

A' nemes gróf, haladásunk' fő irányaul és magasabb szempontjaul a' szellemi tűzi ki, az anyagit pedig csak azon esetben javallja, ha az nem magyarság-fogyasztó. Egyet értek e' részben vele; de tartok a' félreértetéstől. Szellemi és anyagi haladás; miveltség, egy statusban alig elkülönözhetők egymástól; kölcsönösen mint ok és okozat, mint test és lélek munkálnak, hatnak azok egymásra. A' szellemileg mivelt jólrendezett alkotmányú szabad polgár könnyebben eszközölheti anyagi jóllétét; és viszont vagyonosabb, szükségtől ment lakossa a' hazának, fogékonyabb a' szellemiekre. De áll az is, hogy addig is mig alkotmányunk' kijavításaival elkészülünk, a' test megkívánja a' magáét, 's éhség és nyomor közt ki nem elégítők, sőt gyakran békétlenítők a' szellemiek; hogy a' lélek akkor kezd rendszerint éhezni, ha a' test jóllakott, 's miután átalános, minden egyedet befoglaló miveltség egy nemzetnél nem képzelhető, nagy része annak mindenkor olyanokból fog állani, kiknél anyagi jóllét marad a' fő czél, irány és boldogsági eszme. Pedig nemzeti nagyság és nemzeti boldogság nem mindenkor egyek. Innen, miután pénzünk nincs, 's jelenleg intézeteink, vállalataink is legtöbbsnyire olyanok, mik inkább pénzt visznek ki, mint hoznak be a' hazába, némelly vállalataink pedig, legalább ideiglen, még csökkentik köznépünk' eddigi kereset-módjait is; miután köznépünk' számára, a' nemtransennalis helyeken alig marad fenn néhány mázsa só' évenkénti fuvar-bérén kívül, egyéb kereseti mód, mint kevés föld-terméke, minek a' kereskedés' dugúlt forrásai miatt nincsen ára; ellenben minden gúnya - és munka-szerszám - darabját nagy részben külföldről, bár saját természetményéből készülden, drága pénzen vásárolja; mintán kukorica-behordás után, egész tavaszi kapa' megcsendüléseig, legtöbb helyeken munka- és fuvar-hiány miatt heverni kénytelen, 's ekként munkátlanságra, ipartalanságra szokik, és folytonos szegénységhez szegődik; miután a' kiváltságos rend is mind ezen bajokban aránylag részesül - valóban a' szellemiek mellett, komoly figyelmet ohajtok honfitársaim által fordíttatni, végsikerig, anyagiakra is. Lehetnek, nem tagadom, vállalatok és egyesületek, mik koraiak, vagy tán akadályozók is lennének; de például gyárokat, mik a' köznépnek kereseti módot, termékeinek keletet szereznének, a' pénzt némelly kézmivekért bentartóztatnák, csupán azért, hogy felügyelőkül egy pár külföldit kénytelenítetténné beidézni, magyarosodásunk' teljes kivívásaig elhalasztani, jótékonyak nem tartanám. Így van a' dolog sok más anyagi vállalatainkkal, rendelkezéseinkkel is. Ezeknél az „egymásután” abból áll, hogy miként Dunánk' szabályozásának, úgy hiszem, részenként bár rendszeresen kell történni: úgy hasznos vállalatink, egyesületeink is létesülhetnek, mihelyt arra ügyelünk, hogy egyikkel a' másiknak útját ne álljuk.

8.

Mit a' nemes gróf némelly újabb egyesületeinkről mond, abban kettő támasztott bennem némi ütközést. A' kisdédóvó intézeteket még koraiaknak véli hazánkban: holott a' kisdédóvás is, mint általánosan a' nevelés, legszelídebb, leghatékonyabb eszközei magyarosodásunknak. Mit tartok a' kisdédóvásról, a' hírlap' 60-ik számába iktatott vezércikkemben eléggé kifejtettem, 's itt azt ismételni feleslegesnek tartom. Egyedül azon általános észrevételemet nyilatkoztatom, mi szerint én az egész nevelés' tág mezejét, nem egyedül nemzet' és alkotmány', hanem emberiség' eszméjéhez kötött mulhatlan föltételnek tekintem, melly embert képez, legyen az bár melly nemzetnek, alkotmánynak polgára. Hogy azt egyik vagy másik nemzet, saját körülményeihez és céljaihoz képest módosíthatja, 's módosítani tartozik, igaz; de az embert nem lévén soha szabadságában ezeknek feláldoznia: mindenkor csak nyerhetnek nemzet és alkotmány, ha addig is, míg a' nemzet teljes kifejlését nyerendi, a' haza' gyermeke nevelés által, per excellentiam embernek képeztetik. A' nevelésben tehát azon ürügy alatt, hogy még institutióinkkal készen nem vagyunk, 's így teljes szabadságunkban nem áll, nevelésünket úgy mint ohajtnók, elintéznünk, megállapodnunk nem szabad; mert a' jelen nevelendő ivadék nem várhat, 's fel nem áldoztathatik. Intézzük nevelésünket jelenleg úgy, mint azt mostani körülményeink lehető legjobban megengedik, 's javúlván ezek, javítsunk mi is nevelő rendszereinken és intézeteinken.

Másik, mit nem mondottnak ohajtnék, a' nemes grófnak ezen szavai: „szegény kis Ferenczynknek nincsen kenyere.” Mert ha azon egy két kitünőbb, 's munkás művészünknek, kit sajátunknak nevezhetünk, sem birunk kenyeret adni, valóban szégyen és gúny alá nem ő esik, hanem mi. Igaz, hogy Ferenczy' művészsége sem tartozik jelenleg a' haza' főbb sakkvonásihoz; de a' nemzet' szellemi életéhez, 's dicsőségéhez igen. Nem akarom azt vitatni: ha vajjon Mátyás' szobra' létesítésének munkálatai, nem történhettek-e célszerűebben, 's inkább célravezetőleg? de magát az eszmét nem kárhoztathatom, sem a' mintegy 12 év alatt - mennyi idő tán kelleni fog a' teljes felállításhoz - tervezett százezret, egy bár nem legpénze- sebb nemzetre nézve, erőszlatónak 's nagyobb célok' gyengítőjének nem tekinthetem. Nem kell felednünk, hogy egy honban különféle erők, felfogások, nézetek, kedvtelések, akaratok léteznén, ha bár ezeket fő célokra, mennyire lehet, pontosítnunk szükséges is, ezen pontosításban soha olly teljesen boldogulni nem fogunk, hogy kinek kinek, ama fő irány mellett, saját magányos kis nézete, kedvtelése, akaratja fen ne maradjon, miknek ódalaslag áldozni kíván. Nem áll tehát mindenkor az, hogy ki egy hazai célra ad, melly nem lényeges, megerősítette magát, 's nagyobbra már nem adhat. Fájdalom, kevés hazánkban, alig egy pár ezer lakos, kinek neve rendesen megszokott a' hazai vállalatok' adakozási névjegyzékén jelenni. - A' *kis* epitheton, egy kissé kétértelműleg áll Ferenczynk' neve mellett. Hiszem, hogy a' nemes gróf' azt csak zömök teste' mértékeül vevé; mert hiszen miért kívánta volna e' művészünk bántani olly vállalatért, mellynek első eszméjét nem ő költé? Hallám azonban, miként némelylyek hajlának a' *kis* epithetont, művészi tökély', geniálitás' stb. mértékeül érteni. Ezen urakat a' nélkül, hogy az ügyvédet játszanám, röviden csak arra figyelmeztetem, miként a' hazában minden institutióink, literatúránk, sőt nemzetiségünk is legtöbbsnyire még csak bölcsőben vannak. Teszem tehát, hogy Ferenczynk nem mérközhetnék is művészetében a' külföld' remekló művészeivel, van-e arra okunk, hogy a' hazai művészettől, különöbben a' képfaragóitól, melly eddig olly meddő vala nálunk, legkülönöbben pedig Ferenczytól, kinek még művészete' anyagját is magának kelle a' hazában felkutatnia, 's kinek magát nagyban kitüntetnie, teljes hatalmú és szabadságú alkalma még nem is vala, aránytalanul több hazai haladásunkhoz képest, kitünő nagyságot kívánjunk? Olly sokat áldoztunk-e már a' hazai művészetért, hogy ezt kívánhatni jogunk is lehessen? Ha a' képző művész, rendszerint a' maga korának bélyegét hordozza, úgy vélem, Ferenczy legalább is alatta hazája' korának nem áll.

És ezekből állanak észrevételeim a' nemes gróf' epochalis könyvére, miket korántsem czáfolatoknak, hanem inkább olly nézeteim' nyilatkozatainak kívánok vétetni, mikre a' nemes gróf nyújta nekem alkalmat. Lehet az is, hogy teljesen nem fogám fel egyben másban eszméjít; lehet, hogy a' nemes gróf több tárgyakra nézve épen azon tacticát követé, melyet követett a' nemzeti játékszín' ügyében, mellyben szíve' ellenére, csak hogy a' reactiót felköltse, 's megczáfoltathassék, nem legkedvezőbben nyilatkozott, 's némileg czélját is érte. De mindegy! a' honnak felkerült nagy kérdése csak nyerhet, a' többféle különböző, sőt ellenkező vélemények' és eszmék' zsurlódásai által; mert előbb később kifejtendik az igazságot, 's a' számos tév- és csal-útak közül kimutatandják azon valódi ösvényt, mellyen hazánknak haladnia kell.

Végsikerig csak azt ohajtom, hogy hazám' törvényhatóságai, mik municipalis szerkezetöknél fogva, fő örjei alkotmányunknak és törvényeinknek, bár legidvesebb szabadelmű haladás' kedvéért se rontsanak élő, fenálló törvényt, se azt, nagy kényszerülés nélkül, százados szokás' és értelem' 's 1790:12 ellenére önkénytesen ne magyarázgassák. Mert az illy törvényhatósági önkények' kárai kiszámíthatlanok. Könnyen ürügyet nyújtnak azok a' végrehajtó hatalomnak, minek abban mind módja, mind alkalmá több van, hasonló törvényszegésekre; 's ez esetekre már előre vesztve van, a' rossz példával előment törvényhatóságnál, azon tiszta öntudat és feddetlenség, melly jogot és hatást ad, erőteljesen léphetni fel azok ellen; süllyedésnek indul a' hazában, legszentebbike a' polgári kegyeleteknek - a' törvénytisztelés; mert ha egyik törvényt szabad megszegnünk, miért ne a' másikat, mihelyt czélunkat jónak vitathatjuk? Lamartine szerint: szentebb azon tan, melly a' polgárnak engedelmisséget parancsol olly törvény iránt is, melylyet a' philosoph méltán kárhoztat, mint a' legfölségesebb társulati elmélet, melly a' törvényt, mielőtt ez megváltoztatnék, megszegni tanítja. Továbbá: illy törvényszegések által még inkább divatba jó az, mi mindenkor kárhoztatandó, hogy rész magát egésznek, sőt gyakran e' felettinek tekinti. Maradjunk mindenkoron szentül hívek alkotmányunk' szelleméhez, 's ezt semmi tekintetnek ne áldozzuk fel. Egyik diaetától a' másikig csak egy pár év 's nem századok folynak le; bevárhatjuk azt, 's bevárnunk kell olly czélzott javításunkkal, minek élő törvény áll ellent. Diaetára aztán adjunk olly utasításokat követeinknek, millyeneket szabadelmű haladáshoz képest, álló törvény' eltörlésére, vagy újnak alkotására szükségeseknek látunk. Ugyan ez alkotmány-tisztelést követelem én, hozott törvényeink' életbe-léptetéseiben is, hazám' törvényhatóságainál. Nem botránkoztató merényle az, hogy vannak törvényhatóságok, mik maiglan is akadályozni, ellenzeni sőt megtagadni nem átkodnak a' nyomasztott zsidóságtól, még azon csekély engedményeket is, miket annak a' legközelebbi mult országgyűlés' törvénye kivívott? háynál nincs még nyoma is a' mezei rendőrség' alakításának? stb. Még köntöseivel is csak hetyke botor uracs bánik úgy, hogy gondatlanul zsibárosnak veti a' viseltet, mihelyt reá ún, és hónapokig heverteti az újat szekrényében, mellyet imént szükségesnek látott drága pénzen megcsináltatni. Régi nyilatkozott ohajtásom az, hogy bár minden törvényünk, melléje kötendő sanctióval hoztattatnék; most még azt teszem hozzá: bár minden diaetánk azon szemlén kezdődnék: hogy a' legközelebbi mult diaetának törvényei léptettek-e és miként életbe, a' hazának törvényhatóságai által? 's a' mulasztók felelet' terhe alá vonattatnának. Nemzetünk, hála az égnek! még fiatal korát éli, őt nem illeti még meg az aggott öregek' átka, kiknek sokszor kell parancsolniok, mig egyszer meghallgattatnak; 's Kant helyesen mondja: hogy az a' legjobb alkotmány és legboldogabb ország, mellyben törvények uralkodnak.

Költ Pesten, 4. Aug. 1841.

„A’ KELET NÉPE”

FELNYITOTTA SZEMEIT,

E G Y

NYUGOTFINAK.

A'
„KELET NÉPE”
FELNYITOTTA SZEMEIT,

E G Y

NYUGOTFINAK.

PESTEN,
KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

1842.

A' szentesített honszeretetben fekszik valami rettenetes; az olly kizáró:
hogy mindent, a' köz érdeknek, feláldoz.

Nyomtatta Landerer és Heckenast.

Ki vagyok, mi vagyok? nem tartozik úgy hiszem a' dolog velejéhez, hanem igen is röpiratom címéhez tartozik rövid elmondása annak; hogy ki voltam, mi voltam; vagy más szavakkal: a' „Kelet Népe” milly érzelmű honfinak nyitotta fel szemeit.

Ezer nyolczszáz harminczadik év volt, midőn gróf Széchenyi István „Hitelről” irt munkája, Pest gyűlésein beszédei, 's egyéb anyagi és szellemi mozgalmainak híre, egyes állításai, szavai, eljutottak aristocratailag nevelt szívem 's eszemhez, mellyek elég gyenge testemmel együtt, egy pesti szív- ész- és testet egyiránt gyilkoló játékbárlangban napról napra fészket ütöttek. Deák voltam nyelvre, elvre aristocrata, évre alig 15 éves. És ím! a' Széchenyi-féle hírekre szívem először érezni, elmém ébredezni kezdett, 's lassan lassan nemesb öntudatra ébredtem, mit egyenesen a' grófnak köszönhetek, 's ezennel köszönök.

Igy történt volt, hogy később egy napon gróf Széchenyi István Törökhonba elutazásának híre jutta füleimhez. Sietve hagyám el füstbarlangu kedvtöltésimet, 's utallás szerint a' Duna-partra futottam, mert hír szerint Széchenyi hajón vala elutazandó. A' parthoz érkeztemkor, itt embertömegben kívül már mitsem találtam. Egy ékes hajó evezett Duna-közepett Csepel felé, mellyen én Széchenyit nem ismert politikai ideálot nimbuszi fényben és homeroszi nagyságban evezni képzelém, 's keblem idylli érzelmektől dagadozni érezém.

Évek folytak el, és én Széchenyi munkáinak tanulásaiba merültem, 's állok az lettem mi ma vagyok 's hiszem mi síromig leszek: magyar nyelvre, elvre csendes haladási (reformer), szóval ember és hazafi annyira: miként mondhatom hogy ezzé Széchenyi tett.

De én még nem ismertem volt őt; éltem körülményei falura hozának, hol első honfi kötelese-gemnek tartottam a' „Gróf Széchenyi István mint író” című könyv taglatát habár kisem adni, de megírni, mit befejezván „Világával” kezemben valahára látni indultam az általa leírt hazát és fővárost, 's ebben a' keblem imádkozta honfiideált.

Azokról most hallgatva, emlékezetem éhe csupán az utóbbit juttatja szívembe. Naplóm 1834-dik év egyik szép nyári napjára mutat, mellyen valódi zárókeresztet kerestem fel őt. Igen! szép nap volt ez ifju éltében, egy élt legszép napjai közül. Én őt íróasztalánál találtam, egy tollal kezében, azon tollal, melylyel pár évek alatt századok előitéleteit írta ki kebleinkből. Látásakor hazafiúi érzelmek lángözöne terjede szét ereimben, keblem emelkedett, szívem erősen dobogott, inaim ingadoztak, szavam reszkedett, 's örömkönyűk árai csapongtak szemeim körül. De valamint egykor Heine, Goethenéli létekor minden előkészületi daczára, végre is csak időre és napi dolgokról tudott szólni: úgy én a' „Hitel” és „Világ” írója előtt állva kérdésire reszkető hangon válaszolt „igen” vagy „nem-”en kívül mitsem tudtam felelni, 's szerelmesként kidolgozott terv-dialogomról végképp feledkezék.

Megszűntek volt Pozsonban az országos ülések, 's én Ausztriába rándultam. Szép nap volt, midőn egy reggelen napoleonruli gondolatokkal telten a' wagrami síkon helyet egyik gőzkocsin gr. Széchenyi I. mellett foglaltam. És ki ne érezett volna itt ismét minden jót és szépet? Hogy ne feledte volna szívem ez órában szűfűgű bizalmatlanságát, midőn egyszerre szép nap, gőzkocsi, napoleonruli eszmék, Széchenyi 's a' wagrami sík vettek körül! És hogy ne feledte volna szívem gyötő félelmét, ha elmém a' főrendi tábla ellenzési vezérére gondolt? ... De hogy a' pályatér céljához jutánk nem tudom miért, de én az ausztriai fővárosban ismét kételkedő lettem a' gróf iránt, 's év múlva már több mint kételkedő „a' Marseillaise” cikke megjelentekor.

Végre hogy folyó 1841-dik évben a' „Pesti Hirlap” a' grófnak egy „Fonák Reform” cím alatt nyomás alatt levő munkáját jelenté, szívem és eszem egyiránt összevonult, 's mind a' kettő érzetében néma lőn, mint az élet-inak a' test végső elhaltakor. És hogy kevés napok múlva a' grófnak nem „Fonák Reform” hanem a' „Kelet Népe” című könyve bibliographiai uton

jelentetett, szívem még egyszer felmerült hitéből, 's valamint a' fuldokló szalmaszálhoz is ragaszkodik: úgy az a' „Kelet Népében” mást ohajtott és remélt, mint azt, mit abban nyert, míg végre is a' „Kelet Népe” olvasásakor a' kétkedő szívből úgy mint a' védő észből tagadó lények váltak, a' testet annyira súlyosan nyomók, hogy a' „Kelet Népének” szükségkép fel kelle nyitnia szemeit egy alvónak, vagy már csak ébredőnek.

Mint történt, 's ezek után miként történhetett meg ez? el fogom beszélni röviden az olvasónak, a' „Kelet Népe” egyszeri olvastakor bennem támadt futólagos gondolatimat, melyeknek szülője volt a' grófnak egyik vagy másik kitünőbb 's nekem feltetszőbb állítása. Ne tekintse tehát az olvasó rendszeres bíráltnak e' lapokat, hanem csupán az olvasás közt bennem született futó gondolatoknak, egykori imádásom 's mostani tagadásomhoz kulcsul szolgálóknak.

Hazafiui félelem és kételkedés érzeti közt, minek okait imént érintém, hozatám meg Pestről gróf Széchenyi István legujabb munkáját: a' Kelet Népét. Szép de drága könyv volt ez nekünk falusiaknak! Az aratás alatti silány hetivásárok miatt 3 $\frac{1}{3}$ kila gabonát kelle elpazérlnunk, hogy csak hazafiui szomjunkat kielégíthessük, mi még koránsem elegendő mert ringy-rongy borítékának keménynyé változtatása „netto” 4 kilába kerülteti a' könyvet. De én most mind ezzel nem igen törődtem, hanem vele elzárkóztam, leültem és olvasni kezdém:

A' *Kelet Népe*.⁶ (Czímlap). Ugyan még is miről szólhat e' vastag könyv? gondolám. Tán Kaukáziairól és Kőrösi Csomárról írja azt a' roppant tudományu gróf? Ah ez nem lehet! Avagy tán törökországi utjából közöl töredékeket a' keleti kérdést, a' napi politikát felvilágosítókat? Bizonyosan! 's így - menjünk tovább.

1841. (Czímlap). Furcsa! mit jelenthet ez az 1841. a' három jelenthető tárgy közül? Valljon az 1841-ben élő kelet népet? vagy a' könyv nyomtatásának esztendejét? avagy végre névtelen írójának író jegyét? Azonban lehet, hogy nem egyebet jelent az, mint a' nyomási év-számot, mellyel a' gróf különködésből Trattner-Károlyi neve alól néhány hüvelkkel feljebb tétetett, 's így, minthogy nem illik szörszálhasogatónak lenni - menjünk tovább.

Az előszó nélküli, de könyv nagyságnyi előzmény első szakasza (pontja) után lehetlen vala fel nem kiáltanom teli öröm-érzelemmel: ah ő csak a' régi marad, 's mindig dicső vezére békés haladásunknak!

Több szakaszon át fel-felkiálték: igaz, tökéletesen igaz!

De a' 14-dik lap olvastakor megdöbbsent először szívem, 's kezdett figyelni elmém e' minden hű magyarra rettenetes szózatot: „*Veszély fenyegeti a' magyart,*” mit a' gróf „*az egekbe harsogtat, bár induljanak holt testén keresztül, bár gázoljanak becsület- és jó hírében.*” Azonban még nem tudhatni, 's így keressük fel előlegesen: az istenért, miért a' kölcsönös kibékülés órájában, e' rettenetes szózat?!

Száz lapnyi, többnyire önbiographiai vázlatok után felleljük miért? mert, úgy mond: „*e' folyó 1841-dik évi Január hónap 2-kán a' kormánytul engedelmzett Pesti Hirlap születési napja benne nem csekély aggodalmakat gerjeszte;*” (60. lap) mivel: „*a' Pesti Hirlap megsemmisítésre vezet,* (85. lap) *modorja pedig sirba dönti a' magyart*”! (117. lap) Továbbá: „*kimondhatlan kárt hozand hazánkra, sőt elsülyeszítő átokba bonyolítand mindnyájunkat a' Pesti Hirlap*”!! (150. lap) mert „*a' Pesti Hirlap nem egyéb, mint egy nagy revolúciói syllogismus.*”!!! (246. lap) - Uram, légy irgalmas velünk! és ihleld kebleinkbe mi tevők legyünk, rettegjünk, vagy ne vessünk-e ezeken? mellé tudván még hogy „*epedő kebellet, és kimondhatlan belküzdések közt irta e' sorokat*” a' gróf.

Azonban lássuk tovább, tán még is be fogja legalább színlegesen bizonyítani a' nagy eszű gróf: miként csakugyan a' Pesti Hirlap által *veszély fenyegeti a' magyart!*

Bizonyságainak leg is leg elseje az: hogy „*korántsem osztja azok véleményét, kik a' Pesti Hirlapban rossz irányokat, rosszra vezető szándékot látnak és tesznek fel mivel hiszi, hogy az irány, a' szándék, kristálytiszt.*” (95. lap) - Mit akart tehát a' gróf roppant 24 's fél íves könyvével ezen vallomás után eszközteni, ha az a' kristálytiszt irány és szándék ellen nem iratott? Ne adja isten tehát, de könnyen megtörténhetik, hogy nem a' Pesti Hirlap, hanem a' Kelet Népének „*felszíne 's egészen elhibázott szempontja fogja ellenséges hatalomtul ostromozva hajtani szerencsétlen, csak most lábadozó, nemzetté virulni csak most akaró*

⁶ Világosság okáért figyelmeztetik az olvasó: hogy ez iratnak dőlt betűkkel adott szavai, gróf Széchenyi Istvánnak saját szavai legyenek.

népünket az anarchia örvényébe, vagy mi hihetőbb az önkénynek hajótörő szirtjei felé;” (95. lap) és ekkor mit fog mondani, mit itélni a’ gróf által örömet előhozni szeretett *jövőkor?* legjobb, ha az ő ítéletére hagyjuk.

Közbe az előadottak fejtegetésénél, több egy mást is igen feltűnőt érint a’ gróf, különösen:

38. lap. Egy eddigelé soha nem hallott, nem olvasott, nem gondolt leírását olvashatni az utolsó országgyűlésnek. Ugyan is a’ gróf abban *a francia forradalom előzményeit, (!)* a’ karzatokban egy *felbőszült szélvést, mindent maga előtt lerombolót, (?)* a’ követekben pedig *a’ convent szónokait (!)* látta - bizonyosan képzelemmel: mert hogy szemével és eszével nem láthatta, bizonyítja a’ Stadium azon helye, hol, mennyire emlékezem, a’ gróf a’ 33-diki országgyűlésnek többnyire ugyan azon személyű és elvű tagjait „*liberalis gondolkozás végett inkább sarkantúzni, mint kantározni,*” akarta!

49. lap. az igen nemes gróf egy „*bizonyos túlzó részt*” egy igen nemtelen váddal terhel: „*az üressé vált erszénynek hazafiságba takargatásával, és tán annak egy csendes kis forradalom által ismét betöltésével.*” - Restat ad probandum. És aztán ki az a’ *túlzó rész?* hisz a’ grófot tartják és tartották sokan a’ honban és külföldön ezen *túlzó rész* vezérének lenni! Ez általános gyanúsítgatást később a’ 85-dik lapon a’ gróf részletesen a’ Pesti Hirlap szerkesztőjére is alkalmazza, mondván: hogy „*kifog világlani, magát szereti-e inkább vagy a’ hazát;*” ‘s ismét a’ következő lapon azon más szájába begyugott kérdeztetése a’ grófnak: hogy „*mit szenvedett ő (Kossuth) négy falai közt? hiszem soha elzártnak jobb és kényelmesebb dolga nem volt,*” ‘stb; - mindezek olly szemrehányások hogy az efféléket egy olly lovagias grófnak milylennek hittem e’ szerzőt, könyvéből kizárnia kellett volna, ‘s kivált az utóbbi kérdeztetést, mellyet, lelkemből hiszem, még Orosz sem használt volna egy Kossuth ellenében!

98. lap. megvallja a’ gróf: miként „*már a’ legelső négy öt lap ‘s kivált ezeknek vezérczikkei után ítélve olly minden tervnélküli,* (persze a’ gróf munkája nem az!) *a’ kicsinyeket a’ nagyok ellen, a’ szegényeket a’ gazdagok ellen felingerlő, feluszító lapra legtávulabbrul sem volt elkészülve.*” - Bizony a’ nemzet sem gróf uram sem az illyes *expectoratióra*, sem pedig az olvasó csak nem rég nyilvánított *kristálytisztá szándék* tágkeblű elismerésének illy *szűkkeblű* visszavonására.

99-100. lap. azt mondja a’ gróf: hogy „*nem volna a’ veszély olly nagy ha más embertől lenne írva a’ Pesti Hirlap.*” - Ugyan mit mond vala a’ gróf annak, ha ki a’ gróf munkáiról így ítél ‘s mondta volna: csak ne Széchenyi István, hanem egy név- ‘s észnélküli ember fejtegette volna a’ gróf elveit.

A’ 101-dik lap. olvasáskor már lehetetlen, hogy a’ halvérű is fel ne ingerüljön. A’ gróf, de kértem a’ gróf szól így szembe a’ Világ olvasóival? Ez már még is kissé sok. Mind az mi a’ Pesti Hirlap idézgetett 18. és 22. számában foglaltatik, alig egy csepp, egy porszem, egy betű a’ Világ azon *törekvésihez*, mellyel az *mindenkit gyanússá tenni*, ‘s t. b. igyekezett. Fel van tárva előttem a’ Világ ‘s a’ gróf egyéb munkái, ‘s emlékemben vannak hon- ‘s megyegyűlési beszédei, mellyekből állításom legegyszerűbb bebizonyításul a’ gróf akkori saját szavait idézhetném elő, ha feltett célomtól, csupán a’ Kelet Népénél maradásomtól eltérni akarnék. Onnan látnók és tudnók meg csak, hogy a’ Pesti Hirlap és a’ gróf mozgalmainak *usztítása* közt a’ különbség nem kevésb, mint egy ölebecske ‘s egy mérsáros komondor ugatása közt.

102. lap. már a’ pesti hirlapi „*Vezérczikkek*” nevezése sem tetszik a’ grófnak, miként tessék hát azok eszméje? miért is ezt úgy mint amazt olly unalmas elménczséggel *elnépszerűltetni* törekszik.

A’ gróf minekutána néhány lapon át a’ statust régi kedvencz eszméje szerint *gőzerőműhöz* hasonlítottatva volna, (mellyet nézetem szerint ő elkészített ugyan, fel is tüzelt, de azt most elindítani, célja felé, vonakodik); a’ 112-dik lapon azt mondja legközelebb lefolyt szomorú

időszakról: hogy „hirtelenkedett a' kormány némi egyesek megsibbasztása által, 's mennyivel lett volna bölcsebb a' dolgot magára hagyni,” 's még is mindjárt a' másik lapon „örök titokrul” szól, és kiviláglottnak lenni ábrándoz valami soha nem létezöt; hogy t. i. „a' kormány féltékenysége nem volt tán olly igen oknélküli, midőn bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott.”! E' hely azok közül való, melyekre nem lehet szólni, de igen - gondolni.

A' 117-dik lapon magához kezd térni a' nemes gróf rettegésibül, az olvasót derültebb térre vezeti, sőt magával őt pillanatra ki is békelteti, a' Pesti Hírlap szerkesztőjének lábaihoz dobott keztyűre hamarjában felirván: hogy annak „szándéka tisztaságáru de legkisebbé sem kételkedik, mit ujra és ujra kijelent, elveit is jobbadán és legfőbb vonásaiban osztja, sőt egy cseppet sem vonakodik ezennel kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magáéivá teszi, sőt legyen szabad mondani legédesb atyai érzések közt jobbadán magáéinak ismeri; és ekkép egyedül azon modor ellen lehet és van kifogása.” - Éljen a' gróf! mert hiszen az általa kürtölt túlzó pártnak is (istenem, ha még ez is túlzó a' grófnak!) van egyszer másszor a' modor ellen kifogása, ha nem is egészen a' gróf értelme szerint. Mi azonban lássuk, valljon megtartja-e a' gróf imént adott lovagi szavát, 's csupán és egyedül a' modor miatt vívand-e?

„En garde”-ba áll tehát a' nemes gróf 's mindjárt a' 120-dik lapon illy vágást teszen az ujság-szerkesztő fejére: „a' Pesti Hírlap revolutionarius syllogismus antecedense.” A' grófnál tehát ez a' modorrul 's nem szándék és elvrül van mondva!!! Ugyan mi a' neve a' gróf szótárában annak, ha ollyasmit akar mondani, mi szerint, különbséget akar tenni például goethei vagy schilleri, romantikai vagy classicaí írásmód között? Kétséggül a' fentebbiek után ezt elvnek, szándéknak kell neveznie és nem modornak! A' Pesti Hírlapot pedig revolutionáriusnak mondani, 's ellene a' sajtó iránt engedékenyebbnek lenni kezdő, 's ezért tisztelet- és hálaadás-ra méltó kormányunkat közvetőleg (indirecte) feluszítani - ez már tán még sem hazafiui kötelesség, 's csak az a' szerencse ezen keserű tréfa mellett: hogy békés haladásunkat bölcsen pártoló, a' szegény adózó népünkön történt visszaéléseket pedig gyűlölő kormányunknak is kissé több esze van, mintsem azt gróf Széchenyi István gondolná, 's így remélhető az figyelembe nem veendi nemzet- és népünk elleni uszítását a' grófnak, sőt inkább pártolandja az általánosán mindig loyális, egyes részeiben juste-millieu, színezetet is magában hordozó Pesti Hírlapot.

140. lap. célzólag mondja a' gróf, hogy „úgy látszik soknak van a' tíz parancsolat 9. 's 10-dik pontjának ellenére a' feleségen 's a' t. túl a' sajátára, bár hol létezzék is az felette nagy étvágya,” miért is hozzá teszi még sajátját féltőleg: hogy annak „kivált ezentul szilárdabb bajnoka nálánál bizonyosan nem is lesz.” - A' gróf úgy látszik örökös félelmeiben tantalusi kinnal ül nappal is hídrészvényi között, így sétál estve eperfaültetvényében, még tán éjjét is illy félelemmel tölti. De a' grófnak mint mindene, úgy már félelme is megváltozott. Volt idő (jól emlékezem, a' helyet is megtudnám mondani hol), midőn a' nemes gróf egészen más hatalomtól, résztül félt sajátjának bátorságtalansága miatt, sőt ekkor már magára felteretését is hihetőnek találta az erőszak által. 'S ím most mi történik? a' gróf ismét félti sajátját, csak hogy már most a' túlzó rész étvágyátül. Kinek volt étvágya a' gróf sajátjára azt nem tudom, de hiszem, hogy a' gróftól elkeresztelt túlzó rész sokkal nemesebb lelkű, mintsem az igazságtalanul valaki vagyonját el akarná foglalni. Olvassa és számlálja tehát miatta békével hídrészvényeit a' gróf és mit se féljen! azokat kisem fogja elvenni. Bizonyossá teszszük továbbá a' gróft hogy más feleségére sem vágyunk: mert még, hála istennek! a' lovagi tisztelet és női erény ki nem halt egészen kebleinkből.

Sok, a' dologhoz nem tartozó eltérések 's mindenrül csak nem a' modorruli szóözön után (mellyben revolutionariusokon kívül pitypalattyi haladóknak is neveztetünk megváltozott vezérünk által) a' 137-dik lapon a' gróf a' Pesti Hírlap szerkesztőjének taticája 's modorjárul kezd szólni, 's a' következmény után ítélve annak „szívét épen nem jónak, 's fejét sem sokkal jobbnak” lenni mondja, minek bebizonyításaul mulatságos történetecskéket hord elő,

mellyekben Kossuth Lajost Mackkal, a' lengyel nemzettel és aristotelessel egy sorra állítja, (risum ne teneatis amici!) míg végre „szomorúan feljajdul: Bár lenne a' Pesti Hirlap szerkesztője kevésb tehetséggel felruházva, bár ne törné meg saját magát annyi éj- 's napi munkával; de volna modorja, volna tactikája inkább jobb.” (142. lap)

E' sorok más szókkal, és pedig a' gróf travestizáló modorjában ennyit tesznek: Hallod-e te Pesti Hirlap szerkesztője, én nem jajdulnék föl szomorún, bár te mit is írál, csak ne volna annyi eszed, annyi szíved, annyi népszerűséged; nem, ha te nappal is alunnál addig, míg én szólanék a' nemzethez, 's ez az én modoromat, tactikámat fogadná el 's követné.

143. lap. kezdődik vagy is inkább ismételtetik a' Pesti Hirlap elleni állítások megmutatási tiszte. Halljuk! Tehát - tessék.

De a' gróf a' helyett, hogy állításit már egyszer valahára bebizonyítani kezdené, hosszasan de „detto” csak azt kezdi mutogatni: hogy „állításának bebizonyítása, felette súlyos, felette szövevényes tiszt.” (Lap 145.) Má ezt hosszas mutogatások nélkül is bizony elhiszszük!

153. lap. „elvégre egyenesen megmondja.”

És ezt gróf Széchenyi István mondja? gróf Széchenyi István kinek minden munkái, 's maga a' *Kelet Népe* hol e' szók állanak inkább és többet a' szívhez mint észhez szólanak? Mert mi egyéb például, egyéb helyeket elhallgatva, a' *Kelet Népe* 9-dik lapján a' gróf atyjáról szóló prédikáció: mint a' gróf *szívének* nemes sugallata, min még is a' *hideg számoknak* csak mosolyogniok lehet? 'S mi egyéb, a' 11-dik, továbbá a' 226-dik és több lapokon látható költői ömledezése a' grófnak: mint ismét nemesb *szívének* a' *hideg számokkal*, össze nem egyező bánatos hangja? Így hazudolja hát meg a' jóra hajlékony szívverése, a' mesterkelt észnek minden nemes, 's legelőször is hazafi érzelmet ölt lehelletét!

170. lap. folytonosan az „*érzelem és értelemről*” szólván a' gróf, a' francia forradalom hőseit össze-vissza keverten ugyan, de még is behozza, alkalmazólag a' békés haladási, és minden inkább mint lázadási *túlzó pártra*. - Olvasó de kivált bíráló különös téren áll gróf Széchenyi Istvánnal, mit kissé közelebből megtekinteni, nem fog ártani. Ő a' vívótéren t. i. olly helyett áll, honnan éles fegyverével kénye szerint az olvasó és bíráló legkülönösebb (legspecialisabb) testrészeit érintheti, szúrhatja, vághatja: míg a' bíráló fegyvere hozzá el nem juthat; ha pedig olykor egy csellel gondolt „assaut” teszen feléje a' vivó-bíráló, akkor ő anglomanicus hidegvérűséggel egy áthatlan vas paízs megé bujik, mellyről minden szúrás lepattan. Ez már aztán szomorú körülmény. Azonban van a' gróf vírendszerének mulatságos oldala is. Ő t. i. egy kapu alatt foglalt állást 's onnan szurdossa le egymásután, mint feljebb érintém, a' testéhez nem férhető vívókat. Mikor azonban néhányat közülök már leszurdosott, egyszerre kedve jóvá „szottyantában” a' kapu melletti kis ajtón az általa megtámadottak közé ugrik, 's nekik hegyén mérgezett, de vasán mézzel bevont fegyverét szájukon le-lehúzza - magában természetesen egy jót nevetve. A' grófnak e' kettős ví-modorából úgy tartom nem szükség részletes példákat felhoznom az olvasónak.

178. lap. „entre autre” 's csak amúgy „en passant” más istenben boldogult Montesquieu uram elébe is dobátik a' harci keztyű. Ego - lavo manus meas.

Azokban miket a' gróf keletkező honi intézetinkről, különösen nézetem szerint helyesen Mátyás szobráról, kevésbé helyesen az „useful knowledge”-ről, 's legkevesbé helyesen az emberiségi kiseddovó- 's ujbörtön rendszeri intézetinkről mond, nem fekszik ugyan semmi boszantó (mert kinek mi nem tetszik, arra ne adakozzék), de igen is boszantó, botránkoztató, 's mérgezett fegyverének élével sziveinkbe mélyen beható szúrás azt mondani: hogy „a' mostani ollykor még felette szükséges huszonöt helyett, minden felebarátunk kezébe, inkább huszonöt pengő forintocskát nyomhatnánk.” (195. lap)

Minekutána a' nemes gróf a' Pesti Hirlap általános elveit, irányát megczáfolta, bebizonyította és legyőzte volna: (???) annak egyes számai taglalatához készül; lafontaine-i naivsággal 's „véletlenül született szőkehaju és fekete szemű kedves fiával véletlenül húzat az eddig megjelent Pesti lapnak 22 száma közül.” A' kis gróf a' 18-kat húzza, mi a' 18-dik Brumaire-re emlékezteti a' grófot, az olvasót pedig azon gondolatra hozza, hogy a' kis gróf ezen kihuzását tán egy fensőbb lény intézte. De, fájdalom! a' gróf *hideg esze* meg nem értette a' nemtői intést, 's ő ez emlékeztetés daczára is befejezé 18-dik Brumairejét, mi által (si licet in parvis, etc.) a' gróf azzá lőn a' magyar-, mi a' 18-dik brumaire-i hős a' franczia nemzetre nézve.

A' 204-dik lapon kezdődik tehát a' tulajdonképi taglalata a' Pesti Hirlapnak. Bevezeteskép állítja itt a' gróf, hogy szerkeztőjének minden lapjából, sorából, bizonyos tévútra vezető „veres fonál” tűnik elő (Volt bizony a' gróf minden munkája „*veres fonál*” melyet most felgombolyítani akarólag a' gróf előlünk elkap). A' kérdéses lap vagy is inkább csak vezérczikk (mert nem is a' Pesti Hirlap, hanem a' gróf saját vallomásaként annak *vezérczikk*ei egyedüli bubusai kominárai, kísértetei, a' grófnak), tehát a' kérdéses vezérczikk, miként az olvasó emlékezni fog Bay József eleveneni eltemetését röviden említvén, ennek folytában a' „halottas házakról” olly lélekhatólag értekezett. A' tudós gróf e' cikket untig elégségesnek tartja „*az egész most fejledező magyar nemzetnek homlok egyenest sírba döntésére,*” (!!!) és miért? mert hogy e' szörnyű hír valami levelező *meséje* volt, mint később kiviláglott.

Ha sehonnan, úgy napnál is világosabban láthatni a' grófnak ezen 18-dik vezérczikki taglalatából: hogy vagy *szíve* szól könyvében *esze* ellen, vagy pedig *esze, szíve* ellen, máskint nem vonhatná ki abból a' kivont következtetést. Ő t. i. *hideg eszével* és csalhatatlan *számokkal* bebizonyítja: (!) hogy a' Pesti Hirlap aranyfoglatot érdemlő „halottas házak” című cikkének „*haszonhajtása = 100, kárhozása pedig = 100,000,*” 's e' szerint hogy „*a' halotti deszkán fekvőket ezentul még szaporábban fogják koporsóba szegezni.*” (!!!) A' gróf, ha csak közönbösen is méltóztatott volna itélni a' kérdéses álhír fölött, így szóland vala kedvencz modorjában: Halljátok ti halandók! azért hogy nem igaz, hogy Pétert elevenen eltemették, eltemethetik Pált; Péter, Pál, Jakab 'stb közül pedig valamelyikét bizonyosan. Térjetez hát magatokba, borzadjatok, 'stb - Mi magát a' dolog külalakát (formáját) illeti, az olly egyszerű és mindennapos, hogy abbul illy lármát valóban nem üthetni. Illyféle, hasonló és egyéb álhírek naponta és seregenként közöltetnek a' külföldi lapokban, mit ugyan a' gróf *esze* igen jól tud, de nem akar tudni. És illyes miféle, kérdésben levő álhír, csak nem régiben (hogy az egykoriakat elhallgassam) kettő közöltetett más hazai lapokban is. Egyik a' Jelenkorban, (a' korponai főorvos neve alatt egy borzasztó ölést jelentő), másika a' Hirnökben (a' zempléni alispán haláláról); melly mindkét rendbeli tudósítást igen természetes volt bevenni mind a' két szerkesztőségnek, minthogy a' levelek bérmentetten 's hivatalos állású emberek ál aláírásával küldettek be, a' szerkesztők pedig egész magyarország kézírását csak nem ismerhetik. De a' gróf mind ezeket tudja ugyan, de nem hiszi, nem a' felhozottak-, hanem nem hiszi csupán a' Pesti Hirlap ellenében: mert a' Jelenkori esetet nem is említi, a' Hirnökét pedig hogy szinte nem fogja említeni, arról is bizonyosak vagyunk, noha volt egykor ellene, elég *usz, usz, usz.* -

Az érintett 204-dik lapon megkezdett 18-dik vezérczikk fölötti szemléje a' grófnak (mellytől ugyan édes kedves szokásaként minduntalan a' szemletér körüli utcák „*haute-volée*” köreiből el-elillan, magát bizonyosan az utcai nép porától, *salakától*, megmosandó és kitisztítandó) egész a' 263-dik lapig terjed; miért sokkal logicaibb volt volna a' *Kelet Népe* cím helyébe „Bay Józsefről”-t tenni. Lássuk azonban az elillanások közül egy két feltünőbb helyre vagy tárgyra tett szökését a' grófnak.

221. lap. azon házi gazdákat védelmezi a' gróf, kik a' Pesti Hirlapban „szívteleneknek” nevezettek. Kérde tehát, és „*szeretné tudni: miért?*” - Ha a' péknek nem szabad 2, a' mészárosnak 12 krajczárról áruját önkényileg ugyan annyi forintra emelni a' fele status éhen halásának tekintetéből; vagy ha felügyelni tartozik az álladalom (status) avagy a' város, hogy a' vácsi-utczában, vagy a' pesti Dunaparton járók négyszegű kövezeten kényelmesen léphessenek, és tiszta levegőt szíhassanak tüdeik: úgy bizonyára tiszte, törvényes és emberiségi tiszte azoknak felügyelni arra is, nehogy a' külvárosok szegény lakosi önkényes adóztatás miatt végnyomorra jussanak, vagy legalább hogy az illyféle mirígyet és kora halált szülő, 's még is önkényileg drágán kiadott bűdös lyukak és földalatti barlangok meg ne szíveltessenek, 's ezentul ne építtessenek. - Tehát ezért!

Inség és nyomorrúli szóltának folytában, alkalmat vesz magának a' gróf, több lapokon át nemeslelkűleg pártolni a' gazdagságot, a' csinos hintóban járó ('s többször a' szegény gyaloglókat letapodó) uracsokat, a' botozást, a' statariumot, 'stb mi ellen megint nem szólnánk, hogy *tűzókna* (!) ne tartson a' gróf: ha fel nem ingeritené jobb részünket a' koldúsok és szerencsétlenek sorsának undorító „anatomizálása” által. A' gróf t. i. minden eféle szerencsétlent *vizsgálat* alá kíván venni előbb, valjon az „*nem valami semmirevaló, nem valami hypocrita-e?*”

Minden emberről míg őt rossz oldaláról nem ismerjük a' lehető jót kell feltennünk, 's áll ez kivált a' szerencsétlenekre nézve. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a' tenyeres talpas koldusnak is alamizsnát nyújtson a' gróf, mert az illyet részemről is egy filéremmel sem szoktatok henyélő élethez: de még is ohajtanám hogy olly szűkkeblű „anatomizálás” alá ne vette volna többnyire igazi koldús embertársát; ne még akkor is: ha velem együtt bennök és általok ollykor megcsalattatott. Ohajtottam volna, hogy a' Christianismusnak a' *Kelet Népébeni* apotheizálója ne maradt volna hátra azon mahomedi tan követőjétől, kiről nekünk Lamartine „Keleti utazásában” olly szép 's a' grófnak koldús-anatomizálását jellemző vonást közöl. Mennyire nem feledém az igazi történetkét, elmondom azt.

Egy arab álkoldús tudván bizonyos úrlovagnak bizonyos hely melletti elmentét, a' gondolt helyen ép lábakkal megjelent, 's itt az úrlovag közeledtekor sántítani, csúszni, rimánkodni kezdett: allahra kérvén a' lovagot, hogy venné fel őt, és vinné a' pusztából a' legközelebbi városba. A' jószívű lovag nem levén jártas sem lavateri, sem anatomiai „praxisban”, leszállt lováru' 's az együtti lovaglást ajánlván, fölemelé az átkoldúst lovára, ki azonban nem sokáig várván a' tulajdonos felültét, hanem „ill a' berek, nád a' kert”, megsarkantyúzta a' tüzes lovat 's azzal eltűnt. Mindazonáltal az úr sem levén rest, felhagyítja magát egy közel legelt ménre, azzal nyilként a' lopó után iramlík, 's őt szerencsésen utoléri. Elhallgatva az emlékezetemből egyébkint is feledett mellékességeket, a' dolog vége, veleje lön: hogy az úrlovag oda ajándékozá szép lovát az álkoldúsnak azon ha úgy szólhatni: isteni lelkű föltét alatt: hogy az, e' lopási esetet éltében senkinek se említse, különben akadhatnék ember, ki útjában e' történetre emlékezvén valóságos koldúson sem segítene. Ez aztán az ember! Isten, áld meg, ha él még, e' keresztény érzésű pogányt. És illyesmiféle okoskodást kívántam volna én a' gróftól.

Minthogy pedig e' minden tekintetben szerencsétlen *thema*, nekem is édes-keserű themám szokott lenni, kérdem én a' nemes gróftól: valjon meggondolta-e hogy „anatomizáló systemájának” előadása által mennyi hasznót, és mennyi kárt teend a' hazának, mennyit a' szenvedő emberiségnek? Én, ki magamat a' lágyabb szívűek közé sorozom, még is enrajtam is némi befolyással volt a' gróf tervezett rendszere; hol és miként? legyen szabad, a' gróf beszélykéinek példája után, ezt is elmondanom.

A' *Kelet Népe* már kijött sajtó alól, 's én ezt mohón elolvassván, abból a' többi kitünőbb helyek közül a' kérdésben levő is mélyen nyomult elmém- és szívembe. Másnap Pestre mentem, honnan pár nap múlva visszaindultam. Julius 4-dike volt, reggeli 4 óra midőn a' pesti parton az egyik gőzös elindultát várnám, a' másik látására mentem. „Galathea” épen indulóban volt, 's lepve tömérdék utazótul a' hajó, mint nézőktől a' part. Nem juthatván ahhoz közel, hátul állni kénytelenítettem, hol egy szerencsétlen, vagy mit is mondok, - igen, hol, a' grófként: egy *semmirevaló hypocrita* nő és gyermekekből álló család zokogva sírt, 's csak ollykor ollykor emelé a' nő könytől nedves kendőjét egy a' hajó második helyének földözete felé, honnan egyik szögletből, egy egy könnyéltküli komor arcz búsan elkinézett a' már távozó part felé. Nekem, megvallom, *eszem* a' gróft hozá először emlékembe, 's e' síró családot azonnal *vizsgálni* kezdém. Kúthy-féle remek rémek járták át agyamat, pillanat alatt a' távozott családatyában egy alföldi gyilkos-tolvaju „expeditióra” ment czinkost; a' gyermekekben tolvaj tant tanulókat, a' nőben pedig egy feslett életű pesti házi lopónét, szóval, bennök „*semmirevaló hypocritákat*” képzelék. Később azonban nem tudom mi támadt fel

bensőmben, *szívem* iszonynyal veté el *eszem* okoskodásait, 's a' távozott férfiban egy szerencsétlen, élelmét tán véres veritékével keresni induló családtyát, visszatérteig a' nőben étel- és szerelemben szűkölködő hölgyet, a' gyermekekben éhező családot, 's könyűikben annyi igazi szívérzelmet és szerencsétlenséget leltem, hogy akaratlanul is elszomorodtam, és szívem egy könyűben kisírta volt a' halandó legszebb tulajdonát, az érzelmek legszebb virágát, - a' részvét könyét.

242. lap. a' gróf ha nem is rosszalni, de legalább mosolyogni látszatik a' Pesti Hírlap által olykor használt „uraim” megszólításon, természetesen feledve: hogy ő előbbi munkáiban még felséges fejedelmünkhez is csak amúgy per „uram” „allegált.”

253. lap. travestizált szavait adja a' Pesti Hírlapnak, olykép, miként illy szavakat a' Pesti Hírlap soha sem mondott, de igen is a' gróf minden előbbi munkáiban annyiszor előhozott, 's velők a' kérdésbe levőkre *usztott*: hogy az efélék mutogatásával az ép szeműnek idejét vesztegetni kár volna.

Végre a' számnélküli „intermezzók” után a' grófot a' 263-dik lapon, 's így valahára a' kérdéses 18-dik brumairei cikk (egy embernek elevenen el nem temettetése!) befejezténél találjuk. Rajtunk lenne tehát most a' sor, a' gróf példajaként szinte egy lapot a' kérdéses 22 „*revolutionarius*” közül húzatunk, 's azok egyikét részünkre szétbonczolgatunk. De minthogy minket, részint nem áldott meg az ég egy *kedves szőkehaju és fekete szemű* méltóságos fiucskával, részint pedig mi *eszünk* nem szeretvén illyesekben *véletlenül* itélni 's „nolle velle” bonczolni a' dolgokat, úgy részünkről vegyük ki egészen prozailag a' gróf által Fortuna kerekébe bedobott Pesti Hírlap 22 számát, 's lássuk egymásután azok vezérczikkeit (a' gróf is csupán ezeket taglalván), lássuk pedig rövid szárazan azok lényegét: hogy mit kívánnak azok; és lássuk azonnal mit kíván vagy nem kíván a' gróf; legyen ez aztán akár közvetett akár közvetlen, akár elvre akár modorra nézve való kíváнат; mert ez végre is *in ultima analysi* mindegy.

1-ső vezérczikkében kívánja Kossuth: hogy a' nemzet, a' törvényhozás ideje előtt vitassa meg minden oldalról a' czélt és eszközöket, dolgot és módokat. (Gróf Széchenyi István tehát ha ezt nem kívánja: úgy minden előleges vitatás nélküli törvényt, 's így egy rögtönzött chaoszt kíván.)

2-dik vezérczikkében kívánja Kossuth: hogy a' közlekedés élénkítő eszközeire minden provincialis érdek tekintetbe vétele nélkül pénzt adjon az ország. (Gróf Széchenyi István tehát már pénzt sem kíván.)

3-dik vezérczikkében kívánja Kossuth: minden törvényes úton, különösen az iskolamesterek serkentésével előmozdítani a' magyar nyelvet (Gróf Széchenyi István tehát vagy romboló erőszakkal, vagy éppen nem kívánja terjeszteni a' magyar nyelvet, Tertium non da tur.)

4-dik vezérczikkében Kossuth: nemzeti színházunk jövődjé mikénti megalapításáról értekezik. (Gróf Széchenyi István tehát ezzel mitsem gondol, vagy azt a' dunaparti „ideális” színházba kívánja „cum honore seponi.”)

5-dik vezérczikkében kívánja Kossuth: a' régi betyárkodást egy ujabbkori nemes és szellemi iránynyá változtatni. (Gróf Széchenyi István tehát a' békes „purgerek” és szegény zsidók kalapjainak be- 's olykor hátaiknak is elpuffogatását kívánja).

6-dik vezérczikkében Kossuth: a' szegény népnek anyagi és szellemi erejét ölü pálinka-mirigyen ohajtva segíteni. (Gróf Széchenyi István tehát a' népet anyagi- és szellemileg elkorcsosítani, elerőtleníteni akarja.)

7-dik vezérczikkében Kossuth; a' számlálatlan tizenkettő, bakbahuzás, 'stb helyébe emberibb és világos büntető törvényt kíván. (Gróf Széchenyi István nevében tehát ezennel ünnepé-

lyesen visszahuzzuk annak tollából valahol kicsuszant amaz állítást: hogy *nem börtönnel hóhérpallossal, hanem nevelés által*, ergo most megint csak számlálatlan tizenkettő, 'stb által eszközölhetni a' 19-dik században emberjavulást.)

8-dik vezércikkében Kossuth: a' törvényszékek nyilvános tartását vitatgatja, 's ajánlja. (Gróf Széchenyi István tehát a' titkot meg akarná honosítani.)

9-dik vezércikkében Kossuth: a' becsületes és szorgalmas nemtelenekre is birtokjogot kíván ruháztatni. (Gróf Széchenyi István tehát az egész országot csupán a' nemességnek akarja megtartani.)

10-dik vezércikkében K. a' gyermekgyilkolást ritkítani, megszüntetni ohajtja. (Gróf Széchenyi István tehát - - no de már itt saját vallomásának az „*akármellyik Pesti Hirlapnak*” sem adhatunk hitelt. Lám mire viszi az embert a' mesterkélt ész!)

11-dik vezércikkében Kossuth: Pesten reform. főiskolát ohajt. (Gróf Széchenyi István tehát vagy nem akar illyest, vagyha igen: úgy Pápán, vagy Patakon!)

12-dik vezércikkében Kossuth: a' haldoklókat kórházba kívánja vitetni az utcákrúl. (Gróf Széchenyi István tehát azokat az utcán ohajtja hagyatni.)

13-dik vezércikkében Kossuth: a' jobbagynak pénzért tulajdont akar adni. (Gróf Széchenyi István tehát semmit.)

14-dik vezércikkében Kossuth: örvend a' magyar nagyok magyar tánczán és nemzetisedésén. (Gróf Széchenyi István tehát ezért haragszik, 's tovább is csak „walzerozni” akar.)

15-dik vezércikkében Kossuth: a' műipar által kívánja a' népet virágzóvá tenni. (Gróf Széchenyi István tehát nem akarja most azt, mit eddig mindig akart.)

16-dik vezércikkében Kossuth; a' kisdedovási pártolását ajánlja. (Gróf Széchenyi István tehát a' kisdedeket továbbá is csak a' jó istenre akarja bízni.)

17-dik vezércikkében Kossuth: a' hevesi gyász esemény folytában, nemzeti veszélyrül értekezik. (Gróf Széchenyi Istvánnak ezen cikk még is félig meddig tetszik. Tandem aliquando!)

18-dik vezércikkében kívánja Kossuth: hogy az embert elevenen el ne temessék. (Gróf Széchenyi Istvánnak pedig ez se baj!)

19-dik vezércikkében Kossuth: gazdálkodni ohajt a' nemzetnek színházra adott pénzével. (Hát talán el akarjuk-e pazérlani hogy így a' fennálló színházból az ideálisba járnánk. Oh „praxis” és „realismus.”!)

20-dik vezércikkében Kossuth: gondos eljárást sürget a' bűnperekben. (Gróf Széchenyi István tehát gondatlant, 's így a' curia ítélete 's Kossuthéhoz rokon nézete sem „capacitálta” a' grófot.)

21-dik vezércikkében kívánja Kossuth: a' gyámolatlan beteg gyermekeket gyógyítani. (Gróf Széchenyi István tehát őket egyedül régi orvosokra: a' természetre kívánja hagyatni. Legolcsóbb orvosság!) Végre:

22-dik vezércikkében ohajtná Kossuth: a' két evangélikus felekezetet egybe olvasztani. (Gróf Széchenyi István tehát még „castokat” és „sectakat” ohajt.)

Ezek tehát azon híres 22 *zendülési syllogismusok*, mellyek *akár mellyikéből kitiünik a' delendos et delendas!* Ezek azon vezércikkek szavai *in ultima analysi*, mellyek *akármellyike sírba dönti Magyarországot. !!* Ezek azon *revolutionarius* vezércikkek, mellyeket akár hol is kinyomatni engedték volna. De mi mind e' mellett erősen hiszszük: hogy gróf Széchenyi

Istvánnak nemtelenül nem érezhető *szíve* vissza fog borzadni, *eszének* illy eredményű kívánataitúl. Igen! *szíve* vissza fog borzadni, 's magában megvallani: hogy az ember esze sokszor rosszabb akar lenni, mint azt szíve valódilag akarna.

Ha azonban a' gróf továbbá is megfoghatlanul a' Pesti Hirlap ellen nem *elvre* hanem csodaképen *modorra* nézve tenné csak kifogásait: úgy végül itt emlékébe engedje hozni a' mienkéből azon általa tán a' Stadiumban felhozott anecdotát, hol a' gróf nevet olyanon, ki a' jó tanácsot azért el nem fogadja, mert az neki tán kissé nyersen mondatik, mi nem volna józanabb szerinte, ezen anecdotánál: Egy nagy úri ember sötétben egy mély verem felé tartott. „Jobbra tartson kend az isten-adta” így kiált feléje most valaki; de az illy durva hang megbántja a' méltóságos urat, nem fogadja el a' tanácsot, inkább elbukik a' verembe, mert nem így szóltak hozzá: „Méltóságos úr! kérjük mély alázatossággal, méltóztassék egy kissé jobbra tartani, mert máskép verembe sülyed nagy úri személye.”

A' már érintettem 263-dik lapon a' gróf új ugyan, de az előbbihez hasonló kedvencz *themára*, a' 12-dik Hirlapi „Halál és Nyomor” címet viselő vezérczikkre megyen át, 's azt mint „*akár-mellyikét a' nép szenvedésével sympathizáló, vagy inkább a' nép szenvedelmével coquettirozó themát*” szokott modorú ötletivel és phantasmagoriáival, részint nevetségessé, részint félelmissé, forradalomra buzdítóvá tenni igyekszik; közbe közbe a' *nemzeti nagy kedvenczet* elől, hátul, és (in nexu idearum?) a' sajtó szabadságot is (auf National-Rechnung) jól meg-megcsipdezi, mivel, ugymond „*az érzelmi andalgások és szívsgalások örvényében kering a' szerkesztő,*” 'stb. - Nagy ok lehet még is 's már most tán igazi, hogy gróf Széchenyi István ennyire fellobban a' 12-dik számú vezérczikk ellen: gondolhatná itt a' Hirlapot nem látott olvasó, de ha tovább vizsgálja, miért ezen ujjabb félelem, melly miatt az amerikai rabszolgákat érdeklő kérelemlevél megírását tiltó gyalázatos törvény „*facsimiléjét*” ajánlja nekünk a' gróf: úgy látni fogja az olvasó, hogy mind ez azért van: mert a' 12-dik vezérczikk *koholmány* volt, mellyet a' Pesti Hirlap később visszahuzott. Tehát ezért?!

Igen! a' gróf szerint tehát ezért „*nálunk még valaminek kell korlátozni e' világitót* (a' sajtó-szabadságot!) *'s ezen valaminek magunknak kell lenni.*” - A' Pesti Hirlap szerkesztője eddig minden nyomtatott betűjét, el szokta volt küldeni a' kirendelt vizsgálónak, 's még eddigelé egy „*revolútiói syllogismusú*” lapját sem küldé Lipcsébe nyomtatni, 's így soha ki nem játszotta a' kormányi általa tiszteletben tartott rendeleteket: miként tevő azt a' gróf Stadiumával. Avagy ez nem volt olyan *világitó* mint a' Pesti Hirlap? Most tehát azon ember akarja *magunk* által korlátozni mostani józanabb nézetű kormányunk által kissé tágitott hirlapi szabadságot, ki *maga* tettével mást cselekedett. Vagy igen! most jut eszembe, hogy ez 1833-ban történt, most pedig a' Naptárban 1841-et írnak, 's így csakugyan igaz: Mutantur tempora, etc.

Magára ezen vezérczikk velejére térve, hogy már is hosszassá válni kezdő futó-gondolatinkat megrövidítsük, csak annyit jegyzünk meg; hogy ha a' kérdéses 280 halott közül csak egyetlen egy is (pedig csakugyan több) találtatott a' nyílt utcán: úgy már ez is méltó anyagul szolgálhat mintegy vezérczikk írására, mind pedig a' rendőrség hanyagságának megrovására. Ha a' gróf télen át csak egy órára menekülni tudna kényelem övedzte salonjaibul, 's megtekintésére menne a' budapesti nyomortanyáinak: úgy látni fogná, miként itt homokban kivésett, amott ganéjban kivásott lyukakban, de magában a' legnépesb utcákban is emberek, igen, gróf! emberek betegszenek, fekszenek, éheznek és elhalnak! Ha tehát a' gróf, miként hiszem, hogy illyesmik ne történjenek felügyeltet ezenki jószágában: úgy az emberiség szent nevében kérjük, és térden-állva imádjuk a' grófot: engedje meg, hadd lehessen a' sajtónak szólani, tanácsolni a' fővárosi inség és nyomor fölött is! Engedje meg a' gróf, igen kérjük a' nemes grófot: engedje meg, hogy értelmes *ésszel* de egyszersmind részvétes *szívvel* ama' szerencsétlenek nevében súghassuk, mond hassuk, 's ha szükség, a' földre és egekbe harsoghassuk: oh város, vagy megye, vagy rendőrség, tekintsetek naponkint és éjenkint körül az utcákon, 's utasítsátok ki mind azokat falaitok közül, kik dolgozni nem akarnak és egészségesek; hanem az emberiség szent nevében kérünk: a' dolgozó betegeket vigyétek kórházba, - az alvókat vigyétek szalmára és hajlékba, - az éhezőknek adjatok kis levest, - végre a' fagyótúl elhalókat is vigyétek hajlékba.

Huzásul a' kis gróf kezeibe nyujtott Pesti Hirlap 22. száma bíráltságával sem elégedvén meg, a' gróf munkájának 286-dik lapján már a' 32-dik számú vezérczikkbe kap noha őszinte vallomást teszen: hogy „*vastagszik könyve, és kinek eddigelé nem tudta felnyitni szemeit, annak ő legalább nem birja felnyitni soha is.*” - Én ezen vádat vagy állítást hogy magamra nem akarom venni, már röpiratom czimén is érintettem; elhiheti tehát a' gróf: hogy a' Kelet Népe nekem legalább tökéletesen *felnyitotta szemeimet.*

De a' gróf *szívét*, vagy hisz neki csak *esze* van, tehát *eszét*, nem annyira a' 32-dik mintsem a' 14-dik vezérczikk bántja, mellyben ő már a' „*Dózsaféle diadali járadalom kezdetét*” is látja. (Tehát már a' csatának vége! és nemde a' gróf pesti, czenki, 'stb laka porrá égettetett a' *túlzó rész* által?!) Minthogy azonban itt ideje, a' tetőpontig béketűrésre csigázott nemzetnek és olvasónak is száját valamelly száraz mézbe mártott szivacsos (spongiával) bedugni: azért a' nemes gróf a' Pesti Hirlapban, a' „*túlt és veres fonalat*” a' Pesther Tageblattban pedig az „*innent és bizonyos fekete sárga fonalat*” látván elég kegyes a' két *extréme* között közbenjáróvá lenni és magas személyével „*in persona kiállani mind a' veres, mind a' fekete-sárga zsinórosak ellen a' síkra.*” - Az első „assaut” a' „Xeniák”, G. T. nevű írója ellen intéztetik, ki miként bizonyára tudni fogja az olvasó az idei Tageblattban egy halmaz epigrammát közölt, mellyeknek gróf Széchenyi István általi megrohanásuk kissé furcsa, minthogy azok nagyobbára az ő nyakra főre „materialis” haladást ohajtó elveit, nézeteit, sőt olykor szavait osztják. Van pedig a' kérdéses „batacomyomachiák” közt egy a' grófra nézve jellemzetes epigramm is, mellyet maga ekép fordított le: „Világ” vala a' jelszó; (az „opponálásra”) ez azonban egyedül a' napnak hirdetője; ne neheztelj tehát ha most éget és megperzsel. Mi csak az utósó szavait adtuk az epigrammnak: mert csak ezekben osztozunk G. T. véleményében, melylyel a' szöveget csakugyan a' fején találta meg. Egyébiránt nekünk a' Pesti Hirlap és a' Stadium írójával levén dolgunk, nem tartjuk érdemesnek a' Pesther Tageblattban G. T. által írkált „Xeniák” elleni harcznál időznünk és jelenlennünk; annál is inkább, minthogy sejtjük: hogy ez nem lovagias, férfias harcz leend, hanem mint említők bizonyos „amica,” mellynél vagy a' Pesti Hirlap állítólagos *vörös* színét a' Tageblatt *sárga-fekete* színei közé vegyítendi, vagy viszont ezeket a' *vörös* közé, 's így és úgy elenyészend az egy szín a' kettőben.

308. lap. burlesquei modorjával önmagára kiáltat föl a' gróf: „*Aha! tehát a' juste milieu hőse az úr.*” - Tu dixisti!

Következik néhány lapon át az embereknek osztályozása „prosaikra és poetákra,” melly osztályozást a' gróf az országtudományba hoz át; találhatni még a' „Xeniák” elleni párbaj „intermezzói” közt elszórott apró, a' gróf életét illető anecdotákat, továbbá political hitvallomást is teszen közbe a' gróf (nem halljuk!) hittagadó korunk- és századunkban, végre a' szakasz utolsó soraiban sampáni mámorral szédíti el fejeinket, melly mámorból azonban szerencsénk- vagy szerencsétlenségükre kijózanodunk mindjárt a' következő szakasz első soránál. Ugyan is azt kérdi tőlünk a' gróf! valljon „*azért mert fel van tüzelve, meg van indítva az erőmű, miért kellene annak egész kettépattanásig is peregnie?*”

Hogy az *erőmű fel van tüzelve* noha e' részben is míg „sub judice lis est,” megengedjük; de hogy már meg is lenne az *indítva* ezt sehogy meg nem engedhetjük. Vagy tán gondolja a' gróf: hogy az *erőmű meg van indítva* ha a' rákosi szent síkon néhány ember spanyol bika- viadali vad kedvtöltésére néhány ártatlan ló megindíttatik, futásközben baromilag verettetik, megugrattatik, felfordultatik, megdöglesztetik, szegény lovaglójának pedig (mind a' néhány ember ártatlan multságára) melle behorpasztatik? Avagy már „*meg van indítva az erőmű*” ha vasutra és gőzhajókra szabad részvényeket venni annak kinek pénze van? Avagy pedig azért, hogy a' magyar fővárosban meg méltóztattak kegyesen engedni az utca-neveket magyarul is följegyezni? 'stb. A' *kettépattanásról* tehát szó sincs: mert ha van a' grófnak sok, de a' keresztelt *túlzó résznek* is van egy kis esze, 's az magát political vasuton a' légbe pattantani

épen nem akarja; nem is kíván az egyebet a' materialis javítóktól mint azt: hogy bárcsak ők is annyiszor és ne többször *pattantanák* a' légből a' feltüzelt erőművet; ekkor bizonyára nem veszne el évenként annyi emberélet a' világon, mint, jelenleg általok. Legyen tehát e' részben a' gróf nálok neveinkben szószólónk, és hitesse el velök: hogy gőzkazáni és hídféle részvényeik minden bankjegyeikkel együtt egész biztosságban lesznek, még akkor is: ha halottas házak lesznek az országban, 's embert elevenen el nem fogunk temetni; és lesznek biztosságban akkor is: ha az éhező és haldokló embereket magyarország gazdag adózónépe által építendő szegény házakba be fogjuk vinni, hogy utolsó lehelletüket földél alatt kiadhassák.

Szép *prelectio* tartatik e' szakaszban ismét az „*értelemről*,” mely alatt előhossa a' gróf a' *Lamennai-szívábránd veres lobogóját* is, melyet kivüle az országban senki sem lát lengeni, 's én részemről mindent meg tudok fogni már most a' gróf munkájában, csak egyet nem, 's az: rettegése a' grófnak egy Magyarországon soha sem létezett, 's aligha valaha létezendő francia-forradalmi hősekből álló párttól, kiket a' gróf nevetséges phantasmagoriájából előidéztetni szokott. Magyarország mindig monarchico-oligarchico-aristocratai ország volt, miért is minden egykori lázadásai vagy mozgalmak az oligarchismus vagy aristocratismus szüleményei valának, minek csálhatlan tanúja a' történet; 's ha a' gróf jobb emberismerő volna mint erőművész; úgy tudná mind ezt, 's tudná azt is, hogy hazánk jelenleg mozgalmainak is minden részecskéjén, mélyen rá van ütve az aristocratia bélyege; tudná, hogy nálunk átaljában véve még azok is, kik magukat nyilvánosan szájjal demokratáknak vallják, otthon többnyire tettel a' legnagyobb és sokszor a' legkegyetlenebb aristocraták, 's azokká lesznek szájjal is, amint adás- vagy fizetésről van szó. Hol vannak tehát azok a' gróf képzelmeiben táplált veres lobogós, francia forradalmi vagy lamennais-i hősök? 'S miért tehát e' nemtelen, hazánk békes törekvéseit hátráltató gyanúsítgatás?

335. lap. a' gróf nyakra főre csak egy vádat igyekszik minden módon magától elhárítani, a' többivel mitsem gondol. És egyetlen vád ez: hogy az istenért „*senki ne mondja, hogy a' Pesti Hirlap is csak azt miveli a' mit ő mivelt.*” - Olvasó nem jut-e emlékedbe itt akaratlanul is a' molnár neheztese?!

338. lap. bírálói kötelességet vélünk teljesíteni, figyelmeztetvén ezennel a' *Kelet Népe* olvasóját egy e' lapon álló 's a' munka utáni „*javításokba*” nem foglalt sajtóhibáról; 's így 338. lap a' 10-dik sorban fölülül: „*a' Pesti Hirlap szerkesztője és én (Széchenyi) ugyan azon egy uton járunk*” helyett olvastassék: j á r t u n k!

337. lap. „*apodictice*” állítja a' gróf: hogy „*nehány hónapja csak a' Pesti Hirlapnak, 's miként siet már most is, mint végvonaglásban induló testben, minden egy tökéletes szétbomlásnak.*” - Per amorem Dei! ugyan mi siet a' sok közül *szétbomlásnak*? A' trón? hisz ez erősebb mint valaha volt. Az alkotmány? hisz ez most is csak a' régi mellyen „*nota bene*” a' gróf még a' Kelet Népében is (multum dictum!) javítgatni ohajt. Mi siet hát *szétbomlásnak*? Hiszen még a' pesti „*stadtquardlik*” is abban az állapotban vannak most is; millyenben voltak a' Pesti Hirlap előtt.

A' 339-dik lapon kezdődő új szakaszban a' gróf „*a' miképeni tevé kimutatásáról*” szól, a' Pesti Hirlapnak cynosurául ezt ajánlja, de a' *miképent* részletesen maga részéről ki nem mutatja, mi felette kár: mert részünkről csak így tudnók meg: valljon a' Stadium *miképenét*, azaz: a' XII. indítványozta törvényi közül mellyikét akarja a' gróf másképen 's így már ma *miképen?* szerkezni, módosítani. Vagy ha a' gróf Kelet Népet önmaga „*mirifice*” megczáfolni akarólag még most is akarná XII. törvényét létesíteni: úgy mutatta volna ki a' gróf; a' mimódont. Mert higye el a' gróf, a' *túlzó rész* sem akar egyebet mint „*kivíni hontársinknak az emberiség jussait*,” miként ezt egykor a' Stadiumban olvastam; de ha a' gróf a' mimódonról most mélyen hallgat: úgy engedje meg a' gróf, hogy a' Kelet Népe *leczkéit* feledve életben halálban Stadiumához hűk akarunk maradni.

349. lap. a' gróf 24 és fél íves de még is *csonka* munkáját folytatni igéri. - Libera nos Domine! mi anynyiből remélhető: hogy a' gróf Világában 60-70 (!!!) irandó kötetből 's a' Stadium 2-dik részéről tett ígéretei is mindeddig elmaradtak. De nem is csuda, ha annyi más és hasznosb dolga van a' grófnak *mint szónokolni és irkafirkálni*.

350. lap. a' gróf „*egy híres prókátort*” vezet az olvasó elébe, kit néhány évvel ezelőtt Pesten meglátogata, ki is egy német „*Was ist ein Liberal*” című könyvet nyujta kezébe, melly könyv „*mint valódi szörnyeteget, gyujtogatónál, rablónál, anthropophagnál feketébb színekkel festi a' szerencsétlen liberalisokat*.” - A' gróf sok olvasottsága miatt nem jól emlékezik a' könyv ideje-, nyelve- és címére. A' történet nem néhány év előtt, hanem ez év második felében történt; nyelve nem német, hanem magyar volt; és címe nem „*Was ist ein Liberal*,” hanem: „*A' Kelet Népe. 1841.*” - Eltaláltam?

352. lap. azt kutatja a' gróf: „*ki a' közepes? - juste milieu*,” mellynek politicalai és szellemi tárgyakbani létezésére hinni, hasonlít azon ha jól emlékezem valamelly londoni német-minister okoskodásához, ki így tudósította kormányát egyik angol királynak halála híreről: „*Azt mondják itt némellyek, hogy a' király meghalt, mások ellenben hogy él és semmi baja: mit kell tehát hinnünk e' kettő közül? ... Egyikét sem!*” És ilyen a' grófnak *juste-milieu*-rűli rendszere.

355. lap. a' gróf még is máskint gondolta meg magát, és a' *mikéntnek propylaeumait* adja, mellyek csak hamar a' Pesti Hirlap vezérczikkei, különösen a' 9-dik számú elleni polemizálássá fajulnak.

369. lap. azt mondja a' nemes gróf: hogy „*ne toljuk ezentúl a' hibákat egymásra 's kivált a' kormányra, 's viszont; jóllehet ezt igen sokszor tehetnők igazsággal*.” - Ezt én úgy értem hogy a' gróf *minden hibát és hátramarádási minden okot* csupán és egyedül a' nemzetre akar *tolni*. „*Auch gut*,” helyett: „*auch schön*”-t mondana itt Saphir. Volt idő, hol illyesmiféle tárgyban a' pesti gyűlésen másként hallám a' kereskedés akadályairól szólani a' gróftól.

És végre valahára befejeztetik a' 24 's fél íves könyv, befejeztetik pedig a' legömlendezőbb, legpoetaiabb szavak kíséretében az által, ki még e' szívbeli áradozás közepett is a' Pesti Hirlapról mint „*a' szívandalgások gőzkocsijáról*” szól! Kéri utoljára a' gróf, a' Pesti Hirlap szerkesztőjét: hogy „*tépje bár személyét a' hogy tetszik minden cerimonia nélkül, de csak Istenért ne használja nimbusát és népszerűségét Magyarország zavarba hozására*,” ő, (Kossuth) ki „*annyi van forradalmi anyaggal saturálva*.” -

És itt vége szakadna futó gondolatimnak, ha a' grófnak érintett 's a' Pesti Hirlap szerkesztőjéhez intézett kérése, nem kelt föl bennem egy utógondolatot, egy a' gróf példajaként teendő kérést. Igen, gróf! a' hazafiság szent nevében kérem, kérem pedig mint egyik habár parányi tagja is e' nemzetnek, kérem mint annak e' sorok által kifejezett egyik „*organonja*”: *ne használja míg idő van ezen utat*, és ne a' kormányzáli tekintetét, ha nem is Magyarország

zavarba hozására: de bizonyára régi homályábani visszataszítására; ne, még azon esetre sem habár egy földi ország birái is a' gróf részére mondanák ki az ítéletet; ne: mert ez ítéletben a' nemzet sírköve, és sírkövének borzasztó ítélete foglaltatnék; Magyarok a' Kelet Népe előtt szabadok voltunk! És igen, gróf; mert még mindenre van idő de nem sokára többé nem lesz, 's ha nem lesz vajmi fájdalmas lesz utódinknak azt olvasni, hogy Magyarország lesz, midőn az már nincs!

A' munka végén állnak még némelly magyarázó „Jegyzetek” és „Javítások.” Amazok közt található egy hosszú „glicseriája” a' Világnak 's írójának, lenyomva az 1831-diki „Spiegel” ujságból. - Tempi passati.

Végre a' legis legutolsó vagyis 387-dik lap mutatja csak az olvasónak, ha eddig el nem találta volna, a' Kelet Népe írójának egykori fényes nevét, - azon nevet, melyet a' mult történeti emlékezetekkel, 's nagyszerű jövődőt ígérő reményekkel mutatott be jelenünk napjainak. És gróf Széchenyi István volt jelenkorunkban csakugyan az első, ki mentőnként tűnt fel egünk borújának szétesztelésére. Kettős fáklyát gyujta ő a' sötétben, melyek felemelt világával láthatárunk fellegeit el-eloszlatá. Egyik kezével a' politica mezejére vezető utat jelelé ki a' nemzetnek: másikával a' literatura ösvényét hinté be legszebb virág-magokkal. Amazon láttuk őt rendületlen vezérünkké előállani: emezen pedig gyomlálni ki a' gazt. De oh! bár ne lett volna olly nagygyá millyenné vált e' honnak. Így még most is birnók őt. Azonban milly ítélete éri őt a' kornak, hozzánk mint egyes, 's még az élő éltében adott véleményhez azt kimondani nem tartozik. Mi jelen soraink által csak egyes véleményt adtunk: az ítéletet fölötte, - a' jövő kor fogja kimondani.
